Diler Bulut

Linç, Toplum ve Devlet

iletişim

DİLER BULUT Ankara doğumlu. Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden yüksek lisans derecesini aldı. 2023 yılında aynı üniversitede "2000'lerden Günümüze Türkiye'de Kolektif Şiddet Türü Olarak Linç" başlıklı teziyle doktorasını tamamladı. Akademik ilgi alanları şiddet, kolektif şiddet, Türkiye'de modernleşme, ceza-adalet sistemi, suç ve suçluluk. Bağımsız araştırmacıdır, sosyolog olarak çalışmaktadır.

İletişim Yayınları 3378 • Araştırma-İnceleme Dizisi 574
ISBN-13: 978-975-05-3601-4
© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2024, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora
KAPAK Suat Aysu
KAPAK İLLÜSTRASYONU Tennur Baş
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Yağmur Yıldırımay

BASKI Ayhan Matbaası SERTIFIKA NO. 44871
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit SERTIFIKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTIFIKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

DİLER BULUT

Linç, Toplum ve Devlet

iletişim

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ... 9

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş ... 11

ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI ... 16

Lincin ele alınışı, farklı perspektifler ... 23

ÇALIŞMANIN KAPSAMI ... 35

İKİNCİ BÖLÜM

Yöntem ... 39

LİNCİ ANALİZ ETMEK: NİTEL BİR ARAŞTIRMANIN KONUSU OLARAK LİNÇ ... 40

İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ VE VERİLERİN ANALİZİ ... 45

YÖNTEMSEL SINIRLILIKLAR ... 46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kavramsal Çerçeve ... 49

ŞİDDET, DEVLET VE HUKUK ... 49

Modern devlet ve onun kurucu harcı olarak şiddet ... 52

Uygarlık süreci ve şiddet ... 55

Ulus-devlet ve milliyetçilik ... 60

Ulus-devletlerin kuruluşu ... 60

Habitus, milli habitus ve linç ... 62

Modern çağın kitlesini anlamak ... *69*
Kalabalıklar olarak kitle ... *72*
Çokluk olarak kitle ... *76*
KOLEKTİF BİR ŞİDDET BİÇİMİ OLARAK LİNÇİ ANLAMAK ... *78*
"Lynch'ten linç'e", kavramın kökenleri ... *81*
Linç tarihine kısa bir bakış ... *91*
Kitle sınıflamaları içinde lincin yeri ... *95*
Lince dair kuramsal tartışmalar ... *101*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

2000'li Yıllar Türkiyesi'nde Lincin Tezahürleri ... *111*
NEOLİBERAL DÖNEMİN YENİ TÜRKİYE'Sİ ... *111*
1980'ler 1990'ların mirası: Savaşla kurulan toplumsal düzen ... *114*
2000'li yıllar: Olağanüstü hal ile yönetmek, krizle yükselen şiddet ... *122*
TÜRKİYE'DE LİNÇ MEVZUATI VE CEZASIZLIK ... *130*

BEŞİNCİ BÖLÜM

Linci Konuşmak: Olaylar, Davalar ve Taraflar ... *135*
2000-2014 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN LİNÇ EYLEMLERİNİN ANALİZİ ... *135*
LİNCİ MAHKEMEYE TAŞIMAK ... *144*
Selendi davası ... *147*
Kırşehir davası ... *149*
İzmir davası ... *153*
Köpekli adam davası ... *155*
Muğla davası ... *156*
DAVANIN TARAFLARI, LİNCİN SINIRLARI ... *159*
SANIKLAR AÇISINDAN LİNÇ ... *161*
Kendini değerlendirme ... *161*
Suçlu olarak değerlendirme: Duygusal yatırımlar şiddetli sonuçlar ... *163*
Tahrik ... *165*
Kendini kaybetme ... *166*
Suç işleme farkındalığına sahip olmama ... *168*
Alkol etkisi ... *169*
Pişmanlık ... *170*
Suçsuz olarak değerlendirme: Münferit olaylara meşru tepkiler ... *172*
Haksızlığa uğrama ... *173*
Zarar vermediğini düşünme ... *174*
Yanlış anlaşılma ... *175*
Kendisinin mağdur olduğunu düşünme ... *176*

Linç eylemini değerlendirme ... 177
Olaya dair değerlendirme: Yürüyüşe katılmak ... 178
Toplumsal bir olay ... 179
Tepki göstermek ... 181
Mağdura dair değerlendirme: Tanışıklıktan düşmanlığa ... 182
"Süreceğiz bu Çingenleri buradan" 183
"Hiçbir husumetim yoktur" ... 186
Gerekçeler ve toplumsal tahayyüller ... 187
Sorumluluğu inkâr ... 187
Resmî makamları arkasına alma ... 189
Zararın reddedilmesi ... 190
Karşı tarafı suçlama ... 192
Mağduru suçlama ... 192
Devleti suçlama ... 195
Duygularına kapılma ... 196
Olayı eşitler arası bir kavga olarak tanımlama ... 198
Kutsal değerleri koruma iddiası ... 200
Bayrak ... 201
Şehitlik ... 201
Onur-gurur ... 202
Mahalle ... 202
Namus ... 203
"Cahil ama gururlu" ... 209
MAĞDURLAR AÇISINDAN LİNÇ ... 213
Kendini değerlendirme ... 214
Suçsuz olarak değerlendirme: "Benim ciğerime vurdular, patladı." ... 214
Mağdur olarak değerlendirme: Adalete bırakmak ... 215
Olayla ilgili mağduriyet ... 215
Mutlak mağduriyet ... 217
Linç eylemini değerlendirme ... 219
Lince linç diyebilmek ... 219
Sanığa dair değerlendirme ... 223
Vatandaşın şiddeti ... 223
Saldırganın adaleti ... 225
Linçten toplumsala bütünsel değerlendirme ... 227
Yargılama sürecini adaletsiz bulma ... 228
Cezaları yetersiz bulma ... 229
Zarara uğrama ve zararının tazmin edilmediğini düşünme ... 230

Ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldığına inanma ***233***
Etnik kimliği sebebiyle ***233***
Politik görüşü sebebiyle ***234***
Toplumsal konumu / yaşam tarzı sebebiyle ***235***
Devlet görevlilerini suçlama / sorumlu tutma ***236***
"Adalete bıraktım ne yapayım" ***239***

ALTINCI BÖLÜM

Sonuç ***245***

KAYNAKÇA ***259***

TEŞEKKÜR

Bu çalışma kitap haline getirilmeden önce, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde doktora tezi olarak kabul edildi. Çalışmanın tamamlanmasında birçok kişinin katkısı oldu. Öncelikle öğrencisi olarak her zaman desteğini hissettiğim, düşünme ve yazma süreçlerime büyük katkısı olmuş tez danışmanım, sevgili hocam Meral Özbek'e çok teşekkür ederim. Tez izleme komitemde yer alan bilgisi, eleştirileri ve önerileriyle ufkumu genişleten Alev Özkazanç'a ve dostane tavrı için Ebru Aykut'a teşekkürü borç bilirim. Değerli hocam Derya Fırat'a da konuya daha geniş bir perspektiften bakma imkânı veren katkıları için müteşekkirim. Konuyla ilgili öneri ve fikirlerine başvurduğum Tanıl Bora'ya, çalışmayı yapılabilir kılan, kaynaklara erişimimi kolaylaştıran gazeteci İsmail Saymaz'a, yine hukuki süreçte bilgi ve kaynak sağlayan dava avukatlarına da katkıları için teşekkürlerimi sunarım. Her koşulda hep yanımda olan aileme bana hep inanıp güvendikleri için; dostluğunu her daim hissettiğim meslektaşım, arkadaşım Ergin Karataban'a da fikirleri ve yazma sürecinde eleştirileriyle çalışmanın bu hale gelmesine büyük katkı sunduğu için şükran doluyum. Ayşe Berna Uçarol'a da bu süreçte beni yüreklendirdiği için teşekkür etmek isterim.

Giriş

Linç, bir kolektif şiddet biçimi olarak kitlenin hızlı bir biçimde hüküm vermesi ve bu hükmü hemen o anda uygulaması, "suçlu" olduğunu düşündüğü kişi ya da kişileri cezalandırması olarak tanımlanabilir. Ortada ne mahkeme ne de hâkim vardır. Belki suç bile yoktur. Hukukun yokluğuyla karakterize olan bu şiddet eylemi, kitlenin adalet iddiasını taşır. Linç, bir bakıma devlet hukukuna bir karşı çıkış, onun yetersizliğine karşı ivedi bir hak teslimi ya da kendi adaletini yaratma fikrinin bir yansıması olarak anlaşılabilmektedir. Ancak bu pratikte de böyle midir? Yoksa tam tersine linç, devletin resmî dili, söylemi ve hukuk sistemi, temel kurumları aracılığıyla biçimlendirilen, gündelik kanaatlerin, zihniyet yapılarının ve duyarlılıkların üretildiği ve düzenlendiği, bu düzenlemenin bir yönetim stratejisi ile kime, ne zaman yöneleceğinin tayin edildiği bir alanın parçasını mı oluşturur?

Cumhuriyet'in kuruluşundan 2000'li yıllara kadar gelen dönem bu çerçevede ele alındığında, kolektif şiddet ve linç pratikleri çeşitli etnik, siyasi ya da dinsel azınlıklara yönelmiş bir dizi toplumsal olayda kendini gösterir. Buna 1990'lı yıllarda Kürt coğrafyasında sürmüş olan yoğun çatışma döneminin ağır şiddet biçimlerinin ve insan hakları ihlallerinin mirası da eklenir.

2000'li yıllar ise Türkiye'de neoliberal iktidar yapısı ve ondan türeyen güvenlik devleti anlayışının gündelik yaşama yayıldığı, farklı şiddet ve baskı mekanizmalarını doğurduğu ya da mevcut mekanizmaları beslediği, hukuk devleti ile sivil toplum anlayışının muğlaklaştığı bir dönemdir. Bu yıllar aynı zamanda linç eylemlerinde belirgin bir artışın olduğu yıllardır. Bu çalışmanın hedefi, Türkiye'de 2000'li yıllarda gerçekleşmiş olan linç eylemlerini şiddet, kolektif şiddet ve şiddet kullanımında devletin konumu ile hukukun rolü ekseninde ortaya koymak, milliyetçilik ideolojisi ile ilişkisini tartışmak, kitlenin şiddetini anlamak ve bu linç eylemlerinin altında yatan dinamikleri analiz etmektir.

Bu araştırmanın çıkış noktasını günümüz Türkiyesi'nde lincin toplumsal yaşamdaki işlevini tartışma çabası oluşturmuştur. Araştırma, şiddetin linç olarak ortaya çıktığı halini, bu şiddetin toplumsal yaşamın içindeki yıkıcı etkilerini ve kurucu yönünü, kimlere ne biçimlerde yöneldiğini ele almıştır. Aynı zamanda lincin toplumu toplum yapan temel kabullerle ilişkisinin ele alınması hedeflenmiş, konuya toplumun farklı unsurlarının demokratik bir biçimde nasıl bir arada yaşayabileceğini problematize eden bir perspektifle yaklaşılmıştır. Bu bakımdan duygulardan hukuki süreçlere, milliyetçilikten neoliberalizme, söylemlerden politikalara kadar lincin toplumsal yaşamdaki yansımalarına odaklanılmıştır.

Konuya iki linç hikâyesi ile başlamak istiyorum. İlki bir filmden alındı.

> Danimarka'da küçük bir kasabada tek başına yaşayan anaokulu öğretmeni kırklı yaşlarındaki Lucas, çevresi tarafından sevilen biridir. Boşanma süreci sonrası hayatını düzene sokmaya çalışmakta; annesiyle yaşayan ergenlik çağındaki oğluyla da zaman zaman görüşmektedir. Yakın arkadaşı Theo'nun beş yaşındaki kızı Clara, Lucas'ın öğrencilerindendir. Hayran olduğu öğretmeninden beklediği ilgiyi göremeyen Clara'nın, gördüğü bir fotoğraftan da etkilenerek öğretmenin onu taciz ettiğine dair net olmayan şeyler söylemesinin ardından bu söylen-

tiler önce sessizce dillendirilir, zamanla herkesin konuştuğu bir konu haline gelir. Lucas, kasaba halkının gözünde artık bir "çocuk tacizcisi"dir. Yakınları ile arasındaki ilişkiler bozulmaya başlar; kız arkadaşı ile ayrılır, Theo ile dostluğu biter. Lucas önceleri olanları önemsemez, kendini savunmaz ancak zamanla oğlu ve yakın bir dostu dışında ona güvenen, inanan hiç kimse kalmaz. Bu aşamada küçük kızın söylediklerinin gerçek olup olmamasının bir önemi yoktur. O, bir suçludur, işinden uzaklaştırılır ve dışlanır. Bir süre sonra çocuğu taciz etmediği anlaşılır. Ancak Lucas hâlâ şüphelidir. Aklanmış olsa da maruz kaldığı dışlanma şiddete dönüşür; köpeği öldürülür, evi taşlanır, oğluyla alışverişe gittiği markette hemen hepsi tanıdığı kişiler tarafından hakarete uğrar, alışveriş yapması engellenir, dövülür, kovulur. Olayların üzerinden geçen bir yılın ardından Lucas için hayat normalleşmeye başlar. Arkadaşlarıyla gittiği bir avda uzaktan ona yönlendirilen bir tüfek görülür. Görünmeyen kişi, Lucas'a ateş eder ama onu vuramaz. Lucas, etrafına bakınsa da kimin ateş ettiğini göremez. Tüfeğini tekrar dolduran saldırgan gözden kaybolur. Lucas artık ormanlık arazinin ortasında açık bir hedeftir. O bir avdır ve avlanacaktır.[1]

İkincisi ise yaşanmış bir olay.

Park yeri sebebiyle Uzman Çavuş B.K ile N.D.B arasında çıkan tartışma "PKK'lılar jandarma dövüyor," söylentisiyle büyümüş kitlenin kişiye ve ailesine saldırması üzerine jandarma olaya müdahale etmiş; jandarma aileyi kitleden uzaklaştırmak için jandarma aracına bindirmiştir. Olayda yaklaşık 50-60 kişinin linç girişimine katıldığı belirlenmiştir (İnsan Hakları Derneği, 2013). Olayda Uzman Çavuş B.K.'nin, arabasını o alana çekmemesi için uyardığı esnada memleketinin Diyarbakır olduğunu öğrendiği N.D.B.'ye, kendisinin de Elazığlı olduğunu söyleyip "Ben dağlarda çok Diyarbakırlı yaptım. Sizler PKK'lısınız, Kürtsünüz," diye bağırıp kafa attığını mahkemeye verdiği ifadede iddia eden N.D.B.'ye karşı Çavuş B.K. ifadesinde,

1 2012 tarihli Danimarka yapımı, yönetmeliğini Thomas Vinterberg'in üstlendiği "Jagten" (The Hunt) isimli Türkiye'de "Onur Savaşı" olarak gösterilen film.

N.D.B.'nin kendisine, üniformasına güvenerek aracını kaldırtamayacağını dile getirdiğini ve ona yumruk attığını iddia etmiştir. İki taraf arasındaki sözlü tartışmanın büyümesinin ardından toplanan kalabalık, jandarmadan araçta da şiddet görmeye devam eden aileye yönelik "Onları bize verin" talebinde bulunmuştur. N.D.B. ifadesinde araca alındıktan sonra sivil giyimli biri tarafından coplandıklarını, bir jandarmanın dipçikle kendisine vurması sonrası kaşının yarıldığını iddia etmiştir. Aile karakolda işkence gördüğü, 7 jandarma eri ise kendilerinin de yaralandığı iddiaları ile şikâyetçi olmuştur. Halktan 73 kişinin "tanık" ifadesi alınmış, tanıklar ifadelerinde Uzman Çavuş'un sözlerine benzer biçimde, ailenin jandarmaya saldırıp küfrettiklerini, "Kahrolsun asker, yaşasın PKK," diye bağırdıklarını ve halkı, askeri linç etmeye çağırdıkları söylemişlerdir. "Askere küfür edilmesine ve askerin darp edilmesine çok üzülen" vatandaşlar olayın bu şekilde yaşandığına tanıklık etmişlerdir. Aile adliyeye sevk edilirken ve sağlık muayenesi için hastaneye götürüldükleri anda da olaylar sürmüş, ailenin çevresini yaklaşık 1500 kişi sarmıştır.

Görevi yaptırmamak için direnme, kasten yaralama ve Terörle Mücadele Kanunu'na muhalefet suçlarından yargılanan, kısa süre tutuklu kalan ve cezaevinde de şiddete maruz kaldıklarını iddia eden, lince maruz kalan aynı aileden beş kişi, savunmalarında PKK'lı olarak suçlanmaktan ve askere laf söyledikleri iddiasından rahatsızlık duyduklarını, "Kürt değil Arap" olduklarını söylemişlerdir. Mahkeme bu beş kişinin tutuklanmasına karar vermiş, aile üyeleri adliyeden cezaevine sevk edildikleri esnada da linç girişimleri devam etmiştir. Savcı ilçede halkın galeyana geldiğini belirtmiş, olayların daha da büyüyebileceği endişesiyle dosyanın üzerine "Dikkat kaçarlar" notunu iliştirerek dosyayı başka bir savcılığa yollamıştır. Olayın ardından ilçe kaymakamı M.G., olayla ilgili şu açıklamada bulunmuştur: "Vatandaş, devlete ve askere karşı harekete pabuç bırakmıyor. Zanlıların adliyeden çıkışı sırasında gerginlik yaşandı. Devlet olarak sanıkların güvenliğini sağlamak durumundayız. Vatandaşın Trabzon'da olduğu gibi burada da has-

sasiyeti var. Olay gerçek mi değil mi mahkemeler karar verecek. Türkiye'de işler kanun çerçevesinde yürümektedir. Seferihisar'ın adının böyle bir olayla anılmasına üzüldük" (akt. Bora, 2008, s. 58).

İçişleri Bakanlığı daha sonra kaymakam hakkında, açıklamaları sebebiyle soruşturma başlatmıştır. Diğer yandan bakanlık müfettişleri olayı incelemek üzere beldeye tekrar gelmiş ve tanık ifadelerine tekrar başvurmuştur. 73 tanık ifadelerinde mağdurların slogan attığı, bıçak ya da sopa kullandığına dair herhangi bir beyanda bulunmamıştır. İlk verdikleri ifadelerin jandarma tarafından yazılıp imzalatıldığını belirterek olayı bizzat görmediklerini, duyduklarını görmüş gibi davrandıklarını söylemişlerdir. Bu ifadeler sonrasında lince maruz kalan aile üyeleri serbest kalmış, haklarında açılmış Terörle Mücadele Kanunu'na muhalefet davası düşürülmüştür. Ancak 7 jandarmayı yaraladıkları iddiasıyla dava açılmıştır. Davada verilen ifadelerde linç edilmeye dair bir ifadeye rastlanmamış; halk kitlesinden şüphelilere yönelik, şüphelilerden de halka ve jandarmaya karşı itme kakma ve sövmeler olduğu belirtilmiştir (akt. Saymaz, 2013).

Duruşmalar esnasında jandarmalar olayı net hatırlamadıklarını, ancak kimsenin küfretmediğini ve kişilerin PKK'lı olduklarına dair bir ifade duymadıklarını belirtip halkın, olayın tarafı olduğunu iddia etmişlerdir. Üç yıl süren yargılama sonunda jandarmalar herhangi bir ceza almazken, aile üyeleri görevi yaptırmamak için direnme suçundan altı ay yirmi gün hapis cezasına çarptırılmış, duruşmalardaki iyi halleri sebebiyle hüküm ertelenmiştir.[2]

Linç hukuksuz ve yıkıcı bir kolektif şiddet biçimidir. Maruz kalanın hayatını olumsuz anlamda etkileyen bu eylem, şiddet uygulayan kitle açısından haklı gerekçelere dayandırılan meşru bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Yukarıda değinilen biri kurmaca biri gerçek iki olayda da linç, tekinsiz ve tehlikeli bir

2 Olay 2013 yılında İzmir'de yaşanmıştır (Saymaz, 2013).

arenada maruz kalınan çıplak şiddetin adıdır. Linç, modern zamanların avıdır. Siyahlar, hastalar, Amerikan yerlileri, fakirler, illegaller, suçlular, Yahudiler, yabancılar modern çağın avı haline gelmiş insanlarıdır (Chamayou, 2012). Yukarıda değinilen iki olayın kahramanları da bu grubun parçasıdır; Lucas ve Diyarbakırlı aile de birer avdır. Av, vahşi doğanın hayatta kalma kuralıdır, toplumsal yaşamın kuralı ise hukukla kurulan yazılı yasadır. Modern demokratik hukuk devleti, devlet aygıtının şiddet kullanma yetkisini anayasal güvence ile sınırlayan, bunun ihlalini önleyecek ve cezalandıracak bir yapı öngörür. Çeşitli organlar ve mekanizmalarla da bunu güvence altına alır. Böyle bir yapıda lincin, "ilkel zamanların hukuksuz ve barbar" kitle eylemi olduğu varsayılır. Linç değerlendirilirken de sıklıkla şu formül işletilir: Bu "barbar" şiddet eylemini "tek seferlik", bir bakıma "gerekçeli" ve yine de "olmaması gereken" bir kitle eylemi olarak adlandırmak. Bu adlandırma beraberinde birkaç soruyu akıllara getirir. Linç, modern çağda hâlâ nasıl var olabilir? Lincin medeniyetle ve hukuk devletiyle ne bağı olabilir? Bu sorular linci anlamak açısından önem taşıyan, bu çalışmanın da yanıtını aradığı sorulardır. Çünkü hukuksuz bir şiddet eylemini, eylemin icracısı kitleyi, kitleyi harekete geçiren ortak kabulleri, şiddete uğrayanın kimliğini ve toplumsal konumunu modern zaman içinde onun kurumları etrafında değerlendirme imkânı tanır.

ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI

Kolektif bir şiddet biçimi olarak linç, suçlu olduğuna hükmettiği kişinin cezasını da kendi veren, adaleti hemen o anda, orada sağlama iddiasında olan kitlenin yasadışı uygulamasıdır, yargısız infazdır. Konu ele alınırken linç kitlesi kamuoyunda ya da medyada çoğu zaman, kolektif davranışın etkisinde kontrolsüz bir "güruh", uygarlaşma sürecini tamamlayamamış bir "sürü" ya da siyasal bir amaç etrafında yönlendirilen bir "araç" olarak ele alınmıştır. Linç resmî söylemde ise sıklıkla mazur görülmüş; vatandaşın hassasiyetiyle ve anlık öfkesiyle açıklanan,

birbiriyle ilgisiz tek tek olaylar olarak süreklilik arz etmeyen, kendiliğinden kitle eylemleri olarak tanımlanmıştır. Lince uğrayanlar mevcut iktidarın ya da resmî söylemin dışında kalan, ten rengi, dili, etnik kökeni, mezhebi, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliği, inancı ya da politik görüşü sebebiyle çoğunluğa dahil olmayan, yabancı ve bir biçimde suçlu kabul edilen kişi ya da gruplar olarak ortaya çıkmaktadır. Linç, bu haliyle bir sosyal kontrol aracı, bir düzen sağlayıcı olarak iş görür. Aslında linçler, mevcut hukuk sistemini yok sayan, düzene alternatif bir adalet anlayışını ortaya koyan yasadışı eylem biçimleridir. Ancak çoğu zaman alternatif bir hukuk düzeni, yeni bir iktidar alanı kurmak yerine mevcut iktidara eklemlenen, onunla örtüşen bir şiddet formu olarak ortaya çıkar. Bu ortaklığın neye dayandığı ise toplumsal ve siyasal yaşamı kuran "biz" fikri ile yakından ilgilidir.

Linç farklı biçimlerde ortaya çıkabilir: Sıklıkla kaba fiziksel şiddet kullanımı şeklindedir; yakarak, asarak, taşlayarak ya da darpla kurbanın canına kastedilir. Kimi zaman da bir cezalandırma yöntemi olarak karşımıza çıkar. Bu cezalandırma, suçlu görüleni fiziksel ya da psikolojik olarak yaralamak, ona gözdağı vermek, onu korkutmak, itibarsızlaştırmak, sindirmek, susturmak, yerinden etmek gibi yollarla kurbanın yaşamını düzenlemek ve denetlemek biçiminde olabilir. Lincin günümüz dünyasında söylemsel düzeyde artan bir diğer tezahürü de medya ve özellikle internet tabanlı teknolojiler yoluyla yaygınlaşan sosyal medya ve onun araçları kullanılarak yapılan sanal linçlerdir.

Linç, uygulayıcısı olan kitleleri, suçu ve suçluyu tespit edip cezayı hemen veren, bu yolla "adaleti" tesis eden bir aktör konumuna taşır. Bir kolektif kimlik aracı olarak da iş gören linç, insanların ve kolektivitelerin kendilerini onun içine yerleştirdikleri bir eylem alanı olarak varlık gösterir. Bu kolektif kimlik, şiddetin icracısını, çoğunluğun adına konuşan, iktidarın, devletin, milletin yararına kamu düzenini sağlamak için harekete geçen "vatandaş" statüsüne taşır. Bu haliyle hiyerarşik olarak kendini üste yerleştiren bir kompozisyonda ötekini suçlu, düşman, yabancı, azınlık, kirli, sapık, terörist olarak konum-

landırıp şiddetini meşru kılar. Bu bakımdan linç, hâkim siyasi ideoloji ile kolaylıkla eklemlenebilen çoğunluğun, azınlığa yönelttiği şiddet olarak da betimlenebilir. Çoğunluğun etnik ya da ulus temelli örgütlendiği modern devlet yapısında ise milliyetçilik ideolojisi önemli ve yaygın bir anlayış olarak benimsenmiştir. Bu bağ, linç ile milliyetçilik arasındaki ilişkiyi de tartışmaya açacak bir nitelik taşır.

Bu çalışma, lincin devletin kurucu ilke ve kabulleriyle ortaklaştığı ya da ayrıştığı noktalara, hâkim ideolojik anlayışla bağına ve arkasına aldığı politik anlatıya, kitleyi aktive eden müşterek duygulara ve kitlenin şiddet olarak ortaya çıkan eylemine odaklanıyor. Bunu da yasal sürece yansıyan bir suç olarak hukuk ve adaletle ilişkisi etrafında dava dosyaları üzerinden ele alırken, neoliberal iktidar anlayışının hüküm sürdüğü 2000'li yıllar ve sonrasını çalışmanın kapsamı ve sınırı olarak kabul ediyor.

Çalışma, iki tarafın varlığı üzerine inşa ediliyor. Bir tarafta lince maruz kalanlar, diğer yanda linç edenler. Lince maruz kalanların kimliği, linç ardından yaşadıkları süreçler ve onları şiddetin nesnesi haline getiren kabullerin neler olduğu gibi tartışma konuları bu çalışmanın bir boyutunu oluşturuyor. Lince kalkışan kitlenin niteliği, eyleminin altında yatan dinamikler ve motivasyonlar, eylemi gerekçelendirme biçimleri ve linç eylemi ardından yaşadıkları da failin bakış açısından ele alınıyor.

Sadece bu iki tarafın varlığını sorunsallaştırmak linci anlamak için elbette yeterli değildir. Bunun iki sebebi var. İlki, böylesi bir ikili ayrım, lince maruz kalanlar ve linç edenlerin sabit ve değişmez grup ya da kimlikler olduğu varsayımına yol açma riski barındırır. Oysa linç, fiilen ya da ideolojik olarak çoğunluk olanın kendinden olmayana yönelttiği kitle şiddeti biçiminde düşünüldüğünde linç eden ve lince maruz kalan, tarihsel ve toplumsal koşullar ile değişebilmekte; dün linç edilen, yarın linç eden kalabalıklar içinde var olabilmektedir. Mevcut düzeni ve onun kurallarını bozan, çoğunluk gibi yaşayıp davranmayan, düzene tehdit oluşturan, düzenin düşmanı her kimse ona yönelebilmektedir. İkinci sebep ise linci ele alırken sade-

ce bu ikili ayrıma dayanmanın linci de içine alan toplumsal zemini göz ardı etme tehlikesi barındırmasıdır. Oysa herhangi bir linç eyleminde, iki temel tarafın varlığı kesindir ve bu tarafların linçlere zemin hazırlayan tarihsel toplumsal zeminden soyutlanarak ele alınması mümkün değildir. Bu çerçevede lince zemin hazırlayan toplumsallığın tartışmaya açılması da lincin meşruiyetini ve lince olanak sağlayan mekanizmaları görünür kılabilir. Ayrıca bu bağlam, lincin tüm rıza, norm ve uzlaşma mekanizmalarıyla bağını ve beraber yaşama pratiklerinde yarattığı etkiyi de ele alma imkânı verir. Bu bakımdan, iki tarafı bir araya getiren, lince yol açan ortam ve/veya linci kolaylaştıran söylem ve kabullerin dayandığı tarihsel, politik ve toplumsal alan, kurulan işbirlikleri ve linç sonucu elde edilen kimlik ve varoluş da bu çalışmanın ana ilgi odağını oluşturur.

Bu ilgiler etrafında linci ele almak için birtakım araçlara gereksinim vardır. Bu araçlar, linç dinamiğini anlamaya ve lince dair sıklıkla tekrar edilen kalıplaşmış yargıların ötesine geçmeye de imkân verebilir. Bu niyetle ikili bir analiz yapılmış, ilk olarak lincin 2000'li yıllarda kimler tarafından ne sıklıkta gerçekleştiğini ve kime yöneldiğini anlamak amacıyla gazete taraması yöntemiyle konu ele alınmıştır. Bu niceliksel çalışmanın bulguları aynı zamanda niteliksel çalışmanın içeriğini saptamaya yardımcı olmuştur. Nicel çalışma ile erişilen evren, nitel çalışma ile yorumlanmış ve böylece içeriden bir değerlendirme yapmak mümkün olmuştur. Çalışmanın ele aldığı dava örnekleri, lincin taraflarının bir araya geldiği ve kendilerini ifade ettiği bir zemin olarak düşünülmüş ve tarafların konuşmasına bu zeminden yola çıkarak "Şiddet hangi şartlarda konuşulabilir ve sorgulanabilir?" sorusuna yanıt aranmıştır. Davalar, lincin saiklerini görünür kılmanın yanında, yargı sürecini ortaya koyması açısından da önemlidir. Mahkeme ve yargıçların bu süreçte iki tarafı bir araya getiren bağımsız ve tarafsız bir üst merci olarak bulunması biçimindeki ideal yapının gerçekle mesafesi de bu sorgulamaya konu olmaktadır. Bu süreç sadece mahkeme salonu ile de sınırlanamaz. Eylem öncesi ve sonrasındaki tüm süreçler, bu süreçlerde resmî makamların (mülki idare,

kolluk kuvvetleri) rolü ve tavrı da belirleyicidir. Bu çerçevede 2000'li yıllarda gerçekleşmiş, yasal sürece yansımış, linç niteliği taşıyan ve yargılama sürecinin tamamlandığı beş dava seçilmiştir. Bu beş davaya konu olan olaylardan ilki, 2010 yılında Manisa, Selendi'de Romanlara yönelmiş linç eylemidir. İkinci olay 2014 yılında İzmir'de Kobane protestoları sırasında yaşanmış, bir kişi silahla vurulmuş, ardından yaralı haldeyken kitle tarafından linç edilmiş, olaydan birkaç gün sonra hayatını kaybetmiştir. Üçüncü olay, 2015 yılında Teröre Lanet Mitingleri kapsamında Kırşehir'de düzenlenen protestoların lince dönüşmesiyle yaşanmıştır. Gül Kitabevi'nin ateşe verilmesiyle başlayan olaylar, yedi ayrı işletmeye ve HDP'nin parti binasına linç saldırılarını kapsamaktadır. Dördüncü olay İstanbul Beyazıt'ta 2015 yılında yaşanmıştır. Aynı mahallede yaşadığı kişiler tarafından linç edilen şahsın yanında bulunan köpeği de linç esnasında bıçaklanarak öldürülmüştür. Bu olay doğrudan politik bir gerekçe olmadan yapılmış bir linç olması sebebiyle diğerlerinden nitelik açısından farklı olan tek olaydır. Davaya konu olan son olay ise yine 2015 yılında Muğla'nın Seydikemer ilçesinde gerçekleşmiştir. Kürt olduğu bilinen ve PKK sempatizanlığı yaptığı iddia edilen mağdur, ilçede şehit cenazesinin olduğu gün toplanan kalabalık tarafından evinden zorla alınarak linç edilmek üzere bir meydana götürülmüş, meydandaki Atatürk büstü öptürülmüş ve kişi darp edilmiştir.

Çalışma, anılan linç olaylarının incelenmesinde dava dosyalarının analizine dayanan bir araştırma yöntemi seçmiştir. Ancak bu yönteme odaklanmak, yaşanmış bir linç eyleminin sadece hukuki bir boyutu olduğunu söylemek anlamına gelmez. Lince giden yolun çok aşamalı ve geçişli olduğu; sokaktan, medyadan ve tüm iletişim araçlarından, güvenlik güçlerinin söylem ve yaklaşımlarından, siyasi iradenin konuya dair tutumlarından başlayıp süren bir çizgi içinde gündelik siyasal ve kültürel konum alışların, duyguların etkisinde oluştuğunu belirtmek gerekir. Dolayısıyla, lincin taraflarını hukuk dairesi önünde buluşturan; burada dile getirdikleri söylemleri ele alan bu çalışma, incelenen davaların imkân verdiği sınırlı veriyle ça-

lıştığı için ve mahkeme önünde tarafların söylemlerine odaklandığı için eksik sayılmalıdır; konunun, anılan diğer boyutlarının sunduğu bilgiyle desteklenmesi gerekir.

Yine de bu kısıtlılığa rağmen çalışmanın linci ele alırken bu yolu seçmiş olmasının çeşitli avantajları vardır. Bu yöntemle, linç fenomeni, lincin taraflarınca konuşuluyor olacaktır. Çalışmanın özellikle şiddete başvurmasına dair faille konuşmaya odaklanıyor olduğunun altını çizelim. J. Sémelin'in soykırımı anlamaya yönelik sorusuna benzer bir biçimde, faillerin böylesi bir şiddeti uygulama noktasına nasıl gelebildiklerini ve yaptıkları işe nasıl bir anlam yükledikleri yani nasıl meşrulaştırdıklarını anlamak önemlidir (Sémelin, 2011, s. 15). Anlama işi dava dosyaları üzerinden tarafların söylemlerini karşılıklı konuşturma biçiminde yapılmıştır. Bu sayede, bugüne kadar yeterince üstünde durulmayan linç kitlelerinin eğilimleri, alışkanlıkları ve hissettikleri ile bunların toplamının linçte nasıl ifade bulduğu tartışılabilir. Bugüne kadar konuyla ilgili yapılan akademik çalışmaların neredeyse hiçbirinde, linci anlamaya yönelik analizlerde lincin taraflarına ve onların bakış açılarına, değerlendirmelerine ve motivasyonlarına yer verildiğine rastlanmamıştır. Popülist söylem linç hadiselerini kitlenin bir "anlık" kontrolden çıkması olarak değerlendirir, linç kitlelerinin duygularını ve motivasyonlarını bu tepkilere sıkıştırarak önemsizleştirir. Bu çerçevede linci anlamaya yönelik girişimler de duygular ve zihniyet yapılarına dikkat etmediğinden büyük ölçüde eksik kalmıştır. Bu çalışma, linci ele alırken duyguları, alışkanlıkları ve şiddetin nasıl gerekçelendirildiğini de işin içine katıyor. Linç üzerine yapılan kuramsal üretimlerin dayandığı milliyetçilik ile neoliberal güvenlik anlayışı olarak tanımlanabilecek iki ana boyuta ek olarak lincin kitleyle, kitlelerin duygu ve motivasyonlarıyla bağına odaklanıyor. Burada kolektif şiddetin bir türü olarak linç ele alınırken milliyetçiliğin nasıl bir işlevi olduğu, şiddetin kurucu rolünün linçte nasıl kendini ortaya koyduğu ve her bir linç eyleminde iktidarla kitleler arasında kurulan karşılıklı ilişkinin ortak kabuller ve toplumsal normlarla bağı da tartışmaya dahil ediliyor.

Çalışma boyunca lincin taraflarının linci nasıl değerlendirdiği ve kendilerini nasıl konumlandırdığı anlaşılmaya çalışıldı. Sanıklar açısından, gösterdikleri şiddet eylemine dair kültürel, toplumsal, siyasal dayanakların neler olduğu araştırılırken; mağdurlar açısından maruz kaldıkları şiddete ve buna sebep olduğunu düşündükleri toplumsal, kültürel, siyasal arka plan ve bileşenlere bakılarak bu şiddetin dayandığı ayrımcılık biçimleri kendi söylemleri aracılığıyla açığa çıkarıldı. Yazılı dokümanların incelenmesi yoluyla tarafların beyanlarına ulaşıldı, dava dosyası tutanakları üzerinden araştırma yapıldı ve kişilerin mahkeme salonunda ilk ağızdan aktardıkları kolektif şiddet deneyimleri üzerinde durularak elde edilen nitel veri, içerik analizine tabi tutuldu. Hedef, linci ele alırken lincin nasıl değerlendirildiğine dair temsillerle sınırlı kalmadan ve nicel-temelli değerlendirmelerin ötesine geçerek, lincin taraflarına ve onun söylemlerine ulaşmak ve bu yolla sanık ve mağdurların tutumlarını ve bakış açılarını da içine alan bir yaklaşımla kolektif şiddetin dinamiklerini ortaya koymaktı. Bu amaçla, mağdur ve sanıklara dair dava dosyalarından elde edilen kimi bilgiler araştırmanın çerçevesi etrafında derlendi ve araştırmanın soruları belli başlıklar çevresinde kümelendi. Katılımcıların (sanık ve mağdur) demografik bilgileri, kimlik (kendisini nasıl konumlandırdığı ve sosyal konumu ile karşısındakine dair değerlendirmeleri), eylem (linç eylemine dair görüşleri), toplum tahayyülü (siyasi tutumlar ve değerler, şiddet eyleminin dayanakları) ve linçle ortaya çıkan temel zihinsel kavram haritası (devlet, millet, şiddet ve mağduriyet) ekseninde değerlendirmeler yapıldı.

Bu çalışma sonucu ortaya çıkan tematik analiz, lince dair Üçüncü Bölüm'de ortaya konan teorik arka planla ve 2000'li yılların Türkiyesi'nde linci ele alan Dördüncü Bölüm'le ilişkili düşünülmüştür. Lincin, milliyetçiliği içine alan bir kitle tepkisi olarak adlandırılması lince dair saptamanın ilkidir. Bu saptamaya eşlik eden ikinci önerme ise lincin bir çatışma takipçisi, bir kriz ardılı kitle tepkisi olduğudur. Bu durumun, 2000'li yılların Türkiyesi üzerinden ele alınması, linç gibi "şiddet" içeren kitle eylemleri ile şiddet içermeyen kimi kitle eylemlerini birlikte dü-

şünmeyi gerektirmiş, linç bir olağanüstü hal semptomu olarak ele alınmıştır. Ancak ona geçmeden önce takip eden bölümde lincin dünyada ve Türkiye'de nasıl ele alındığına değinilmiş, linç evreninin nelerden oluştuğu görünür kılınmaya çalışılmıştır.

Linç gibi ağır ve yıkıcı bir şiddet biçimini yukarıda belirtilen çerçevede ele alma isteğinin altında yatan sebep, araştırmacının linci anlama niyetine ve uzun zamana yayılmış ilgisine bağlanabilir. Diğer kolektif şiddet türlerinde olduğu gibi linç konusunda da bir akademik çalışma yapmanın belirli güçlükleri vardır. Konunun hangi yöntemle ele alınacağı ve konuya nasıl yaklaşılacağı bu güçlüklerin başında gelir. Bu çalışmada konu içeriden bir bakışla ele alınmak istenmiş ve buna uygun olarak yürütülen niteliksel çalışma ile lincin taraflarına ve onların söylemlerine ulaşmaya gayret edilmiştir. Bu bakış, eşitsiz ve yıkıcı bir şiddete ve onun taraflarına mesafeli bir tutumla yaklaşmayı gerektirir. Bu noktada soykırım ve katliam üzerine çalışan J. Sémelin'in uyarılarına kulak vermekte fayda var. Ona göre araştırmacının konuyu ele alırken neyle karşı karşıya kalınabileceğini bilmesi gerekir, aksi halde araştırmacının anlamaya yönelik çabaları konunun korkutuculuğu karşısında boşa gidebilir, duygular düşünceleri yaralayabilir (2011, s. 20). Bu bakımdan vahşi, barbar ve acımasız olarak adlandırılabilecek bu tür şiddet eylemlerini anlama çabası, özellikle faili de işin içine katma aşamasında araştırmacının dil seçimi ve yaklaşımını belirlemiştir. Yargıdan uzak bir anlama için konuya olabildiğince nesnel yaklaşılmış, çalışmada nitel analizin yapıldığı Beşinci Bölüm'de ortaya konulanlar da bu şekilde kaleme alınmıştır. Bu bölümde tarafların söylemleri yoruma olabildiğince kapalı bir biçimde ve olduğu gibi aktarılmıştır. Olası yanlılıklar teknik bir dil kullanılarak aşılmaya çalışılmıştır.

Lincin ele alınışı, farklı perspektifler

Dünyada linçle ilgili akademik üretimin büyük kısmı tarihçiler tarafından yapılmaktadır. Özellikle bir linç ülkesi olarak da kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney eyaletlerin-

de beyazların siyahlara yönelttiği ırkçı ve ayrımcı uygulamaların önemli bir parçasını oluşturan bu linçlere dair kapsamlı ve dönemsel çalışmalar öne çıkmaktadır. Bunun sebeplerinden biri kuşkusuz Amerika'da siyahların hakları için çalışan National Association for the Advancement of Colored People (NAACP) örgütü ve yine bu alanda faaliyet gösteren Tuskegee Enstitüsü gibi kurumların, Project HAL: Historical American Lynching Data Collection Project gibi oluşumların uzun süredir bu alanda kayıt tutması, gerçekleşen linç eylemleri ile geniş bir veri bankasının bulunmasıdır. Neredeyse hiçbir ülkede olmayan bu durum, akademik üretiminin niceliksel çokluğuna, çeşitliliğine ve tarihsel çalışma yapılabilmesine imkân tanımıştır (Cutler, 1905; Waldrep, 2006; Tolnay ve Beck, 1995; Brundage, 1983). Linç konusunun, ABD dışında da farklı ülkelerde çeşitli disiplinler tarafından ele alındığı görülür. Le Bon'la başlayan modern psikoloji geleneği, galeyana gelen her türlü kalabalık olarak ele aldığı kitlelerin yıkıcı potansiyelini varsayar ve bunun psikolojik dayanaklarını işler. Linci, kitle araştırmaları perspektifinden değerlendiren kimi tezlerin yanında, Waldrep (2006) gibi lincin, günümüzde farklı ülkelerdeki değişik biçimleri üzerine çalışma yürütenler mevcuttur. Berg gibi tarihçiler de linci ABD'ye has bir sorun olmaktan öte devlet, şiddet ve kitle arasındaki ilişkiyle anlamaya çalışan bir perspektifte çalışmalar yürütmektedir (Berg, 2011). Latin Amerika ülkelerinin linç deneyimlerini tartışan, neoliberal politikaların damga vurduğu bir çağda şiddetin dönüşümünü konu edinen linci anlama çabaları da yeni bir akademik üretim hattı oluşturur. Ayrıca Kıta Avrupası ve Amerika dışındaki ülkelerde de linç konusunu ele alan çalışmaların yapıldığı görülür (Godoy, 2003; Goldstein, 2005; Steenkamp, 2005).

Türkiye'de sosyal bilimler alanında doğrudan linç üzerine ya da kolektif şiddet ve linç düşüncesinden hareketle yapılan araştırmalar belirli bir çeşitlilik arz etmekle birlikte akademik araştırmalar daha çok alan çalışmaları ağırlıklıdır. Son yıllarda internet, sosyal medya üzerinden yapılan sanal linçlere dair çalışmaların yoğunluğu göze çarpar. Bu araştırmalar genel olarak

iletişim ve sosyoloji disiplinleri içinden ortaya konmuş, Türkiye'de lincin toplumsal tarihiyle ve temel dinamikleriyle ilişkili olabilecek çalışmalar ise son derece sınırlı kalmıştır. Lince dair akademik üretim, ilgisini 2000'li yıllarla birlikte artan linç eylemlerinden alır. Ne oldu da 2000'li yıllarla birlikte linç eylemlerinde belirgin bir artış oldu? Bu soru temel alınıp buna yanıt arama çabaları etrafında sosyoloji, siyaset bilimi, iletişim ve hukuk gibi farklı disiplinlerde üretimler yapılmıştır.

Doğrudan linç üzerine yirmi yüksek lisans çalışması yapılmıştır. İkisi sosyoloji alanında, yedisi gazetecilik, altısı iletişim bilimleri ve ikisi hukuk alanında, kalan üç tezin biri siyaset bilimi diğeri psikoloji, sonuncusu ise güzel sanatlar alanındadır.[3] (Özgür, 2007; Yılmaz, 2012; Baki, 2013; Gürsel, 2014; Yılmaz, 2018; Aloğlu, 2018; Aksöz, 2019; Arı, 2019; Karakış, 2020; Ercan, 2020; Sağlam, 2021; Okur, 2021; Korkmaz, 2021; Fidan, 2021; Nisbet, 2021; Karataş, 2022; Deniz, 2022; Akpınar, 2022; Parlak, 2022; Korkmaz, 2023). Çalışmaların içeriğine ve linci hangi çerçevede ele aldıklarına bakıldığında, sosyoloji alanındaki iki tez çalışmasından ilkinde, linç olgusu milliyetçi ideoloji ekseninde, gazete haberleri üzerinden ele alınıp, söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir (Gürsel, 2014). İkinci çalışma, Bourdieu'nun "simgesel şiddeti" ve Collins'in "şiddet tüneli" kavramsallaştırmalarından hareketle, "Linç sosyolojik bir olay mıdır?" sorusunu yine sosyal medya ve gazete haberlerinden seçilmiş iki örnek olay incelemesi ile tartışmıştır (Aloğlu, 2018). Siyaset bilimi alanında yapılmış tek çalışma, linç eylemlerinin dönemsel analizinin yapıldığı, 1991-2011 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen linç eylemlerinin incelendiği bir araştırmadır (Baki, 2013). Hukuk alanında yazılmış iki tez çalışmasından biri Türkiye'de linci hukuki açıdan ele alırken (Yılmaz, 2012) diğer çalışma nefret söylemi ile linç ilişkisi üzerine yazılmıştır (Karakış, 2020). Geri kalan tez çalışmalarının, iletişim bilimleri alanında ağır-

3 Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi internet sitesinden Ekim 2023 tarihine kadar yapılan tezler taranarak elde edilmiştir. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2

lıklı olarak, linç eylemlerinin yazılı ve görsel basında temsil edilişine (Özgür, 2007; Yılmaz, 2018; Deniz, 2022) ve sosyal medyada linç kültürüne (Aksöz, 2019; Ercan, 2020; Korkmaz, 2021; Nisbet, 2021; Fidan, 2021; Karataş, 2022) odaklandığı söylenebilir. Sosyal medya üzerinden bu temsillerin belli bir grup açısından nasıl alımlandığına odaklanan çalışmalar ise, Suriyeli sığınmacılara yönelik yazılı basındaki temsillere (Arı, 2019), gençler üzerine (Okur, 2021), ve gençlerin bakış açısından sosyal medya linçlerinin (Sağlam, 2021; Parlak, 2022) kavramsallaştırılmasına yönelik çalışmalardır. Dijital aktivizm ile linç ilişkisini, hayvan hakları üzerine bir değerlendirmeyle ele alan çalışma da bu kapsamda değerlendirilebilir (Akpınar, 2022). Beden algısı üzerine sosyal medyada linç kültürü de (Korkmaz, 2023) yapılmış çalışmalardan biridir. Bu konuda yapılmış iki doktora çalışmasının ikisi de 2022 yılında yapılmıştır. İlk çalışma, "Sosyal medyada linç kültürü: Twitter'da örnek olay incelemesi" başlığını taşımaktadır (Kutlu, 2022). Kutlu, çalışmasında sosyal medya kullanılarak gerçekleştirilen linç olaylarının nasıl inşa edildiğini ortaya koymaya ve linç kültürünün yapıtaşlarını anlamaya odaklanmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden söylem analizi ve göstergebilimsel teknik çerçevesinde vaka çalışması üzerinden yapılmıştır. Lincin, sosyal medyada bir kültüre dönüştüğü tespiti çalışmanın temelini oluşturur. Diğer çalışma ise sosyal medya linçlerini odağına alan "Yeni medyada milliyetçiliğin söylemsel (yeniden) kuruluşu: Mülteci karşıtlığı ve e-linç" başlıklı çalışmadır (Gökalp, 2022). Suriyeli göçmenlere karşı internet ortamında tweetler yoluyla gerçekleşmiş beş farklı e-linç hareketi ele alınmış, bunlar sırasıyla içerik analizine ve sosyal ağ analizine tabi tutulmuştur. Çalışma, kolektif bir biçimde ötekini hedef gösteren, onu aşağılayan, damgalayan ve nefret söyleminin nesnesi konumuna indirgeyen bir medya atmosferi yaratabilme kabiliyetine sahip olan yeni medya kullanıcılarının şiddeti olarak ortaya konan e-lincin, geleneksel linçten farklı olarak kişi ya da grubun fiziki varlığına (*zoe*) değil, toplumsal varlığına (*bios*) yöneldiği iddiasını ortaya koyar.

Türkiye'de kolektif şiddet ve linç konusuyla ilgili literatür ele alınıp değerlendirildiğinde; daha çok akademi dışı üretimlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu alanda akademi dışı üretimin ağırlığının Tanıl Bora'nın çalışmalarından oluştuğu belirtilmelidir. Bora'nın 2000'li yıllar itibariyle yapmaya başladığı linç üzerine çalışmaları öncü niteliktedir; konuya ilgisi ve üretimleri akademik ilginin lince yönelmesine yol açmış, problemi görülür ve tartışılır kılmıştır. Bora, Nazi Almanyası, 6-7 Eylül, Gezi Olayları gibi toplumsal olaylarda linçlerin izini sürmüş, hem teorik hem de pratik örnekler üzerinden lincin, toplumu toplum olma vasfından çıkaran yönlerini ortaya koymuştur. Linci bir insanlık dışı eylem olarak adlandıran Bora'nın iddiası, lincin siyasal-toplumsal vasatın, son derece olağan bir sevk ve idare tekniği olarak gerekli görüldüğünde devreye soktuğu bir araç olarak var olduğu ve kolaylıkla faşizme meyledebilecek bir durum yarattığıdır (Bora, 2014, s. 63).

Türkiye'de genel olarak linçle ilişkili araştırmalara baktığımızda ise karşımıza iki temel boyut çıkar. İlk boyut, Bora'nın da içinde olduğu lincin milliyetçilik kaynaklı bir kitle tepkisi olarak anlaşılması ve yakın Türkiye tarihinin bu çerçevede okunabileceği varsayımına dayanan yaygın bakıştır. Bu boyut, devletin kurucu ilkeleri ve özünü oluşturan, Türklük-Müslümanlık ekseninde kurulduğu varsayılan çoğunluk kabulünü varsaymıştır. Şiddetin farklı formlarıyla çoğunluk dışında kalan her tür dinî, etnik, politik, cinsel ya da kültürel gruba yöneldiğini; yöneldiği grubun kimliği ve şiddetin biçimi dönemsel olarak farklılaşsa da şiddetin varlığını hep koruduğu savunulmuştur. Linç de bu şiddet formlarından biri olarak kabul edilmiş; Türkiye Devleti'nin kitleyi sevk ve idare tekniklerinin en dehşet verici olanı kabul edilmiştir (Bora, 2014). Bu bakış açısından değerlendirildiğinde linç, egemen ulusun varlığına dayanan, milliyetçiliğin ana argümanı olan "türdeş toplum yaratma" anlayışının toplumsal hayata yayılmasının, kabul ettirilmesinin bir yansıması olarak düşünülebilir; toplumun inşasında yapıcı, pozitif bir etki yaratmak yerine yıkıcılığı ile öne çıkan bir kitle eylemi olarak. Gellner'in belirttiği gibi "...türdeş

bir etnik birimin var olabilmesi, ancak aynı ulustan olmayanların öldürülmesi, ülkeden sürülmesi ya da asimile edilmesiyle mümkündür. Farklı ulusların bu kadere razı olmaktaki gönülsüzlükleri, ulusçu ilkenin barışçıl bir şekilde uygulanmasını zorlaştırabilir" (2008, s. 72-73). Milliyetçilik ideolojisinin de ana dayanaklarından olan bu kabul, toplumu homojenleştirmek için yapılacakları ortaya koyarken linç kitlesi ile azınlıkta olan ötekini karşı karşıya getirir; ilişkiyi de azınlık aleyhine negatif bir yerden kurar.

Milliyetçilik, egemenlik kavramı ile yakından ilgilidir. Schmitt, devletin ve egemenliğin kurulmasında egemenin "sınırsız" bir yetki ile donatılması gerektiğini ileri sürer. Olağanüstü hale karar verme ve hukuku askıya alabilme, bu yetkinin en belirgin yönüdür (Schmitt, 2016, s. 13). Bora, Schmitt'in egemenlik teorisini linçle ilişkilendirerek düşünür ve lincin bu türden bir egemenlik yansıması olduğunu savunur (Bora, 2014, s. 45-46). Burada kastedilen, her linç eyleminde egemenin kendi gücünü askıya alıp tüm gücü linç kitlesine devretmesi değildir. Linç eylemlerinde bu eylemlerin oluşma koşullarının örtülü veya açık olarak yaratılması, kimlerin lince maruz kalacağının işaretlenmesi, linç eylemlerine ne zaman ve nasıl müdahale edileceği, bu eylemlerin nasıl yargılanacağı gibi birçok konu egemenin kontrolü altındadır. Linç eylemleri sırasında hukukun askıya alındığı bir ortamda linç modern demokratik hukukun tali yollarından biri olarak iş görür. Burada bahsedilen, olağanüstü olanın olağan hale geldiği ve gerektiğinde başvurulan bir yol olarak kullanılabildiğidir. Modern hukukun aslında izin vermeyeceği, onunla çelişen linç hukuku, hukukun yokluğudur. Varlığı ile sürekli ve kalıcı bir olağanüstü hal ortamını genelgeçer hale getirir. Bunun çeşitli formlarını tanımlayan Bora, mesela Gezi Parkı eylemleri ve sonrasında yaşanan şiddet için "aşağıdan olağanüstü hal" tabirini kullanmıştır (Bora, 2014, s. 81).

Bu formülasyonda linç kitleleri sıklıkla kontrolsüz biçimde bir araya gelmiş kişiler olarak betimlenir; "güruh", "sürü" gibi tanımlamalarla adlandırılır. Şiddetin anonimleşmesi olarak ad-

landırılan bu durum, linç kitlelerini, olaydan sorumlu tek tek kişiler olarak değil, kimliği belirsiz ve eylem için bir araya gelmiş bir kalabalık olarak konumlandırır (Bora, 2014, s. 10). Bu hal, linç kitlesine dair bir belirsizlik oluşturarak kitleyi oluşturan bireyleri rahatlatır, bu vahşette kimin sorumlu olduğunun belli olmadığı bir sahipsiz alan yaratır. Lincin icracısının bu anonim hali, bir yanıyla şiddeti normalleştirirken diğer yanıyla "bizden olmayana yönelik kültürel bir pratik, bir linç kültürü yaratmakta; bunların bütünü de linç rejimi oluşturmaktadır" (Bora, 2014, s. 67). Bir toplum pratiği olarak lincin normalleştirilip ara ara ortaya çıkan, anlaşılabilir nedenlere dayanan, kabul edilebilir olaylar olarak doğallaştırılmalarına ve bunun hangi kamusal ve idari pratiklerle yürütüldüğüne değinen Bora, örneğin Nazi Almanyası ile karşılaştırmalı analizlere başvurur. Linç bu haliyle bir kriz idaresi ve olağanüstü hal yöntemidir. Bu rejimin Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne, –hatta Osmanlı İmparatorluğu'nda da örnekleri olan– kıyım ve yok etme girişimlerinin, asimilasyon politikalarının çoğuna eşlik ettiği savunulmuştur. Coğrafyayı Türkleştirme olarak adlandırılabilecek bu girişimde özellikle azınlıklara yönelik şiddet biçimleri, kimi zaman soykırıma varan ve iskan siyasetini de içeren bir biçimde linci var etmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca 6-7 Eylül olayları, 1978'te Maraş'ta, 1980'de Çorum'da Alevilere yönelik kitlesel kıyım ve 1993 yılında Sivas'ta Madımak Oteli'nin yakılması linç örnekleri olarak zikredilmiştir (Belge, 2006; Paker, 2007; Bora, 2014). 2000'li yıllarda ağırlıklı olarak Kürtlere yönelen şiddet, toplumsal yaşamın adeta sıradan bir parçası olarak görülmeye başlanan linç eylemlerine yol açmıştır. Son yıllarda ise Suriyelilere yönelik linç eylemleri öne çıkmaktadır.

2000'li yıllarda artış göstermiş olan linçlerin, zamanın sistem anlayışının, neoliberalizmin bir yansıması olarak değerlendirilebileceği ve yaşamın güvenlik temelli örgütlenişinin şiddeti de sivilleştirmiş olduğu kabulü, linci konu edinen bu çalışmanın ele aldığı diğer bir boyuttur. Zeynep Gambetti, savaş deneyimlemiş toplumların, linç pratiklerinin normalleşmesi açısından uygun bir toplumsal ortam yarattığını öne sürer, sıcak sava-

şın olmadığı dönemlerde, linç eylemlerinin bir tür "savaş taklidi" gibi ortaya çıkacağını, şiddetin bir norm haline geleceğini ve kültürel bir pratik oluşturacağını söyler (Gambetti, 2007, s. 5). Türkiye'de otuz yılı aşan yoğun çatışma deneyimi, bu şiddetin azaldığı dönemlerde farklı bir boyut kazanmış ve yerini halka yayılmış eylemler olarak linçlere bırakmıştır. Şiddet tekelini elinde bulunduran devlet, şiddet kullanma gücünü sivil gruplara devretmektedir.

> "Şiddetin taşeronlaşması" olarak ifade edilebilecek bu dönüşüm, devlet toplum ilişkisinin yapı taşlarını yeniden düzenliyordu. Devlet şiddet tekelini artık elinde tutmadığı gibi, insan haklarını ihlal etme tekeli de artık yalnızca devlette değil, toplumsal aktörlerde idi. Devlet iktidarının karşısında erdemli ve eleştirel bir alan açtığına inanılan sivil toplum, devletin bir kolu olma misyonunu üstlenmişti (Gambetti, 2009, s. 159).

Bu görüşe göre modern bir kavram olarak linç, şiddetin neoliberal iktidar yapısına içkin olduğu savıyla temellendirilir (Gambetti, 2009, s. 146). Foucault'nun iktidara dair yaptığı sınıflamadan türeyen yönetimsellik ilkesiyle yakından ilişkili bu görüş, iktidar yapısının bu denetime dayalı işleyişinde şiddeti de zaman zaman devreye sokulan bir araç olarak kodlar. Foucault'nun üçlü sınıflamasında egemenlikle tanımlanan ilk kip, yasağa dayanır ve onu ihlal eden kişiyi cezalandırır. Normun tesisi ve gözetim, kontrol, ayrıştırma ve sınıflama yoluyla ve okul, hapishane, hastane gibi kurumların yardımıyla uysal bedenler yaratılması anlayışına dayanan ikinci disiplin kipi, itaat ve cezalandırmadan ziyade normun tek tek bireylerde içselleştirilmesi ilkesini esas alır. Nüfusu hedef alan üçüncü iktidar kipi ise güvenliktir. Norma değil güvenlik tekniğine dayanan bu iktidar biçimi, riski tamamen yok etmek yerine riskin varlığını kabul eder. Riskin yok edilmesinden ziyade onun yönetimini temel alır. Yaşam, toplumsal ve ekonomik olarak kabul edilebilir sınırlar dahilinde tutulan her tür olasılığın hesaplanması ve dengelenmesine dayanır. Foucault'nun hayatın kendisini nüfus üzerinden düzenlemeyi amaçlayan biyopolitika adı-

nı verdiği unsur da bu iktidar kipinden türer (Foucault, 2013).

Güvenliğe dayalı bu yeni yönetim anlayışı, düzenlenebilir, kontrol edilebilir uysal bedenler yerine nüfusun belli bir kısmını gözden çıkarmayı da içine alan bir dengeye dayanır. Disiplin toplumunun egemenlik-itaat ilişkisi biyopolitika çağında tahakküm-boyun eğdirme ikiliğinin teşvik ettiği boyun eğdirme tekniklerine dönüşmüştür (Foucault, 2011). Bu teknikler yok edilebilir bedenleri de nüfus içinde kabul edilebilir kılar. Irkçılığın da modern devlet işleyişine içkin bir mesele olduğuna vurgu yapan Foucault, ırkçılığı, yaşaması gerekenle ölmesi gereken arasındaki kesinti diye tanımlar. Biyopolitika, toplumun ortak faydası adına bazılarını siyasetin dışına çıkararak, savunmasız ve haklardan yoksun bırakır. Linç eylemleri bu tür bir korunmasızlığa maruz kalanları şiddetle karşı karşıya getirir. Nüfusun dengelenmesi için gözden çıkarılabilen kitleler, ırkçılıkla inşa edilen yapıda, şiddet biçimleri farklılaşsa da birliğe kasteden içimizdeki yabancıya gönderme yapar.

Gambetti, lincin bu güvenlikçi anlayışın bir tezahürü olduğunu, tek başına milliyetçilik ideolojisinin bir sonucu olarak değerlendirilemeyeceğini, neoliberal dönemin devlet ve sivil toplumda yarattığı değişimlerin şiddet deneyimi ile eklemlenip lince alan açtığını savunmuştur. Bu bakımdan bu artışın Türkiye'ye özgü olmadığına, Güney Afrika, Peru, Sri Lanka gibi demokratikleşmemiş ülkelerin pek çoğunda bu tür linç eylemlerinin varlığına dikkat çekmiştir (Gambetti, 2007, 2009). Gambetti'nin analizi son yıllarda artan linç eylemlerini açıklamaya yönelik bir girişimdir. Bir kriz semptomu olarak toplumsalın tepkisi, sivilin iradesi olarak ortaya çıkan linç, Kürtler üzerinden yapılmış bir analize dayandırılarak açıklanır.

Milliyetçilik eksenli değerlendirmeler ile linci neoliberalizm ekseninde ele alan yaklaşımların ortaklaştığı konular, lincin Türkiye'de nasıl ele alındığını ortaya koymak açısından önemlidir. İlk ortaklık, lincin varlığında, her tekrar edişinde, siyasal iktidarın ve onun kabullerinin, lince kalkışan kitle ya da grupla bir yakınlık, duygudaşlık içinde olduğu, bu yakınlığın türlü şekillerde kendini gösterdiği yönündedir. Yakınlık, kimi kez siya-

sal iktidarın linci "münferit" bir olay olarak değerlendirmesiyle, çatışan taraflar arasında "sıradan" bir tartışmaya indirgemesiyle, lince kalkışanı anlamaya açık "gerekçelendirme"leriyle, lince maruz kalanı "suçlulaştırma/kriminalize etme" yaklaşımı ve söylemiyle, yine lince maruz kalana olay esnasında etkin, vaktinde ve yeterli müdahalede bulunmadığı saptamasında da kendini gösterir. Bir örneği yakın zamandan verilebilir. 2008 yılında İstanbul Okmeydanı'nda DTP'lilerin protesto yürüyüşüne pompalı tüfeklerle saldıran kişileri savunmak için dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, "Eğer siz vatandaşın mağazasının camlarını indirirseniz, vatandaşın hayatına kastederseniz, hayatına kastettiğiniz vatandaş kalkıp da eğer elinde böyle bir tedbiri, böyle bir imkânı varsa, o da kendini savunma yoluna gidecektir," demiştir (Bora, 2014, s. 15). Linç edeni anlamaya yönelik bu empatik tutum lincin bir adli soruşturmanın konusu olduğu ve hukuk dairesine dahil edildiği anda da devam eder. Adil, zamanında, etkin ve yeterli yargılama ve cezalandırma pratiklerinin sağlanmadığı, bu bakımdan lince maruz kalanın adalet arayışının yasalar karşısında da karşılanmayıp çoğu kez linç edenin cezasızlık pratikleriyle desteklendiği bir yapının, linci mümkün kıldığı varsayımında ortaklaşılır.

2000'li yıllar söz konusu olduğunda, yapılan çalışmalar, lincin ağırlıklı olarak Kürtlere yönelen bir kolektif şiddet davranışı olduğu üzerinde birleşir. Bu kabul, politik linç eylemleri söz konusu olduğunda doğru bir tespittir. Bu dönem yaşanan linçlerin tamamının esas olarak Kürt sorunuyla ilgili olduğu, doğrudan bir kitle olarak Kürtleri hedef aldığına bu çalışmalarda dikkat çekilir (Sancar, 2010). Kürt göstereni altında çoğunluk dışında kalan grupların; etnik ve dinsel-mezhepsel toplulukların, Alevi, Ermeni, Roman ve son zamanlarda Suriyelilerin, politik olarak muhalif olanların ve solcuların, LBGTİ bireylerin lince maruz kaldığı saptaması yapılmıştır (Gambetti, 2007, 2009; Belge, 2006; Paker, 2007; Bora, 2008, Baki, 2013).

Her iki bakış açısının ortaklaştığı bir diğer nokta ise; linç eylemlerinin niteliğine dair sınıflamanın bir tarafına ağırlık vermeleridir. Sınıflama, linci "politik" ve "adi" linç olarak ayırır,

eyleme geçme motivasyonuna göre bir ayrıma gider (Özgür, 2007; Baki, 2013). Politik linçleri odağına alan kuramsal tartışmalar, lincin siyasi alanı belirlemedeki etkisini vurgular, konuyu milliyetçilik ya da neoliberalizmin yansıması olarak ele alır ancak gündelik yaşamın sıradan şiddet pratikleri arasında hatırı sayılır yer eden linç eylemlerinin çokluğunu görmezler. Politik linçlerin odağında Kürtlerin olduğu savı doğru olsa da bu değerlendirme eksiktir. Çünkü bu saptama, linç eylemlerinin büyük bir kısmını göz ardı eder. 2000'li yılların sonlarında gerçekleşen linç eylemlerini analiz eden yakın zamanda yapılmış çalışmalar, politik olmayan linç eylemlerinin sayıca politik linç eylemleriyle neredeyse eşit olduğunu ortaya koyar (Baki, 2013). Ancak akademi ve akademi dışı üretimler, ağırlıklı olarak politik linçleri odağına almaktayken politik olmayan linçlerin varlığına neredeyse kördür. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. İlki, bu tür linç eylemlerinin politik linç eylemlerine kıyasla daha kısa süreli olması ve daha çok örgütsüz-plansız linçler biçiminde gerçekleşmesidir. İkinci sebep ise görünürlüktür. Bu tür linç olaylarına dair bilgi ve belgeye ulaşmada güçlük, bu tür linçlerin, politik linçler kadar yoğun bir biçimde medya ve kamuoyu ilgisi görememesiyle de ilgilidir. Bu sebeplerden konuya dair akademik tartışma ve üretimler kısıtlı kalmıştır. Oysa linç evreninin büyük bir kısmı, gündelik yaşamın içindeki sıradan olaylardan kaynaklanmaktadır (Baki, 2013; Bkz. bu çalışmanın beşinci bölümü). 2000'li yıllar ve sonrasını odağa alan linç analizleri, politik bir niyetle yapılmamış linç eylemlerinin, toplam linç eylemlerinin yarısına yakınını oluşturduğunu gösterir. Bu saptama, lincin ele alınışında daha kapsayıcı bir yaklaşımın gerekliliğinin altını çizer. Baştaki tanımda belirtildiği üzere lincin dışlayıcı bir cezalandırma pratiği olduğu kabul edilirse, hangi sebebe dayandığı ve kime yöneldiği önem arz etse de tüm linç eylemlerinde benzer bir mekanizmanın işleyişine tanık oluruz. Bu mekanizma, çoğunluk olanın kendi gibi olmayana yönelttiği bir şiddet ve cezalandırma aracı olarak linci var etmekte, farklı biçimlerde ortaya çıksa dahi etnisite, politika, din ya da ahlâk anlayışındaki homojenleşme ta-

lebi ile şekillenmektedir. Yıkıcılığı ve yarattığı olumsuz etki ise farklı linç türleri olsa da benzerlikler taşır. Toplum tarafından kabul edilemeyecek davranışın faili olan ya da faili olduğu düşünülen kişi –ki bu davranış tecavüz, taciz, hırsızlık gibi suçlardır– linç eyleminin mağduru olur. Bu durum iki linç eylemi saikinin çoğu zaman bir arada tutulmasına ya da birbirinin içine geçirilmesine yol açar. Suçlu olmak, linç girişimlerinin her türünün ana zeminini oluşturur. Bir kız çocuğuna tecavüz ettiği ileri sürülen Ermeni Terzi Ohannes'ten (Aykut, 2011) "mahallelinin kızına tacizde bulundukları" düşünülen Kürt işçiye uzanan çizgide şiddetin gerekçesi haline gelen adi suç, linç eylemlerinin ana karakterini oluşturmanın yanında meşrulaştırıcı bir işlev de görür.

Bu ortaklık zeminine son yıllarda eklenen halka ise sosyal medya ve internet üzerinden yapılan siber zorbalık, sembolik şiddet olarak da adlandırılan sanal linçlerdir. "Yeni Medya" olarak tanımlanan bu ortamlardan doğabilecek olası riskler; nefret söylemi, mahremiyetin ihlali, dijital (siber) gözetim, kişisel verilerin korunmasının / gizliliğin ihlali, dildeki dönüşüm ve sanal linçler biçiminde ortaya konur (Kutlu, 2022). Bora lincin ciddiyeti ve yarattığı yıkıcı sonuçlar sebebiyle her şeye linç denilmesini eleştirir, sosyal medya üzerinden çok sık dile getirilen lince maruz kalma hallerinin konuyu basitleştirdiğini savunur (Bora, 2014). Bu alanda son yıllarda yapılan tartışmalar, yeni kamusal alanlar olarak kabul edilen sosyal medya mecralarının, kamusal alan niteliğini ne oranda taşıdığı tartışmaları üzerinden yürütülmektedir. Toplumsal ve kolektif üretim sürecinin bütünü kamusal alan olarak tanımlanır (Özbek, 2004, s. 43-48). Her türlü yaşantıdan elde edilen tecrübeyle gelişen iletişim, içinde hem eleştirel akıl yürütmeyi, bilgiyi, normu, kural ve prosedürleri hem de ortak duyusal algılama, ifade, duygu, beğeni, boyun eğiş, itiraz, isyan, çatışma, anlaşma, yenilgi, tanıma, dayanışma, hatırlama ve öğrenme süreçlerini içerir. Bunların bütünü ise kültürü oluşturur (Özbek, 2004, s. 444-446). Böyle bir kapsayıcılığın sosyal medyaya taşınması, beraberinde ifade özgürlüğünün sınırlarını, bunların kişinin hayatında ya-

rattığı etkileri tartışmaya açar. Bu tartışmalarda sanal linçlerin, kamusal alanı olumsuz yönde dönüştürdüğüne dair değerlendirmeler öne çıkar (Direk, 2019).

ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Çalışma altı bölümden oluşuyor. Giriş'te çalışmanın konusu, amacı ve kapsamı anlatılmıştır. Bu kısımda lincin Türkiye'de sosyal bilimler literatüründe nasıl ele alındığına odaklanılmış, linci konu edinen araştırmalara yer verilmiştir.

İkinci Bölüm çalışmanın araştırma yöntemine ayrılmıştır. Bu bölümde ilk olarak çalışmanın ana sorularını anlamaya yönelik "ön çalışma" niteliğinde değerlendirilebilecek 2000'li yıllarda gerçekleşmiş linç eylemlerinin nasıl analiz edildiğine değinilmiştir. Niceliksel araştırma yönteminin uygulandığı, gazete taramasının veri toplama tekniği olarak kullanıldığı ilk kısımda, belli bir zaman aralığında gerçekleşmiş linç eylemlerinin bir sayımı yapılmış, linç eylemlerinin belli özellikleri de ortaya konulmaya çalışılmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı ve verilerin içerik analizi ile çözümlendiği bu çalışmanın ikinci bölümünün ilk alt başlığı "Linci Analiz Etmek: Nitel Bir Araştırmanın Konusu Olarak Linç" olarak seçilmiştir. Bu bölümde, niceliksel çalışma ile elde edilen bilgilerden referans alınarak araştırma örnekleminin nasıl ve neden seçildiğine, katılımcıların niteliklerine, kullanılan dokümanların analiz yöntemine değinilmiştir. Çalışmanın bu biçimde yapılıyor olmasının nedenleri, belgelerin incelenmesinde esas alınan ölçütler ve yöntemden kaynaklanan bazı sınırlılıklar da yine bu bölümün son kısmında ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü, kitle, şiddet ve devlet arasındaki ilişkiyi ele alan kuramsal tartışmalara ayrılmıştır. Bu kısımda linç ile milliyetçilik ideolojisinin bağı, şiddet eylemlerinde kitlenin yeri gibi konulara odaklanılmıştır. Bu bölümün ilk alt başlığı da buradan türetilmiştir. Modern zamanlarda şiddetin sınırını ve biçimini tayin eden devletlerin kolektif şiddetle ilişkisi irdeleniyor. Uygarlık süreci olarak tanımlanan, şiddetin

toplumsal yaşamda düzenlenmesi ve belli kurumlara devredilmesi ile kurulmaya çalışılan, şiddetten arınmış bir toplum idealinin açmazlarına değiniliyor. Kitlenin toplumsal yaşamdaki belirleyici rolü, kitlenin çeşitli yönleri üzerinde duruluyor ve farklı kitle kuramları tartışılıyor. Bu bölümün üçüncü alt başlığında milliyetçilik ile linç ilişkisi ele alınmıştır. Modern ulus-devletlerin kuruluşu ile toplumsal yaşamın düzenlenmesinde türdeş toplum yaratma idealinin linçle bağlantısı, devletlerin kitleyi milliyetçi ideoloji ile nasıl harekete geçirdiği, kolektif bir şiddet olarak lincin köklü geleneğe sahip olan milli kimlik anlatısıyla ilişkisi problem konusu edilmiştir. Bunu yaparken özellikle linç kitlelerinin söylemlerine ve duygularına odaklanılmıştır. Şiddetin kolektif icrasının duygularla, zihniyet kalıplarıyla nasıl bir araya geldiği ve bu bir araya gelişin ne ifade ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bir "bizlik" bilincinin yansıması olarak lincin hâkim siyasi iktidar ve ideolojiyle ilişkisi ve toplumsal yaşamı düzenlemedeki rolü irdelenmiştir. Linçle kurulan ve/ya varlığı güvence altına alınan temel kabuller, anlayışlar ve içselleştirilmiş eğilimler gibi habitus ile ilişkili faktörler göz önüne alındığında linç, milli habitusun bir parçası olarak düşünülebilir mi sorusuna yanıt aranmıştır.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı doğrudan linç konusuna ayrılmıştır. İlk olarak, linç kavramının kökenleri ele alınmış ve lincin tarihine de değinilmiştir. Ardından lincin kolektif şiddet eylemleri sınıflamasındaki yeri, diğer eylem biçimlerinden ayrılan yönleri, eylemin niteliği ve yol açtığı sonuçlar, lincin bir kitle eylemi olarak kitle sınıflamalarında nerede bulunduğu ortaya konmuştur. Bu alt bölümün son başlığı olan lince dair tartışmalar kısmında modern devletin şiddet biçimlerinden biri olarak lincin sebepleri sorgulanmıştır. Ek olarak lincin bir kitlesel katliam biçimi olarak diğer kitlesel şiddet pratikleri ile ilişkisi ele alınmıştır. Burada kolektif şiddet biçimlerinin bir ortak dinamiği olabilir mi sorusuna yanıt aranmıştır.

Dördüncü Bölüm'de Türkiye'de toplumsal hafıza ve siyasi tarihinin özellikle son yirmi yılına hâkim olan politik süreci ve toplumsal dönüşümü konu edilmiştir. İlk olarak, neoliberalizm

çağında şiddet ve lincin görünümlerine bakılmıştır. Neoliberal politikaların artan güvenlik ihtiyacı, terör tanımına getirilen geniş kapsamlı yeni form ve aslında artıyormuş gibi gözüken hak ve özgürlükler vurgusuna rağmen ülkelerin katılaşan ceza-adalet sistemi uygulamaları ile linç vakalarının ilişkisi var mı, varsa bu artışın sebepleri nelerdir gibi sorulara yanıt aranmıştır. Türkiye'nin 1980'li yıllardan 2000'lere kadar gelen dönemde neoliberal ekonomi anlayışının ve siyasal alanın düzenlenişine dair politikaların toplumsal yaşamda yarattığı dönüşümler tartışılmıştır. Özellikle 1990'lı yılların, ülkenin bir bölümünde yoğunlaşmış ağır şiddet ve çatışma halinin 2000'li yıllara etkisi tartışılmıştır. Bu dönemin belirleyici özelliğini oluşturan olağanüstü hal ile karakterize olan yönetim şeklinin toplumsal yaşam ve şiddet biçimleri ile ilişkisi ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünün ikinci alt başlığında ise hukuki yönüyle linç üzerinde durulmuş, müstakil bir linç suçunun yasalarca tanımlanmadığı Türk Ceza Hukuku mevzuatı ele alınmıştır. Ağır hak ihlallerinin yasal süreçte etkin olarak sorgulanmaması, sorumluların hesap vermemesi olarak tanımlanabilecek olan hukuki veya idari herhangi bir mekanizmanın hiç işletilmemesine ya da etkin işletilmemesine dayanan cezasızlığın linç eylemlerinde nasıl ortaya çıkabildiğine bu bölümde yer verilmiştir.

Çalışmanın "Linci Konuşmak: Olaylar, Davalar ve Taraflar" başlıklı Beşinci Bölümü'nde ise iki farklı analize sırasıyla yer verilmiştir. İlk olarak 2000'li yıllarda gerçekleşmiş linç eylemlerinin niceliksel analizine yer verilmiştir. Bu analiz, lincin 2000'li yıllarda Türkiye'de artmakta olduğu tespitini doğrular nitelikte sonuçlar sunmasının yanında, lincin tarafları ve gerekçelerine dair kimi bilgilere erişme imkânı da sunmuştur. Bu bilgilerden hareketle daha ayrıntılı ve kapsamlı bir yaklaşımla linci ele almaya yönelik niteliksel analizle elde edilen bilgiler paylaşılmıştır. Ele alınan beş davaya konu olan linç eylemlerinin neler olduğuna değinilmiştir. Selendi, Kırşehir, İzmir, Köpekli Adam ve Muğla'da yaşanan beş linç davasının içerikleri, davaların ve bu davaların taraflarının özellikleri ve söylemleri ele alınmıştır. Sanık ve mağdur biçiminde iki alt bölümde değer-

lendirilen veriler, kendi içinde de çeşitli alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Bu bölümde linç, tarafların dilinden kendilerini, süreci ve lincin sebeplerini ortaya koydukları bir çerçevede değerlendirilmiştir.

Sonuç ve tartışmaya ayrılan son bölümde ise dava dosyaları ile yapılan analizin, çalışmanın soruları ve ele almak istediği çerçeve ile ilişkisi ele alınmış ve lincin tarafları ve bu tarafların, linci nasıl ele aldıkları üzerine değerlendirme yapılmıştır. 2000'li yılların linç açısından ayırıcı özellikleri ortaya konulmuş ve bütünsel bir linç mekanizmasına dair değerlendirmelere de yine bu bölümde yer verilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

Yöntem

Çalışma, nicel ve nitel iki ayrı araştırma metodunun bir arada kullanıldığı karma yöntemle yapılmıştır. Çeşitli veri toplama-analiz etme yöntemlerinin bir araya getirilebileceği ve farklı kuramsal çerçevelerden yararlanılabileceği düşüncesi (Glesne, 2011) karma yöntemin seçilmesinde etkili olmuştur. Çalışmanın nicel verilerinin toplanması için öncelikle, 2000-2014 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşmiş linç eylemleri, gazete taraması yöntemi ile derlenmiş, elde edilen bilgiler ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir hale dönüştürülmüştür. Çalışmanın ilk analizinde, linç eylemlerinin seçilen zaman aralığında gerçekleşme sıklığı ve nerede gerçekleştiği yanında tarafları, temel motivasyonları ile eylemin yasal sonuçları ele alınmıştır. Ardından daha kapsamlı ikinci bir analizle, nicel çalışmayla ortaya konan linç evreni nitel çalışma ile derinleştirilmeye çalışılmış, 2000'li yıllarda gerçekleşmiş beş linç davası incelenmiş, mahkeme tutanaklarının analizi ile lincin taraflarına ve onların ifadelerine yer verilmiştir.

LİNCİ ANALİZ ETMEK: NİTEL BİR ARAŞTIRMANIN KONUSU OLARAK LİNÇ

Erinç Seymen'in 2011 yılında düzenlenen "Ateşin Düştüğü Yer" sergisinde gösterilen işi, "Dev Ekranda Linç Keyfi" yazılı ışık panelinden ibarettir. İş, 2000'li yılların linç iklimini, yıkıcı bir şiddet eylemini sıradan bir çağrı gibi sunarak anlatır. Zira bu yıllarda, hemen her gün günlük gazetelere ya da internete göz atıldığında bir linç olayıyla karşılaşmak vaka-i adiyedendir. Lince uğrayanlar çoğu zaman seyirlik bir malzeme gibi sunulur ve bu şiddet eylemi olabildiğince çıplak bir biçimde alıcısına ulaştırılır. Ortaya çıkansa izlenebilir şiddet eylemleri olarak linçlerdir. Bu hal bir yandan şiddeti seyirciden uzak bir ekrana hapsederek bir görüntüye indirgerken diğer yandan seyirci olan öznelerin bu şiddetin üretimindeki katkısının da görmezden gelinmesine yol açar. Servis edilen bu görüntüler bir yenisi gelince ya da etkisi geçince tahammül edilemez görüntülere dönüşür. Oldubittiyle geçiştirilen linçler bir sonraki aşamada artık izlenebilir ancak üzerinde konuşulamaz şiddet eylemlerine dönüşür.

"Öldürme Eylemi" (Act of Killing) belgeselinde J. Oppenheimer 1960'lı yıllarda Endonezya'da yaşanmış bir milyona yakın komünistin kitlesel kıyımını anlatır. Bizzat şiddetin faili olan gerçek kişilerle konuşulan filmde failler, kurbanlarını nasıl öldürdüklerini gayet rahat, çoğu zaman neşe içinde anlatmaktadır. Film, bir bakıma gerçek şiddet faillerinin nasıl öldürdüklerini tekrar filme çekme işidir. Seyirci anonim ve isimsiz şiddet eylemi yerine lincin failinin herhangi bir dolayıma, gerekçelendirmeye, kendini haklı göstermeye ihtiyaç duymadan nasıl öldürdüğünü izler. Yönetmenin bu belgesel filmi çekmekteki amacı sessizliği kırmak, bir dehşet rejimini ifşa etmek ve şiddet faillerinin kendi eylemlerini nasıl anlattıklarını ortaya koymaktır (Onaran, 2013). Seyirlik birkaç dakikalık görüntü, şiddetin konuşulabilir olduğu bir içe, şiddetin öznelerine yönelmiştir. Şiddeti, şiddetin tarafları ile ele alma çabasıdır yapılan.

Belgesel, bu yönüyle linci anlamaya yönelik bu tür bir araştırma yapma niyetine ilham kaynağı olmuştur. Bu çalışma, yaşanırken yıkıcı, hareketli ve gürültülü olsa da sonrasında olan biten hakkında sessiz, çoğu zaman dilsiz kalınan linç konusunu taraflarıyla konuşmayı hedeflemiştir. Daha doğrusu linç üzerine üçüncü kişilerin konuşmasından ziyade, konuşma işinin, davanın tarafları olan sanık ya da mağdurlarla gerçekleştirilmesi amaçlanmış; mahkeme salonunda linç eylemine dair dile getirilenler ve yargılamadaki tüm söylemler, suça dair bir savunma ya da mahkemede verilen ifadeler olmanın ötesinde linci anlamaya yönelen alternatif bir inceleme aracı olarak görülmüştür. Nitel araştırmanın insanların gerçekliğe yüklediği anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışları ortaya koymaya (Kümbetoğlu, 2008, s. 47) ve aktörlerin perspektifini anlamaya imkân veren (Yıldırım ve Şimsek, 2003, s. 29) tarafı bu sayede kullanılmış olacaktır. Konuşmanın izi, lincin taraflarını bir araya getirmesi bakımından önemli bir mecra olarak kabul edilebilecek olan mahkeme salonlarında sürülmüş; yine aynı yer üçüncü bir taraf olarak kamuyu, devleti de işin içine katan bir yer olması sebebiyle de tercih etmiştir. Mahkeme tutanakları ise bu buluşmayı kayıt altına alan belgeler olarak çalışmanın ana materyalini oluşturmuştur. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriğini titizlikle ve sistematik olarak analiz etmek için kullanılan bir nitel araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Çok çeşitli yazılı dokümanların araştırma için kullanılabildiği bu yöntemde seçilen dokümanlar bir araştırmacının müdahalesi olmadan kaydedilmiş metinleri ve resimleri içerir. Bu çalışmada da kamusal dokümanlar olarak tabir edilen devlet arşivleri, polis ve mahkeme kayıtları, gazete, dergi arşivleri ve benzeri belgelerin de araştırma nesnesi olarak kabul edildiği ikincil kaynakların incelenmesi (Kümbetoğlu, 2008, s. 150) yöntem olarak seçilmiştir. Bailey (1982) bu yöntemin kişi ve kuruma doğrudan ulaşma imkânı olmadığı hallerde, yani kolay ulaşılamayacak öznelerle çalışırken fayda sağlayan bir yöntem olduğuna değinmiştir. Katılımcılarla fiziksel, davranışsal ve duygusal etkileşimin olmadığı, bu sebeple herhangi bir tepkisellik-

le karşılaşılmayacak bir yöntem, bu iki niteliğiyle araştırmacıya avantaj sağlamaktadır (akt. Yıldırım ve Şimsek, 2003, s. 143). Bu dokümanlar ele alınıp incelenirken belli aşamaların izlenmesi ve doküman analizinin belli bir plan içinde gerçekleştirilmesi önemlidir. Merriam'a (2009) göre doküman analizi yapılırken olması gereken dört aşama; uygun dokümanları bulma, dokümanların orijinalliğini kontrol etme, kodlama ve kataloglama konusunda bir sistematik oluşturma ve içerik analizidir. Bu bakımdan doküman analizinin, içerik analizi yoluyla malzemeyi ana temalar, kategoriler ve vaka örnekleri halinde organize ederek, araştırmaya konu edilen verileri sınıflamaya yardımcı olan bir yöntem (Labuschagne, 2003) olduğu da söylenebilir.

Bu bağlamda bugüne kadar lince dair yapılan çalışmalarda kullanılmayan bir belge türü olarak mahkeme tutanakları, araştırmanın ana materyalini oluşturmuştur. Dava dosyası ile kastedilen, ele alınan beş farklı davaya dair erişilebilir her tür dokümandır. Bu dokümanlar bazı davalarda mahkeme sürecine dair ve onunla sınırlı iken bazı davalarda ise mahkeme sürecine gelene dek yapılmış her tür işlemi kapsayan ve kolluk tarafından (polis ve jandarma) oluşturulmuş yazılı belgeler, ifadeler ve tutanakları kapsamaktadır. Ek olarak yine bazı davalarda iç hukuk ve uluslararası hukuk kapsamında üst mahkemelere taşınması amacıyla yapılmış başvurulara dair belgeler de kullanılmıştır.

Linçleri dava sürecinde bulmak ve onlara dair dokümanlara erişmek çeşitli aracılarla olanaklı olurken, bilgi kaynağına erişmede yaşanan güçlük, hangi kaynağa nasıl ulaşılmak istenildiğiyle yakından ilişkilidir. Mahkeme tutanaklarını resmî makamlardan talep etmek yerine, sivil aracı ve kaynaklardan bilgiye erişmek istenmiştir. Veriye erişme konusunda önemli bir kaynak olan gazeteciler ile yapılan görüşmeler sonucu kimi davaların tüm dokümanlarına erişme imkânı olmuştur. Ardından bu davaların avukatlarına da ulaşılmış, hem etik kaygılar gözetilerek erişilen bu yazılı veri kullanılmadan önce konunun taraflarının bilgilendirilerek onayları alınmış hem de başka dava dosyalarına bu yolla erişilmiştir. Ele alınan dört dava, Selendi,

Kırşehir, İzmir ve Muğla davaları, haber niteliği taşıyan ve medyada çeşitli biçimlerde yer bulmuş davalar olduklarından kaynaklara erişimde yukarıda bahsedilen yollar izlenmiştir. Bu davalardan eylemin niteliği ve ele alınış tarzı bakımından da ayrılan son dava olan Köpekli Adam davasında ise araştırmacının kişisel çabaları neticesinde, davada sanık olarak yargılanan kişilerden birine ulaşılmış ve onun bilgisi ve onayı ile bu dava çalışmaya dahil edilmiştir. Bu son dava en güç erişilen dava dosyası olmuştur. Bu noktada ele alınan beş davanın özellikle mağdur tarafında avukatların bilgi ve belgelere erişimde aracılık ettiği söylenmelidir. Gerek dokümanlara ulaşırken gerek dokümanların kullanım amacına dair bilgilendirme yapılırken ve onay alınırken gözetilen hassasiyet dokümanların veri halinde dönüştürülüp kullanılması aşamasında da sürdürülmüştür. Çalışmada, gizliliğe özen gösterilmiş ve dokümanlarda adı geçen kişiler açısından paylaşılması sorun yaratabilecek kişisel bilgiler kullanılmamıştır.

Seçilen davalar belli kriterler gözetilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Bu kriterlerden ilki, yaşanan olayın linç niteliği taşıyor olmasıdır. Bu ayrım hem linci diğer kolektif şiddet türlerinden hem de görece eşit iki tarafın karşılıklı birbirine zarar verdiği çatışma halleri ya da tek taraflı bireysel nitelik taşıyan şiddet girişimlerinden ayrı biçimde ele alan bir bakışla yapılmıştır. İkinci kriter, zaman ve mekânla ilgilidir. Çalışmaya dahil edilmiş tüm davalar, 2000'li yıllarda gerçekleşen linç olaylarını kapsamaktadır. Linç evreninin tüm ülkeye yayıldığı ancak belli bölgelerde daha yoğun yaşandığı bilinmektedir. Buna göre, örneklem oluşturulurken Ege Bölgesi'nden iki linç olayına yer verilmiş; Marmara, Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinden birer linç olayının çalışmaya dahil edilmesi yeterli görülmüştür. Bir diğer kriter ise bu davaların tamamlanmış olmasıdır. Bu durum, linç mağduru ve linç failinin süreç içinde dile getirdiği bütün söylemlerinin toplumsal, siyasal ve özellikle de hukuki düzlemde değerlendirilmesini olanaklı hale getirecektir. Böylelikle karar vericinin tutumunun ve linç taraflarıyla ilişkisinin de görünür hale getirilebileceği düşünülmektedir.

Son kriter ise seçilen linç eylemlerinin çeşitli linç örneklerini temsil etmesidir. Bu çalışmada linç, öldürme eylemi ile sonuçlanıp sonuçlanmamasından bağımsız olarak kolektif bir şiddet pratiği olarak kabul edilmiş, linç ve linç girişimleri beraber değerlendirilmiştir. Linç sonucu ölümle sonuçlanan İzmir Davası dışında kalan dört davaya konu olan olaylar saldırıya maruz kalanların hayatta kaldığı, ancak çeşitli zararlar gördüğü linçlerdir. Linçlerin failler açısından hangi motivasyonlara dayanılarak yapıldığı konusu da başka bir kriter olarak değerlendirilmiştir. Selendi, Kırşehir, İzmir ve Muğla'da gerçekleşen dört linç eylemi politik motivasyonludur, davaya konu olan olaylar etnik ya da politik sebeplere dayandırılarak gerçekleşmiştir. İstanbul Beyazıt'ta gerçekleşen Köpekli Adam adı verilen tek dava ise nitelik bakımından diğerlerinden ayrılır. Bu linç, herhangi bir politik saike dayanmayan bir sebeple gündelik yaşamda gerçekleşmiş "adi" denen bir linç eylemidir. Bu son davanın tek temsille dahi çalışmada yer verilmiş olmasına dikkat edilmiştir. Niceliksel çalışmada linç evreninin temsili açısından bu örneğin –tek bir dava dahi olsa– gerekli olduğu düşünülmüştür.

Yaşanan linç olayının büyüklüğü de seçim kriterlerinden biridir. Davalardan üçü çok katılımlı ve büyük kitlesellikler barındırırken diğerleri ise daha küçük kapsamlı ve daha az katılımlı davalardır. Özellikle Kırşehir'de yaşanan ve bir dizi linci içine alan süreç ile Selendi'de yaşanan, lince kalkışan ve maruz kalanlar açısından büyük kitlesellik barındıran süreç, yargılama sürecinde de verinin çeşitlenmesine imkân tanımış, çok sayıda katılımcıya ve görüşe yer verilmesine sebep olmuştur. İzmir'de ölümle sonuçlanan linç davasında mahkemede az sayıda kişinin taraf olduğu görülse de o olayda yoğun bir kitleselliğin olduğu belirtilmelidir. Daha küçük kapsamlı diğer davalar ise süreç ve sonuçları itibariyle daha derinlikli bilginin alınmasına imkân sağlamıştır. Muğla'da bir kişinin hedef alındığı linç ile İstanbul'daki yine bir kişinin şiddete maruz kaldığı Köpekli Adam davaları bu kapsamda değerlendirilebilir.

Her bir dava dosyası incelenirken, davaların tarafı olan sanık ve mağdurlar birer katılımcı olarak değerlendirilmiştir. Ayrı ay-

rı beş davada toplam katılımcı sayısı 298 kişidir. Bu katılımcıların 187'si sanık, 111'i ise mağdur statüsündedir. Dava dosyalarından edinilen bilgilerden hareketle, katılımcılara dair belli bilgiler derlenmiş, mahkeme ifadeleri aracılığıyla da kapsamlı diğer veriler toplanmış ve bu veriler de içerik analizine tabi tutularak değerlendirilmiştir.

İÇERİK ANALİZİ YÖNTEMİ VE VERİLERİN ANALİZİ

İçerik analizi yönteminin kullanıldığı bu çalışmada iki aşamalı bir değerlendirme yapılmış, davalara dair tüm dokümanlar incelemeye alınmıştır. Çalışmanın başında bir sınıflama yapmadan önce, elde edilen dokümanların nasıl kullanılması gerektiğini belirlemek ve eldeki malzemeye daha yakından bakabilmek amacıyla tüm davalara dair dokümanlar okunmuştur. Bu okuma işi çalışma boyunca zaman zaman tekrar edilmiştir. Birden fazla okumanın, temaların oluşturulması, temalar arasında ilişkiselliğin kurulması açısından gerekli (Yıldırım ve Şimşek, 2003; Kümbetoğlu, 2008) olmasının yanında kullanılan dokümanların niteliğiyle de yakından ilgili olduğu belirtilmelidir. Mahkeme ifadelerindeki dilin anlaşılması açısından da okumalar tekrarlanmıştır. Farklı davalar ve katılımcılar arasında yapılan karşılaştırmalı analiz, araştırma süresince elde edilen ham verilerden kategoriler oluşturma ve bu kategorilerin benzer ve farklı yönlerini sürekli karşılaştırma imkânı tanımıştır.

Temaların oluşturulması ve bağlantıların kurulması için ilk adım olan kodlama, içerik analizinin ilk aşamasıdır. Kod, toplanan veriyi temsil ya da "tercüme etmek" suretiyle örüntüler saptamak, kategoriler üretmek üzere üretilmiş yapılardır. Tekrar tekrar okuma işi kodlamanın ayrılmaz parçasıdır. İkinci döngü analizi olarak adlandırılan iş, ilk kodlama döngüsünden elde edilen kodlamanın ardından kategorik, tematik, kavramsal ve/veya kuramsal bir düzenlemeye ulaşmaktır (Saldana, 2022, s. 12). Analiz, verilerden kodlara, kodlardan kategorilere ulaşmayı oradan kimi temalar yani kavramlar üreterek araştırma sorunlarına ilişkin argüman ya da kuram oluşturmayı he-

defleyerek ilerlemiş, temel tanımlayıcı kategoriler oluşturulmaya çalışılmıştır. Dokumanlar incelenirken bir sözcük, cümle ya da paragraf analiz birimi olarak kullanılmıştır. Katılımcıların dile getirdiklerinde ortaklaşan ya da benzerlik oluşturan görüşler, kategoriler ve alt kategorilere yönelik oluşturulan tablolara yansıtılmış; bazı durumlarda temalar kendi içinde alt temalara da ayrılarak değerlendirilmiştir (bkz. Tablo 1: Sanıklar İçin Oluşturulan Kategori Tablosu ve Tablo 2: Mağdurlar İçin Oluşturulan Kategori Tablosu).

Bu çalışmada katılımcı olarak kabul edilen 298 kişi, ikili bir ayrıma tabi tutulmuş ve her bir grup için ayrı ayrı analiz yapılmıştır. İlk grup linç eylemine katıldığı iddiasıyla yargılanan sanıklar ve ikinci grup lince maruz kalan mağdurlardır. İki ayrı okuma ve analiz sonrası sanıklar için 3, mağdurlar için de yine 3 kategori olacak şekilde toplamda 6 kategori oluşturulmuştur. Bu kategorilerle bağlantılı çeşitli tema ve alt temalar üretilmiştir. Bu işlemin ardından bulgular oluşturulurken kişilerin kategori ve temaya uygun ifadeleri, kavram ya da cümle şeklinde olduğu haliyle alınıp kullanılmıştır. Dokümanlarla yapılan çalışmanın her aşamasında gizliliğe önem verilmiş, buna uygun olarak incelenen dava dosyaları ve tutanaklarda yer alan bazı kişisel suçlama ve iddiaları kapsayan her tür içerik metinlerden çıkarılmıştır.

YÖNTEMSEL SINIRLILIKLAR

Nitel araştırmalarda farklı yöntemsel yaklaşımlar kullanılsa da sosyal olguları konu eden bu araştırmaların aynı biçimde tekrar edilmesinin mümkün olmaması, yapılan çalışmaların geçerliğinin sorgulanmasına yol açar. Ayrıca malzemesi insan olan bu çalışmalarda insan davranışının değişken doğası da hesaba katılmalıdır. Kuşkusuz bu çalışma da bu sınırlılıklardan etkilenmiştir. Ancak yazılı dokümanlarla yürütülmüş bu çalışma, görüşme ve gözlem gibi veri toplama yöntemlerine kıyasla farklı bir veri kaynağıyla çalışmaktadır. Araştırmacı ele aldığı veriye ulaştığında o veri artık değişmez, sabit bir veri niteliğinde-

dir. Veri tekrar ele alındığında da aynı malzemeyle karşılaşılacağı için bu noktada farklılık veriyi yorumlamada ortaya çıkacaktır. Diğer yandan çalışmanın ele aldığı konuyu hangi araçları kullanarak analiz etmesi gerektiğine dair seçim yapılırken bu kısımda önceden bahsedilen niceliksel çalışmanın fayda sağladığı da belirtilmelidir. Bu çalışma geçerliği artırmaya yarayacak bir araç olmuştur. Bir taraf olarak devleti konuya dahil etmek ve lincin taraflarının söylemlerine ulaşmak açısından dava dosyalarının analiz için kullanılması çalışmanın geçerliliğini artıracak bir unsur olarak düşünülmüştür.

Nitel çalışmalarda geçerlik gibi üzerinde durulması gereken bir diğer konu, güvenirliktir. Araştırmanın temel aşamaları, araştırmacının araştırmadaki konumu ve yaklaşımı konusunda ayrıntılı bir bilgi verilmesi güvenirlik açısından gereklidir. Le Compte ve Goetz'in (1982), iç güvenirliği sağlamaya yönelik önerdiği, elde edilen verinin betimsel bir yaklaşımla doğrudan, herhangi bir yorum yapılmadan alıntılar yapılarak okuyucuyla paylaşılması stratejisine (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2003, s. 83) bu çalışmada bu biçimde yer verilmiştir. Her tema ve alt temada ortaya konan bulgu, katılımcıların beyanına birebir sadık kalınarak aktarılmıştır. Birbirine benzer ifadeler, farklı davalar ve katılımcılar tarafından dile getirildiği için aynı temanın altında tek tek paylaşılmıştır. Ancak dokümanın aslından, herhangi bir müdahale olmadan alıntılama işi dikkatli uygulanmalı, araştırma için ortaya konan bu ifadeler, araştırmacının malzemeden fikrini çıkardığı bir dizi alıntı yaparak kendi fikrini kanıtladığı araçlara dönüşmemelidir. Bu süreçte, araştırmacı tarafsızlık ve duyarlılık için çaba göstermeli ve malzeme ile araştırma sorunu arasında dengeyi korumalıdır (Bowen, 2009).

Doküman analizi yöntemi uygulanırken araştırmacının dokümanın asıl amacını ve hangi sebeple üretildiğini göz önünde bulundurma zorunluluğu vardır. Çalışma açısından en temel sınırlılık da araştırmanın kaynakları olan yazılı dokümanların üretildiği yerin doğasıyla yakından ilgilidir. Tüm taraflar açısından mahkemede konuşuyor olmanın getirdiği dezavantajlar, daha az ceza almaya ya da aklanmaya dönük gibi çabalar, "ya-

sal" bir durum içinde olan özneler açısından tam/dürüst/açık olamama gibi sorunları akla getirir. Bu risk özellikle suç failleri için geçerliyken mağdur kategorisinde değerlendirilen katılımcılar açısından da mahkeme salonu kendini ifade edebilme ve mağduriyetini kanıtlama gayreti içinde olduğu mekânlar olarak kısıtlayıcı bir yapı oluşturur. Mahkeme salonunda bulunuyor olmanın, veriyi ele alırken yarattığı son risk özellikle katılımcıların bir kısmı için geçerlidir. Failler, dava süresince ifadeleri ele alınıp kullanılan kişiler olarak suçu kesinleşmemiş kişilerdir, kimisi beraat etmiş, kimisi çeşitli cezalar almışlardır. Bu bakımdan bu kişilere dair herhangi bir etiketleme riskine karşı hiçbir gerçek isim kullanılmamış, kişilerin mahremiyeti gözetilmiştir. Bu husus mağdurlar için de kısmen geçerlidir. Özellikle az sayıda mağdurun olduğu davalarda mağdurun kimliğine dair açıklık, bu kişilerin sözlü onayı alınarak aşılmıştır. Kişiler kendileri ve/veya yasal temsilcileri yoluyla mahkeme tutanaklarının ve kendi beyanlarının araştırma kapsamında kullanılmasına izin vermişlerdir.

Çalışmanın son yöntemsel kısıtlılığı ise evrene uygun örneklem seçiminde yaşanmıştır. Ele alınan beş davadan biri, diğerlerinden nitelik bakımından farklıdır. Politik olmayan bir sebeple gerçekleşen tek bir dava araştırmaya dahil edilmiştir. Bu nitelikte linçlerin sayıca az olmadığı bilgisi, bu kapsamdaki bir linç olayını çalışmaya dahil etme gerekliliğini ortaya koymuştur. Örneklemin, evreni temsil edebilecek yeterlikte olabilmesi için tek bir örnekle temsil edilse dahi bu tür bir davaya yer verme çabası da çalışmanın dikkate aldığı önemli bir unsurdur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kavramsal Çerçeve

> Kolektif şiddet hava durumuna benzer; bazı durumlarda çetrefilli, değişken ve önceden tahmin edilemezdir. Ne var ki çeşitli şekillerde farklı zaman ve ortamda bir araya gelen benzer nedenlerden kaynaklanır.
>
> – CHARLES TILLY

ŞİDDET, DEVLET VE HUKUK

İnsanlar arası ilişkilerin varoluşsal olarak şiddet potansiyeli barındırdığı varsayımı, şiddetin her tür toplumsal kurum ve ideolojinin, iktidarın, yasanın, gündelik yaşamın, ilişkilerin, duyguların ve bir arada yaşama pratiklerinin özünde var olduğu iddiasına dayanır. Şiddet, bu haliyle yaşamsal açıdan kurucu bir unsurdur. Öte yandan şiddet, gündelik yaşamda barındırdığı olumsuz anlam ve çağrışımlarıyla, yarattığı sonuçlarıyla insanlar arası her tür ilişkiden arındırılması gereken bir sorun olarak da ele alınır. İnsanlık tarihi kadar eski olan şiddet, etnik çatışmalar, savaşlar, soykırımlar, tecavüzler, linçler, yağma ve cinayetler, terörist saldırılar gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Bu şiddet formlarının bazıları doğrudan fiziksel bir saldırıyı içeren şiddet örnekleriyken herhangi bir fiziksel saldırı olmaksızın kendini gösteren duygusal ve simgesel şiddet eylemleri de her tür sosyal ilişkide farklı derecelerde mevcuttur. Şiddetin yarattığı etki o denli belirleyicidir ki Buffaci'ye göre, "Bugün yaşa-

yan herkesin doğrudan ya da dolaylı olarak, bir tür şiddete maruz kalacağına dair kesin bir tahminde bulunulabilir" (Bufacci, 2018, s. 69).

Şiddetin, insan yaşamını düzenlemedeki vazgeçilmezliği, insanı diğer canlılardan ayıran bir özellik olarak görülebilir. Bu düzenleme çok organize, planlı, üretken, sürekli gelişmeye açık ve sonuçları itibariyle son derece yıkıcı olabilir. İnsan dışındaki canlı türler söz konusu olduğunda saldırganlık davranışı olarak tanımlanacak bu tür davranışların altında yatan çeşitli sebepler sıralanabilir. Bu sebeplerin içgüdüsel olabileceği, canını ya da kendi yaşadığı bölgeyi koruma amacı taşıyabileceği, çiftleşme rekabetiyle tetiklendiği, doğada hayvan türleri arasındaki hiyerarşiden kaynağını aldığı ya da kendine saldıran herhangi bir türe karşı kendini ya da türünü savunma amaçlı olabileceği söylenebilir (Lorenz, 2008; Fromm, 1985). Bu bakımdan saldırganlık, yaşamsal bir harekettir, insan doğasının bir parçasıdır. Ancak insan söz konusu olduğunda saldırgan davranışın form değiştirdiği iddia edilebilir. İnsanı diğer türlerden, hayvandan ayıran en temel davranış, yaşamsal bir tehdit altında olmadığı halde kendi türüne saldırmasıdır. "İnsanda benzersiz olan yön, öldürme ve işkence etme tepkileriyle yönlendirilebilmesi, böyle yapmaktan da büyük haz duymasıdır; insan, biyolojik olsun, ekonomik olsun, hiçbir akla yatar kazancı olmaksızın kendi türünü öldüren ve yıkan bir varlık olabilen tek hayvandır" (Lorenz, 2008, s. 377). Bu saldırı da çeşitli araçlar kullanılarak yapılabilir. Çağa ve çağın getirdiği teknolojilere bağlı olarak gelişen bir dizi şiddet aracı ve tertibatı, saldırgan davranışı hayvanların yaşamsal savunma halinden öteye taşır. Gerçi insan türü diğer türlere kıyasla çeşitli araçları icat edip şiddet için kullansa da herhangi bir araç olmadan kaba kuvvetle yapılan şiddet de hâlâ bakidir. Örneğin yakarak, döverek, asarak çeşitli biçimlerde linç gibi bir kolektif şiddet formunu kullanmayı, en ham haliyle fiziksel şiddeti, şiddet araçları repertuvarında muhafaza etmeyi sürdürür.

Şiddetin sınırlarını ve içeriğini belirleyen icra, imge ve temsillerin bütünü, toplumsal ve tarihsel süreçlerin etkisiyle inşa

olmuş, tüm toplumsal yaşamı da belirlemiştir. Bu açıdan bakıldığında bugünün toplumunu şiddet ve bir kolektif şiddet biçimi olarak linç üzerinden anlamaya yönelik bu çalışmada, "lincin, modern devletin ve onun kurumlarının bir ürünü" olduğu ileri sürülerek bunu temel alan bir dönemselleştirme yapılacaktır. Şiddeti ve özelinde linci modernleşmenin merkezine koyarak tartışmak, onu modern toplumu kuran kurumlarla ve pratiklerle birlikte düşünmeye yönelik ilişkisel bir yaklaşım geliştirmeyi gerektirir. Bu merkeze koyma çabası kuşkusuz şiddetin modernleşme ile hayatımıza girdiğini savunmak anlamına gelmez. Bu yaklaşım var olan şiddetin formunun ve düzenlenişinin, kurumların var oluşu ve örgütlenişinin, egemenlik ve iktidar ilişkilerinin, devletin pozisyonunun, devletin dışında kalan kitlelerin vatandaş olarak tanımlanışının, bir kurum olarak hukukun yapılandırılışının modernleşme ile kurulduğu kabulüne dayanır. Zira modern devlet denilen yeni örgütlenme biçimi, ardılı olduğu devlet yapılarından farklı olarak rasyonel temellere dayanan, merkezileşmeyi ve bürokrasiyi esas alan, sınırları belli bir coğrafyaya bağlı bir yapıdır. Bu yapı, şiddetin de yaşam içinde yeni bir formda düzenlenmesini ve devletin şiddete ve onun araçlarına etkin müdahalesini öngörür. Şiddetten uzak bir toplumsal yaşam idealinin bir uygarlaşma ölçütü olarak görülmesi de yine bu kabul etrafında şekillenmiştir. Uygarlaşma, şiddetin toplumsal yaşamdan olabildiğince uzaklaştırılmasına dayanan bir modern düzenleme işidir. Şiddetin belirleyici rolü o kadar etkilidir ki derecesi kimi toplumları "modern" kılmakta, bazılarının "az gelişmiş", "uygarlaşmamış", "ilkel" ya da "demokratikleşmemiş" olarak nitelendirilmesinde belirleyici olmaktadır. Bu bölümde şiddetin, devlet ve hukukla bağlantısı ele alınmıştır. Modern ve modernite kavramlarının içeriğine, modern devletin kurucu özüne, şiddet kullanma yetkisine, uygarlaşma ölçütü olarak şiddetin konumuna ve kitlenin nasıl tanımlandığına sırasıyla yer verilmiştir. Ayrıca şiddete dair tanımlama ve sınıflamalara da değinilmiştir.

Modern devlet ve onun kurucu harcı olarak şiddet

Modern, şimdiki zamanla ilişkili olan, aynı döneme ait olan, asri anlamındadır. Latin kökü "*modo*", "hemen şimdi" anlamına gelen kelimeden türetilen "*modernus*" doğrudan zamanımıza ait olan ve aynı döneme ait olan anlamlarında kullanılmıştır (Williams, 2006, s. 251-253). Modern devlet, modernitenin bilimsel bilgiye dayanan, rasyonel düşünceyi temel alan perspektifinin yönetim alanına yansıması olarak tarif edilebilir. Tekeli (2004), Batı'dan kaynağını alan büyük bir dönüştürücü güç olarak moderniteye, akla ve bilime dayanması bakımından Aydınlanma'nın çocuğudur der ve modernite projesinin dört boyutuna değinir. Buna göre, kapitalizm, sanayileşme ve teknolojinin, ücretli emeğin, liberal mülkiyet anlayışının kurumsallaştığı ekonomik boyut birinci boyut iken; akla dayanan evrensellik anlayışı ile bilgide, sanatta ve ahlâkta dönüşümlerin oluşturduğu farklılaşma ikinci boyuttur. Üçüncü boyut yeni bir bireyin doğuşunu ele alır. Bu birey, geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, kendi aklı ile kendini yöneten yeni tip bir bireydir. Eğitimli, bir mekâna sabit kalmayan, tarihsel gelişim içinde kendini konumlandırılabilen, modern toplumun yurttaşıdır. Dördüncü boyut ise bu eksenlere dayanan kurumsal boyuttur ki bu da ulus-devlet olma ve demokratik süreçlere dayanma olarak ifade edilebilir. Bu dört boyutun birlikteliği ile oluşan modern toplum ise kapitalizmin doğuşu ve ardından Sanayi Devrimi ile kendini gösterir. Akılcılık ya da bireycilik felsefesine dayanan modern toplum, özü itibariyle kapitalizm öncesi üretim tarzları ve sosyal anlamda dine dayalı geleneksel yapıların, kurumların karşısında konumlanan bir toplum türü olarak ortaya çıkar.

Şiddet, eskiden olduğu gibi bugün de yaşamın belirleyici unsuru olmasının yanında siyasetin özü olarak da değerlendirilir. İlk insandan bugüne şiddetin, insan topluluklarının yaşamında belirleyici unsur oluşu tartışılmaz bir gerçek olsa da modern devletin varlığı, şiddeti tanımlamada bir milat oluşturur. Özellikle 17. yüzyılda tartışılmaya başlanan, modern hukuk ve devletin nasıl kurulduğuna ve temel dinamiğinin ne olduğuna da-

ir sorular, insanın özündeki yıkıcılığa odaklanmakta; yeni devlet ve onun kurumlarını şiddetin sınırları dahilinde ele almaktadır. İnsanın doğal durumu olarak tanımlanan ve diğer türlerle benzerliğine de işaret eden ilksel hal, yaşamsal bir saldırganlık ve yıkıcılık fikrine dayanır. Bu yıkıcılığın düzenlenmesi fikri de aslında modern kurumların temelinin atılmasıdır (Hobbes, 2007; Rousseau, 2016). Modern öncesi dönemlerde devletin şiddet üzerinde hâkimiyeti zayıfken, modern devletin gelişimiyle birlikte bu hâkimiyet de güçlenmiştir.

Hobbes'un doğal durum dediği ve toplum durumunun karşısına koyduğu bu ilk hal, eşitlik fikrini esas almakta; insanın insanla çatışmasının kaçınılmazlığına vurgu yapmakta ve bunu güvensizlik ilkesine dayandırmaktadır. Devletin yokluğu ile karakterize olan bu hal, kimsenin güvende olmadığı bir savaş durumudur (Hobbes, 2007). Bunu aşmanın yolu, herkesin bütün kudret ve güçlerini tek bir kişiye veya heyete devretmesidir. Bu devir işlemi ile ortaya çıkan güç ise devlettir. Onun karşısına konan toplum durumu ise sözleşme ile barış halinin sürekli kılınmasını amaçlar. Sözleşme, karşılıklı hak devridir (Hobbes, 2007, s. 99). Sözleşmeyle kurulan bu düzen, 16. yüzyıldan 17. yüzyıla geçişte yeni bir forma bürünmüştür. Sabitlik, değişmezlik ve dönüşmezlikle karakterize edilen, tabii ve ilahi kabul edilen feodal ve erken modern düzen artık yeni devlet yapısıyla birlikte dönüşüme uğramış ve ilahi olmaktan çıkıp gayritabii, insan yapımı olarak algılanmaya; toplumsal düzen de artık politik bir inşa olarak görülmeye başlanmıştır (Neocleous, 2013, s. 41-45). Bir kurgu olarak modern devlet, güvenlik isteğine dayalı sosyal sözleşmeye dayanır, soyut ve yapay bir model öngörür. Toplum üyeleri doğal durumda sahip oldukları güçlerini, bunu kullanmaya yetkili kıldıkları devlete sözleşme ile verir ve sonucunda yeni bir devlet modeli yaratılmış olur. Bu, rızaya dayalı bir modeldir: "Açık rıza yoksa yasa da yoktur" (Akal, 2014, s. 97). Bu formülasyonda devlet ortak faydayı gözetmekle yükümlü bir kurum haline döner; fiziksel bir düzen kurulur; bu düzen kargaşa, anarşi, iç savaşın tersi bir haldir (Bourdieu, 2012, s. 18-19).

İnsanın doğal durumu etrafında sahip olduğu haklar ve insanın özüne dair görüşler, toplumsal yaşamın bu yeni formunda bir dizi kural, kısıtlama ve yeni kurumu da beraberinde getirmiştir. Bu kurumlardan biri sözleşmeyle var olan, şiddeti düzenleme işini üstlenen, neyin şiddet olduğunu tayin eden ve kendi şiddetini bu kapsamın haricinde tutan yeni bir devlet türü, modern devlettir. 19. yüzyılda modern devletlerin kurumsal yapısı oluşmaya başlamıştır. Kendisinden önce var olmuş devletsiz toplumlardan ve kutsallaştırılmış siyasi iktidardan farklı olarak, güçler ayrılığı ilkesi etrafında örgütlenen modern devlette yasayı yapan ile uygulayan farklı organlardır. Şiddet tekelini temel alan bu yeni yapı merkezileşmeyi esas alır. Kendisinden önceki devlet tiplerinden farklı olarak tüm yetki ve sorumluluk tek bir iktidar odağında toplanmaktadır. O halde modern devleti tanımlayan nitelikler, onu önceki devlet biçimlerinden ayıran hukuksal, rasyonel kabullere ve bununla şekillenen fiziksel düzenlemelere dayanır. Modern devletin iskeleti, meşru şiddet tekelidir. İdari merkezileşme ve örgütlenme bağlamında bürokrasi yoluyla da devlet rasyonel bir nitelik kazanır (Arendt, 1997, s. 48-50). Rasyonalite, beraberinde yasallığın kaynağının dinden koparılmasına, kilisenin etkinliğinin azalmasına ve halkın tebaa olmaktan çıkıp yurttaş statüsüne geçişine, hukukun da bunların düzenleyicisi ve güvencesi konumuna taşınmasına yol açar.

Max Weber modern devleti kendine özgü araçları ve işlevleri çerçevesinde ele alarak devleti, şiddet kullanma yetkisi etrafında tanımlar. Böyle bir yapı içinde şiddet, devletin sahip olduğu tek araç olmasa da şiddet kullanımı, devlete özgü bir araçtır. Şiddet tekelinin tek ve mutlak sahibi devlettir, bu hakkı başka kurumlara ya da bireylere devretme hakkı yalnızca ona tanınmaktadır. Polis ve ordu ise bu gücün devredildiği modern kurumlardır. Modern devlet, bu iki örgütsel yapıyla kendi şiddet araçlarını inşa etmiş olur. Weber'in modern devleti için bir diğer gereklilik ise belli bir toprak parçasıdır, devlet bu biçimde var olur (Weber, 1993). Özetle, şiddet araçlarının kontrolü; sınırları belli bir coğrafya üzerinde başarılı bir biçimde bu araç-

ların tekel altına alınması anlamına gelir. Şiddet tekeli, modern devlete özgüdür (Giddens, 2004, s. 63).

Meşruiyet tartışması, devlet ve onun yetkilendirdiği kurumların dışında uygulanan her tür şiddet eyleminin gayrimeşru olduğuna vurgu yapmaktadır. Bir hak ihlali olarak şiddet, Arendt'in de belirttiği üzere, yasadışılık içermekte ve yasanın varlığına atıfta bulunmaktadır (Arendt, 2009). Şiddet araçlarının devlet tarafından tekel altına alınması ile meşru fiziksel güç kullanma hakkı sadece devlete ait kılınırken şiddetin toplumsal alandan uzaklaştırılması hedeflenir. Bu mekanizma hem bir baskıyı hem de rızayı aynı anda oluşturabilmektedir. Bireysel yaşamlar sınırlanırken, yine bireysel yaşamların güvenlik altında olması aynı sınırlamalar dahilinde garanti altına alınmış olur, en azından hedeflenen budur.

Uygarlık süreci ve şiddet

Şiddet araçlarının devlet tekeline alınması ile birlikte, bu gücü kullanma yetkisi olmayanların şiddetten uzak tutulacağı varsayılır. Uygarlaşma ya da medeniyet olarak adlandırılan bu durum, "insan doğasının denetim altına alınması" süreci olarak da tanımlanır (Öncü, 2000). Bu sürece gönderme yapan uygarlık kavramı *civilization* kelimesinden gelir ve tarihsel olarak çeşitli anlamlar kazanmıştır.[1]

1 İngilizce *civilize* (uygarlaştırmak) sözcüğünün kökeni Latinceden gelen "*civil*"dir. *Civil* sözcüğü 14. yüzyıldan bu yana kullanılsa da 16. yüzyılda terbiyeli ve eğitimli anlamlarını kazanmıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda düzenli bir toplumun tanımlanmasına yönelik *civility* (kibarlık) kavramı yaygınlaşmış, barbarlığın karşıtı anlamındaki bu kullanım, toplumsal düzen durumunu süreçten daha fazla vurgulamıştır. *Civilization* ise 19. yüzyılda yaygın biçimde artık hem durumu hem de süreci anlatmak için kullanılmıştır. Kavram bu formunda, sekülerizm ve ileriye dönük gelişme vurgusuyla Aydınlanma'nın genel ruhunu yansıtmakta; beri yandan modern olanı da anlatmaktadır. Kibarlık anlamına ek olarak toplumsal düzen ve düzenli bilginin vurgulandığı modern anlamına doğru evrilmiştir. Bu değişim, bilginin gelişmesi ve yayılması, batıl inançların zayıflaması, davranışların yumuşaması, savaş ve kişisel çatışmanın gerilemesi, güçlünün zayıf üzerindeki zorbalığının giderek kısıtlanması gibi olumlu çağrışımları de beraberinde getirmiştir. Diğer yandan kavram olumsuz çağrışımları da içinde barındırır. Bağımsızlığın yitimi, yapay gereksinimlerin yaratılması, dar mekanik anlayış, tekdüzelik, eşitsizlik ve yoksulluk gibi sonuçları da ol-

Devletin şiddet tekeline sahip olması konusunda Weber'le hemfikir olan Elias, genel olarak şiddetin toplumsal ilişkilerden arındırılmasını ele alır ve iki ciltlik *Uygarlık Süreci* isimli eserinde Batılı tekil bireylerin, özellikle seküler üst sınıfların sıradan, gündelik alışkanlıklarının aşamalı olarak nasıl bir değişime uğradığını anlatır. Bugün Batılı insanın uygar ve tipik özellikleri olarak değerlendirilen davranışların, sonradan edinildiğini savunan Elias, uzun bir tarihsel süreçte bu değişimleri araştırmıştır: Sofra adabından kadın-erkek davranışlarına ve duygu denetimine, şiddet ve saldırganlığın ifade biçimlerinden devletin oluşumuna, tüketim biçimlerinden zihniyet yapılarına geniş bir aralıkta insan var oluşunun dinamiğini sorgulamıştır (Elias, 2005).

Elias'ın teorisinin temeli, insan doğasının denetimine ve bedenler üzerinde disiplin kurulması fikrine dayanır. Uygarlaşma disiplin ile mümkün olur ve bir anlamıyla da duyguların kontrol edilmesinin öğrenilmesidir. Freud'un fikirleri Elias'ın uygarlaşma süreci analizinin dayanağını oluşturmaktadır (Öncü, 2010, s. 10). Freud'un uygarlık olarak adını koyduğu şey, insanı hayvanlardan ayıran, hem insanı doğadan korumak hem de insanlar arası ilişkileri düzenlemek amacı taşıyan eylem ve düzenlemelerin toplamından oluşur (Freud, 2011, s. 48). Ortaçağ'ın insanı, duygularını ifade etmekte, bedensel ihtiyaçlarını gidermekte görece özgürdür. Bu insanın evreninin sınırı ise ait olduğu cemaatin gücüne dayanır. Bu güç büyük oranda fiziksel bir güçtür. Süreç, bireyselleşme ile değişime uğramış, disiplin bunu mümkün kılmıştır. Benliğin özünü oluşturan kültür ile içselleştirilen, çocukluktan yetişkinliğe taşınan kimi dürtülerin düzenlenmesi işi, bir sınırlamayı da işaret eder; insanların cinsellik kadar saldırganlık eğilimlerinden de fedakârlık etmelerini gerektirir. Bireyin gücünün yerine topluluğun gücünün geçirilmesi olarak uygarlık, bireyin "kaba kuvvet" olarak dam-

muştur. Sonuçları olumlu ya da olumsuz olsun, sözcük bütün bir modern toplumsal süreci anlatan bir kavram haline gelmiştir. Hâlâ vahşilik ve barbarlıkla karşıt olarak da anlaşılan *civilization*, Williams'a göre, artık büyük oranda yansız bir içeriğe bürünmüş, herhangi bir toplumsal düzen ya da yaşama biçimini anlatır hale gelmiştir (Williams, 2006, s. 70-73).

galanan gücünü dışlarken topluluğun gücünü bir "hak" olarak ortaya çıkarır (Freud, 2011). Freud'un id, ego ve süper ego arasında kurduğu benlik yapılanması içinde süper egonun dıştan gelen baskısının, kişinin kendi üzerinde uyguladığı bir baskı ve zorlama mekanizmasına dönüşmesi bu süreci karakterize etmektedir (Öncü, 2000, s. 11). Elias'a göre modern Batılı insan bu kontrolü kurmuş insandır. Uygarlaşma süreci de insan davranışı ve hissiyatının spesifik bir yönde değişmesidir (Elias 2005, s. 11). Bu değişim, Avrupa aristokrasisinin burjuvalaşması, sonra da bu dönüşümün topluma yayılması olarak da değerlendirilebilir. Bu dönüşüm, güvenlikten uzak ve tehlikeye açık yaşamı, serbest ve bireysel şiddetin pasifize edilmesi yoluyla daha güvenli hale getirir.

Şiddet tekelinin devlete devri, toplumun uygarlaşma sürecinin başlangıcı olduğundan, şiddetin tekelini iktidara veren bir toplum, devletin elindeki bu şiddeti meşru gördüğü için barış ve huzur içinde yaşayacaktır. Uygarlaşma düzeyini toplumun pasifize edilmesi ve şiddetten arındırılmasıyla doğru orantılı ele alan Elias için önemli olan, şiddet tekelinin bu yıkıcı ve yapıcı iki işlevi arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Şiddet tekelinin bu dengeleyici gücü, hem toplumsal olarak hem de bireysel olarak pasifleşmeyi sağlar. "Toplumsal pasifikasyon", bireylerin toplumsal ilişkilerinde ne kadar ağır tahrik altında olurlarsa olsunlar, şiddet eyleminde bulunarak karşılık verme girişiminde bulunmayacaklarını anlatır (Elias, 2007). Bu anlamda uygarlaşma, şiddetin toplumsal hayattan tasfiye edilmesi, toplumun şiddetten arındırılması ile anılan bir proje olarak algılanmış olur. Şiddetin kullanımı ve bunun bireyler ve toplumlar üzerinde iyileştirici işlevine dair kabuller, bu haliyle modern öncesi dönemle modern dönem arasındaki fark olarak da ortaya konur.

Şiddetin çağ açıp kapayan, kısacası tarih yazan karakteri, 20. yüzyıla dair tanımlamaların da başat unsurudur. 20. yüzyıl, "şiddetin uzun soluklu yüzyılı" (Bufacci, 2018, s. 69), "savaş ve devrimlerin ortak paydası olan şiddetin yüzyılı" (Arendt, 2014, s. 9), "Birinci Dünya Savaşı ile başlayıp 1991'de Sov-

yetler Birliği'nin dağılmasıyla biten kısa yüzyıl" (Hobsbawm, 2007, s. 10) olarak tanımlanır. Savaşların, soykırımların, kitlesel ölümlerin, toplama kamplarının ve nükleer patlamaların çağı, savaşla ilintili ölümlerin yanında sağ kalanların maruz kaldığı her tür kayıp ve travma deneyimi ile geri dönüşsüz bir etki yaratır. Modern devletlerin sınırları yeniden çizilirken, modern hukuk kurumları ve uygulamalarının her tür kitlesel kıyım ve imhayla beraber nasıl var olmayı sürdürebildiği de sorgulanır. Modernliğin uygarlaşma demek olduğu, toplumların şiddetten uzaklaşarak ilerlediği görüşü de tartışmalı bir savdır artık. Soykırım deneyimleri ve bilhassa Holocaust, modernitenin ideal toplum mitine karşı bir turnusol kâğıdıdır. Modern devletin serüveni ve yaşanan acı deneyimler, bu tehdidin sadece teorik bir ihtimal olmadığını göstermektedir (Sancar, 2001, s. 36).

Uygarlığa dair eleştiri, Bauman'ın *Modernite ve Holocaust* kitabının ana temasıdır. Batı toplumları tarafından benimsenmiş, insanlığın toplum öncesi barbarlıktan çıktığını savunan, ahlâki açıdan da yüceltilmiş etiyolojik bir mitin hâkimiyetinden bahseder. Bu mit, kaynağını modernleşme fikrinden ve temelde Hobbesçu perspektiften alır. Bu perspektif genel olarak amaçlı, aklın rehberliğindeki insan etkinliği olarak tanımlanan uygarlığın insanda kalmış marazi doğal eğilimleri kontrol altına alması gerektiği fikrine dayanır. Bu kabulü eleştiren Bauman, bu tespit üzerinden kitlesel kıyımları değerlendirir. Bu perspektif geçerli kabul edilecekse, uygarlaşma sürecinin tamamlanamamış olmasından; henüz tam ve yeterince uygar olunamamasından ötürü soykırım yaşanmıştır, görüşüne varılır. Bu haliyle soykırım, ilerlemenin normalde doğru giden yolundan bir sapmadır, şeklindeki çizgisel ilerlemeci tarih anlayışına varılır ki (Bauman, 1997, s. 31-32) Bauman bunun sonuçlarının imha ve kitlesel kıyımlar olduğunu dile getirir. Bu bakımdan soykırım gibi deneyimlerin bir sapma olarak değerlendirilmesinin temel uygarlık sayıltısına içkin bir durum olduğunu, bu kabulün ise kendi yarattığı şiddeti önemsizleştirme riski barındırdığını savunur.

Ancak Holocaust ne bir sapma ne de olamamışlık halidir, modern uygarlığın kendisi zaten soykırıma yol açmak zorundadır. Holocaust, modernliğe özgü kültürel eğilimler ve teknik başarıların oluşturduğu bağlam dışında anlaşılması güç bir modern fenomendir. Rasyonalitenin taşıyıcısı uygarlaşma süreci de bu bakımdan iki ucu olan bir kavramsallaştırmadır. Bir yandan toplumsal varlığın insani ve yasal gelişimini yeni kurumlarla destekler, diğer yandan sınırsız şiddet kullanımının rasyonelleştirilmesini kolaylaştırır ki bu şiddet ahlâki hesaplardan ya da etik normlardan yoksundur (Swaan, 2019, s. 58). Bauman'a göre,

> Modern uygarlığın şiddet içermeyen karakteri tam bir yanılsamadır. Daha doğrusu onun, kendini kandırma ve kendini ilahlaştırmasının; kısacası onun meşrulaştırıcı mitinin ayrılmaz bir parçasıdır. Uygarlığımızın şiddeti, onun insanlıkdışı, alçaltıcı ve ahlâkdışı niteliğinden ötürü ortadan kaldırdığı doğru değildir. [...] Uygarlaşma sürecinde gerçekte olan şey, şiddetin daha etkili biçimde yeniden düzenlenmesi ve şiddete yeni alanlar açılmasıdır. Şiddetin varlığına son verilmemiş yalnızca gözden uzaklaştırılmıştır (Bauman, 1997, s. 131).

Uygarlık ile şiddet arasındaki ilişki, modern çağın önemli bir şiddet formu olan lincin de soykırıma benzer bir çerçevede düşünülmesine yol açar. Bu anlamda linç, uygarlaşma adına yapılan müdahalelerin yetersizliğini ve modernleşme fikrinin temel argümanı olan ilerlemeci anlayışın, şiddeti düzenleme ve toplumdan arındırma varsayımının da geçersizliğini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan modern bir kavram olan lincin, hangi dinamiklerle ve ne tür ilişkilerle var olduğu sorusu, önemli bir tartışma noktasıdır. Modernleşme fikrine eşlik eden tarihsel bir diğer uğrak da ulus-devletlerin kuruluşu ve milliyetçilik anlayışının gelişmesidir ki milliyetçilik aynı zamanda linç literatürünün önemli bir bileşenini oluşturur. Bir sonraki bölümde bu ilişkinin nasıl kurulduğuna değinilmiş, milliyetçilik ile linç arasındaki ilişkiyi tartışmaya yönelik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ulus-devletlerin kuruluşu

Modern devletin oluşumu, imparatorlukların yerini alan yeni bir devlet örgütlenmesi tipi de doğurmuştur: ulus-devlet. Bu model, 18. yüzyıl ve sonrasında Avrupa'da gelişen, hanedana ya da kiliseye değil millet egemenliğine dayanan, Sanayi Devrimi'ni de içine alan endüstrileşme, kapitalist üretim tarzı ve bilimsel gelişmeler ile siyasal ve kültürel yaşamı da etkilemiş bir örgütlenmedir. 19. yüzyılın büyük kısmında yeni bir olgu olarak kendini gösterir, daha çok liberal ve radikal hareketlerle ve Fransız Devrimi ile eş tutulmaktadır (Hobsbawm, 2005, s. 160). Milliyet, ulus-devlet, milliyetçilik, milli kimlik gibi kavramlar temel karakteristiklerini modernlikten alırlar (Hobsbawm, 2006, s. 29). Bugün milliyetçiliğin modern bir olgu olduğuna dair kabulde çoğunluk uzlaşıyor olsa da tarihsel olarak 20. yüzyılın ortalarına dek ulusların ezelden beri var olduğuna, aile ya da insan vücudu gibi doğal bir şey olduğuna, etnik kimliğin tarihi ve toplumsal koşullardan bağımsız ve somut bir varlığı olduğuna dair anlayışın yaygınlığına vurgu yapılmıştır (Yaşlı, 2008, s. 14). Modernistler ise milletleri ve milliyetçiliği her zaman var olmuş, doğal bir olgu olarak değerlendirmek yerine milliyetçiliğin sosyolojik bir gereklilik olarak ortaya çıktığını, tarihsel, ekonomik dönüşümlerle gelişen bir inşa, bir kurgu olduğunu belirtirler.

Tilly, 18. ve 19. yüzyılı milletleştirme dönemi olarak adlandırır ve devletlerin, nüfusu ve sermayeyi etkin yöneterek yeni bir idari ve askerî yapılanma kurduğunu belirtir. Devletler, bir yandan milli nüfuslarından kitlesel ordular kurmakta, diğer yandan egemenlerin silahlı kuvvetlerini ve mali araçlarını da doğrudan devletin idari yapısına katarak bu süreci etkinleştirmektedir (Tilly, 2001, s. 63). Birinci Dünya Savaşı'nı kapsayan dönemi milliyetçiliğin şekillendiği ve doruğa ulaştığı dönem olarak adlandıran Hobsbawm, milliyetçiliğin 1880-1914 yılları arasında dikkat çekici bir sıçrama yaptığını ve içeriğinin

siyasi ve ideolojik bir dönüşüm geçirdiğini belirtir ve bu kavramın, belli bir topluluk adına bağımsız bir devlet kurmayı talep eden ve milli bir dava amacı güden bütün hareketler için kullanılmaya başlandığını ifade eder. Bu çağda dilde, toplumsal yaşamda ve kurumlarda ulus temelli yeni bir yaklaşım da geliştirilmeye başlanmıştır. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla girerken bir dizi olgu ile milliyetçilik bir dönüşüme uğramıştır. Bir ideoloji olarak milliyetçilik ve vatanseverliğin en uç ifadesi, iki savaş arası faşizm deneyimlerinde kendini gösterecek olan siyasi sağ tarafından sahiplenilen bir milliyetçilik anlayışıdır (Hobsbawm, 2005, s. 159-161).

20. yüzyılla birlikte artık imparatorlukların yerini ulus-devletler almaya başlamıştır. Rus, İngiliz, Alman olduğunu keşfeden topluluklar birer ulus-devlet yapılanması oluşturmuştur. Anderson, milliyetçiliği yaratılmış bir ideal, milleti de bir "hayalî cemaat" biçiminde tasvir eder. Kültürel bir yaratım, iletişim ve ulaşım araçlarının gelişmesi, kapitalist yayıncılık anlayışındaki dönüşümler ile dilde ve iktidarda tekleşmeye yol açmıştır (Anderson, 1995, s. 59). Bu icadın bir diğer boyutu geleneklerin icat edilmesidir (Hobsbawm, 2006). Ulusal nitelikte sembollerin üretilmesi, ölü dillerin yeniden canlandırılması, geçmişe dayalı birtakım saf özelliklerin öne çıkartılması ve kimi özelliklerin çarpıtılması pahasına kültürlerin millete dönüştürülmesi bu icadın parçasıdır. Bu yaklaşımda, milletten doğan bir milliyetçilik anlayışı reddedilir ve milliyetçilik milleti oluşturur görüşü savunulur (Hobsbawm, 2006, s. 24).

Bir icat ya da değil, milliyetçiliği tanımlarken temel kıstasın Aydınlanma olduğunu ve farklı türde milliyetçilik tanımlamalarının yapıldığı görülür. Bu bağlamda "teritoryal" ve "etnik" milliyetçilik şeklinde yapılan ikili ayrımdan söz edilebilir (Smith, 2004). Etnik ve dinsel içerikten bağımsız özgür iradeye sahip yurttaşların birliği olarak teritoryal milliyetçilik, herkese eşit bir biçimde uygulanacak, keyfilikten ve şahsilikten uzak bir hukuku varsayar (Aydın, 2008, s. 38). Bu ulus-devlet formunun yurttaşları da eski kutsalların yerine bayrak, marş gibi dünyevi kutsallara bağlı, askerlik yapma, vergi ve oy verme gibi

yükümlülüklere tabi kişiler olmaktadır. Etnik milliyetçilik ise Aydınlanma'ya, Fransız pozitivizmi ve İngiliz rasyonalizmine karşı etnik temelli, kan bağı esasına dayalı bir milliyetçilik anlayışına yaslanır, görkemli çağ anlatıları ile özgün bir etnik kimlik kurgusu oluşturur (Yaşlı, 2008, s. 24-26). Bu ikinci anlayış, milliyetçilik ile ırkçılık arasındaki yolu da kısaltmaktadır. Irkçılık ve milliyetçilik arasında zorunlu bir ilişki olmasa da Hobsbawm, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren akademik üretimlerin ırk temelli yapılması ve halkların toplu coğrafi göçleriyle iki kavram arasında ilişkinin arttığını, 19. yüzyılın sonrasında ise iki sözcüğün eşanlamlı olarak kullanımının yaygınlaştığını ve sıklıkla birbiriyle ilişkili olarak düşünüldüğünü vurgulamıştır (Hobsbawm, 2005, s. 130-133).

Habitus, milli habitus ve linç

Milliyetçilik, ister etnisiteye ya da ırka ister teritoryal devlete ya da yurttaşlık esasına dayandığı varsayılsın, üyesi olan kişiye bir kimlik kazandırması açısından önemlidir. Milli kimlik, üyesi olunan milletle bir yakınlık, ona karşı aidiyet hissetmek ve milletin güvenliği ve refahına dair hissiyata sahip olmakla karakterize olur. Milliyetçilik de dil ve sembollere, milli emel ve iradenin geliştirilmesine yönelik görüşlere, kültürel öğretilere dayanan bir toplumsal ve siyasal harekettir (Smith, 2004, s. 119).

İçinde olanın özdeşleşebileceği işaretler, aşina olacağı semboller ile milli bir kimlik kurulur. Sembollerle tanımlanan bu milli kimlik formu, katı bir ideolojik kabulün ötesinde bireyi ve onun gündelik yaşamını da içine alan, onu millete ait hissettiren bir kültürel evren yaratır. Öyle ki semboller, uluslaın kişileşmesi ve kurumsal ile gündelik olan arasında bir ilişkinin kurulmasına yarar. Semboller milli bir kimlik kurmanın aracı olurken, kitleler de yaptıkları duygusal yatırımlarla kendi kolektif kimliklerini inşa ederler (Tokdoğan, 2018, s. 41). Bayraklar, marşlar, anıtlar, resmî kutlamalar bir anlam, hissiyat ve değer üretirken ona dahil olana bir kimlik de vermekte-

dir (Smith, 2004). Buradaki ilişkide modern ulus-devletin iktidar kanadı, gerçekleri icat etme ayrıcalığına ve bu sembolleri, dolaşıma sokarak artık vatandaşı olan kitlelere benimsetme gücüne sahiptir. Ancak bahsettiğimiz ilişkinin her zaman katı ve baskıcı olduğundan söz edilemez. Kitleler kolektif kimlik kurmanın bir aracı olan bu sembolleri, gönüllü olarak benimseyip kullanabilirler.

O halde kitlenin vatandaşa ya da millete dönüşümünde, içinde kendini de inşa ettiği bir yaratım alanı olan, söylemleri, duyguları, sembolleri, geçmişi ve alışkanlıkları içine alan bir yeni biçimden bahsedilebilir. Bir tür habitus olarak nitelendirilebilecek bu biçim, milli yönüyle öne çıkar. Habitus, Bourdieu ile hatırlanan bir kavramdır. Kısaca "içselleştirilmiş yatkınlıklar" olarak tanımlanabilir. Sosyalleşme sürecinin başından bu yana kazanılan deneyimlere, bu deneyimlerden yöntemler üretmeye veya belirlemeye yarayan bir ilkedir. Değişen şartlara adaptasyonu ve belli görevleri yerine getirmeyi sağlayan, karakter ve eğilim kazanılmasına yol açan bir niteliği de vardır (Tatlıcan ve Çeğin, 2007, s. 317). Habitus, toplumsal algılama, düşünme ve davranma biçimlerinin bireyler tarafından içselleştirilmesidir. Bourdieu, habitusu yaş ve cinsiyet gibi toplumsal iyelikleri de içine alan bedene işlemiş toplumsal yapılar olarak tanımlar. "Makul" davranışın pratik bilgisi, adına zihinsel yapı, sembolik biçim ya da sınıflandırıcı biçimler denilebilecek kalıpları ve bilincin ve söylemin ötesinde işleyen tarihsel algı ve değerlendirme kalıplarının yaşama geçirilmesine yarar (Bourdieu, 2021, s. 553-554). Habitus, pratikleri ve pratiklerin algısını örgütleyen yönüyle yapılandıran bir yapıyken diğer yandan yapılandırılmış bir yapıdır. Toplumsal sınıflara bölünmenin içselleştirilmesinin ürünü olarak toplumsal dünyanın algılamasını düzenleyen, mantık sınıflamasına bölme ilkesinin kendisidir (Bourdieu, 2021, s. 227).

Bourdieu'nün sınıf temelli ele aldığı, kendi kavramları olan kültürel sermaye, pratik, sembolik şiddet ve alan ile ilişkili olarak düşündüğü habitus kavramını Elias, milli karakterine vurgu yapacak şekilde Bourdieu'den önce ele alır. İkisinin de ha-

bitusu tanımlarken ortak noktası, habitusun değişim ve etkileşim niteliğine sahip olmasıdır (Türk, 2011, s. 208). Elias, kavramı uygarlık süreci olarak tanımladığı, içinde gündelik yaşam pratiklerinin, alışkanlıkların, duyguların ve disiplinin olduğu bir yeni modern dönüşüm etrafında Alman ulusuna ve devlet deneyimine özgü bir kavram olarak ele almıştır. Elias'ın insanın doğasına dair değerlendirmeleri, habitus kavramının da temelini oluşturur. Ona göre sosyal bir varlık olan insan, toplum içinde ve insanlarla kurduğu ilişkiler sonucunda edindiği sosyal habitus ve *second nature* (ikinci doğa) ile var olur. Sosyal hayat ise ilişkiler aracılığıyla anlaşılır (Topuzkanamış, 2013, s. 140). Bu bakımdan milli habitus sürece odaklı ve dinamik bir nitelik taşır; sosyal yapı, davranış ve karakter üçlüsü "somutlaşmış sosyal öğrenme"yi oluşturur ve sonucunda bir milli habitus oluşur. O, milletin her bir bireyinin habitusu, ulusun habitusu ve kaderidir, ulusun değişimine paralel olarak o da değişir. Ancak aradaki ilişki tek taraflı değildir, karşılıklı işler; milli habitus, hem kurulan hem kuran bir pratik olarak var olur. Ben-biz dengesinde bir bireyselleşme ve ulusun parçası yurttaş olarak tanımlanma, milli habitusun bireyi anlamlandırma biçimidir (Türk, 2011, s. 206-207). Özetle, Elias'ın milli habitusu devletlerin oluşumunda etkilidir, duyguların denetimine, sosyalleşmeye, bizlik bilincine ve kendine has pratiklere dayanır.

Milli kimliğin pratiğe dayalı bir kategori olduğunu vurgulayan Heaney, süreç odaklı ve ilişkiselliği temel alan bakış açısıyla, kavramı açıklamak için işin içine duyguları[2] da dahil eder.

2 Duyguları bir analiz aracı olarak görmek ya da onu merkeze koyan çalışmalar yapmak sosyal bilimler alanında görece yeni olsa da yakın zamanda bu tür çalışmaların artmakta olduğu vurgulanmalıdır (Barbalet, 2006; Turner, 2007; Heaney, 2013; Ahmed, 2004; Tokdoğan, 2018; Yardımcı, 2022). Duygular, devlet aklına karşı kitlenin sahip olduğu, onlara has nitelikler olarak tanımlanmıştır. Modern Batılı düşüncenin yansıması olan ikiliklerin bir biçimi olarak duygu-akıl karşıtlığında kavranan duygular, bu ikiliğin üretken ve açıklanmaya değer olmayan tarafına kodlanmıştır. Kamusal değil özel, rasyonel değil irrasyonel, düzen değil kaos, zihin değil beden olarak tanımlanmıştır (Heaney, 2013, s. 244). Bu haliyle akla ve çıkara dayanan siyasetin karşısında konumlandırılmıştır. Bunun sebebi, "duyguların daha içedönük, bireysel ve aktarılamayan bir boyutta algılanmasıdır" (Yardımcı, 2022, s. 31). 17 yüzyılda Spinoza'nın erken duygu analizlerinin öncülediği bakışın, uzun bir aradan sonra 20.

Milli kimlik yerine milli habitus kavramını kullanmayı önerir. Milli kimliklerin inşa edilmesi sürecinde duygulara yeterince yer verilmediğini söyleyen Heaney'e göre duygular habitus açısından belirleyicidir (Heaney, 2013, s. 251). Aklın karşısına duyguyu koyan klasik modernist bakış açısının duyguyu, kötü ve mantıksız değerlendirme eğilimi yerine duyguları sosyal bilimlerin analiz birimi olarak düşünmeye odaklanan bu perspektif, katılana kolektif bir kimlik kazandıran, ona bir aidiyet veren bir alan olarak habitusu öne sürer. Milli habitus, duygusal, bilişsel ve sembolik unsurların bir bileşimi olarak ortaya çıkan, siyasi ve psikolojik olanın somutlaştığı bir sosyal alanı anlatır (Heaney, 2013, s. 257). Burada katılaşmış bir milli kimlik tanımından öte tarihsel ve ilişkisel bağlantıları olan bir kavram olarak habitus, hem bireyi oluşturan hem de bireyin eylemlerini yapılandıran bir nitelik taşımaktadır. Bourdieu ve Elias, habitusu ele alırken nasıl ki kavramı ulusu oluşturan bireylerin duygusal durumlarından ayrı düşünmüyorlarsa (Türk, 2011, s. 208) Heaney de benzer bir çerçevede konuyu değerlendirir.

Bireyi, duygularını yadsımadan kabul eden ve bu unsuru milli meselelerle, toplumsal konularla ilişkilendiren bu bakış, yalnızca yukarıdan aşağı verilen bir milli kimlik ya da vatandaşlık perspektifi yerine aşağıdan yukarıya da inşa edilebilen, ilişkisel bir yeni hali anlatır. Bu hal kitle ile devlet arasındaki ilişkinin bir başka biçimde anlatımı olarak düşünülebilir. Bu düşünme biçiminde kitle, kolektif şiddet eyleminin faili olarak hem kendini milli bir çerçevede vatandaşlık zemininde kurmakta hem de devletin ona atfettiği çerçevede kimliğini kazanmakta ve böylece kendini tanımlamaktadır.

Türkiye'de ulus-devletin kuruluşu ve milliyetçiliğin gelişimi, aynı dönem ve formasyona sahip ülkelerin milliyetçilikleri ile

---

yüzyılın ikinci yarısında tekrar gündeme gelmesi ve tartışılması, modern devletin kurgulanışına dair tartışmaların da getirdiği bir mirastan doğmuştur (Aytaç, 2011). Psikanalizde, post-yapısalcı feminist teoride, bedeni odağa alan çalışmalarda, queer çalışmalarında, kültürel çalışmalar vb. alanlardaki üretimler de (Tokdoğan, 2018, s. 28) bu katı ikilik yerine duyguları büyük anlatıların, kamusal alana dair konuların, toplumsal hareketlerin konusu haline getirmiştir.

kıyaslandığında kendine has yeni bir milliyetçilik olduğu (Yaşlı, 2008, s. 60) varsayılsa da aslında diğerlerinden çok farklı değildir. 19. yüzyılın son çeyreğiyle birlikte ortaya çıkan milliyetçilik, Avrupa imparatorluklarının gecikmiş bir tekrarıdır (Bora, 1999, s. 15). Geniş bir coğrafyaya yayılmış imparatorluktan; sınırları belli ve ulus temelli bu yeni yapılanmaya geçişte milliyetçilik, bir millet yaratma sürecinin ideolojisini oluşturur. Bu yaratma işi aynı zamanda ayıklama, ayırma, dışlama pratiklerini de içine alan bir şekilde işlemiştir. Böylesi bir yeni devlet formu, dönüşümün bir parçasını da milli bir kimlik oluşumuna ayırmıştır. O halde kolektiflere yönelik bir dizi politika, sembol, işaret, dil, duygulanımı içine alan yeni bir politika, kitlenin millete dönüştürülmesi amacını taşır.

Kitleden bir halk, dahası millet yaratılması, kitlenin tekinsiz, yıkıcı ve bozguncu halinden çıkartılması çabası, ulus-devlet olma süreçlerinden ve modernleşme fikrinden ayrı düşünülemez. 19. yüzyıl ile başlayan ulus-devletlerin gelişimi de bunun bir yansımasıdır. Le Bon ile başlatılan ve modern siyasetin anahtarı olarak kabul edilen kitle ve onun psikolojisini anlama girişimleri, kitleyi son derece etkili ve vazgeçilmez bir güç olarak tanımlarken, kitlenin içine aldığı bireyleri kolektif bir bilinç dışına sevk eden, onları akılsız kılan yönüyle de öne çıkmaktadır. Modern liderlik de kitle açısından belirleyici bir fenomendir. Lider, çocuksu ve kadınsı özelliklerle tanımlanan kitleye telkinle, güdülenmeyle ve tekrarlarla yaklaşmalı; bir dizi kontrol aracını kullanarak onu yönetmeyi becermelidir. Milliyetçilik ideolojisinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, toplumsal seferberlik sağlanması ve nüfus gücünün düzenlenmesinde baskın ideoloji oluşu, II. Abdülhamit ve onu takip eden Cumhuriyet'in kurucu kadrosunu oluşturan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de temel dayanağıdır. Öyle ki Le Bon'un 1895 yılında yayımlanan eseri, kısa sayılabilecek bir süre sonra 1924 yılında Abdullah Cevdet tarafından *İlm-i Ruh-i İçtimai* adıyla çevrilmiş, kitle psikolojisi için "cumhur ruhu" ifadesi kullanılmıştır. Şükrü Hanioğlu, Le Bon'un isminin Türk siyasi ve sosyal düşüncesine etkisine vurgu yapmış ve bu etkinin,

20. yüzyılın başından itibaren Osmanlı aydınları ve cumhuriyeti kuracak kadroların toplum görüşü üzerinde son derece belirleyici olduğunu savunmuştur. Le Bon'un bu daemonik cumhur ruhu anlayışının, İkinci Dünya Savaşı sonrasında faşizmin ve nasyonal sosyalizmin düşünce kaynakları arasında yer aldığını, bu görüşün Geç Osmanlı dönemi muhalif aydınlarının ön-cumhuriyetçi ve ön-demokratik tasavvurlarına iyi uyduğunu söylemiştir (Hanioğlu, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde, Le Boncu bu anlayış etrafında kurulmaya çalışılan kitle, yönetilmesi gereken, olgunlaşmamış ve olumsuz duyguların sahibi kişilerin toplamı olarak tanımlanmıştır. Bu kabul, korkunun, öfkenin, heyecan ve coşkunun idaresinin önemine işaret edip, toplumsal hareketlerin ve devlet dışı kolektiflerin davranışlarının yıkıcı potansiyeline vurgu yapmaktadır. Temel şablonu, aklı temsil eden devletin karşısında duygularla eyleyen kitle ikiliğidir. Aklın ve duygunun karşıtlık içinde var olduğu bu ikili yapıda korku da iki farklı bağlamda anlaşılır. İlk korku, kitleden duyulan bir korkuya ve beraberinde onu yönetmeye yönelik bir eğilime işaret eder. Modernleşme ile kitleye yüklenen olumsuz anlamın özünü de bu korku oluşturur. İkinci korku kitlenin kendi korkusudur. Kendini korumaya yönelik kurguladığı, bir dış ile tanımlanan, bozulma, dağılma ve bölünme endişeleriyle dolu, hassasiyetlerle beslenip pekiştirilen, başka duyguların da eşlik ettiği, bir arada tutan korku. Bu ikinci korkunun milli karakterinin yüksek olduğu ve devlet ile paylaşılan ve ortaklıklar kurulabilen bir bağlamı olduğu ileri sürülebilir. Bu korkuyu destekleyen, pekiştiren politikalar da bu alanın bir parçasını oluşturur. Her iki korku ise tek taraflı ve birbirinden bağımsız olmaktan ziyade birbirini besleyen bir mekanizma olarak işlemektedir. Zaman zaman çatışan ve ayrışan yönleri olsa da çoğu zaman aralarında bir uzlaşma olduğu iddia edilebilir.

Bu ikili ilişkiyi nefret duygusu üzerinden ele alan Sara Ahmed, benzer bir bağlamda ötekinden nefret etmeyi, kendini sevmenin bir yolu olarak tarif eder. "Birlikte nefret ediyoruz ve bu bizi bir araya getiriyor" (Ahmed, 2004-b, s. 60) şeklinde bir

"biz" olma hali duygular etrafında kurulur. Ahmed, birinden korkmak ve ona karşı kendini savunmak perspektifinin, öteki olanla kurulan ilişkide önemli bir belirleyici olduğunu, aynı zamanda söylemi ve söylemle birlikte iktidarı da kuran işleve de sahip olduğunu savunur (Ahmed, 2004-a). Bir dizi idare tekniği ile kitleyi kontrol altında tutmak, onu daha az tehlikeli hale getirmek, kendi rejiminin bekasını pekiştiren destek mekanizmaları olarak örgütlemek, kitleye bir aidiyet hissini verirken aynı zamanda iktidara "öteki"ni kontrol edip hizaya getirme imkânı da verir. Bu bakımdan gerek Türkiye'de gerekse dünyanın çeşitli ülkelerinde gerçekleşmiş olan linç eylemleri düşünüldüğünde, bu olayların büyük çoğunluğunun hâkim ideolojik söylem ve onun kurumlarıyla bir karşıtlıktan ziyade söylem ve eylemde bir ortaklaşma içinde olduğu görülmektedir.

Kolektif bir şiddet eylemi olarak linç, kitleye atfedilen bu olumsuz niteliklerin neredeyse hepsine ev sahipliği yapar. Ancak linç kitlesinin iradeden yoksun, duygularına kapılan kontrolsüz hali, linci görüş alanından uzaklaştırmaya dönük bir söylemi beraberinde getirebilir. Linçte ortaya çıkan duygular aşağılık, eksik ve olumsuz doğasıyla sahiplenilecek duygular değildir. Bu kontrolsüz duyguların karşısında ise rasyonel aklın kurallarıyla eyleyen bir devlet otoritesi ve siyaset alanı bulunur. Bu tür olaylarda devletin dahli ve sorumluluğunun kısıtlı olduğu ileri sürülür. Bu şiddet olayları kendiliğinden gelişen ve bir şekilde sönümlenen anlık olaylar olarak görülürken çoğu zaman dinî, milli, geleneksel hassasiyetlere dokunulmasına karşı verilen bir tepki şeklinde gerekçelendirilir. Bu gerekçelendirme hali ise eylemi haklı görmenin, meşrulaştırmanın temel dinamiğini oluşturur. Böylelikle linç kitlesi duygular alanına hapsedilirken duyguların devletle ve çoğunluğun fikriyle, biz olanla ortaklaştığı zemin reddedilir. Duyguların kimlik kurucu rolü yadsınır.

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisi olan milliyetçiliğin, linç gibi kitlesel eylemlerdeki rolüne odaklanıyor. Milliyetçiliğin bahsedilen bu rolünü anlamak için duyguların da işin içine katıldığı ve milli bir habitusla lincin ilişki-

lendirildiği bir perspektif gereklidir. O halde milli hassasiyetlerle sokağa dökülen öfkeli kitlenin şiddeti olarak linç, kitleyi de sorgulanması gereken bir unsur olarak gündeme getirir. Takip eden bölümde bu konuya yer verilmiş, modern çağın kitlesinin nitelikleri ele alınmış ve farklı kitle kuramları ortaya konulmuştur.

Modern çağın kitlesini anlamak

Baudrillard, *Sessiz Yığınların Gölgesinde*'de kitleyi "geleneksel hiçbir pratiğe ve teoriye, belki de genel olarak hiçbir pratiğe ve teoriye indirgenemeyen bir olgu" olarak tanımlar ve tüm olumsuz çağrışımları içine alacak şekilde tasvir eder. Ona göre kitle, toplumsalı emen, "politik demagojinin leitmotividir". Ancak tüm bu karmaşık ve çokanlamlı yapısıyla kitle bir yandan da modernliğin belirgin bir fenomenidir (Baudrillard, 1991, s. 8-9).

Linç, kitlesel şiddetin bir türü olarak, devlete ve onun şiddetle sağladığı adaletine karşı ister alternatif bir adalet biçiminde algılansın, ister onunla işbirliği içinde ortak düşmana, yabancıya yönelen bir şiddet biçiminde algılansın, lince kalkışan kitleyi böyle davranmaya iten motivasyonlar ve kitlenin toplumsal yaşamdaki yeri araştırılmayı beklemektedir. Lincin icracısı kitlenin niteliğine dair sorular bu çalışmanın ele aldığı önemli başlıklardan biridir. Bu bölümde kitlenin niteliğine dair tartışmalar ele alınmıştır. Tarihsel olarak kitleye yüklenen anlamlar, kitlenin toplumsal yaşamda nasıl bir rolü olduğu, 19. yüzyılın klasik kitlesi ile 20. yüzyılın farklı kitle tanımlamaları ve aralarındaki farklara değinilmiştir.

Grup, kalabalık, çoğunluk, çokluk, yığın, topluluk gibi çeşitli adlar alan kitle, çok çeşitli roller ve işlevlerle tanımlanmaktadır. Kitleler, kimi zaman yönetilmesi gereken tehlike unsurları olarak, devletlerin mevcudiyetini olanaklı kılan çoğunluklar olarak, egemenliğin dayandığı halklar olarak ya da bir direniş veya muhalefet odağı olarak var olan insan gruplarıdır. Bu haliyle kitle, gizemli ama aynı zamanda evrensel bir olgudur (Canetti, 2012, s. 17). Kitlenin anlaşılması için birden çok insan

arasında kurulan her tür ilişkinin izi sürülmelidir. İktidar ilişkilerinin, sosyal ilişki ve kurumlarda, ailede, farklı sınıflarda, cinsiyet ilişkilerinde, kent yaşamında, halk ve ulus olma hallerinde, bir arada yaşama pratiklerinde ya da uygarlaşma sürecinde etkisi araştırılmak istendiğinde insan çoklukları, kalabalıklar görmezden gelinemez bir değişkendir. İnsanların ait oldukları farklı gruplaşmalara, devletle ilişkilerinde ödev/hak, tabiyet/egemenlik gibi formlarda yaklaşırken kuşkusuz kalabalık yine devrededir (Aytaç, 2011).

Hem çok yaygın kullanılan hem de çeşitli anlamları olan kitle, İngilizcede farklı kelimelerle anlatılmaktadır. *Mass* olarak kitle, yoğrulabilen ya da kalıba dökülebilen malzeme kütlesi (*massa*) anlamından evrilerek biçimsiz ve ayırt edilemeyen şey ve yoğun bir kütle anlamlarında kullanılmıştır. Çok sayıda şey ya da insanı anlatmak için kullanılır. 15. yüzyılda bir dizi anlamı karşılamak üzere yaygın olarak kullanılan kelimenin, insan topluluklarını anlatmak için kullanılan hali, 19. yüzyıl ile birlikte sıklıkla kelimenin ikinci anlamından türeyen toplumsal bir anlamı içine alarak gelişmiştir. Tek bir insan gibi hareket edebilen kitle içinde insanların toplu halde hareket ettiklerinde amaçlarına ulaşabileceği anlamı yerleşmiştir. Hem niceliksel çokluğa hem de bu çokluğun oluşturacağı güce de atıf yapan bir birlik fikrini imleyen kelime, alt, cahil, dengesiz anlamında *mob*'u[3] anlatmak için ve olumlu anlamıyla toplumsal bir güç olarak insan topluluğunu anlatmak için de kullanılmıştır (Williams, 2006; *Oxford İngilizce Sözlük*).

Bu bakımdan kitle kavramı daha önce farklı biçimlerde tartışılmış olsa da 19. yüzyıldan itibaren kalabalık fenomenini "kitle" ya da "grup" adıyla merkeze alan ve bunu derinleştiren sistematik bir tartışma alanının doğduğu belirtilmelidir (Aytaç, 2011, s. 15). Bu çağ, çoğu düşünür açısından "kitleler çağı" olarak nitelenmiştir. Kitleye dair değerlendirmeler başta sosyolojinin, siyaset biliminin, sosyal psikolojinin, iktisadın, tarihin,

3 *Mob* kelimesi sıklıkla linç kelimesiyle birlikte, linç kitlesini tanımlamada kullanılmaktadır. Burada kitlenin olumsuz yönüne atıfla seçilen bu kelime, içinde şiddet barındıran çoğunluk davranışı olarak anlaşılmalıdır.

hukukun, kriminolojinin olmak üzere çeşitli bilim dallarının ve felsefi tartışmaların konusu olmuştur. Kitleye dair tartışmalar 20. yüzyılda da devam etmiştir. Bir yandan toplumsal düzlemde değişimin aktörü olarak devrimci bir nitelikte tanımlanan kitle, diğer yandan tekinsiz bir şiddet kaynağı, akıldan yoksun, sapkın ve gözü dönmüş kalabalıklar, kontrolsüz eylemlerin sorumlusu güruhlar olarak da adlandırılmıştır. Bu bakımdan kitlenin eylemi, içinde barındırdığı şiddet ve yıkıcılık potansiyeli ile toplumsal düzen ve onun yasalarına, değer ve ilkelerine bir karşı çıkış ya da tehdit olarak ya da mevcut düzene bir alternatif olarak görülmüştür. Bu potansiyelin anlaşılabilmesi için kitlenin eyleminin niteliği, şiddet içerip içermediği, ne amaçla yapıldığı, kaç kişiden oluştuğu ve kime yöneldiği gibi sorulara yanıtlar aranması önemlidir.

Halk, çoğunluk vs. anlamlarındaki kitle, egemenin bakış açısından, istikrarın sürdürülebilmesi için yönetilebilir, denetim ve kontrol altında tutulabilir olmalıdır ki bu da ciddi bir çaba gerektirir. Bu yönetilme hali de yine kitleye, olumsuz anlamlarının baskın olduğu bu perspektiften, tekinsiz kalabalıklar olarak bakan bir anlayışın yansımasıdır. Kitleye dair güvensizlik ve endişe barındıran bu negatif bakışın karşısında kitlenin özgürleştirici, değiştirici gücüne atıf yapan bir bakış da mevcuttur. Hatta kitle, politik konum alışlara göre iyi ya da kötü olarak değerlendirilmiştir. Williams, kitle kelimesinin muhafazakâr düşüncede büyük ölçüde bir aşağılama sözü iken, sosyalist düşüncede olumlu bir terim olarak kullanıldığına değinir (Williams, 2006, s. 232). Ancak kitle sadece direnme pratikleri, devrimci karşı çıkışlar ya da düzeni protesto için meydana çıkmayıp güçlü karizmatik liderlerin önderlik ettiği devasa mitinglerde, kitle gösterilerinde, kitle seferberliğinin bir parçası olarak da boy göstermiştir (Çelebi, 2014). Kitleye dair tanımlamalar büyük oranda Avrupa merkezlidir ve tarihsel, sosyolojik deneyimler etrafında tanımlanmıştır. Kitlenin işlevine dair tartışmalar Avrupa'da baş göstermiş faşizm deneyimlerinin önemli taşıyıcısı olarak kitleyi işaret etmiştir. İspanya İç Savaşı ve Franco'nun faşist rejimi içinde, İkinci Dünya Savaşı öncesi

yayımladığı kitabında Ortega Y Gasset, Avrupa'nın kamusal yaşamında en önemli olgunun, kitlelerin topluma tümüyle hâkim olması olduğunu savunmuştur. Vasat insan olarak tanımladığı kitle insanının akıl almaz ruh haline sahip olduğunu söyleyen Gasset, büyük çaba ve uğraşlarla ayakta duran bir icat ve yapılandırma olarak uygarlığın kitle tarafından doğalmış gibi algılanmasını eleştirir. Aşağı ve ahlâk yoksunu doğası gereği kitleler uygarlığın sunduğu birçok aygıtı kullanmayı öğrenmişse de uygarlığın ilkelerinden bihaberdir (Gasset, 2017).

Kitleye dair kuramsal tartışmalar, İkinci Dünya Savaşı ertesinde önemini büyük ölçüde yitirmiş, edebiyat ve sanatta, felsefe ve sosyal bilimlerde revaçtan düşmüş; sosyal psikolojide tüketici davranışları, rasyonel olmayan beklentilerin doğası ile sınırlanmıştır. Çelebi, bunda faşizme kitlesel desteğin korkunç bir insani maliyeti olmasının yanında, halkların, en azından bir bölümünün, faşizme ve nasyonal sosyalizme moral ve siyasal bir meşruiyet sağlamasının etkili olduğunu savunmuştur. Siyaset kuramında ulus, halk, temsil, izleyiciler, kamuoyu ve kamusallık, kitle tartışmalarını ikame etmeye başlamıştır (Çelebi, 2014, s. 11-12). Bu çağın kitlesi çoğunlukla büyük ancak fiziksel olarak bir arada olmayan kalabalıklar, sayıca çokluklar olarak tanımlanma eğilimindeyken siyasette, ticaret ve kültürde birçok operasyon için çok önemli olan çok sayıda insan ve onunla uğraşma yöntemlerini anlatmak için kullanılır (Williams, 2006, s. 237).

Kalabalıklar olarak kitle

1789 Fransız Devrimi'nden 1871 Paris Komünü'ne giden yolda yükselen sosyalizm, endüstrileşme ve kentleşmenin sebep olduğu devrimci atmosferde yeni bir özne olarak kalabalıklar tarih sahnesine çıkmış (Borch, 2017, s. 74); devasa nüfus artışı ve kentlerin hızla büyümesi kitleyi var etmiştir (Canetti, 2012, s. 21). Kitleyi tanımlamaya dair kuramcıların ele aldığı temel sorunsal, kitle davranışı diye tanımlanabilecek, bireysel davranıştan farklılık gösteren, kitleye özgü özelliklerin

var olup olmadığıdır. Le Bon, Freud ve Canetti, kitleye dair değerlendirmelerinde birey ve grup arasındaki ilişkilerden uluslaşma süreçlerine, büyük savaşlara, göç deneyimlerine ve toplumsal hareketlilik dalgalarına maruz kalmış insanların kitle olarak etkileme ve etkilenme hallerini yorumlamışlardır. Kitlenin tekinsizliği, telkine yatkınlığı ve kontrolden çıkabilir hali, kitle ruhunun bulaşıcılığı, kolektif bilinç dışı ve liderin kitle içindeki pozisyonu gibi kavram setleri, kalabalığın kitleye dönüşümünde bu kuramcıların başvurduğu anahtar kavramlardır. Halk egemenliğine dayanan demokrasi fikri de yine kitle ve onun seçimleri olmadan düşünülemez. Bu bakımdan kitlenin belirlediği yeni sosyal düzen ve iktidar biçimleri kitleye dair tanımlamaları da biçimlendirmiştir. Kitle seçen, belirleyen konumuyla kamuoyu oluşturmak, piyasayı etkilemek, iktidarı tayin etmek ya da mevcut iktidarları devirmek görevini üstlenebilir (Aytaç, 2011). Bu rol, kitlenin yönetimini ve buna dair tartışmaları da beraberinde getirmiş, kitleyi de hep güncel kılmıştır.

Kitleye dair tartışmalara günümüzde dahi atıf yapılan en önemli kaynak Le Bon'dur. Le Bon, 19. yüzyılın sonunda kaleme aldığı *Kalabalıkların Psikolojisi* kitabında, kalabalıkları, irrasyonel, tutarsız, duygusal, kadınsı vb. özellikler ile tanımlar. Le Bon, kitlenin yıkıcılığını, insanlığı uygarlaşma yolundan çıkarması olarak tanımlamış, bu da Fietkau'nun Le Bon'u "kitle korkusu kuramcısı" olarak nitelemesine yol açmıştır (Fietkau'dan akt. Çelebi, 2014, s. 34). Le Bon, rastgele bir şekilde bir araya gelen bireyler topluluğu olarak kitlenin denetimi konusunda esaslı çareyi, kalabalıkların özdeşleştiği karizmatik bir liderde bulmuştur. Telkine yatkın kitle bir lider etrafında toplanır, adeta bir sürü gibi hareket eder, kitleye dahil olan birey de tek başına olduğundan farklı bir ruha bürünür. Kitle, ona katılan bireye kolektif bir bilinç aşılar. Le Bon'un kitlesi üç temel mekanizmayı işleterek var olur, bunlar; bulaşma, telkine yatkınlık ve anonimliktir. Bir kolektif bilinç dışı hali olarak ele alındığında, bireysel sorumluluk da olmayınca Le Bon'a göre kitle, ilkel, alçak ve korkunç olarak görünür. Bireysel farklılıkları bastıran bu hal, bireyin kitle ile başkalaşıp tek başına sahip

olduğunun zıddı bir karaktere bürünmesine yol açabilir. Kitle içinde birey, bir tür robotlaşma yaşar. Yaşadığı bu kapılma hali ise bir büyülenmedir. Kitle içinde birey isimsiz, sorumsuz ve içgüdülerine teslim olmuş bir haldedir (Le Bon, 2014).

Le Bon'un kitle konusundaki görüşlerini, ondan yaklaşık otuz yıl sonra geliştiren ve etkili şekilde kullanan Freud'tur. Freud, Le Bon'un görüşlerini bilinç dışı ve dürtü kuramı ile ilişkilendirmiştir. İki yapay kitle dediği kilise ve orduyu inceleyen Freud, lider tarafından aynı şekilde sevilme isteğinin tüm kitleyi kuşatan, onu tanımlayan bir özellik olduğunu savunmuştur (Freud, 2014, s. 76). Dolayısıyla bireyleri bir kitleyle bütünleştiren bağın libidinal bir doğasının olduğu kanısındadır (Kayaoğlu, 2003). İnsanın duygu, düşünce ve davranışlarının altında bilinç dışını gören Freud, kitle içinde bireylerin bireysel farklılıkları ne olursa olsun kolektifin içinde her yönüyle eşitlendiğini, bu eşitlenmenin bir alt bilinç düzeyinde olduğunu savunmuştur. Le Bon'la kitle açısından bir liderin önemi konusunda hemfikir olan Freud, Le Bon'un telkin, G. Tarde'ın öykünme (taklit) dediği, telkinin kitle açısından belirleyici rolüne vurgu yapar (Freud, 2014, s. 33). Le Bon'un söz ettiği kitlede telkinle yönlendirilip içgüdüleriyle hareket eden bireyin hipnotik halini, kendi teorisiyle bağlantılı düşünen Freud, hipnozu grup sürecine uyarladığında hipnotizmacının yerini grup liderinin aldığını savunur (Freud, 2014, s. 66). Kitle lider tarafından yönetilen bir sürü gibi tasvir edilir; halinden memnun bir sürü olarak.

Uygarlığın Huzursuzluğu'nda insanların, arzu ve dürtülerinden vazgeçmek istememelerine karşın uygarlığın yasaklamalarının toplum halinde medeni bir şekilde yaşamak için gerekli olduğunu savunan Freud (2011)' a göre, "Uygarlık insan içgüdülerinin sürekli boyun eğdirilişi üzerine dayanır" (s. 6). Modern dünyanın bireyleri, birlikte yaşamlarını devam ettirebilmek için dürtülerini bastırmak, arzularından vazgeçmek ya da onları kısıtlamak zorunda kalmıştır. Saldırganlık gibi ilksel dürtüleri bastırma, kitle içinde yaşamakla hatta onun içinde büsbütün kaybolmakla mümkündür. Kitle içinde insan bir nevi

ilkel doğasına dönmektedir. Bu dönüş bir yandan uygarlık fikriyle bir karşıtlık oluştururken diğer yandan kitlenin olumsuz nitelikleri sebebiyle onun idaresinde de çeşitli yollar bulunması gerekliliğini gündeme getirir. Çözüm, dürtü kontrolü zayıf, eğitimsiz ve tembel kitlenin idaresinin bir azınlığa devredilmesi şeklindedir (Freud, 2014, s. 76).

İradeden, bilinçli ve özerk kişilikten, kendi olmaktan yoksun bireylerin toplamı olarak kitle, eyleme geçtiğinde işi aşırıya kaçırabilir. Telkine açıktır, kolaylıkla etkilenir ve kitlenin, liderin coşkusuna veya vaadine kapılır. Bu hal onu bir tehlike unsuru haline getirir. Le Bon'un kitlesi bu nitelikleriyle kitleye dair ikili ayrımın negatif kutbunda yer almaktadır. Freud ve Le Bon'un kitleye dair bakışlarında benzerlikler olsa da temel ayrım, Le Bon'un birey ve kitleyi birbirinin zıddı biçimde betimlemesiyken; Freud'un bir karşıtlıktan ziyade kitleyi anlamak için bireyi incelemeyi temel almak gerektiğini düşünmesi ve bireyin diğer bireylerle ilişkisini toplumsal konumuyla ele almasıdır (Çelebi, 2014).

Canetti de kitlenin yıkıcılığı ve değiştirici gücü konusunda Le Bon ve Freud ile hemfikirdir. Kitlenin daima büyümek istemesi, yoğunluğu sevmesi ve bir yöne gereksinim duyması, kitleyi tanımlayan önemli niteliklerdir. O halde kitle bir amaca ihtiyaç duymaktadır. Deşarj ise kitleyi tanımlamadaki önemli bir diğer unsurdur. Liderin belirleyiciliği etrafında farklı kitle sınıflamaları yaptıysa da Canetti'ye göre kitle mutlaka olumsuz değildir. Klasik kitle kuramcılarından da bu yönüyle ayrılır. Kitlenin, içinde barındırdığını varsaydığı eşitlik fikri, onun her zaman ona kapılan bilinçsiz bireylerin toplamı olmadığı kabulüne dayanır. Kitle, değişime yönelik potansiyeli ve özgürleşmeyi seçecek imkânları da kendi içinde barındırır. Canetti, kitleye dair tanımlamalarını, kitlenin iktidarla bağı etrafında tartışır (Canetti, 2012).

Kitleye dair ortaya konan ve kalabalığın psikolojisini odağa alan bu teorilerin 1960'lı ve 1970'li yıllarda kimi eleştirilere maruz kaldığı belirtilmelidir. Eleştiriler iki temel hat üzerinden yapılmaktadır. İlk hat, kalabalıkların davranışlarının irrasyo-

nelliğine yapılan vurguya yöneliktir. Oysa kitlenin tüm eylemleri irrasyonel olarak tanımlanamaz; adaletsizlik gibi belli sorunlara karşı da örgütlenip karşı çıkış sergileyen kitleler mevcuttur. İkinci eleştiri ise telkinin kitleyi açıklamadaki önemli işlevine dairdir. Özne oluşu reddeden bu bakış, kitleyi açıklamada ve onu analiz etmede yetersiz kalmaktadır (Borch, 2017, s. 76). Bu tartışmalar yeni bir kitle anlayışını da beraberinde getirmiştir. Aşağıda ele alınan ikinci kitle yaklaşımı, klasik kitlenin bu negatif çağrışım yüklü anlamına karşı bir vaat olarak öne çıkmıştır.

Çokluk olarak kitle

Kitleye atfedilen olumsuz anlam, kitleyi kontrolsüz ve tekinsiz bir varoluş olarak bir tehdit unsuru haline getirir. Kime ve niye tehdit oluşturduğu ise kitleden türeyen hareketlerde aranmalıdır. Son dönemlerde, 20. yüzyılın sonu ve özellikle 21. yüzyıl ile birlikte kitlenin değiştirici gücüne yapılan atıflar, kitle, halk, kalabalık tanımları yerine çokluk tabiri ile karşılanmakta, kimi zaman çokluk ile halk arasındaki farklılık ortaya konmaktadır (Hardt ve Negri, 2004; Bull, 2017). Klasik kitle kuramlarının eksikliğine dair en temel vurgu, bu kuramların, kalabalıkların içsel dinamiklerine açıklık getirmedeki yetersizlikleri üzerine yapılmıştır (Borch, 2017, s. 77). Gezi Parkı Eylemleri, Arap Baharı, Occupy Wall Street gibi örneklerle bu hareketler kimi zaman devrimci ya da demokratik kitle hareketleri olarak değerlendirilip bir ülkede siyasal iktidarın kurulmasına ya da yıkılmasına, hükümetlerin devrilmesine ve tüm toplumun büyük oranda ve geri dönülemez bir biçimde dönüşümüne, küresel kapitalizme ve onun yarattığı ekonomik, ekolojik, siyasal ve cinsel sorunlara karşı örgütlü bir sınıf ya da kitle yerine daha heterojen çokluklar tarafından üstlenilen mücadeleler olarak değerlendirilmiştir.

Negri ve Hardt, (2001) eşitlik ve özgürlük fikrine dayanan, açık ve kapsayıcı bir küresel toplum talebiyle sürekli savaş hali içinde olan küresel yeni düzeni; ulus üstü kurumlar, küre-

sel kapitalist korporasyonlarla oluşturulmuş yeni egemenlik biçimini "imparatorluk" olarak tanımlamıştır. Küreselleşmenin sunduğu sınırsız etkileşimle var olan yeni zamanların kitlesi olarak çokluk, "sermayenin idaresi altında çalışan ve bu nedenle de sermayenin idaresini reddeden sınıf olma potansiyelini taşıyan herkes"tir (2004, s. 120). Bu haliyle çokluğun halktan da kitleden de ayrı olduğu söz konusu edilerek halkın özdeşliğe ya da birliğe dayalı hali (2004, s. 12), egemenlik için kurulu bir sentez oluşu, çokluğun ise çeşitli irade ve eylemlerinden bağımsız olan ve sıklıkla onlarla çatışma halinde bulunan tek bir irade ve eylem ortaya koyduğu belirtilir. Ulus, çokluğun halk haline getirilmiş halidir (2001, s. 123-124). Karşıtlığın, 17. yüzyılın siyasi mücadelelerinde burjuva devletin, çokluğu bastırmasıyla şekillendiğini savunan Paolo Virno, kaybeden çokluk ile halkın birbirini dışlayan unsurlar olduğunu, "Eğer halk varsa çokluk yoktur; çokluk varsa halk yoktur" şeklinde ifade etmiştir (2012, s. 21-23). Kitleyi de çokluktan ve halktan ayıran Negri ve Hardt ayrımı şu şekilde koyar. "Kitlelerin özü farksızlıktır: Tüm farklar kitle içinde massedilip yok edilir. Nüfusun tüm renkleri griye döner. Söz konusu kitleler, sadece ayrımsız türdeş bir birliktelik oluşturduğu için beraber hareket edebilir. Oysa çoklukta toplumsal farklar korunur" (2004, s. 12).

Kitle hareketleri kimi zaman şiddetsiz, pasif, hiyerarşik olmayan, farklılığa vurgu yapan ya da sivil bir değişimi hedefleyen olumlu çağrışımları ile tanımlansa da kitle hâlâ ve büyük oranda yıkıcı eylemle tanımlanan bir varoluş sergilemektedir. Birinin ölümüne, bir grubun ya da topluluğun yerinden edilmesine, kişisel ve toplumsal travmalara açık bir dizi eylemlilik içermekte olan kitlenin yıkıcılığı, yarattığı devrimci dönüşümden ya da bu dönüşüm olasılığından daha belirleyici olmaktadır. Günümüz kalabalıklarını çokluk olarak adlandıran görüş, kitlenin gizli ve tekinsiz yönünü göz ardı etme eğilimindedir. Kitlenin, içine aldığı bireyi adeta otomatize edip değiştiren ve bozan yapısı, bireysel sorumluluğu azaltarak şiddeti normalleştirme riski yaratır. Akılla değil duyguyla hareket eden, bilinci-

ni kolektif bilince devreden ve kitle tarafından kapılan, yutulan bireylerin, kolektif şiddetin temel dinamiği olduğu varsayımı bu teorilerin ana zeminini oluşturur.

Bu çalışma, neoliberalizm çağında, 2000'li yıllarda gerçekleşen linç eylemlerini ele alıp değerlendirmiş; bu haliyle bir bakıma kitlenin değil çokluğun çağında yapılmıştır. Ancak 19. yüzyılın klasik kitle tanımının, linci anlamaya yönelik çabalarda daha sıklıkla başvurulan bir kaynak olduğu belirtilmelidir. Kitlenin akıldan yoksun doğası, duygularına kapılıp gitme hali, bilinçsiz ve iradesiz oluşu gibi negatif unsurların bazıları günümüz linç kitlelerini tarif ederken de geçerlidir. Bu bakımdan linç ele alınırken klasik kitlenin varsayımları yadsınmamış, kitlenin bu biçimde tanımlanmasının sebepleri sorgulanmıştır. Ek olarak halk/kitle ile herkes/çokluk arasındaki ilişkide bir seçim yapması gerekse, bu çalışma tercihini halk/kitle'den yana yapacaktır. Çünkü linç, hukuk devletini varsayan modern çağın bir fenomenidir. Bir devlet ile birlikte var edilebilen, vatandaşlık bağıyla o devlete, onun yasalarına bağlı olan kişiler ve onların toplamı olarak tanımlanan kitle kavramı ön planda tutulmuştur. Çalışmanın ana çerçevesi içinde linç konusu, bir kitle eylemi olarak yukarıda açıklanan bağlam dahilinde değerlendirilmiş ve çalışma boyunca bu bağlamın korunmasına dikkat edilmiştir. Takip eden bölümde kitlenin, devletin, yasanın ve ihlalin bir araya geldiği bir fenomen olarak linç çeşitli boyutlarıyla ele alınmıştır.

KOLEKTİF BİR ŞİDDET BİÇİMİ OLARAK LİNCİ ANLAMAK

Linç bir şiddet eylemi olarak sosyal bilimlerin birçok farklı disiplininin ilgisini çekmektedir. Kitle, grup, gruba aidiyet, uyum, saldırganlık, güruh gibi kavram setlerini içine alan psikolojik ve sosyal psikolojik anlama girişimleri bu ilginin bir boyutunu oluşturur. Şiddeti ilkel zamanların ya da modern olamamış toplulukların davranışı olarak okuyan bazı antropolojik çalışmalar da bulunur. Toplumu ve yine kitleyi anlamaya çalışan ve bunu iktidarla ve gündelik yaşamla ilişkilendi-

ren sosyolojik yaklaşımlar, şiddetin toplumsal yaşamın içinde oluştuğu varsayımına dayanır ve şiddet konusu sapma, norm, rıza, uzlaşma, otorite, baskı ve direniş gibi kavramlarla ilişkili olarak değerlendirilir. Şiddetin suç ve ceza çerçevesinde ele alındığı, devlet mekanizması, yargı sistemi, hak ve adalet gibi kavramların tartışmaya açıldığı siyasi, hukuki ve felsefi açıklamalar da şiddete ve lince dair tartışmaların farklı bir boyutunu oluşturur.

Şiddet, bir insana bile isteye fiziksel bir zarar vermek olarak tanımlanmaktadır (Riches, 1998, s. 15). Yakın, yüz yüze ilişkilerde öfke ve saldırganlığın ifadesi olarak fiziki zor kullanımın olduğu özel şiddet, siyasal bir amacı olmaması nedeniyle siyasal şiddetten ayrılır. Kendi içinde yasal ve yasal olmayan biçiminde ikiye ayrılan siyasal şiddet ise bireyleri değil siyasal kurum ve yapıları hedef alır. Siyasal şiddetin bu şekilde ayrıştırılması, toplumsal ilişkilerde gözlemlenen bireysel şiddetten dinsel ve etnik çatışmalara, gerilla hareketlerinden iç savaşa, devlet teröründen askerî müdahalelere ve uluslararası savaşlara kadar çok geniş bir şiddet eylem repertuvarı sunar. Şiddetin fiziksel olduğu kadar sözel, cinsel, ekonomik, kültürel ya da psikolojik yönleri de bulunur. Bu bağlamda Michaud şiddeti "Karşılıklı ilişkiler ortamında, taraflardan birinin veya birkaçının doğrudan veya dolaylı/toplu veya dağınık olarak, diğerlerinin bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlâki, manevi) bütünlüğüne, mallarına veya simgesel ve kültürel değerlerine oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranması" şeklinde tanımlamıştır (Michaud, 1991, s. 11). Buna göre, kişiler arası şiddetten, kişinin kendisine yönelik şiddetinden ve kolektif şiddet türlerinden söz etmek mümkündür. Bu sınıflandırmada şiddet, "özel (bireysel) şiddet" ve "kolektif şiddet" olarak ikiye ayrılır. Özel şiddet cürümsel (ölümcül, bedensel, cinsel) ve cürümsel olmayan (intihar, kaza) şiddeti kapsarken; kolektif şiddet grup (grubun kendi içinde, karşı gruba, iktidara ya da bireylere yönelik şiddeti), devlet (iktidarın birey ve gruplara yönelik devlet terörü ve endüstriyel şiddeti) ve uluslararası şiddeti (savaş) içerir (Artun, 1996).

Şiddet bireysel ve kolektif şiddet biçiminde sınıflandırılıp ele alındığında, iki şiddet biçiminin farklı sonuçlara yol açabildiği görülür. Yaşamı her tür biçimiyle kuşatan şiddetin bireysel düzeyde ortaya çıkan formları, iki kişi arasındaki çatışmanın çözümü olarak kullanılan, yıkıcı ve tahribat yaratan eylemleri kapsamaktadır. Bunun karşısına konumlanan kolektif şiddet ise bir sınır aşımını ifade eder: Şiddet kamusal alana yayılmaktadır. Sofsky bu durumu, "Özel hayatı koruyan duvarlar dahil tüm engeller tuzla buz olur. Olay yeri artık mahrem bir ev veya avlu değil sokaktır, lokantadır, kilisedir, pazar yeri veya açık alanlardır" (Sofsky, 2009, s. 39) diye ifade eder. Kamusal alana yayılan, görünür hale gelen kolektif şiddet, şiddet faillerinin sayıca çokluğu ile de karakterize olur. Bu tür şiddet eylemleri, organize ya da organize olmayan biçimde bir araya gelen kalabalıkların çoğu kez tehlikeli sonuçlara yol açan şiddet eylemleridir. Kolektif şiddetin icracısı kimdir sorusuna verilebilecek yanıt geniş bir kapsayıcılık içerir. Bu alanda profesyonel çeteler, kabileler, etnik gruplar, toplumsal sınıflar ve devletlere kadar uzanan bir çeşitlilikten söz edilebilir. İsyancı grupların, linç gurühlarının, spor fanatiklerinin ve toplumsal değişimi hedefleyen sokak hareketlerinin eylemleri de bu kapsamda değerlendirilebilir. Geri dönüşsüz bir değişim ve yıkıcılık bu tür şiddetin karakteridir. Kolektif şiddetin yarattığı tahribatın boyutunun ve kapsamının bireysel şiddete kıyasla daha etkili olduğu da belirtilmelidir (Tilly, 2010).

Linç, bir kolektif şiddet türü olarak kitlenin varlığıyla var olan ve çeşitli biçimlerde ortaya çıkan bir eylemdir. Bu bölümün tamamı bu yıkıcı şiddeti anlamaya ayrılmıştır. Başlarken linç kavramı üzerinde durulmuş, sıklıkla birbirine karıştırılan diğer şiddet türleri ile lincin ayırıcı özellikleri ortaya konulmuştur. Ardından modern zamanların bir şiddet biçimi olarak lincin özellikle Amerika'dan kaynağını alan tarihine değinilmiştir. Lincin kitle sınıflamaları içindeki yeri ve farklı linç türleri de yine bu bölümün üçüncü alt başlığı altında ele alınmıştır. Son olarak lince dair tartışmalara değinilmiş, linçte ortaya çıkan şiddetin toplumsal dayanakları sorgulanmıştır.

Halk hep bir ağızdan: Kanına kan! Yürüyelim! Bulalım hepsini! Yakalım! Verin ateşi! Öldürün! Gebertin! Bir tekini bile sağ bırakmayalım hainlerin!
Antonius: Durun, yurttaşlarım!
Birinci Yurttaş: Susun! Antonius'u dinleyin!
İkinci Yurttaş: Dinleyelim! Ardından gidelim! Uğrunda ölelim!

Antonius: Şimdi bırak yürüsün.
Bir kez ayaklandın ya, ey Hınç,
Dilediğin yere git artık!

Üçüncü Yurttaş: Adını söyle, yalansız.
Cinna: Yalansız adım Cinna.
Birinci Yurttaş: Gebertin! Hainlerden biri!
Cinna: Ben şair Cinna'yım, şair Cinna'yım ben!
Dördüncü Yurttaş: Kötü şiirleri için de vurun/ Kötü şiirleri için de!
Cinna: Hain Cinna değilim ben.
Birinci Yurttaş: Olmasın, adı Cinna.
Önce kesin çıkarın adını yüreğinden, sonra bırakın gitsin.
Üçüncü Yurttaş: Gebertin, gebertin! Haydi, gidip verelim ateşi evlerine! Brutus'unkine, Cassius'unkine! Gidip yakalım hepsini. Kimimiz Decius'un evine, kimimiz Casca'nınkine. Kimimiz Ligarius'un evine! Haydi, hemen! Yürüyün![4]

Linç, neredeyse gündelik yaşamın bir parçasıdır. Hızlı şekilde mobilize olan kitleler, suçluyu ilan edip cezayı yasaya gerek

4 William Shakespeare 1559 yılında bir trajedi olarak kaleme aldığı oyununda Roma imparatoru diktatör Julius Caesar'ın bir komplo sonucu öldürülmesini ve ardından yaşananları anlatır. Oyun, meşru otoriteye başkaldırmanın kötü sonuçlarını anlatırken aynı zamanda diktatör yönetimleri ve toplumsal hareketlerde kitlenin rolünü de ortaya koyar. Oyunda kitle, kimi zaman kalabalık, halk ya da yurttaş diye tarif edilirken kimi zaman da adı köle, sürü ya da koyundur. Onu idare eden ise bir zorbadır, bir kurttur. Kitlenin tekinsizliği oyunda sıklıkla vurgulanır. Etki altında kalan, nereye hareket edeceği tam kestirilemeyen ve sürekli kendi çıkarını kollayan kalabalık şiddete, yakıp yıkmaya hatta öldürmeye de yatkındır. Şair Cinna da bu tekinsizliğin kurbanıdır, üstüne üstlük isim benzerliği sebebiyle yanlışlıkla linç edilmiştir (Shakespeare, 2019, s. 73-78).

duymadan kendi eliyle vermektedir. Herkesi içine çeken doğa durumuna geri dönüşü ima eden ve barbarlıkla eş tutulup eleştirilen linç, bu bakımdan kolektif şiddet eylemleri repertuvarının belki de sonuçları itibariyle en yıkıcı eylemlerinden biridir. Bu yıkıcılık sadece maruz kalana yönelen şiddetin vahşiliği sebebiyle değil aynı zamanda katılanı şiddete sevk eden baskın yönüyle de belirleyicidir. Şiddeti izleyenin maruz kaldığı dolaylı şiddet biçimi de bu yıkıcılığın önemli bir parçasını oluşturur.

Yargısız infaz olarak da tanımlanabilecek linç, hukukun yokluğuna ve kendini adalet dağıtıcı yerine koyan bir kitlenin varlığına işaret eder. Bu çalışmada farklı linç tanımları üzerinde durulmuştur. Tanımların tarihsel bir arka plandan hareketle neredeyse bir kural gibi tekrar edilen bir iddiaya dayandığı söylenebilir. Bu iddia, linç kavramının Amerika tarihiyle ve yerlilerin İngilizlere karşı verdiği amansız mücadele sırasında ortaya çıktığıdır (Shay, 2010, s. 13-15). Lince sebep olan bir diğer neden ise Amerikan İç Savaşı'dır (Shay, 2010, s. 34). Bu bakımdan linç, bir Amerikan fenomenidir (Berg, 2017, s. 117).

Linç çalışmalarında büyük bir zorluk varsa o da lince dair bir tanım oluşturmaktadır (Ross, 1983, s. 6). Tanımlanamazlık linç kelimesinin en önemli özelliğidir. Linç, çeşitli durumlarda bir dizi aktör tarafından alınıp konuşlandırmaya hazır "retorik bir hançerdir" (Waldrep, 2002, s.xvii). Zira linç denilebilecek tek bir davranış ya da şiddet biçimi yoktur. Çeşitli, incelikli ve karmaşık bir gerçeğe dayanan linç olgusunu tek bir tanıma sığdırmak ise asıl olanı kaçırmak anlamına gelir (Waldrep, 2006).

Linç kavramının kökenine dair çeşitli görüşler vardır. İlki, kelimenin İngilizceden türetilen, mülkiyet sınırı olarak hizmet veren aşağı ya da sürülmemiş bir hat üzerindeki alanı anlatmak için kullanılan, toprak sırtı anlamına gelen "*hlinc*" kelimesinden türetildiği yönündedir. Böyle bir yerde veya yakınında yaşayan insanlara uygun bir isim olarak da kullanılmıştır (Ross, 1983, s. 15; Cutler, 1905, s. 17). Kavramın kaynağına dair bir diğer açıklamada lincin bir addan türetildiği varsayılır. Kavram ilk kez İrlanda'da ortaya çıkmıştır. Galce O'Loingsigh isminden türetilen bir yeni kelime olarak, "denizcinin oğlu" anlamı-

na gelir. Lincin bu orijinal halinde şiddetle ilgili hiçbir anlam olmadığı için, lincin bugün bildiğimiz modern kullanımının, bir özel addan, bir erkeğin adından türetildiği varsayımının daha olası olduğu vurgulanır (Ross, 1983, s. 16).

Bilindiği gibi, linç bir soyadından türetilmiştir; hatta birden çok kişi kelimenin isim babası kabul edilmiştir.[5] En meşhurlardan biri İrlanda Galway'da kökleri eskiye uzanan, oranın köklü ailelerinden biri olan Lynch ailesinin bir ferdi ve hem belediye başkanı hem oranın koruyucusu olan James F. Lynch'tir. İkincisi ve daha iyi bilineni ise İrlanda'dan Amerika'ya göç etmiş bir ailenin oğlu olan Albay Charles Lynch'tir. Amerikan Devrimi ve Bağımsızlık Savaşı sırasında Virginia'da yaşamış olan çiftlik sahibi bir yargıçtır (Cutler, 1905; Gürsel, 2008). Bu iki ismin ortak özelliği herhangi bir yargılama olmaksızın, her ikisinin de yasadışı yollarla adalet sağlamak adına şiddet uygulamış olmalarıdır.

Bu bölümün içeriğini, lincin ne olduğunu anlamaya, onu tanımlamaya yönelik çaba belirlemiştir. Bu doğrultuda önce lincin bir kitle eylemi olarak hangi kavramlarla anlatıldığına ve onunla ilişkili kavramlara bakmakta fayda var. Çünkü linç bir kitle eylemi olsa da her kitle eylemi linç değildir. Linç, kitlenin (*mass*) bir kısmının özel amaçlarla eyleme geçme halidir (*mob*) ve bu eylem şiddet içermelidir. Kitle olarak tanımlanan *mass*, sayıca çok insanın bir arada bulunması, çoğunluk şeklinde kullanılırken, sözlük anlamıyla kitle, insan topluluğudur (*Türkçe Sözlük*, 1983, s. 719). Türkçede çete, mafya, ayaktakımı gibi kelimelerle karşılanmış olan *mob* kavramının ilk kullanımı geç 17. yüzyıla uzanmaktadır. *Oxford İngilizce Sözlük*'te *mob*, Latince "*mobile vulgus*"un kısaltılmış halidir ve ifade "heyecanlanabilir kalabalık" anlamına gelmektedir. Sözlükte üç alt anlam içerdiği belirtilen kelimenin, ilk anlamı, "özellikle kolayca şiddete dönüşebilecek davranış gösterebilecek büyük, öfkeli kalabalık"tır. İkinci anlam, "aynı amaçlarla bir araya gelmiş kişiler topluluğu"dur (*gang*=çete). Son olarak da organize suç işlemek için bir arada

5 Bir sonraki bölümde kavrama adını veren farklı *Lynch*'lerden de bahsedilecektir. İsim "baba"larının hepsi "erkek" olduğundan bu tabir seçilmiştir.

olan bir grup insanı tanımlar (mafya). Genellikle ilk tanım linci anlatmakta kullanılır. Bir dizi ön kabule ve varsayıma dayanan ve belli bir duygu durumuna sahip olmakla tanımlanan linç kitlesi (*lynch mob*), genellikle kontrol edilemeyen, şiddet göstermek için bir araya toplanmış büyük bir insan grubu, taşkın kalabalık, azgın topluluk, güruh şeklinde tanımlanmıştır; hedefi ise birini linç etmektir. Taşkınlık, azgınlık gibi aşırılıklarla tanımlanan linç kitlesine karşılık kullanılan güruh ise sözlükte şu biçimde açıklanmıştır: değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluk, derinti, sürü (*Türkçe Sözlük*, 1983, s. 484).

Oxford İngilizce Sözlük'te linç, bir grup insanın suçlu olduğunu düşündüğü birini yasal bir yargılama olmaksızın, genellikle asarak öldürmesi olarak tanımlanmıştır. *Türkçe Sözlük*'te ise şu biçimde tanımlanmıştır: Birden çok kimsenin kendilerine göre suç olan bir davranıştan ötürü birini, yasadışı ve yargılamasız olarak, taş, sopa gibi araçlarla döverek öldürmesi. Birini linç etmek ise (kalabalık, topluluk tarafından) yargılamadan öldürmek şeklinde tanımlanır (*Türkçe Sözlük*, 1983, s. 790). İki tanımda da öldürme ile ilişkilendirilen linç eylemi, *Türkçe Sözlük*'ün son halinde ikinci bir anlam eklenerek kullanılır. Linç aynı zamanda yargılamadan cezalandırmaktır (https://sozluk.gov.tr/).

Kavramın şiddet ve yasadışılık anlamlarını içeren özü, kavrama adını veren iki Lynch'in hikâyesinden ve sözlük anlamlarından çıkarılabilir. Bu iki özelliğe ek olarak kavramın en belirleyici yönlerinden biri de lincin bir kitle eylemi olması, bir kolektif tarafından işlenen suç olarak görülmesidir. National Association fort the Advancement of Colored People (NAACP)'ın linç dair tanımı bu kitleselliğe net bir biçimde vurgu yapar. 1940 yılında yapılmış bu tanım oldukça tartışmalıdır, üzerinde uzlaşılan bir tanım olmaktan ziyade linç dair çeşitli anlamları içeren bir çerçeve sunar, hatta "eleştirmenleri susturmak için kullanılan bir mantra gibi" (Waldrep, 2002, s. 3) iş görmüştür. Tanım dört temel unsurun varlığının, linci olanaklı kıldığı fikrine dayanır. Bir eylemin linç sayılması için, birinin öldüğüne dair yasal bir kanıt olmalı, öldürülen(ler) yasadışı yollarla öldürülmüş olmalı, üç ya da daha fazla kişi linç eylemine katılmış ol-

malı ve şiddet eylemi bir adalet talebine dayanıyor olmalı, ırka ya da geleneğe hizmet etmelidir (Waldrep, 2002, s. 2). Buna göre, bireysel bir eylemin karşısında konumlandırılan eylemin linç olarak tanımlanabilmesi için en az üç kişi gerekir. Linci tanımlamaya yönelik niceliksel bu ölçüt, linci bireysel değil bir grubun eylemi olarak sınıflama imkânı verir ve onu kolektif şiddet eylemleri arasına sokar. Ancak bu ölçüte kimi itirazlar da yapılmamış değildir. Linç eyleminin amacının ve motivasyonunun sorgulandığı bu eleştiride gelenek, ırk ya da adalet sağlamak amacıyla olsun şiddet gösteren kişilerin o anda üç değil de iki kişi olması durumunda yaptıkları eylem linç olmaktan çıkacak mı sorusu sorulmaktadır (Ross, 1983, s. 30). Bir başka biçimde sorulacak olursa cinayet, linç haline gelmeden önce üç katile mi ihtiyaç duyar? Ya da katillerin sayısı tartışmalı ya da bilinmiyorsa yaşanan olay hangi şiddet biçimi gibi tanımlanacaktır? (Waldrep, 2002, s. 3)

Lince dair bu kafa karışıklığının temel sebeplerinden biri de kolektif şiddet eylemleri arasında sayılan lincin, aykırı bir şiddet pratiği olarak kabul edilse de birden çok şiddet tipini içeriyor olmasıdır. İlk ayrım, linç sonucunda kurbanın durumuna ilişkin bir değerlendirmeye dayanır. Lincin öldürme ile sonuçlanması konusunda birçok tanım ortaklaşır. Öldürme ile sonuçlanmayan linç eylemlerine "linç girişimleri" adı verilir (Bora, 2008; Paker, 2007; Baki, 2013). Linçte amaç illa ki öldürmek değildir, en azından lince katılan kitlenin hepsinin ortak amacı öldürmek değildir (Ross, 1983, s. 11). Linci, birinin canına, vücut bütünlüğüne kastetmek biçiminde hukuki tabirle söylersek "kasten adam öldürmek" olarak tanımlamak, akla gelen en basit tanımlamadır. Kaldı ki ölümle sonuçlanmış linç eylemlerinde bile lince uğrayanın durumu farklılık taşıyabilir. Kitle, birini linç edip öldürmüş olabilir. Bu en bilinen yoldur. Ancak daha önceden ölmüş birine ya da ölmekte olan birine yapılan şiddet linç midir? Ölü bir insan linç edilebilir mi?[6]

6 Bu durumun bir örneği yakın zamanda Türkiye'de yaşanmıştır. 2017 yılında Hatun Tuğluk'un cenazesinde yaşananlar ölü bir bedenin linç edilmesine bir örnek sayılabilir. Ankara'da hayatını kaybeden Halkların Demokrasi Parti-

Mesela linç kitlesinin, ölünün bulunduğu yerden cesedi çıkarmaları, ölü bedene şiddet uygulamaları da linç sayılabilir mi? (Waldrep, 2002).

Öldürme eylemi olsun ya da olmasın linci geniş bir aralıkta düşünmek gerekir. Bu varsayım ileride de tartışılacak olan hem lince katılanların motivasyonlarının ne olduğuna dair tartışmaya kapı açması hem de linçle sağlanmak istenen düzenin ne olduğunu ve lincin işlevini tartışmak açısından önemli bir noktadır. Yani linç, ne sadece silah veya başka herhangi bir aletle birini öldürmek ne kamusal bir alanda halka açık bir meydanda gündüz vakti iple asmak ne gece bir tenhada sessiz bir infaz şeklinde bir hırsıza ya da tecavüzcüye saldırmak ne de sadece "Siyah Canavar"a ya da "beyaz at hırsızına" uygulanan şiddettir (Lancester, 2021). Bazen girişim düzeyinde kalır ancak yarattığı etki toplumsal düzenin tesisinde önemli bir işlev görmektedir. Bu bakımdan kapsayıcı bir bakışla linç, hangi haliyle ortaya çıkarsa çıksın şiddet içeren bir kitle eylemidir. Hepsini içine alır, maruz kalana farklı derecelerde etki eder ve bu bakımdan tanımlamak da güçtür.

Linci tanımlamaya yönelik kafa karışıklığının bir diğer sebebi de lincin başka şiddet biçimleri ile birbirine karıştırılması, birbiri yerine ikame edilmesi riskidir. Linç kimi zaman soykırım gibi kitle katliamlarıyla, cinayetlerle ya da başka çete faaliyetleri ile karıştırılmıştır. Bu bakımdan linç ne değildir sorusuna yanıt aramak, linç evrenini ortaya koymak açısından gereklidir. Bu noktada iki aşamalı bir karşılaştırma yapılmıştır. İlk olarak şiddetin niteliğine dair bir ayrımla linç bireysel şiddet eylemleri ile karşılaştırmalı biçimde ele alınmış, ardından bir kitle eylemi olarak, vigilantizm ve soykırım gibi kitlesel şiddet hareketleri ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Lincin öldürme ile sonuçlanması halinde yapılan eylemin

---

si üyesi Aysel Tuğluk'un annesi Hatun Tuğluk defnedilmesi sonrası mezarına saldırı düzenlenmiş, saldırının ardından cenaze mezardan çıkarılmıştır. Cenaze defnedilmek üzere gece saatlerinde otobüsle Tunceli'ye gönderilmiştir. "Buradan çıkamazsınız, buraya terörist cenazesi gömdürmeyiz. Burası Ermeni Mezarlığı değil" sloganları atan, küfür eden kalabalıkla ilgili adli soruşturma başlatılmıştır ("Aysel Tuğluk'un...", *Hürriyet* gazetesi, 2017).

adam öldürme yani cinayet olarak kabul edilmesi söz konusu olabilir. Ancak burada belirleyici nokta, cinayet gibi şiddet eylemlerinin kişisel eylemler olmalarıdır. Linç doğası itibariyle eğer öldürme ile sonuçlanmışsa o zaman linç de bir cinayettir. Linç kitlesi de cinayete meyilli bir kitledir ancak bu, iki kavramı eşdeğer yapmaz. Cinayet çeşitli sebeplere dayanabilir. Linç ise halka açık ritüellerle yapılan bir infazı anlatır, sosyal bir eylemdir, topluluk onayına güven gerektirir. Bir başka biçimde söylenirse lincin gerçekleşmesi için toplumun onayı gerekir (Lancester, 2021; Wendt ve Berg, 2011).

Linci, diğer öldürme biçimi olan suikasttan da ayırmak gerekir. Suikast da bir cinayettir, farklı sebeplere dayansa da nihayet bir kişinin öldürülmesi söz konusudur. Bu şiddet türünde sebep genellikle siyasidir; çoğu zaman öne çıkan bir kişiyi öldürmek biçiminde gerçekleşir. Ancak çeşitli sebeplerle suikast da linçle eşanlamlı değildir; ayırıcı özellik görünürlüktür. Linçle ilişkilendirilen tüyler ürpertici ritüellere suikastçıların eylemlerinde pek rastlanmaz (Lancester, 2021, s. 8). Suikastçı kamusal alana çıkmaz, genellikle gizlendiği yerden cinayeti işler. Bu bakımdan linç, bireysel şiddet biçimlerinden, kamusal bir gösteri, bir ritüel olmadan düşünmenin imkânsızlığı ile de ayrılır.

Lincin bir ritüelle birlikte yapıldığı ve bir gösteriye gereksinim duyduğuna dair saptama tarihsel olarak farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Linç kitlesi, eylemlerinin hepsinde bir ritüele ihtiyaç duymadan şiddete başvurabilir. Bu törensel karakter olmaksızın, linç kitlesinin rastgele ve farklı yollarla linç edebildikleri saptaması 20. yüzyılın başında genel kabul görmüştür: Törensel olmayan ancak hukuk dışı şiddet olarak linç. Bu yüzyılın sonunda ise linç artık ırkçı şiddetin ritüel karakteri ile ayrılmaz bir biçimde değerlendirilmiştir (Waldrep, 2002).

Kitlesel şiddet formları açısından lincin başka şiddet biçimleri ile birbirine karıştırılması ise iki biçimde tezahür etmektedir. İlk karışıklık linç ile vigilantizm arasındadır. Kavram, Türkçede yasadışı örgüt şiddeti olarak tanımlanabilir. *Vigilante* kitleleri, devlete olan güvensizlik sonucunda ortaya çıkan mağduri-

yetleri gidermek ve haklarını kendileri aramak, toplumsal düzeni korumak veya yeniden tesis etmek iddiasıyla şiddet yoluna başvuran kitlelerdir. "Toplum bekçiliği" diye de tanımlanan bu şiddet (Gambetti, 2009), yine ancak devletin halkı koruculuk anlayışıyla silahlandırması, yetkilendirmesi ve açık veya kapalı olarak teşvik etmesine bağlı olarak ortaya çıkabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 19. yüzyılın sonlarında Ku Klux Klan (KKK), Beyaz Kamelya Şövalyeleri gibi *vigilante* örgütler ortaya çıkmıştır. Güney eyaletlerinde köleliğin kalkması ile değişen sosyal yapıda tarıma dayalı ekonomik sistem değişmiş, beyaz güneyli zenginleri imtiyazlı konumunu yitirmiş, köleler özgürleştirilip oy hakkı kazanmıştır (Yılmaz, 2012, s. 11). Böylesi bir toplumsal zemin de bu çetelere yol açmıştır. Huzuru sağlamak için kurulan bu yasadışı örgütler, yasa ya da düzen tanımadan kendi hakkını şiddet yoluyla almaya çalışır. Ancak vigilantizm ya da başka bir tabirle yasayı kendi eline alma (Goldstein, 2003, s. 24) her zaman yasaya düşman değildir. Örgütlü kitleler olarak tanımlanabilecek bu gruplar kimi zaman devletin izni ve gözetiminde faaliyet gösterebilmektedir. Bu örgütler ya da paramiliter yapılar kimi bağlamlarda iktidardaki yönetici seçkinler tarafından isyan bastırma stratejisi olarak da kullanılırlar (Haysom, 1989'dan akt. Yonucu, 2018, s. 2). Bunun bir örneği 1965-1966 yılları arasında Endonezya'da General Suharto'nun komünistlere karşı gerçekleştirdiği katliamlarda yer alan paramiliter örgüttür (Akalın, 2014). Pancalia Gençlik Örgütü adıyla bilinen örgütün üyeleri kendilerini İngilizcede "özgür adam" kelimesinden gelen ve hiçbir yere bağlı olmayan kişi anlamında "gangster" kelimesiyle tanımlamaktadır. Bu örgüt, aldıkları emirlere, hiyerarşiye ve kurallara referansla hareket etmeyen, devlet hiyerarşisinin açıkça bir parçası olmamakla birlikte devlet yetkilileriyle yakınlıklarını ve ilişkilerini de gizlemeyen kişilerden oluşmaktadır (Göral, 2013). Bu gruplar kimi zaman da devletin etkin müdahale edemediğini düşündüğü toplumsal sorunlara çözüm bulmak amacıyla hareket ettiklerini iddia etmektedir. Bu iddia bir biçimde tüm *vigilante* gruplarında geçerli olsa da burada kastedilen, devlet ile çatışma ha-

linde bir hak arama ve adalet sağlama mücadelesinin bu örgütler tarafından veriliyor olmasıdır. Yonucu, İstanbul Okmeydanı'nda, büyük çoğunluğunun kendisini sosyalist olarak tanımladığı Alevi gençlerden oluşan bir "mahalle derneği"nin, uyuşturucuyla mücadele amacıyla kendi adaletini sağlamaya yönelik şiddet eylemlerini vigilantizm olarak ele almıştır. Devletin güvenlik güçlerininse bu eylemlere "terörle mücadele" kapsamında sert yaptırımları olduğunu dile getirmiştir. (Yonucu, 2018). Çeşitli biçimlerde ortaya çıkan bu örgütlü yapıların temel amacı, kendi adalet anlayışları etrafında bir düzen oluşturmaktır denebilir.

Son olarak linci, katliam ya da kıyım gibi birden çok öldürmeyi anlatan şiddet biçimlerinden ayırt etmek gerekir. Bu son şiddet formu cinayet ve suikast gibi şiddet biçimlerine kıyasla kitlesel karakterleri sebebiyle, bireysel şiddetten çok bir topluluğa yönelik şiddeti akla getirir, bu bakımdan linçle daha yakın ilişkide değerlendirilebilir. Ancak burada ayırıcı ölçüt, şiddet uygulayıcısının, şiddetini yönelttiği grup ya da kişilerin sayısıyla ilgilidir. Kitlesel kıyımlar sistematik olarak çok sayıda kişinin aynı anda imhasını da içine alan toplu yok etme stratejilerine dayanırken, linç daha az sayıda kişiyi hedefler, en azından somut olarak. Amacı geniş bir topluluğu bir bütün olarak etkilemek olsa bile yöneldiği kişi bir ya da birkaç kişidir. Bu durum eylemin planlı ve örgütlü olma ölçütüyle de bağlantılı düşünülebilir. Keza lincin bu tür büyük kıyımlarda, kitlesel katliamlarda ara ara başvurulan bir yol olduğu, bu tür şiddetin hazırlayıcısı ya da yardımcısı işlevi gördüğü de iddia edilebilir. Nazi Almanyası'nda soykırım öncesi tarihsel süreçte bu tür linç eylemlerinin varlığına vurgu yapıldığı görülmektedir (Bora, 2014, s. 63).

Lince dair çeşitli tanımlar yapılmıştır. Çalışma, daha kapsayıcı olması sebebiyle bu linç tanımını kullanmayı seçmiştir: Linç, bir kitlenin, toplumun büyük bir bölümünü temsil ettiği iddiasıyla uyguladığı cezadır.[7] Kısa ama kapsayıcı bir tanımla linç,

7 Heidelberg Üniversitesi ve Heidelberg Amerika Araştırmaları Enstitüsü'nün 2010 yılında linç hakkında düzenlediği "Lincin Uluslararası Tarihine Doğru" başlıklı konferans raporunun başlığından alınmıştır.

bir kolektif cezalandırma pratiğidir. Her bir şiddet biçiminin yarattığı etki farklılıklar barındırsa da lincin yıkıcı, tahripkâr ve dışlayıcı doğası, yöneldiği tarafı yok etmeyi, sindirmeyi, hizaya getirmeyi, sınırlamayı veya kontrol etmeyi hedefler. Bu bakımdan kendi gibi olmayana, düşmana, yabancıya yönelen linç; bir sosyal kontrol mekanizması olarak norma çağıran, düzeni çoğunluk lehine kuran, koruyan ya da bu iddia ile eyleme geçen bir kitlenin şiddeti biçiminde var olur. Diğer bir biçimde ifade edilecek olursa linç, bir dışlama mekanizmasıdır. Bu dışlama normun, sınırın, hem içeri hem de dışarının, biz ve bizden olmayanın şiddetle belirlendiği, düzenlendiği bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Mesele, lincin merkezi olan Amerika üzerinden düşünülürse bu kolaylıkla bir beyaz üstünlüğü ve bunu koruma gayreti, ırkçı şiddet ve ayrımcı politikalarla ilişkili olarak değerlendirilebilir. Siyahlar bu şiddetin doğrudan ve ilk muhatabıdır. Bu değerlendirmeyi yapan çok sayıda çalışma lincin bir ırkçı şiddet olduğu savına dayanır (Waldrep, 2002). Linç artık ulusal bir şiddet biçimine dönüşmüştür (Cutler, 1905).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Türkiye'de yaşanan linç eylemlerinin özellikle, 2000'li yıllardan sonra gerçekleşmiş olanların büyük çoğunluğunun ölümle sonuçlanmadığı gözleminden hareketle (Baki, 2013) öldürmeye varmayan her tür linç girişimi de çalışmanın kapsamına alınmıştır. Buradaki ayrım, şiddetin fiziksel yönüne ve şiddet sonucu mağdurun durumuna dayanır; şiddetin ölümle sonuçlanmasını ölçü alır. Bu tür bir tanımlama biçimi, linci polisiye bir olay olarak algılamaya itebilecek eksik bir çerçeveleme olur. Oysa linç, birinin şiddet yoluyla ölümüne, ölümle korkutularak tehdit edilmesine ve gözdağı verilmesine, fiziksel bir saldırı ile yaralamaya, bir mekâna kapatma ve alıkoymaya, yaşanılan yere ya da eşyaya zarar vermeye, yaşanılan şiddet eylemi ardından yerinden edilmeye ve zorunlu göçe yol açabilecek bir kitle şiddetidir. Son yıllarda linç, sosyal medya yoluyla icra edilen sözel olarak aşağılama, itibarsızlaştırma ve hedef gösterme şeklinde simgesel şiddet biçiminde de ortaya çıkabilmektedir. Bu haliyle linç, sadece fiziksel bir cezalandırma eylemi olmaktan öte sembolik, psi-

kolojik, ekonomik ve politik, toplumsal baskı ve sınırlamalara yol açan bir kitle eylemidir. Bireysel bir husumet ya da öç almadan öte, şiddetin toplumsal karakteri belirgindir. Linç, çoğunlukla kamusal alanda bir gösteri biçiminde icra edilir ve seyirciye ihtiyaç duyar. Öldürme olmaksızın gerçekleşen linç eylemlerinin yarattığı tahribatın boyutlarının anlaşılması da ancak böyle bir kapsayıcılıkla mümkün olacaktır. Özetle bu çalışma linci, fiziksel bir müdahale sonucu ölümden sözel bir saldırı ya da itibarsızlaştırma eylemini içine alacak kadar geniş bir aralıkta düşünen ve her tür linç girişimini de bu mekanizmanın önemli bir yürütücüsü kabul eden bir anlayışla hareket etmektedir. Lincin bu geniş aralıkta ele alınmasındaki en belirleyici sebep, linci sadece lince maruz kalanlar üzerinde yarattığı tahribat, zarar ya da ceza açısından değerlendirmenin ötesinde, toplumsal yaşamı düzenlemedeki işleviyle tartışmak istenmesidir. Bu işlevin ne olduğu ve kimin yararına işletildiği ise bu tartışmanın alt başlıklarından birini oluşturur. Aydın'ın iddia ettiği gibi linç bir bakıma, bir dozaj sorunu sonucunda ortaya çıkar. Kitlenin şiddetinin derecesinin iyi ayarlanmaması, ölçünün kaçması, lincin şiddetini ve yarattığı sonuçları belirlemektedir (Aydın, 2022). Nihai amacın, çoğunluğun oluşturduğu bir yapıyı korumak ve sürdürmek olduğu bir "kamu düzeni" fikrine dayanan her tür linç edimi, toplum yaşamını düzenleyen, her zaman ölümcül olmayan bir dizi kanunsuz şiddeti içine almaktadır. Böyle bir yapı içinde linç, çeşitli şiddet türlerini bünyesinde barındıran, kitlenin olumsuz, yıkıcı yönünü işlettiği kanunsuz bir eylem olarak tanımlanabilir. Lincin bu yasadışı hali ile toplum nezdinde meşruiyeti arasındaki zıtlık ise linci, ayrıcalıklı bir fenomen haline getirir.

Linç tarihine kısa bir bakış

Lincin Amerika'yla bağlantılı düşünülmesi ve bu yönde çalışmalara konu olması uzun yıllar âdetten sayılmıştır. Son yıllarda linç fenomenini Amerika dışındaki dünyadan örneklerle anlama çabası öne çıkmaktaysa da (Berg ve Wendt, 2011) linçten

bahsetmek için Amerika'nın siyasi ve kanlı tarihine değinmek gerekir. Bu bölümde kısaca lince adını veren Lynch'lerden ve lincin anavatanında nasıl geliştiğinden bahsedilecektir.

Kavrama adını veren "*lynch*" bir önceki bölümde kısaca bahsettiğimiz gibi özel bir addır. Lynch soyadına sahip birden çok kişi ve beraberinde lincin ortaya çıkışını tanımlayan birden çok hikâye söz konusudur. Bu Lynch'lerin çoğunun ortak özelliği ise bu kişilerin, yargılama gücünü elinde bulunduran kişiler olmalarıdır. Onların kolektif şiddeti ve yeni adaleti, yasaya alternatif ve yasa olmayan yeni bir yasa sunar: linç hukuku (*lynch-law*).

İlk Lynch 1493 yılında İrlanda'da Galway Belediye Başkanı ve aynı zamanda yargıç olan James Fitzstephen Lynch'tir. Kendi öz oğlunu cinayet işlediği gerekçesiyle yargılayıp yasadışı yollarla asarak idam ettirmiştir (Bora, 2014, s. 8). Meselenin temelinde iki olasılık yatmaktadır. İlki bir aşk hikâyesidir: Lynch'in oğlu, kendisiyle aynı kıza âşık olan bir İspanyol'u öldürmüştür. Diğer olasılık da yine bir İspanyol'u ticaret yaptığı esnada dolandırıp öldürdüğü yönündedir. Hatta James Lynch olaydan bir süre sonra kendini pencere camına asarak intihar etmiştir. 1524 yılında Galway'deki Lombard Caddesi'nde J. Lynch'in "Roma adalet eylemi anısına..." ifadesiyle heykeli dikilmiş, kendi oğlunu gelecek nesillere örnek olsun diye yargılamadan öldürdüğü ilan edilmiştir (Cutler, 1905, s. 15).

Herhangi bir yargılama ve karar olmadan ölümle cezalandırma ya da bir nevi yargısız infaz olarak tanımlanmaya başlanan linç, Amerika'ya göç edenlerin kıtaya taşıdığı bir kavramdır. 16. yüzyılın sonlarında, yargılamadan çok sayıda kişiyi idam ettikleri söylenen iki Lynch, aynı ailedendir; John Lynch ve torunu Thomas Lynch, Carolina bölgesinde yaşamışlardır (Yılmaz, 2012, s. 8). John Lynch'in olağanüstü sertliğiyle ün yapmış bir yargıç olduğu rivayet edilir (Bora, 2014, s. 8).

İsimlerinin linç adlandırmasına kaynaklık ettiği düşünülen iki farklı Lynch de Virginia'da karşımıza çıkmaktadır. Biri Pittsylvania County'den William Lynch ve diğeri ise Bedford County'den Charles Lynch'tir (Ross, 1983, s. 17). 18. yüzyıl sonunda yerli

halk tarafından adalet kurumunun iyi işlememesi ve eksik otorite nedeniyle seçilen ve usulen yargılama ve ceza kararı veren, linç vakalarının icracısı William Lynch'in Kentucky eyaletinde çiftçilik yaptığı söylenmektedir (Yılmaz, 2012, s. 8). Bu isme kaynaklık ettiği iddia edilen Lynch'lerin yargıç olmayan tek örneği ise William Lynch adıyla anılan "Lynch Yasası"nın mimarıdır. Virginia eyaletinde 1780'lerde mahkemelerin ulaşmadığı yerlerde haydutlarla baş edebilmek için formal bir mahkeme sürecini devre dışı bırakarak hızlı ceza verilmesini içeren linç, daha çok adalet mekanizmasının yeterli olmadığı bölgelerde at ve sığır hırsızlarına yönelik uygulanmakta ve idam cezası yerine kırbaç cezası verme şeklinde işletilmektedir. Linç Yasası da Amerikan Devrimi sırasında Virginia'da ortaya çıkmış ve ilk olarak burada kabul edilmiştir. 1792 yılında "Lynch'in yasası"nı özetleyen kısa notta otuz dokuz kırbaç cezası şeklinde verilen bir linç cezasının dayanağı olan yasa şu biçimde açıklanmıştır: "Herhangi bir yargılama ya da yasa olmaksızın, bazen bir sulh hâkiminin emriyle, bazen o olmadan uygulanan, kişinin suçlu olduğuna dair şüphenin ceza vermeye yeterli olduğu, adını ilk örneğini oluşturan beyefendiden alan yasadır" (Cutler, 1905, s. 32-33).

İsme kaynaklık ettiği varsayılan diğer isim Charles Lynch'tir. İrlanda'dan Amerika'ya göç etmiş bir ailenin oğlu olan Albay Lynch, Amerikan Devrimi ve Bağımsızlık Savaşı sırasında Virginia'da yaşamış olan, çiftlik sahibi bir yargıçtır. Savaş boyunca kendi evinde kurduğu mahkemede, iki komşusu da yardımcılığını üstlenmiştir. Bu mahkemenin, savaş esnasında büyük önem taşıyan atları çalanlara ya da savaşta Britanya Krallığı yanında yer alan ve ayrılıkçı kabul edilen Tory'lere karşı uygun gördüğü cezaları verdiği varsayılmıştır. Bir diğer Lynch ise Charles Lynch'in küçük kardeşi John Lynch'tir. Onun da kendisini, kanuna karşı gelenleri ve kaçak köleleri bulmaya adadığı belirtilmektedir (Cutler, 1905; Gürsel, 2008). Charles Lynch'in, bölgenin ileri gelenlerinin oluşturduğu bir grubun üyesi, bölgede haydut çetesini cezalandırmak amacıyla milis örgütleyen bir albay, aynı zamanda bir yargıç, yani bir yasa koyucu olduğu söylenir (Waldrep, 2002, s. 15).

Linç, Amerika İç Savaşı'ndan sonra ırkçı Ku Klux Klan gruplarının siyahlara uyguladığı şiddeti tanımlamak için kullanılan modern bir kelimedir (Bora, 2014, s. 6). 16. ve 17. yüzyıllar içinde Avrupa'dan yeni kıtaya göçenlerin yeni toprakları işgal etmesi ve buna karşılık yargının aynı hızla örgütlenememesi, güvenlik sisteminde boşluğa yol açmıştır. Bu durum, halkın adaleti kendisinin tesis etmesine ve lincin genelgeçer bir cezalandırma yöntemi olarak uygulanmasına yol açmıştır (Yılmaz, 2012, s. 8-9). Amerika İç Savaşı (1861-1865) ve Yeniden Kuruluş Dönemi (1856-1876), sayıca çok yüksek rakamlara ulaştığı görülen idamın, öldürmenin meşru zeminini oluşturduğu dönemler olarak kabul edilir. Linç eylemlerinin en yoğun yaşandığı dönem 1889-1918 yılları arasıdır. Özellikle güney eyaletlerinde sıkça yaşanan linç vakaları ayrılıkçı ve ırkçı güneyde köleliğin kaldırılması sonrası, bu bölgelere yeni bir düzen verme çabalarının bir ürünüdür (Paker, 2007, s. 192). Linç, değişen toplumsal yaşam içinde kendi konumlarını koruma gayretiyle kitlenin başvurduğu bir yoldur; sosyal kontrol bu kitlenin en temel ilkesidir. Linç edilen kişilerin bir suça karıştığı, özellikle cinayet ve tecavüz gibi suçlar işledikleri iddiasıyla linç ediminin gerçekleştirildiği savunulur. Ancak Zangrando, yaşanan linçlerde kurbanın suçunun ikincil olduğuna vurgu yapar. Kitle bir suçla ilişkilendirdiği kurbanı karşısında aynı anda savcı, hâkim, jüri ve cellat rolünü eşzamanlı olarak üstlenmektedir (Zangrando, 1991). Güneyli siyahlara yöneldiği düşünülen linç, Afro-Amerikanların dışında Latinler, Yahudiler, Asyalı göçmenler ve suça karışmış az sayıda beyaza da yönelmiş bir kitle şiddetidir. 2005 yılında Amerika Birleşik Devletleri senatosu bütün linç kurbanlarından resmî olarak özür dilemiştir (Değirmencioğlu, 2013).

Amerika linç tarihi üzerine bu denli ayrıntılı bilgi bulabilmemizin sebebi, neredeyse her eyalete ilişkin ayrıntılı linç kayıtlarının tutulmuş olmasıdır. Bu durum bir tarafıyla linci bir Amerikan fenomeni kılarken diğer yandan linçle mücadelenin imkânlarına dair bilgisel bir temel ve önemli bir analiz aracı oluşturmaktadır. Ancak bu tür kaynaklara sahip olmak tek başına

Amerika'yı linç ülkesi yapmayacağı gibi, bu tür kayıtların, istatistiklerin yokluğu da lincin bir şiddet biçimi olarak Amerika'nın geri kalanında olmadığı anlamına gelmemektedir.

Kitle sınıflamaları içinde lincin yeri

Linç kitlesinin iradeden yoksun, akılsız ve duygu dolu bir kitle olarak değerlendirildiğinden bahsettik. Ama gerçekte linç kitlesi kimdir, kitlenin hangi özellikleri linçte kendini ortaya koymakta ve kitleler linçle neyi amaçlamaktadır? Bu bölümde, bu sorular etrafında lince dair sınıflamalar yapılmıştır. Bir kolektif şiddet türü olarak lincin, kitle sınıflamaları içinde yerine değinilmiş ve ayırıcı özellikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Linç kitlelerinin, kitle sınıflamaları içinde nereye konumlandırıldığına dair farklı görüşler vardır. Linç kitlesinin hangi amaçla bir araya geldiğini, eylemini hangi gerekçelere dayandırdığını saptamanın güçlükleri yanında kitlenin bir araya geliş ânı, linç eyleminin yeri, zamanı ve kitlenin şiddetinin derecesi gibi özellikleri saptamada karşılaşılan güçlükler de linci anlamaya ve sınıflamaya dair zorlayıcı unsurlardır. Linçler kendi aralarında, kitle tiplerine, hareket şekillerine ve arka plandaki amaçlara göre sınıflandırılmıştır (Yılmaz, 2012, s. 4).

Şiddetin kolektif icrasına odaklanan Tilly, linci de bu sınıflamaya dahil etmiştir. Kolektif şiddetin ayırıcı özelliği, kısa vadeli zararın çarpıcılığı ve şiddet aktörleri arasındaki koordinasyonun kapsamıdır. Üyeler arasında koordinasyon arttıkça şiddetin yıkıcılığı da aynı oranda artmaktadır. Linç ise kolektif şiddetin bir alt türü olarak "şiddet ritüelleri" içinde ele alınmıştır. Linç dışında, şiddet ve yıkıcılık derecesi farklılıklar barındıran başka kolektif eylemler de bu gruba dahil edilmiştir. Utandırma merasimleri, halka açık infazlar, sokak çetelerinin çekişmeleri, bazı seçim mücadeleleri ve takım taraftarlarının kimi mücadeleleri de şiddet ritüelleri içinde değerlendirilmiştir. Bu kolektif şiddet türünde aktörler biz-onlar ikiliğinde kurulan bir kabulle eyleme geçmektedir (Tilly, 2010, s. 30-36). Şiddet ritüelleri bir dizi mekanizma ve süreçle işlemektedir. Bu süreçle-

ri bir linç eyleminin oluşum sürecinin tasviri olarak değerlendirmek de mümkündür. Bu aşamalandırma, şiddetin kolektif doğasını ve onu oluşturan unsurları ortaya koyar. Altı aşamalı bir işleyişin ilk basamağı, sosyal bir etkileşimle biz-onlar sınırının oluşturulmasıdır. Sınır düzenlemesi, sınırın içini ve dışını net bir biçimde ayırmanın yanında sınırın içinde kalan kimi yeni, çapraz, kesişen, zıtlaşan sınırlar da yaratır. Bu sınır, gerçek bir fiziksel sınır olabileceği gibi, sanal bir ayrımı da ifade edebilir. Kutuplaşma ikinci aşamayı oluşturur. Çekişmeli bir olayda hak iddiası ve aktörler arasında bu yönde politik ve sosyal mesafenin açılması, keskin taraf oluşların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Bu aşamada herkes bir biçimde tarafını belirlemektedir. Üçüncü aşama rekabetçi gösteridir. Bu tür bir güç gösterisi, bir performans bu tür eylemlerin vazgeçilmezidir. İki ya da daha fazla aktörün ardışık ya da eşzamanlı olarak bu gösteriyi sergilemesi beklenir. Gözlem, bir sonraki aşamadır. Beşinci aşamayı oluşturan çevreleme, sızdırmaz bir görüş alanı sağlamayı amaçlar. Bir kişi ya da grup, bir bölge ya da başka bir sosyal saha odağa alınır. Son aşama ise harici otoriteler tarafından bu eylemin aktörlerinin, onların performanslarının onaylanmasıdır. Bu aşama onaylama/onayın iptali aşamasıdır (Tilly, 2010, s. 136-137). Lincin tam da bu son aralıkta, onayın verilip sonra alındığı o zaman diliminde gerçekleştiği iddia edilebilir. Bora'nın lince dair sıklıkla savunduğu o "istisna hali"nin (Bora, 2014) bir biçimi olarak lincin tam da bu anda gerçekleştiği söylenebilir.

Ritüel, kolektif şiddet eylemleri açısından belirleyicidir. Kimlik ve sınırlar ritüel öncesi netleşip şiddet eylemi sonrasında ise gevşemektedir. Şiddet eylemi ise hep bir senaryoya dayanır. Eylemi gerçekleştirenler arasındaki koordinasyonun varlığı, linç ile diğer kolektif şiddet biçimlerini ortaklaştırır. Şiddet eylemlerini bir ritüel, bir ayin olarak kodlayan bu değerlendirme, mevcut düzene itiraz edenlerin "kurban" edildiği bir yapıyı işaret eder. Bu tür kolektif şiddet eylemleri normalde var olan eşitsizlik sistemlerini yansıtan ve pekiştiren bir işlev taşır (Tilly, 2010, s. 136-140).

Bu çerçevede linci diğer kolektif şiddet eylemlerinden ayıran bir nokta, kurbanın kendine yönelmiş şiddet eylemini durdurma konusundaki güçsüzlüğüdür. Bu nokta lince uğrayan ile linç eden arasındaki eşitsiz ilişkiye gönderme yapar (Clark, 2006, s. 7). Bu haliyle savaş, kavga gibi "çok taraflı" şiddet biçimlerinden ayrılan linç, "tek taraflı bir şiddet eylemi" olarak şiddeti yapanla maruz kalanı belirgin bir biçimde ayrıştırır (Roche, 1996, s. 102). Bu tek taraflılık ve eşitsizlik, yukarıda linç tanımlanırken belirtildiği gibi linci katliam, kitlesel kıyım gibi diğer şiddet biçimlerinden belirgin bir biçimde ayırır. Lince kalkışan kitle ile lince maruz kalanın niceliksel zıtlığı bu eylemi karakterize eden önemli özelliklerden birini oluşturur.

Kitleye dair yapılan bir diğer sınıflama; kitlelerin organize oluşlarına, planlı ve örgütlü bir eylem gerçekleştirip gerçekleştirmediklerine göre yapılmıştır. Bu alanda yapılan bazı çalışmalarda linci diğer kitle hareketlerinden ayrı bir biçimde ele alıp değerlendirmek gibi sıklıkla izlenmiş yanlış bir yol olduğunu vurgulayan Ross, kitlenin oluşumu ve bir araya gelmesi konusunu belli değişkenler etrafında ele alarak linci de bu çerçevede değerlendirir. Kitlenin büyüklüğü, organizasyonu, gördüğü kamu desteği ve en önemlisi kitleye dahil olan bireylerin eylem içindeki motivasyonları belirleyici unsurlardır (Ross, 1983, s. 335). Kitleler[8] organizasyonları, büyüklükleri ve motivasyonları açısından Ross'a göre yedi sınıfa ayrılmıştır. Bu yedi sınıf, üç ana grup altında toplanabilir: Örgütlü ve planlı kitleler, örgütsüz ama planlı kitleler ve örgütsüz ve plansız kitleler. Örgütlü planlı kitlelerin iki tipi vardır: Huzuru sağlamak için kurulan yasadışı örgütler (*vigilante mob*) ve terörist örgütler (*terrorist mob*). Örgütsüz ama planlı kitleler ise kendi içinde üç tipe ayrılarak değerlendirilir: Organize kitleler, özel kitleler ve gizli kitleler. Üçüncü grup kitleler ise, örgütsüz ve plansız linçlerin failleridir ve iki tipi bulunur: Feryat kitleleri ve yığınlar. Bu kitle tipi, spontan (kendiliğinden) kitle türleri olarak diğer iki gruptan ayrılır (Ross, 1983, s. 172-188). Çok katman-

8 Burada kitle ya da linç kitlesi ile kastedilen, bir önceki bölümde ayrımı yapılan *mass-mob* ayrımında *mob* ile tabir edilen kitlelerdir.

lı ve çeşitlilik barındıran linç sınıflamasında katı bir ayrım olmadığını vurgulayan Ross, ancak bu sınıflamada bunlardan sadece bir ya da birkaçının ayrı ayrı düşünülmeyi hak edecek kadar önemli olduğunu da dile getirir. Bu noktada, organize olma derecesinin lincin niteliğini saptamada önemli bir kıstas olduğunun altı çizilmelidir.

Brundage'nin linç tanımlaması, onun lince dair ayırıcı işaretleri saptamasına dayanır. Linç kitlesinin şiddeti (*mob violence*), diğer kolektif şiddet formları gibi, rastgele ve mantıksız şiddetten daha fazlasıdır. Vahşet, kontrolsüz yıkıcılık ve tutku, linç kitlelerinin eylemlerinin başat nitelikleriyse de bu eylemlerin öngörülebilir kalıpları vardır. Bu kalıplar, linç patolojisini ortaya koymaya yarar. Bu bağlamda kitle; yığınlar, ekipler, özel kitleler ve terörist kitleler olmak üzere dört ana gruba ayrılarak sınıflandırılır (Brundage, 1993, s. 1-15). Belirtilen sınıflama, kitlenin büyüklüğüne, organize olma haline, motivasyonuna ve tanımlayıcı bir ritüelin varlığına göre yapılır. Lincin, büyüklüğüne göre ayrılması, kitlenin niceliksel bir ayrıma tabi tutulmasına dayanır; "küçük", "orta" ve "büyük" kitleler vardır. Küçük kitleler, elli kişiden daha az sayıda kişinin oluşturduğu kitlelerdir, 50-100 arası kişinin olduğu kitleler orta; 100 ve üstü kişinin bir araya geldiği kitleler ise büyük kitleler olarak ayrılmıştır. Küçük kitleler, kendi içinde "terörist kitleler" ve "özel kitleler" olarak ayrılır. Terörist kitleler yasayı sahiplenme bahanesiyle hareket etmektedir; herhangi bir ritüel olmaksızın linç eylemini gerçekleştirirler. Büyük bir gizlilikle faaliyetlerini yürüten az sayıda kişiden oluşan terörist kitleler, "gözcü"ler, Beyazşapkalılar, Ku Kluxers'lar, Night Riders'lardır (Brundage, 1983, s. 29). Özellikle Amerika'nın güney eyaletlerinde toplumun "istenmeyen" kesimlerini temizlemeyi hedeflemiş olan bu oluşumlar bu tür terörist gruplara örnektir. Aralarından bazıları toplumun "ileri gelenleri" olarak kabul edilir ve bu kişiler çoğu zaman yerel yasa tarafından da korunur (Gürsel, 2008, s. 244).

Kişisel intikam hissiyle küçük gruplar tarafından gerçekleştirilen linçler, özel kitlelerin işidir. Törensellikten ziyade gizliliğe önem veren özel kitleler, çok çeşitli sebeplerle linç eyle-

mi sergileyebilirler. Ancak kişisel intikam hissi, bu linçlerin en temel motivasyonunu oluşturur. Çok katılımcısı olmayan, kapalı gruplar şeklinde örgütlenen bu kitleler kimi zaman kılık değiştirerek, örneğin, maske takarak eylemlerini gerçekleştirir. Bu kitle şiddetini diğerlerinden ayıran en temel nitelik, suçlu olduğu iddia edilen kişileri cezalandırma amacı taşımasıdır. Linç mağdurunun işlediği varsayılan suçlar, küçük suçların yanında ağırlıklı olarak cinayet ve cinsel suçlardır (tecavüz ya da tecavüz girişimi). Yasal gözetim altında olan kişiler çoğu zaman tutuldukları yerden alınarak linç edilip öldürülmüşlerdir. Bu tür durumlarda linç kitlesinin, eylemi yapmadaki gerekçesi "onur"unu korumaktır. Bu tutum, yasadışı kitle şiddetinin hem kamuoyu açısından nasıl bir tepkiyle karşılandığını hem de yasa koyucunun tepkisini görmek açısından bir barometre işlevi görmektedir (Brundage, 1993, s. 28).

Lince dair yapılan bir diğer sınıflama, bireysel sorumluluk ve sosyal uyuma dayalı bir değerlendirmedir. Roche, kolektif şiddeti "linç", "ayaklanma", "yasa dışı örgüt şiddeti (*vigilantizm*)" ve "terörizm" olmak üzere dörde ayırmıştır. Bu şiddet türleri arasındaki farkı bireysel ve kolektif sorumluluk ve organizasyon derecesine göre değerlendiren Roche'un temel savı, kolektif şiddet eylemlerinin bir tür sosyal kontrol işlevi sağladığı yönündedir. Sıra dışı, anormal ya da yasadışı davranışa, "sapma"ya yanıt olarak örgütlenen bu eylemler bu yanıyla hukuk ya da adalet eksikliği karşısında "halka özgü bir adalet" anlayışının tezahürüdür (Roche, 1996, s. 97-128). Kolektif şiddet türleri arasında lincin, şiddetin organize olmamış çeşidi olduğunu söyleyen Roche, şiddet eylemine katılan kişinin eyleminin, bireysel sorumluluk bağlamında değerlendirileceğini belirtir. Vigilantizm ve terörizmin yüksek organize olma, sürekli ve toplu eylem yapma haline kıyasla linç eylemlerinin genellikle daha durumsal, kendiliğinden ve merkezsiz iş gören kısa süreli birliktelikler yarattığını savunur (Roche, 1997, s. 47-51).

Lince dair ele alınacak son sınıflama diğerlerinden ayrı bir çerçevede yapılmıştır. Burada lincin kitle eylemleri arasındaki yerine değil, lincin farklı türlerine odaklanılmıştır. İkili bir sı-

nıflama söz konusudur. Ayrım, şiddetin biçimine ve kime yöneldiğine göre yapılmıştır (Özgür, 2007, s. 10-11). Şiddet içeren davranışın fiziksel bir biçimde icra ediliyor olması "fiziksel linç"; fiziksel şiddetin kullanılmadığı ya da kullanılamadığı durumlarda kolektif tarafından sindirme, dışlama veya herhangi bir şekilde zarar verme amacıyla yapılana ise "sembolik linç" adı verilmiştir. Sembolik linç, mağdurun medya kanalları yoluyla suçlanması ya da ifşa edilmesi ve kişinin hakkını savunmasının, kendini ifade etmesinin yine benzer yollarla engellenmesi şeklinde olabilir.

İkinci ayrım mağdurun kim olduğuna ve suç varsayılan eylemin niteliğine göre yapılmıştır. Mağdura yönelen şiddetin karakteri linci, adi ya da siyasi kılar. Adi linçler, adi suçlara karşı o bölgede yaşayanların ve çoğunlukla çevre halkının yaptığı linçler olup siyasetten uzaktır. Hırsıza, sarhoşa, çocuk tacizcisine; mahallenin namusuna, yaşlısının malına ya da canına yöneldiği varsayılan bir suçlunun eylemine tepki olarak ortaya çıkabilmektedir. Siyasi linçler ise politik sebepler ya da taraf oluşlar etrafında kalkışılan linç eylemlerini tanımlamada kullanılır (Godoy, 2002). Mağdur, farklı ideoloji, etnisite, mezhep, din veya terör örgütü mensubu olma gibi çeşitli nedenlerle hedef seçilir. Özgür, yaptığı bu ayrımlarda siyasi linçlerde ideolojinin oldukça görünür olduğunu belirtir. Ancak fiziksel, sembolik ya da adi diye tanımladığı diğer üç linç türünde de örtülü olarak ideolojinin etkisinin bulunduğuna vurgu yapar (Özgür, 2007).

Linçten bahsedilirken son yıllarda sıklıkla ele alınan bir diğer linç türü ise sosyal medya yoluyla yapılan linçlerdir. "Siber zorbalık" olarak tanımlanan bu linç, bu çalışmada sanal linç kavramı ile ifade edilmiştir. Literatürde saldırganlık davranışının bir alt türü olarak tanımlanan zorbalıktan türetilen siber zorbalık/saldırganlık kavramı söylemsel alanda ortaya konan şiddet formlarını tanımlamada kullanılır. Zorbalık ya da geleneksel zorbalık, orantısız güç kullanarak bir başkasına zarar verme amacı taşıyan, kasıtlı saldırgan davranışlar olarak tanımlanır. Şiddet uygulayanın davranışının tekrar etmesi ve şiddet uygu-

layan ile maruz kalan arasında belirgin bir güç dengesizliği bu tür şiddetin tanımlayıcı unsurlarıdır (Lerner, 2013, s. 24). Siber zorbalık ise geleneksel zorbalıktan türeyen ve ondan çeşitli yönlerden farklılaşan bir zorbalık türüdür (Akca Baştürk, 2017, s. 4). Bilgisayar temelli iletişim araçları kullanılarak başka birine zarar vermek ya da itibarını zedelemek için yapılan her türlü kasıtlı eylemi ifade eder. Kavram ilk kez 2004 yılında kullanılmıştır. Metin mesajı, resim ya da video klip, telefon görüşmesi, e-posta, sohbet odaları, kişisel web siteleri ve sosyal medya gibi araçların kullanımı ile uygulanmaktadır (Lerner, 2013, s. 27). Kavram, "ilişkisel ve dolaylı saldırganlık türü" olarak tanımlanır. Şiddet, yöneldiği kişiye karşı alay, yalan söyleme, aşağılama, kaba ve genelleyici yorum yapma, söylentiler yayma, tehdit ya da korkutma içeren saldırgan yorumlar yapma, dışlama, siber taciz ya da siber takipte bulunma gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkar. Şiddet gösterenin anonimliği ve şiddet gösterene, mağduru neredeyse tüm gün kesintisiz taciz edebilme imkânı vermesi bu şiddet türünün ayırıcı özelliklerindedir. Anonimlik, sorumluluğu azaltan yönüyle siber araçları kullananların düşmanca ve agresif eylemlerini artırmaktadır (Li, 2007, s. 1777-1791).

Farklı sınıflamalara tabi tutulsa da özetle linç, maruz kalan üzerinde ciddi etkilere yol açabilen kolektif olarak icra edilen bir şiddet biçimidir. Bu icra, sonunda bizlik bilincini oluşturmayı, bir kimlik kazanmayı, bir otorite ardından kanaatini belirtmeyi ve tüm bunları bireysel sorumluluktan bağımsız yapabilmeyi sağlamaktadır. Bu bakımdan sanal ya da gerçek linçler her koşulda bir toplumsal temele, sosyo-politik çerçeveye yaslanmaktadır.

Lince dair kuramsal tartışmalar

Linç söz konusu olduğunda ortaya çıkan şiddet sıklıkla bir sürü eylemi, bir vahşet, insanlık dışına çıkış, "skandal" (Bora, 2010) gibi tanımlamalarla ele alınmıştır. Linç, kınanması, dışlanması, lanetlenmesi ve cezalandırılması gereken bir eylem olarak de-

ğerlendirilmiştir. Bu ele alış, gerçek ya da sembolik anlamlarda öldürmeye meyletmiş bir güruhun davranışının kesin bir olumsuz eleştirisini yapmaktadır. Aynı zamanda bu tanımlamalar, kolektif şiddetin yıkıcı etkilerine karşı acil müdahaleye davet eden bir çağrı olarak değerlendirilebilir. Bu talep oldukça anlaşılır ve insani bir çağrıdır. Buna ek olarak bu değerlendirme, şiddete kaynaklık eden dinamiklerin ortaya konulmasına yönelik talebin ilk adımı olarak ele alınmalıdır. Lince yol açan nedir, yeterince modern olamamak mı? Zira linç eyleminin gayriinsani olduğuna yönelik tespit beraberinde lincin medenileşememiş kitlelerin barbar eğilimleri olarak işaretlenmesine yol açabilir. Bu çerçevede linç, arkaik bir şiddet biçimidir. Bu çağda olmamalıdır, oluyorsa bir sapma, bir sınır aşımı, bir ihlal ya da bir istisna olarak değerlendirilmeli ve yine bir biçimde yok sayılmalıdır. Böyle bir değerlendirme, günümüz şiddet formlarının ve bunlar içinde artma eğilimi gösteren lincin anlaşılmasının önünde bir engeldir. Bu bakımdan modern yaşamın şiddetten arındırılmış olduğuna dair kabul, gerek lincin –tarihsel süreçte değişen form ve biçimleri ile– gerek diğer şiddet biçimlerinin varlığını açıklamada eksik kalmaktadır.

Hukuksuz cezalandırma pratiği olarak çeşitli çağlarda ve toplumlarda farklı biçimlerde yaşanmışsa da linç modern bir kavramdır. Lincin var olabilmesi için mevcut bir hukuk düzenine, buna karşı çıkan bir kitleye ve kitlenin şiddet içeren eylemine ihtiyaç vardır. Lincin tanımındaki yasadışı cezalandırma tabiri, zaten cezalandırmanın ve infazın sadece devletin yetkisinde olduğu kabulüne işaret eder. Devletin tekelindeki meşru şiddetin karşısında bir kitle şiddeti belirmektedir, bu sınır linç açısından önemlidir. Devletin şiddet tekelinin anlaşılması lincin uluslararası boyutta anlaşılır kılınmasına yol açacaktır (Berg ve Wendt, 2011, s. 6).

Linçten söz edebilmek için önce sınırları belli bir devletin ve onun hukuka dayalı bir yargı sisteminin varlığını kabul etmemiz gerektiğine değindik. Linç bir bakıma bu sisteme, düzene ve onun işleyişine bir karşı çıkıştır. Bu çerçevede linç, modern kurum ve kabullerin pek de sahiplenilmeyen bir parçası-

dır. Lincin şiddet içeren bir kitle eylemi olarak hukuku devre dışı bırakma hali, şiddet tekelini elinde bulunduran devlet ve buna uygun davranmayanı cezalandıran hukuk ile nasıl bir ilişki içindedir? Devletin, kendi dışında kimseye vermediği şiddet kullanma yetkisini kendiliğinden üstlenen linç kitlesinin şiddetine tepkisi nedir? Bu kitlesel şiddet, devletin meşru şiddet tekeliyle bir çatışma halinde midir?

Lincin icracısı kitle açısından linç, bir tür etik üstlenmedir; adaleti korumayı ve kendi onurunu kurtarmayı hedefler. Bu haliyle her bir linç eylemi devlete ve şiddetin, onun tekelinde olduğu kabulüne bir meydan okumayla, "devlet olarak senin sağlayamadığın adaleti ben kendi elimle veriyorum" demektedir. Haklı olanı tespit, suçlu olanı tayin etme işini "adalet" sağladığı iddiasıyla ve yasadışı bir eylemle üstlenen kitle, hukuk dairesinden taşan, aslında bir bakıma hiç de onun içinde olmadığı varsayılan "adalet"i (Ağdaş, 2013) tam da gündelik yaşamda, kamusal alanda birebir tesis etmeyi hedefler. Bunu yaparken de devleti karşısına almaktan çekinmez. En azından lince dair geleneksel tanım, linçle ortaya çıkan şiddeti, devletin meşru şiddetine bir karşı çıkış olarak çerçevelemektedir. Bu haliyle kitle her bir linç eylemiyle mevcut iktidara ve onun hukuk düzenine bir alternatif önerisi olarak ortaya çıkar. Lincin varlığı bu bakımdan ve sadece bu haliyle bile bir iktidar krizi semptomudur.

Manfred Berg, linçten söz etmenin, sadece devlet kurumlarının hukuku icra etme ve suçluları cezalandırma yetkisi olduğu doğrultusundaki çağdaş ilkenin doğruluğunun, sorgulamaksızın kabul edilmesi gerektiğini savunur. Ona göre linçler, üç temel senaryoya dayanır: İlki evrimsel bir durumdur. Devlet, şiddet üzerinde tekel olma halini henüz tesis edemediğinden linçler gerçekleşmektedir. İkincisi, aciz, zayıf ya da başarısız devlete karşı umutsuz bir tepkinin linçleri tetiklediğidir. Sömürgecilik sonrası Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinin küresel linç araştırmaları bu bakış açısından türetilmektedir. Üçüncüsü devlet ve onun ceza-adalet sistemi işliyor olsa da bu sistem nüfusun büyük bölümü açısından meşru kabul edilmediğinden buna bir başkaldırı olarak linçlerin ortaya çıktığıdır. Berg,

analizini bir çözümle noktalar. İddiası, devletin bu tekeli halkın hem etkin hem de meşru olduğunu kabulleneceği şekilde icra etmeye muktedir olması halinde, linç vakalarının duracağıdır (Berg, 2017)

Bu bakış, linç kitlelerinin devletle bir çatışma içinde olduğunu varsayar. Nitekim Berg'in çizdiği çerçeveden lincin bir suç olduğu ve devletin etkin cezalandırmasıyla sönümleneceği savı, linç kitlesinin niteliğini sorgulamayı ve onu meşru şiddetle ilişki içine sokan mekanizmaları görünmez kılma tehlikesi barındırır. Bergci çizgide yorumlandığında kitle, linç eylemi ile "devleti karşısına almaktadır" Ancak bu her zaman böyle mi gerçekleşmektedir? Devleti karşısına almak, her zaman fiili ve gerçek bir karşı alış mıdır? Yoksa her bir linç edimi, devlet ve kitle arasında bir çatışmadan ziyade farklı form ve bağlarla devletle kitlenin bir arada oluşunu pekiştiren bir araç olarak yorumlanabilir mi?

Kitle ile devlet arasındaki bağı tartışan ve bazı toplumları "aşırı şiddet eğilimli toplumlar" olarak tanımlayan Gerlach'in analizi, bu ikiliğe karşı bir öneri olarak okunabilir (Gerlach, 2006). Gerlach, kitle ile devlet arasında kesin sınırlarla bölünmüş bir ayrımın olmadığını, belli ortaklıkların olduğunu savunur. Toplumu kuran dikey ve yatay mekanizmalar, kurum ve davranış kalıplarıyla toplumsal hayatı düzenlemektedir. Şiddet gösteren bireyi şiddete meyilli hale getiren ve onu şiddet faaliyetlerine aracı kılarak, iktidarla "suç ortaklığı"na yönelten yatay mekanizmalar ile onun türevlerini devlet katında vazgeçilmez kılan dikey mekanizmalar arasında güçlü bir mütekabiliyet vardır (Kurt, 2018). Yatay mekanizmaların işleticisi ise özellikle kriz dönemlerinde kendini gösteren ve devletin yanında işe koşan kitleler, halklar olarak tanımlanabilir.

Kriz ve çatışma, linci de içine alan kolektif şiddet eylemlerinin önemli bir eşlikçisidir. Toplumsal çatışma zamanlarının öncesi ya da sonrasında şiddet eylemlerinde bir artış gözlenir. Amerika örneği net olarak göstermiştir ki toplumsal yaşamdaki, ekonomik yapıyı da etkileyen dönüşümler linci var edip çok sayıda kişinin yaşamını etkileyebilir. Gambetti, neoliberal çağın

kolektif şiddet formlarının tamamen bir kriz sonrası işareti olarak okunabileceğini savunur (Gambetti, 2009). Bir savaş mimiği olarak linç, savaş ya da çatışma sonrası kitlenin ortaya koyduğu bir tepkidir. Çatışma sonrası süreç, devlet dışı grupların, kimi zaman sivil toplum kimi zaman *vigilante* tarzı örgütlenmeler ile örneğin Güney Amerika'da ve Türkiye'de bir linç furyasına yol açmıştır. Bu ilişkinin sadece ırkçı şiddet ile açıklanmak zorunda olmadığı belirtilmelidir (Gambetti, 2009; Waldrep, 2002).

Belirli toplumlarda belli dönemlerde, özellikle kriz dönemlerinde şiddet artmaktadır. Böyle bir dönemde görülen şiddeti açıklamak için şiddet sarmalının yükseldiği "aşırı şiddet eğilimli toplumlar" kavramı yol gösterici olabilir. Kitlesel kıyımlar, soykırımlar ve etnik temizlikler böylesi toplumların ürünüdür. Nazi Almanyası, Sovyetler Birliği ve geç dönem Osmanlı İmparatorluğu, 1940'larda Almanya'nın hâkim olduğu Doğu Avrupa ülkeleri, 19. yüzyılın Amerikası, 20. yüzyılın Endonezya ve Kamboçyası bu bağlam içinde değerlendirilebilecek toplumlardır (Kurt, 2008, s. 109). Bu olağandışı kitlesel şiddet eylemleri, onun taşıyıcısı ve öznesi olan farklı topluluklar tarafından şiddet tekeline sahip modern devlet ve onun aygıtları ile birlikte hareket eder. Bu, Weber'in formülasyonunu tartışmaya açar. Aşırı şiddete eğilimli toplumlar, şiddet tekelinin parçalı bir yapı olduğunu ve bu şiddetin farklı toplum kesimleri tarafından kullanıldığını gösterir. Burada kastedilen, şiddet tekeline eklenen bir yapıdır, onun mevcudiyetini temelli yadsımayan, onunla birlikte çalışan bir sivil yapı. Böyle bir toplumsal yaşam içinde devlet yasal şiddetin tek aktörü olmaktan çıkar, öyle olduğu durumlarda bile devlet aygıtının aktörleri ile onun dışında kalan aktörlerin operasyonel birliğinden söz edilebilir (Gerlach'tan akt. Kurt, 2008). Devlet açısından kitlesel şiddeti olanaklı kılmak için farklı toplumsal grup ve aktörlerin geniş desteği ve rızasına ihtiyaç vardır. Bu, şiddeti uygulanabilir kılmak açısından da gereklidir. Çünkü kitlesel şiddeti tek merkezden yönetmek güçtür. Ayrıca şiddetin tek merkezden yöneltildiği düşüncesi, şiddetin altında yatan toplumsallığı görememe riski de barındırır. Bu toplumsallık kitle ile yakından ilişkili-

dir. Kitle, yetkilerini tümden devlet aygıtına devretmiş sessiz ve edilgen kalabalıklar olarak var olmaz. Tüm toplumsal yaşamı etkileyen önemli kararlarda danışılan, desteği alınan, meşruiyet sağlayan unsurlar olarak da var olur. Kitleyi devletin karşısında tekleştirme, iradesini, aklını, ihtiyaçlarını ve çıkarlarını yadsıma, kitleyi iyi ya da kötü diye tanımlayan özcü görüşün yeniden dolaşıma sokulmasıdır. Oysa kitlesel şiddet eylemlerine yol açan toplumsal zemin, taban, destek, meşruiyet ve rıza mekanizmaları olmasa bu eylemler gerçekleştirilemez (Kurt, 2008).

Diğer yandan yıkıcı ve inşa edici büyük çaplı katliamlar, rejimin devamlılığına katkı sağlar. Bu katkı, katılan kitlelerin kimliğini konsolide eden, homojen bir yapı vaat eder. Devlet, kitleleri işin içine dahil ederek sorumluluğu diğer toplumsal kesimlere yayar ve bir "suç ortaklığı" inşa eder. Kurt bu ortaklığın, inşa edilmesi planlanan tek kimliğe (ulusal, etno-dinsel) ve/veya kutsal amaca hizmet etmek isteyen toplumsal gruplara, bu yapıya entegre olma ve aidiyet hissine sahip olma "şansı" verdiğinden bahseder (Kurt, 2008). Gerlach "ölçüsüz şiddet" diye adlandırdığı bu kitlesel kıyım ve şiddet biçimlerinin, 20. yüzyılın icadı olmadığını ancak bu yüzyılın şiddete "katılımcı" karakter kazandırdığını savunur. Bu varsayımın bir biçimi Bora'nın Nazi Almanyası ile bugünün Türkiyesi'ni karşılaştırmasında da okunabilir (Bora, 2014). Bora, Nazi Almanyası'nda şiddet deneyimi etrafında bir cemaat inşa edildiğini, bu şiddetin de katılımcı yönünün belirgin olduğunu savunur. Soykırıma kadar giden şiddet eylemlerinin meşrulaştırılmasında, "Parti üyeleri ve sempatizanlar, giderek 'sade vatandaşlar', 'yukardakilerce' meşru görülen, dahası en üst düzeyde belirlenmiş bir misyonu yerine getirmek üzere hareket ettikleri güvenini hatta gururunu duyarak, taş atmış, yangın çıkarmış, insanları tartaklamış, tekmelemişler – en azından bu yapılanlara seyirci kalmışlardır" (Bora, 2014, s. 45).

Bir yanda devlet diğer yanda şiddet gösteren kitle şeklinde yapılacak katı bir ayrım meseleyi anlaşılır kılmaktan uzaktır. İlişkiyi belirleyen ara formlar, yollar, talepler ve karşı çıkışlar yanında birtakım müzakereler, sınırlar ve zaman zaman göz

yumulan sınır ihlalleri de kitle ile devletin arasındaki ilişkiyi belirleyebilmektedir. Burada incelenmesi gereken husus, linç eden ile maruz kalan kişi ve grupların toplumsal konumu ve devletle mesafeleridir. Sorulması gereken, linç kitlesinin hangi motivasyonlarla, hangi zamanlarda, kime ve neye yönelik bir şiddet gösterisi içine girdiğidir. Bu şiddetin yöneldiği kişi ve gruplar ile devletin hukuki, siyasi ve toplumsal ilişkisi nedir? Kitlenin linç etmek için saldırdığı kişi ya da gruplar, devlet nezdinde nasıl değerlendirilmektedir? Bu değerlendirmenin kıstasları etnisite, mezhep, din, cinsel yönelim, politik görüş veya genelgeçer ahlâk anlayışına uygunluk mudur? Lince dair değerlendirmelerin büyük çoğunluğu bu ilişkinin bir eşitsizliğe dayandığını savunur; eşitsizlik, linç edenle aynı tarafta duran bir devlet aygıtının varlığını varsaymaktadır.

Arındırma ve Yoketme isimli kitabında kitle katliamlarının dinamiğini tartışan J. Sémelin konuyu Yahudi soykırımı üzerinden ele almıştır. Gerlach'ın tespitine benzer biçimde sivil toplulukların yok edilmesinin 20. yüzyılda kitlesel bir olgu haline geldiğini savunmuş ve 21. yüzyılın da takip ettiği yüzyıla benzeyeceği öngörüsünde bulunmuştur. Karşılaştırmalı bir analizle Yahudi soykırımını 1990'larda Bosna ve Ruanda'da yaşanan soykırımlarla karşılaştırırken Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanan Ermeni kıyımını ve Kamboçya'da 1970'lerde Pol Pot rejiminin kitlesel kıyımlarını da ele almıştır. Katliamı, savaşa dahil olmayanların genellikle kolektif bir biçimde yok edilmesine yönelik eylem biçimi olarak tanımlayan Sémelin'e göre bu şiddet biçimini anlamak için iktidar sorununu yok etme gücü açısından ele almak gerekir (Sémelin, 2011, s. 18). Foucaultcu bir analizle, iktidarın bedenler üzerindeki etkinliği bağlamında katliamların bir iktidar için kendi üstünlüğünü ortaya koymanın en gösterişli ve pratik bir yolu olduğunu savunmuştur. Bu üstünlük ilanı, düşman ilan ettiklerinin bedenini damgalayarak, onu yok ederek ya da ona acı vererek gerçekleşmektedir (Sémelin, 2011, s. 19).

Kitle katliamlarını anlamak için çeşitli disiplinlerin bilgisine ihtiyaç vardır. Bu bilgiler etrafında bir katliam dinamiği orta-

ya koyan Sémelin, medyanın ve siyasi iktidarın bütününün bir araya gelişiyle oluşan bu dinamiği ve tüm süreci analiz etmiştir (Sémelin, 2002)[9]. Bir katliam olduğunda ona dair ilk yaklaşım, medyanın konuyu ele alırken konuyu vahşileştirmesidir. Katliamları "boyun eğdirme", "kökünü kazıma" ve "istikrarsızlaştırma" şeklinde üç türe ayıran Sémelin, bu türleri amaçları etrafında sınıflamıştır. Kolektivitenin kısmi imhası ile sağ kalanları itaat etmeye zorlamak, ilk katliam türü olan boyun eğdirmenin özelliğidir. Hedef alınan kolektivite tebaalaştırılmak istenir ve ekonomik ve politik tahakküm kurulur. İkinci katliam türü olan kökünü kazımada amaç, belli bir toprak parçasından yabancı veya tehlikeli olarak görülen "öteki"nin temizlenmesidir. Katliam etnik temizlik ya da soykırım biçimindedir ve hedef alınan grupla sınırlıdır. Son katliam türü ise istikrarsızlaştırmadır ve terörist saldırılar şeklinde uygulanmaktadır. Katliamın failleri, boyun eğdirme veya kökünü kazıma hedeflerine ulaşabilecek imkânlardan yoksun ise politik bir istikrarsızlaştırmayı sağlama yönünde provoke edebilecek bir biçimde bu saldırıları gerçekleştirir.

Katliam, ikili bir sınıflamadan ziyade üç tarafı işin içine alan bir dinamiktir: Failler, grup tanımı saldırgan tarafından yapılan etnik, dinî ya da politik bir cemaate gerçek ya da hayalî olarak mensup olan mağdurlar ve tanıklar. Tanıklar, katliamda önemli rol oynarlar çünkü edimleri failin kurbanı katledebilmesini belirlemektedir. Katliamı mümkün kılan en temel dinamik, katliamın katliamcıya bir kimlik vermesidir. "Biz" ötekini imha ederek var olur. Katliamlar bu açıdan kolektif bir kimliğin, benliğin kurulması veya savunulması temeline dayanır ve hınç, korku ve intikam duyguları üzerinde yükselir. Şiddeti uygulayan açısından "öteki" hep bir tehdit ve "düşman" biçiminde tanımlanır. Bu kimlik kuruluşu bizden ve düşmandan bahsetmenin iki biçimini yaratır. İlk biçim, "biz" ve biz kimliği üzerinden kurulan söylemdir ve saflık ile karakterize olur. Ötekilerin yok edilmesi "biz"in kuruluşunun kanıtıdır. Bu açıdan öldürmek

9 J. Sémelin'in makalesine erişimimi sağlayan ve kendi çevirisini benimle paylaşan hocam Prof. Dr. Derya Fırat'a teşekkür ederim.

sadece temizlemek değil aynı zamanda kendini de temizlemektir. İkincisi ise yok edilecek olan öteki üzerine bir söylemdir ve tehdit retoriği ile zenginleşir. "Öteki" tehdit edici ve korkutucu olarak tanımlanır, bu tanım onun yok edilmesi için meşrulaştırıcı bir zemin oluşturur. Komplo kuran "öteki" karşısında "biz" paranoyak bir temsil geliştirir. Bu kimi zaman iç düşman kimi zaman da dış düşmandır. Her şeyin sanki bir güvenlik ikilemi varmış gibi sunulduğu bu kompozisyonda sivillerin yok edilmesi, meşru müdafaa olarak gösterilir. Kendini kurban gibi gösteren katliamcı, "onlar bizi öldürmeden biz onları öldürmeliyiz" fikrine yaslanmaktadır (Sémelin, 2002).

Bu çerçeve, kuşkusuz doğrudan linci anlatmamaktadır. Ancak, kolektif bir şiddet eylemi olarak soykırım gibi deneyimlerle benzer örüntü ve mekanizmaları ortak olarak kullandığı görülebiliyor. Bu ortaklık zemini, "öteki" ile kurulan ilişkinin şiddete dayanıyor olmasıdır. Şiddet yoluyla hem kendini hem kurbanını tanımlayan kitle bu sayede bir kimlik kazanmakta ya da var olan kimliğini sabitlemektedir. Bu denli yıkıcı şiddet biçimlerinin bir dizi hazırlık içerdiği, kimi destekleri (kamuoyu, medya vs.) alarak söylemini oluşturup bunu uygulamaya geçtiği de ikinci ortaklık zeminidir. Soykırım deneyimi üzerinden yapılan bu katliam değerlendirmesinin kimi unsurları sonuç ve tartışma bölümünde ele alınmış ve saha verilerinden hareketle bir linç mekanizması ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu bölümde yapılan tartışmalar ve değerlendirmeler sonucunda lincin, basit bir indirgemeyle soykırımın bir biçimi ya da parçası olduğu iddia edilmemekte ya da devlet güdümünde faaliyet gösteren yarı sivil, görevli kişilerin yönlendirmesi ve idaresiyle gerçekleştiği savunulmamaktadır. Ancak özellikle toplumsal çatışmaların, savaş halinin olduğu durumlarda başvurulan ara yollar olarak linçlerin var olabileceği iddia edilmektedir. Soykırım gibi çok büyük kitlesel kıyımlara ve vigilantizm gibi devletle işbirliği içinde yürütülen paramiliter faaliyetlere kıyasla daha gevşek bir yapı arz ettiği savunulabilen lincin, örgütsüz ve planlı olmayan kitle eylemleri olarak, bu yapıya eklemlendiği söylenebilir. Bu bağlantı, kimi zaman doğrudan bir

ilişki şeklinde devlet ile ortak düşmana yönelen bir şiddet olurken kimi zaman da devletin yetersizliğini öne sürerek tepkisini kendi eliyle vermeye kalkan kişilerin eylemi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada linç, en "sivil" haliyle ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bununla kastedilen, yukarıda belirtilen sınıflamalar da düşünüldüğünde lincin, örgütsüz-plansız kitle eylemleri olarak kabul edilen formunun bu çalışmada ön planda tutulduğudur. Bu form dahilinde kitlenin katılımcılığı da farklı hallerde ortaya çıkabilmektedir. Kimi zaman otonom bir hal alabilmekte, kimi zaman kontrolden çıkabilmekte ya da kimi zaman törensel bir forma dönüşebilmektedir.

2000'li Yıllar Türkiyesi'nde Lincin Tezahürleri

NEOLİBERAL DÖNEMİN YENİ TÜRKİYE'Sİ

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanmış kolektif şiddet eylemlerine dair uzun erimli ve kapsamlı bir okuma yapmak istendiğinde farklı kolektif şiddet formları ve onların yarattığı tahribatlar üzerine değerlendirmeler de bu okumaya dahil edilmelidir. Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne gördüğümüz kitlesel kıyım ve asimilasyon politikalarının çoğuna küçük ya da büyük çaplı linçler eşlik etmiştir. Azınlıklara yönelik saldırılar, soykırıma varan ve iskan siyasetini de içeren biçimlerde linci var etmiştir. Pek çok çalışmada ortak biçimde Cumhuriyet tarihi boyunca 6-7 Eylül olayları (1955), 1978'te Maraş'ta, 1980'de Çorum'da Alevilere yönelik kitlesel kıyım ve 1993 yılında Sivas'ta Madımak Oteli'nin[1] yakılması linç örnekleri olarak ele alınmış-

1 1993'te Sivas'ta yaşanan linç, Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ne katılmak üzere kente gelen çok sayıda yazarın, sanatçının, şairin konakladığı Madımak Oteli'nin kitle tarafından ateşe verilmesi ve insanların yakılması olayıdır. Sivas, Alevi, Sünni, Ermeni, Kürt, Türkmen, Zaza gibi etnik ya da inançsal toplulukların içiçe yaşadığı bir yerdir. Merkezde Sünni, kırsal kesimde ise Alevi nüfus çoğunluktadır. Sivas'ta 1950'lere kadar siyasi ya da etnik kutuplaşmanın belirgin bir biçimde yaşanmadığı vurgulanır. Bu tarihten itibaren Sivas'ın ekonomik bakımdan gelişememesi, nüfusun büyük kentlere göçüyle kentin ekonomik olarak istihdam yaratma potansiyelinden uzaklaşması, artan köyden ken-

tır (Belge, 2006; Paker, 2007; Bora, 2014). Sancar ise yukarıda sayılan linçleri de içine alan daha geniş bir kitlesel katliamlar tarihini Ermeni tehciri ile başlatmış ve İstiklal Mahkemeleri, Kürt isyanları, 6/7 Eylül olayları, 1 Mayıs 1977, Kıbrıs Harekâtı, darbe dönemleri ve sonrası, Maraş, Çorum, Sivas, Gazi katliamları, PKK ile yaşanan iç savaş ve 28 Şubat süreci olmak

---

te göçle Alevi nüfusun kentte yoğunlaşması, siyasi açıdan 1950'li yıllara kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) kalesi olarak görülen Sivas'ın Demokrat Parti (DP) iktidarına geçmesi, ardından sağ ağırlıklı siyasetin dinsel karakteri öne çıkaran söylemleri ile Alevilerin görüşlerinin karşıtlığı noktasında siyasi ayrışma mezhepsel ayrımı belirginleştirmiş ve mevcut sağ ve sol grupların çatışmalarıyla bu ayrım daha ciddi boyutlara ulaşmıştır (Yıldırım, 2004, s. 90-102). 12 Eylül darbesi ve ardından gelen iktidarın (Anavatan Partisi), resmî ideolojinin yeniden oluşturulmasında Türk-İslâm sentezi çerçevesinde din olgusunu ön plana çıkarmıştır. 1989 yılı seçimlerinde Refah Partisi (RP) Sivas Belediye Başkanlığı'nı kazanmıştır (Yiğenoğlu, 1994, s. 95).

Siyasi yapının bu kutuplaştırıcı etkisi altında 1978 Çorum ve 1980 Maraş olaylarının hafızası ve linç eylemleri ardından, benzer bir biçimde işleyen süreç, Sivas'ta Aleviler açısından önemli bir figür olan Pir Sultan Abdal üzerine yapılan bir anma etkinliğinde lincin zeminini oluşturmuştur. Katliam öncesinde etkinliğin olası şiddet eylemlerine kapı açabileceğine dair dağıtılan bildiriler, yerel basında yayımlanan yazılar gerginliği artıran unsurlardandır. Bildirilerde, Salman Rüşdi'nin *Şeytan Ayetleri* adlı kitabını yayımlayan Aziz Nesin hedef alınmakta ve Nesin İslâm dinine hakaret etmekle suçlanmaktadır. 2 Temmuz günü öğle saatlerinde Cuma namazı sonrası başlayan ve gece 21.00 saatlerinde sonlanan, tüm dünyanın gözü önünde yaklaşık sekiz-dokuz saat süren linç eylemi, 35 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Katliam ardından yayımlanan kitaplarda Sivas katliamı, Alevi ve sol basın ekseninde şeriat ayaklanması, merkez ve sağ basında ise tahrik ve ihmal olarak değerlendirilmiştir. Devlet yetkilileri katliamı ağırlıklı olarak tahrik unsuruna bağlamış, mağdurların gördüğü zararın boyutunu önemsemeyen bir tutum içinde olmuştur.

Olay sonrası başlayan hukuk sürecinde ilk aşamada üç farklı dava açılmış, Kayseri'de ve Sivas'ta iki farklı mahkemede açılan davalarda sanıklar Terörle Mücadele Kanunu'na muhalefette bulunmaktan, yangın çıkartarak insan öldürmek ve öldürmeye kalkışmaktan, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefette bulunmak suçlarından yargılanmıştır. Daha sonra üç davanın birleştirilmesine karar verilmiş ve güvenlik gerekçesiyle Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılamaya devam edilmiştir. "Devletin anayasal düzenini bozmaya kalkışma" suçlamasıyla yapılan yargılama 26 Aralık 1994 tarihinde karara bağlanmıştır. Birden çok kişiyi yangın çıkarmak suretiyle öldürme, faili belli olmayan adam öldürme suçlarından 20 yıl hapis cezasına, Aziz Nesin'in tahrik gerekçesi sayılması nedeniyle dörtte bir oranında indirim yapılarak 15 yıl hapis cezası almalarına; 60 sanığın Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet suçundan üçer yıl hapis cezası almalarına, 37 kişinin ise beraat ettirilmesine karar verilmiştir. Temyize taşınan dava için Yargıtay tekrar yargılamayı uygun bulmuş, dava ikinci kez görülmüştür. Mahkeme kararında

üzere genişletmiştir (Sancar, 2014, s. 255-256). Ancak bu çalışmada tarihsel bir linç okuması yapmak hedeflenmemiş, kolektif şiddetin özel bir formu olarak linç, 2000-2015 yılları arasında belirli bir dönem içinde ele alınmış ve dava dosyalarına erişilebilen kimi politik ve adi linç örnekleri incelenmiştir. Lincin, yakın dönemde neoliberalizmle etkinleşen doğası anlaşılmaya çalışılmış, Türkiye'de milliyetçilik fenomeninin neoliberalizmle eklemlenen seyrine odaklanılmıştır.

2000'lerin ortalarıyla birlikte artma eğilimi gösteren yakın zaman linçlerinin, geçmişte yaşanmış linç örnekleriyle ortaklaştığı nokta, linçlerin büyük çoğunluğunun etnik bir farklılaşmayı esas alan bir ayrımla "Türk sayılmayan"lara yönelmiş olmasıdır. Linçler, gayrimüslimlere, Romanlara, Alevilere ve daha çok Kürtlere yönelmiştir. Bu gruplara, siyasi olarak muhalif olanlar ve sol görüşlü kişiler de eklenebilir. Politik ve etnik sebepler bir arada düşünülmüş ve sıklıkla birlikte değerlendirilmiş; bunun sonucunda Kürtlerin, lincin muhatabı olarak bunların hepsini kapsayacak bir linç mağduru çatısı oluşturduğu düşünülmüştür. Politik ve toplumsal yaşamdaki değişimler sonucu görülen nüfus ve göç hareketlerindeki değişimlerle birlikte lince maruz kalanlar da değişim gösterebilmektedir. Son dönem lince maruz kalanlar daha çok Suriyeli göçmenlerdir. Bu dönemde gerçekleşen linçlerin beşi haricinde hemen hepsi ölümle sonuçlanmayan linç eylemleridir.[2]

---

33 sanığa idam cezası, kalan sanıklara da 2 ile 20 yıl arasında değişen hapis cezaları verilmiştir. Son olarak yakalanamayan 6 sanık hakkındaki dava dosyalarının ayrılmasına ve tutuklu bulunan 4 sanığın tahliye edilmesine karar vermiştir. Türkiye'de idam cezasının 2002 yılında adi suçlar için tamamen kaldırıldığından fiilen uygulanmayan tüm idam cezaları müebbet hapse dönüştürülmüştür. Bu nedenle Sivas davası; 33 kişinin ağırlaştırılmış müebbet hapis, 4 kişinin müebbet, diğer sanıkların 2 ile 5 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılması ile sona ermiştir. 14 kişinin beraatına karar verilmiş, yakalanamayan yedi kişinin dosyası da 2004 yılında ana davadan ayrılmıştır (Yılmaz, 2012, s. 59-60). Bu süreçte katliamdan birinci derecede sorumlu tutulan sanıklardan yedisinin yakalanamaması ve günümüze kadar herhangi bir gelişme olmaması nedeniyle, davanın bu sanıkları için dava zaman aşımına uğramıştır.

2 Ölümle sonuçlanmış linçlerin ilki, 3 Eylül 2006' da İsmailağa Camii'nde Nakşibendi Cemaati'ne bağlı imama bıçaklı saldırı düzenleyen Mustafa Erdal'ın camidekiler tarafından linç edilerek öldürülmesidir ("Camide Kan ve Linç", *Hür-*

Çalışmada, 2000'li yıllar tarihsel olarak başlangıç kabul edildiğinden, bu döneme kadar gelen otuz yıllık süreç, 1980'lerden bu yana on yıllık periyodlar halinde üç döneme ayrılarak ele alınmıştır. Aşağıda ilk olarak 1980 ve 1990'lı yılları içine alan ilk iki dönem ekonomik ve siyasi politikalar ve toplumsal dönüşümler, aktörler ve onların konumları bağlamında değerlendirilmiş, güvenlik söylemi ve şiddet merkeze alınarak tartışılmıştır. Ardından 2000'li yılların başından bugüne Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin tek parti iktidarıyla yönetilen Türkiye'nin gündemi ele alınmış, "olağanüstü hal" ile tanımlanan "güvenlik" öncelikli neoliberal yeniçağın krizlerle var olan doğası kolektif şiddet ve linç dolayımıyla tartışılmıştır.

1980'ler 1990'ların mirası: Savaşla kurulan toplumsal düzen

1980'li yıllar, siyasal, askerî ve ekonomik açıdan büyük kırılmaların yaşandığı bir dönemdir. Serbest piyasa ekonomisinin artan etkinliği, yeni yatırım alanlarının ortaya çıkışı ve mali sermayenin güçlenmesi bu dönemin gelişmeleridir. Türkiye'de et-

---

riyet, 2006). Gezi Parkı eylemleri sırasında Eskişehir'de protestolara katılan üniversite öğrencisi Ali İsmail Korkmaz 2 Haziran 2013 tarihinde bir grubun lincine maruz kalmıştır. Sivil giyimli kişiler, bir grup esnaf ve sivil polisler tarafından sopalarla saldırıya uğramış, darp edildikten sonra kaldırıldığı hastanede 38 gün komada kaldıktan sonra 10 Temmuz 2013 tarihinde ölmüştür ("Gezi Eylemleri", *BBC Türkçe*, 2013). Diğer linç, İzmir'de yaşanmış bir linç eylemidir. 6-7 Ekim 2014 tarihlerinde, Kobani'ye yönelik IŞID saldırılarını protesto gösterileri düzenlenmiştir. Protestolar esnasında önce silahla vurulan ardından da linç edilen Ekrem Kaçeroğlu, ağır yaralanmış, birkaç gün sonra ölmüştür ("Silahla vurulan...", *Cumhuriyet*, 2015). Aynı tarihlerde 7 Ekim 2014 tarihinde, Diyarbakır'da Kobani'ye yönelik saldırıyı protesto eylemlerinde Yasin Börü ve arkadaşları kurban eti dağıtımı için bulundukları bölgede IŞID/DEAŞ sempatizanı oldukları gerekçesiyle kalabalık bir grup tarafından fark edilmiş, bulundukları yerden hızla uzaklaşarak bir eve sığınmış, grubun takibi sonrası Börü o evde linç edilerek öldürülmüştür ("Yasin Börü...,", *Cumhuriyet*, 2015). 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi sırasında Hava Harp Okulu öğrencisi Murat Tekin, o dönemki adıyla Boğaziçi Köprüsü'nde linç edilerek öldürülmüştür. Ailesi Tekin'in cesedini darbe girişiminden 12 gün sonra bulabilmiş, Tekin'in otopsi tutanağında ölüm nedeni, "vücutta yaygın darp, kesici delici alet yaraları ile boyun baskısı ve ağız burun kapanmasına bağlı boğulma" olarak tespit edilmiştir ("Köprüde linç..., *Cumhuriyet*, 2016).

kin olmaya başlayan bir yeniden yapılanma anlayışı olarak neoliberalizmin, kalkınmacı ekonomi anlayışının yerine geçirilmeye çalışıldığı, serbest piyasaya açık ve devletin belli alanlarda küçülmeye girdiği etkin bir piyasa ekonomisinin esas alındığı dönemdir. 1970'lerde hâkim olan ithal ikameci kalkınma politikaları, iç pazar odaklı bir sermaye birikimine ve yurt dışından ithal edilen mallara aşamalı olarak konulan gümrük kısıtlamaları ile bu malların yurt içinde üretilmesi mantığına dayanır. İç pazar odaklı bu birikim modeli, işçi sınıfının ekonomik, siyasal ve kurumsal olarak güçlenmesine de olanak tanıyan bir anlayıştır. 1980'lerle birlikte uygulanmaya başlanan ihracata dayalı birikim modelinde ise iç pazar yerine uluslararası rekabete açık koşullarda faaliyet gösteren dünya piyasası hedeflenmiştir. Bu değişim bir kısım aktörün dışlanmasına yol açmış, bu yeni ekonomi stratejisinde işçi sınıfı ve alt sınıflar eski etkinliğini koruyamamıştır (Akçay, 2019, s. 49-50). Bu neoliberal finansal serbestleşme politikaları, kapitalist üretim ilişkilerinin sermaye lehine yeniden üretimine dayanırken sisteme dahil olan devletlerin, şirketlerin, kurumların ve emekçilerin artan oranda ve giderek karmaşıklaşan finansal piyasa araçları yoluyla borçlanmalarına da yol açmıştır. Bu sürece eşlik eden finansal, iktisadi ve siyasi krizler, 1990'lar boyunca güney ülkelerini, 2007'den itibaren ise ABD'den başlayarak Avrupa'ya da yayılmış böylece kuzey ülkelerini etkilemiş ve dünyayı etkisi altına almıştır (Bedirhanlıoğlu, 2019, s. 373).

Ekonomi alanındaki bu dönüşümler, devletin yönetim anlayışında, politik ve ideolojik alanlardaki hizmet ve düzenlemelerinde de değişimler getirmiştir. 12 Eylül 1980 askerî darbesi ile başlayan ve 6 Kasım 1983'e kadar süren askerî rejim, kullandığı yoğun baskı ve şiddetin yanında Türkiye'de yeni bir dönemi başlatan köklü bir yeniden yapılandırmayı hayata geçirmiştir. Askerî rejim, 1982 Anayasası ve diğer hukuki düzenlemeler ile yeni bir devlet formunu kurumsallaştırmıştır. Bu form, kutsal devleti toplum ve birey karşısında merkeze koyan bir yapıdır. Temel hak ve özgürlükler, sendikal faaliyetler "devletin bekası", "milli güvenlik", "kamu düzeni" ve "genel ah-

lâk" gibi muğlak kavramlarla sınırlandırılmıştır. Bu yapı aynı zamanda neoliberal ekonomi politikalarını devreye sokmaktadır (Akça, 2015, s. 48). Darbeyle toplum, iktidar ve onun yasaları, güçlü devlet ile serbest piyasa ekonomisi birlikteliğinde ihracat odaklı yeni bir yönetim anlayışı etrafında örgütlenmektedir (Ercan, 2004, s. 21). Darbe ile sağlanan yeni toplumsal düzende rejim, seçimini sermayeden yana bir ekonomik anlayıştan yana yapmış; 12 Eylül dönemi "dış politika ve Demirel hükümetinin 24 Ocak 1980'de yürürlüğe koyduğu ekonomik istikrar programı"na dokunulmamıştır (Ahmad, 2016, s. 216.) Bir bakıma askerî darbe, yeni bir ekonomik anlayışın inşası ve yeniden üretimi için gerekli bir müdahaledir. Ülkenin uygun olmayan ekonomik, siyasal ve ideolojik ortamı darbe ile düzenlenmiş, ülkede kurulmak üzere olan yeni sermaye birikiminin inşası bu yolla mümkün kılınmıştır. Böylece var olan sorunların istikrarlı bir hegemonya içinde çözülmesi sağlanmış ve zor yoluyla kriz aşılmaya çalışılmıştır. Bu özelliğiyle 12 Eylül darbesi önceki darbelerden de ayrılmaktadır (Saraçoğlu, 2016, s. 778-780). Diğer yandan toplumsal yaşam ve aktörler ise baskı ve zorla, hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasıyla karşı karşıya kalmaktadır. 1980'lerde "güçlü devlet", darbeyle parlamentonun kapatılması, sıkıyönetim ilan edilmesi, olağan demokratik süreçlerin askıya alınması, toplumsal alanda muhalif olarak bilinen grup ve kişilerin cezalandırılması gibi yöntemleri kullanarak kendini kurmaktadır (Somersan, 2004). Batı'da 1970'li yıllarda etkin olmaya başlayan bu yeni yapılanma süreci, refah devletinin çözülmesi, ardından ekonomi alanına ek olarak toplumsal yaşamın yeniden yapılandırılmasına yol açmış; ceza, suç ya da güvenlik alanında yeni yaklaşımları da beraberinde getirmiştir (Özkazanç, 2011). Türkiye açısından ise 1970'lerde belirgin "komünizm" karşıtlığı çerçevesinde politika yürütülürken 12 Eylül darbesiyle birlikte 1970'lerin mirasını dışlamayan "Türk-İslâm" sentezi doktriniyle yine sola karşı milli hassasiyet etrafında hareket etmeye başlanmıştır (Bora ve Can, 2004). Darbenin Türk-İslâm sentezini uygulama çabalarının pratiğe yansımaları, Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) kurulması, la-

iklik ve Atatürkçülüğün yeni ve keskin yorumlarının geliştirilmesi, zorunlu din dersleri ve resmî dil dışındaki dillerin yasaklanması gibi uygulamalardır (Saraçoğlu, 2016, s. 786). Devletin resmî politikasında düzen ve istikrarın devamı olarak milli güvenlik temelli siyaset, huzurun bozulmamasına yönelik katı ve ayrımcı uygulamalar ile 1980'ler ekonomi anlayışının piyasa lehine serbestleşmesi bir arada ilerlemiştir. Bu dönemi karakterize eden unsur, Turgut Özal'ın lideri olduğu Anavatan Partisi (ANAP) iktidarı ve onunla simgelenen devlet karşıtı sivilleşmiş anlayıştır. Ancak görünürdeki bu hal darbeyle kurulmak istenen devlet formunu alttan alta korumuştur. Akçay bu durumu, "Türkiye'de ekonominin liberalleştirilmesi, siyaseten demokratikleşme eşliğinde değil, asker postalı gölgesinde gerçekleşti" şeklinde özetlemiştir (Akçay, 2019, s. 54).

1980'lerin sonunda Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve Doğu Bloku'nun çözülüşüyle birlikte demokrasi ve insan hakları mitleri modern siyaset içinde stratejik konumunu sağlamlaştırmıştır. Yine bu dönemde ABD'nin Ortadoğu politikaları ve işgalleriyle Yeni Dünya Düzeni kurulmaya başlanmıştır (Yeğen, 2004). Türkiye açısından bu durum, Kürt hareketinin belirginleşmesiyle karakterize olur. 1990'lara kadar gelen dönemde toplumsal muhalefetin bütün ülkeye yayıldığı, sınıf temelli bir emek örgütlenmesi mücadelesiyle ilişkili olduğu söylenebilir. 1980 ve 1990'ları içine alan dönemde işçi sınıfından yükselen muhalefet arttıkça finansal serbestleşme de bir ileri aşamaya geçerek ya da gündelik hayatı açık şiddetle disipline ederek idare etmeye çalışmıştır. Ancak 1990'lar boyunca uluslararası sermaye piyasalarına yüksek faizlerle borçlanan devlet, yeni bir dönemin içine girmiştir. Bu dönemde artan yolsuzluk ve yoksulluk, bir dizi yapısal uyum programıyla aşılmaya çalışılmış, 1990'lara damgasını vuran koalisyon hükümetlerine ortak olan tüm ana akım partileri zayıflatarak, İslâmcı muhalefetin yükselişinin önünü açmıştır (Bedirhanlıoğlu, 2019, s. 376-377). Akça, 1990'larda kendini daha da tahkim ederek yeniden üretebilen ve adına "Neoliberal Güvenlik Devleti" dediği yapının, üç faktörün etkisiyle mevcudiyetini koruduğunu savunur: İlki ne-

oliberalizmin siyasi temsil ve hegemonya krizi, ikincisi siyasal İslâmcılığın yükselişi ve sonuncusu ise Kürt sorunu ve iç savaş stratejisidir. 1990'lı yıllar ekonomik alanda yaşananların yanında siyasal alanda da bir istikrarsızlığın yaşandığı yıllardır. Koalisyonlarla yönetilen ülkede, siyasi partiler neoliberal politikaların içerdiği sınıfsal dışlayıcılık sebebiyle etkin bir siyaset üretememiş ve toplumun farklı kesimlerinin rızasını alamamıştır. Toplumun kimlik siyaseti eksenli sorunlarına yanıt veremeyen ve sınıf siyasetine uzak siyaset kurumu, askerî çözümlere yönelmiştir. Kürt sorunu ve laiklik-dinî kimlik meselelerinde güvenlikçi yaklaşımlar benimsenmiştir. 1990'ların ortalarında Refah Partisi'nin seçimlerde başarısı ile İslâmcılık siyaseti yeni bir aktör olarak devreye girmiştir. Bu aktörün 28 Şubat 1997 yılında Mili Güvenlik Kurulu (MGK) kararı ile ordu tarafından durdurulması ve takip eden dönemde parti kapatmalar bu istikrarsızlığın önemli belirleyicileri olmuştur (Akça, 2015, s. 49).

1990'lı yılların en belirleyici dinamikleri askerî ve siyasi alanda vuku bulmuştur (Çelik, 2014, s. 99). Bu yıllar, stratejik tehdit algılamalarında ve ulusal güvenlik anlayışında köklü değişimlerin yaşandığı yıllardır. Toplumsal yaşamda Kürtler ve siyaset alanında savaş konseptiyle PKK, ayrılıkçı ve bölücü faaliyetlerin ve tehdit algısının içeriye ve coğrafyanın bir bölgesine taşınmasına yol açmıştır. Paker, Türkiye'de ulusal güvenliğin 1990'lı yıllarla yeniden inşa edildiğini savunur. Bu inşa, iktidar ve güç etrafında tanımlanan askerî ve teknik bir sorun olmaktan öte farklı aktörlerin her an yeniden kurgulandığı, kültürel faktörleri içine alan sosyolojik bir süreçtir (Paker, 2010, s. 407).

1975-1980 yıllarını kapsayan ve darbeyle noktalanan süreç, sonraki şiddet olaylarıyla karşılaştırılamayacak düzeyde ülkenin bütününe yayılmış olması sebebiyle ayrı bir dönemi işaret etmektedir. 1990'lı yıllarla birlikte yoğun çatışmalar ve ölümler yaşansa da, şiddet sınırlı bir bölgede etkin olmuş ve toplumun çözülmesine yol açan olgular olarak algılanmamıştır (Bozarslan, 2009). 1990'lı yıllar, PKK ile Türk devleti arasında özellikle 1990-1999 yılları arasında yoğunlaşan savaşla (Çelik, 2014,

s. 100) tanımlanmış; 1987 yılında bölgede başlayan Olağanüstü Hal Yönetimi (OHAL) ile devlet şiddeti yoğun olarak kullanılmış, baskıcı uygulamalarla yaşam hakkı ihlalleri, yargısız infazlar, olağanüstü hal uygulamaları, köy boşaltmalar ve zorunlu göçler yaşanmıştır. Diğer yandan adına düşük yoğunluklu savaş da denilen bu durumun diğer tarafı olan silahlı örgüt PKK da iki taraflı kayıpların verildiği şiddetli yılların yaşanmasına yol açmıştır. İç savaş koşulları ordunun etkinliğini iyiden iyiye artırmış, bu durum Neoliberal Milli Güvenlik Devleti'nin yeniden üretilebilmesinde belirleyici bir unsur olmuştur (Akça, 2015, s. 49). Düşmanını tanımlayan devletin "öteki" üzerinden kendini tanımlama süreci, "savaş" konseptiyle yakından ilgilidir. Soğuk savaşın gölgesinde oluşturulan bu ulusal güvenlik söylemi, biz-onlar ikiliğine dayandırılır. Milliyetçilik ideolojisinin önemli bir argümanı olan, toplumu bu ikili ayrımla tanımlama işi bir yandan grup içi homojenliği artırırken, diğer yandan kriz zamanlarında sıklıkla başvurulan bir araç işlevi de görür. Bu tanımlamaya, toplumun ve onun değerlerinin tehdit edildiğinin düşünüldüğü kriz zamanlarında daha da çok başvurulur. Böylece kriz yaratan "düşmanı yenmek" devlet ve toplumun ortak hedefi olur (Paker, 2010, s. 409). O halde 1990'lı yıllar Türk milliyetçiliği açısından mücadele edilmesi gereken tarafa bir yenisini eklemiştir: Kürtler. Gayrimüslim ve dışarısı, bir diğer tehdit unsuru olan komünizm gibi eski düşmanlar hâlâ mevcudiyetini korumaktayken, bunların yanına eklenen son halka, güvenlik stratejilerinde de büyük değişikliğe yol açan içimizdeki düşmandır. Özetle bu dönemde artık şiddet, toplumdan "dış mihraklara" ve "iç düşmanlara" kaymıştır (Yeğen, 2004; Bozarslan, 2009).

Düşmanın içeride olduğu düşüncesi, ulusal güvenlik stratejilerinde ve ordunun yapısında belirgin değişimlere yol açmıştır. Değişim, sadece militer güçler ve siyaset alanıyla sınırlı kalmamış, toplumsal alanı da belirlemiş; toplum üyelerinin yaşadıkları coğrafyada kendi içlerinde ayrılmalarının yanı sıra, bireysel şiddete ve kayıplara da neden olmuştur. Kentlere göçe mecbur kılınan kitlesel bir kırsal Kürt nüfusun çevre ve yer değiştirme-

si, gittikleri yerlerde belirgin yoksulluğu da getirmiştir. Bu dönüşüm 2000'li yıllarda linci tartışırken lincin taraflarını anlamak açısından önemli bir kırılmaya da işaret etmektedir. Ancak bu durumun yarattığı etkilere geçmeden önce ilk olarak 1990'lı yılların ulusal güvenlik konseptindeki değişimlerden bahsetmek gerekir. Paker, bu değişimin üç temel yansıması olduğunu söyler. İlki, ordunun yapısı ve mücadele stratejisindeki dönüşümdür. 1990'lara kadar bölgesel bir ayrım yapılmadan İstanbul merkezli 1. Ordu Komutanlığı tarafından idare edilen Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), PKK ile mücadele için Malatya'da üslenen 2. Ordu Komutanlığı'nı etkinleştirmiştir. Bu değişim, o güne kadar barış zamanlarında kırsal bölgelerde kanun ve düzenin sağlayıcısı olarak jandarmanın üstlendiği görevi bir bölgesel ordu yönetimine devretmiştir. İkincisi "topyekün savaş" konseptinin yerini "düşük yoğunluklu savaş"ın almasıdır. Bunun sonucunda, düşmanın dışarıda ve belli olduğu bütüncül savaş anlayışında hedefi tespit edip müdahale eden ordunun yerine gayrinizami harp bilgisi ve uzmanlaşmaya dayalı sisteme ağırlık verilmiş, ordu ve poliste özel komando birlikleri kurulmuş, teknik altyapıda düzenlemeler yapılmıştır. Üçüncüsü, alan hâkimiyeti stratejisinin uygulanmaya konmasıdır. 1993 yılına kadar şehir savunması yapan ordu, 1993 yılından sonra savunma değil saldırı konumuna geçmiştir. Bu durum, kırsal bölgede yaşayan nüfusa yönelik bir dizi uygulamayı da beraberinde getirmiştir. PKK'nın eleman, yiyecek ve istihbarat sağladığı bölgelerin kontrolünü sağlamak için köy ve mezraların boşaltılması, kırsalın nüfussuzlaştırılması ve zorunlu göç pratikleri uygulanmıştır. Bu dönem aynı zamanda yargısız infazların, faili meçhul cinayetlerin ve kayıpların ciddi bir artış gösterdiği yıllardır (Paker, 2010, s. 415-418).

Kürt sorunu bir ulusal güvenlik sorunu olarak görülmüş ve sorunu aşmaya yönelik devlet tarafından yürürlüğe konulan en belirleyici düzenleme koruculuk sistemi olmuştur. Geçici Köy Koruculuğu sistemi 1985 yılında başlatılmış, 1987 yılında ise Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin (OHAL) kurulması ikinci adımı oluşturmuştur (Çelik, 2014, s. 102). Koruculuk sistemi, böl-

gede yaşayan halk açısından bir taraf olma zorunluluğu getirmiştir. Korucu olmak devletin sunduğu kimi avantajlara (maaş, sosyal haklar vs.) sahip olmayı getirirken koruculuğu reddedenler toprağa bağımlı köylü için toprağını kaybetmek, zorunlu göçe maruz kalmak ya da daha ağır hak ihlalleriyle karşı karşıya kalmak anlamına gelmektedir (Paker, 2010, s. 420). Koruculuk sistemi, Kürt kimliğinin farklı bir biçimde tanımlanmasına yol açmış, Kürt halkı da politik bir pozisyon belirlemek durumunda kalmıştır. Devlete destek olanlar ve olmayanlar, isyana katılıp PKK'yı destekleyenler ve desteklemeyenler şeklinde görülen bu ayrımda devlet, PKK'ya karşı yeni bir kimliklenme sathı yaratmak amacıyla koruculuğu bir işbirliği sistemi olarak işletmiştir (Akça ve Paker, 2013, s. 11). Devlete sadakat etrafında Kürtlüğün inşası, "dost Kürtler" ve "düşman Kürtler" ayrımını yaratmıştır, köy korucusu olmayı reddedenler doğrudan PKK'dan yana olarak değerlendirilmiştir (Paker, 2010, s. 421).

Diğer yandan bu düşük yoğunluklu savaşın diğer tarafı olan PKK açısından amaç silahlı mücadeleyi etkinleştirmek ve halk tabanında örgütlülüğü artırmak olmuştur (Çelik, 2014, s. 103). Kırsalda, koruculuk sisteminin aktif olmasını engellemeye yönelik, devletle işbirliği yapmakla suçladığı insanları tehdit ederek, hatta öldürerek soruna çözüm bulmaya çalışmıştır (Paker, 2010, s. 421). Kırsalın, her iki tarafın şiddet ve baskısıyla boşaltılması bölgede yaşayan halkın kent merkezlerine yönelmesine yol açmıştır. Bu zorunlu göç, PKK'nın şehirlerde başlattığı başkaldırılar ile yeni bir yön kazanmıştır. Kitlesel yürüyüşler ve açlık grevleri gibi eylemlerin yanında, devleti simgeleyen kurum ve kişilere yönelik saldırılar düzenlenmiştir; okul yakmalar, devlet kurumlarına yönelik saldırılar, askerî kurum ve lojmanların taranması, elektrik ve su şantiyelerine yönelik baskınlar ve araç kundaklamalar bunlar arasında sayılabilir. PKK böylece bölge halkı üzerinde ve askerî açıdan alan gücü ve hâkimiyetini ortaya koyarken, devlet kurumlarının işleyişinde bir zafiyet yaratmak yönünde de çalışmıştır (Çelik, 2014, s. 117-119).

Ancak bu süreçte bölgede, devlet ve PKK'nın oluşturduğu iki aktörlü yapıya yeni bir aktör de eklemiştir. Kendini radikal İs-

lâmcı olarak tanımlayan bir örgüt olan Hizbullah özellikle ilçe ve kent merkezlerinde PKK ile savaşmaya başlamıştır. 1990'lı yılların başında dindar çevreler tarafından desteklenen Hizbullah, birçok köy, medrese, cami ve öğrenci yurdunda örgütlenme faaliyetlerine başlamış ve siviller arası bu çatışma hemen her gün birkaç sivilin ölümüyle sonuçlanmış, 1995 yılına gelene değin birçok Kürt kentinde yoğun şiddet yaşanmıştır (Çelik, 2014, s. 121-124).

Bu durum bir yanda bölge halkını politik bir kimlikle tanımlarken, bölge dışında kalan halk açısından, ülkenin geri kalan kısmını "şehit cenazeleri" ile "bölücü" ve "terörist" faaliyetlerle tanıştırmış, bu olaylar gündelik hayatın bir gerçeği haline gelmiştir. Devletin kurucu ilke ve kabulleri etrafında milliyetçi reflekslerle sürdürülen idare anlayışı, rejim için tehdit kabul edilenleri "düşman" konsepti ile tanımlamayı sürdürmüş, 1990'lı yıllarla birlikte bu düşman içeriden gelen bir düşman olarak belirlenmiştir. Bu iç düşman fikri 2000'li yıllara taşındığında 1990'larda belirli bir bölge ile sınırlı kalan hat tekrar genişlemiş, zorunlu göçle bölge dışına taşınan Kürt nüfus büyük kentlerde bir araya gelmiştir. Bir araya gelişe eşlik eden ekonomik, politik ve kültürel değişimler 2000'li yılları şiddetli ve olağanüstü yıllar haline getirmiştir. Öyle ki bu yıllar lincin de arttığı yıllar olmuştur. Bununla ne anlatılmak istendiği devam eden alt bölümde ele alınacaktır.

2000'li yıllar: Olağanüstü hal ile yönetmek, krizle yükselen şiddet

2000'li yıllar bu dönüşümün halen devam etmekte olduğu yıllardır. Bu dönem, 11 Eylül ile terör söyleminin, iç düşman ve güvenlik perspektifinden zor aygıtlarına verilen önemin arttığı ve buna eşlik eden bir dizi araç, strateji ve kurumları da çeşitlendirerek güvenlik devletine dönüşümü ortaya koymaktadır (Gönen, 2010). Ceza-adalet sisteminde bir dizi reformla ilerleyen süreç, siyasi nedenlerle daha katı cezalandırma uygulamalarıyla birlikte yüksek güvenlikli hapishanelerin oluşturulma-

sı, hapishane sayısında artış ve polis kurumunun güçlenmesine neden olmuştur. Buna ek olarak artan yoksulluk ve suç oranları ile kent yaşamının getirdiği "güvensizliğe" karşı güvenlikli yaşam alanları oluşturulmuştur. ABD'nin öncülüğünde gelişen bu dönem, 1980'lerle birlikte merkez ülkelerde etkinleşmiş ve 1990'larla birlikte dünyaya yayılmaya başlamış ve 2000'li yıllarda ivme kazanmıştır (Özdek, 2000). Türkiye için bu dönemi tanımlayan belli başlı olaylar; "2008 Ergenekon ve Balyoz davaları, 2010 anayasa referandumu, 2013 Gezi olayları, 17/25 Aralık 2013 yolsuzluk iddiaları, 2014 cumhurbaşkanlığı seçimi, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) parlamento hâkimiyetini geçici olarak kaybedip koalisyon hükümeti kurmaya zorlandığı 7 Haziran 2015 genel seçimleri, 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimi, 15 Temmuz'u takip eden 2 yıllık olağanüstü hal (OHAL) dönemi ya da OHAL'in ardından Temmuz 2018'de uygulanmaya başlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CHS)'dir" (Bedirhanlıoğlu, 2021).

Türkiye için 2000'ler, ekonomi politikaları ve siyaset açısından 1980'ler ile başlayan neoliberal dönüşümün hız kazandığı yıllar olmuştur. 2000'li yıllar daha çok AKP'nin iktidarı ile tanımlanmıştır. AKP iktidarının neoliberal, muhafazakâr ve otoriter bir popülist strateji üzerinden kapsayıcı bir hegemonya sağladığı (Akça, 2019, s. 49); bu dönemde Türkiye'de ve dünyada devletlerin otoriter, popülist, otokratik, faşizan olarak tanımlanabilen sert dönüşümlerden geçtiği (Bedirhanlıoğlu, 2019, s. 372); neoliberal popülist yönetim stratejisinin etkin kullanımıyla krizlere rağmen iktidarını sürdürebildiği (Akçay, 2019, s. 48) vurgulanmıştır. Hatta 2000'li yıllar iki döneme ayrılarak ele alınabilir. 2002-2010 yılları arasını ilk dönem, 2010'dan günümüze kadar olan süreyi de ikinci dönem olarak değerlendirmek mümkündür. İlk dönem AKP'nin koalisyonlar ardından tek başına iktidar olduğu yıllardır. AKP, 1990'ların siyasi istikrarsızlıkla tanımlanan özelliklerinin karşısında bir istikrar vaadi olarak ortaya çıkmıştır. 1990'lı yılların "on yılda on bir hükümet kurulan, iki büyük ekonomik kriz, aralarında askerî bir müdahalenin de olduğu pek çok siyasi kriz barındı-

ran ve dönemin resmî ideolojisinin siyasal İslâm ve Kürt hareketi tarafından sarsıldığı yıllar" (Akçay, 2019, s. 53) olarak yerini alması AKP iktidarının ve mevcut dönemin demokratikleşme için bir umut olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Öyle ki AKP, sivilleşme iradesine ve gücüne sahip bir aktör olarak ele alınmış ve bu partinin, Kürt sorununa barışçıl çözüm sunacak ve ordunun sivil siyaset üzerindeki vesayetini kaldıracak bir güç olacağı yönünde güçlü bir algı yaratılmıştır (Akça, 2015, s. 49-52).

Bu dönemde AKP, ekonomik tercihleri bakımından kendinden önce iktidar olmuş muhafazakâr, İslâmcı seleflerinin benimsediği ithal ikameci, ulusal kalkınmacı ve Keynesyen bir ekonomik perspektifin aksine serbest piyasaya açık bir tutum içinde olmuş, IMF ile yapılan anlaşmaya uymuş, IMF programını uygulamıştır (Akçay, 2019, s. 55). Aynı zamanda demokratikleşme hamlelerini arttırmış, Avrupa Birliği (AB)'ne üyelik süreci için gerekli adımları atma yönünde bir dizi reform yapmıştır. Bu süreç bir yandan Kürt sorununa dair barışçıl çözüm arayışlarının ve "açılımların" dönemi olurken, iktidar aynı zamanda ordu merkezli vesayet rejimini de güçsüzleştirme hamleleri içinde olmuştur (Akça, 2015, s. 52). 1990'larda yoğunlaşmış insan hakları ihlallerinde adı geçenlerin bu dönemde bir biçimde yargı önüne çıkartılmalarının yanı sıra sivil toplum örgütlerinin öncülüğünde yapılan çalışmalarla insan hakları açısından bir tür adalet arayışının öne çıktığı da görülür. Savaşlar, etnik çatışmalar, darbeler ve sistematik insan hakları ihlalleri sonrasında bu hak ihlallerinin yarattığı tahribatın giderilmesi için hayata geçirilen mekanizmaların bütününü içeren ve adına "çatışma sonrası adalet" de denen geçiş dönemi adaleti hukuksal bir dizi düzenlemeyi kapsamaktadır (Uçarlar, 2015). Kamusal reformlar, devletin hak ihlallerini kabulü ve telafiye yönelik tazmin çabaları ile hakikat komisyonlarının kurulması, cezasızlıkla mücadeleyi içine almaktadır. Sancar, siyasal yaşamın sorunlarının hukuk yoluyla çözülmeye çalışıldığı bu dönemde, "geçmişle yüzleşme/hesaplaşma"nın sadece devletin etkin olacağı ve onun çözeceği bir sorun olmaktan öte siyasi, kül-

türel ve toplumsal yaşamı da içine alan birtakım düzenlemelerle sağlanabileceğini vurgulamıştır (Sancar, 2014). Özellikle 2000'li yılların başında resmî politikada Kürtlerin kategorik olarak inkâr edilmesi, yerini bir reform ihtiyacına bırakmış, "barış süreci" denen dönemde devlet nezdinde Kürtler bir bakıma "tanınmış"tır (Saraçoğlu, 2012). Yani bu yıllar bu yönde hukuki ve toplumsal değişim ve iyileşme vaadinin kamuoyunda tartışıldığı, en azından bu talebin çeşitli kanallarla dile getirildiği yıllar olmuştur.

Ancak çok uzun sürmeyen bu dönemi, AB reform sürecinin yavaşlaması, Kürt sorununa dair daha devletçi-milliyetçi ve orduya yakın bir anlayışın benimsenmesi izlemiştir. 2006 yılında tekrar düzenlenen ve sertleştirilen Terörle Mücadele Kanunu, bir dizi şiddet içeren olayı ülke gündemine sokmuştur. Bu dönemde Mersin'de bayrak yakma iddiasıyla başlayan ve hızla yayılan linçler ülke gündemini belirlemiştir. Yine bu yıllar ordu ile mücadele içinde olan AKP iktidarı, 2007 yılında verilen e-muhtıra ardından ordunun gücünü büyük oranda sınırlama yolunda bazı düzenlemelere başvurmuş, 2010 yılında yapılan referandumla bu alanda sivilleşme yönünde adımlar atmıştır. Askerî yargının etki alanı sınırlandırılmış, 1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesinin kaldırılması, askerlerin darbe döneminde işledikleri suçlar için yargılanabilmelerine olanak tanımıştır. Devlet aygıtları arasında bu değişiklik, ordu yerine ittifak edilen yeni bir unsur olarak Fethullah Gülen cemaatini yargı ve polis kurumları içinde önemli bir pozisyona taşımıştır (Akça, 2015, s. 52).

2010'lu yıllar, AKP iktidarının belirgin bir paradigma değişimi yaşadığı yıllardır. Görece çatışmasızlığın olduğu bir dönemin bitişiyle yeniden, artan bir şekilde otoriter rejime ve "şiddetli yıllar"a geri dönüş yaşanmıştır. Siyaset açısından uzun tek parti iktidarı ve yarattığı etkiler, 1980'lerle başlayan neoliberalizm-muhafazakârlık ekseninin 2000'lerde AKP ile ivme kazandığı, 2010'larda da "yükselme" dönemine girdiği yıllar olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan bir dizi toplumsal hareketin de kendini gösterdiği, başlatılan Kürt açılımı ve sonrasında

yaşanan yine ağırlıklı olarak Kürtlere yönelen şiddet eylemlerinin yanında Cumhuriyet tarihinin önemli kitlesel eylemlerinden biri olarak 2013 yılında Gezi Parkı eylemlerinin yaşanması, 2015 yılında gerçekleşen terörist saldırılar ve Ankara Garı katliamı, son on yıllık dönemin "şiddetli yıllar" olduğunu kanıtlar niteliktedir. 15 Temmuz 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi ve sonrasında yaşananlar da yine şiddeti ve beraberinde kimi hukuki düzenlemeleri gündeme getirmiş, ülke 2016-2018 yılları arasında iki yıl olağanüstü hal ile yönetilmiştir.[3]

1990'lı yılların Güneydoğu'da yoğunlaşmış çatışmalı ortamı yerini 2000'lerde görece daha şiddetsiz bir döneme bıraksa da güvenlik gerekçeli şiddet ve bu alana yapılan yatırımlar azalmak yerine artmıştır. 2006 yılından bu yana milli gelirden iç güvenlik harcamalarına ayrılan paydaki artış %45'in üzerindedir (Yentürk, 2015). Polisin artan etkinliği, neoliberal yönetim anlayışı bağlamında toplumsalı yeniden kurgulamasının aracı ve cezai devletin etkili bir parçası olarak giderek daha fazla önem kazanmıştır. "Toplumsal tehdit/iç düşman" kategorisiyle genişleyen suça ve suçluya risk yönetimi stratejileriyle yanıt vermeye çalışan polis, zor kullanımını artırarak müdahale alanını genişletmektedir (Özkazanç, 2011; Gambetti, 2007, 2009; Berksoy, 2007). Bu katı uygulamalarına ek olarak "önleyici polislik" ve "toplum destekli polislik" uygulamaları da yoğun üst aramaları ve kimlik kontrolleriyle makul şüphelilerden suça ulaşmayı hedeflemiştir. Bunu hayata geçirmek üzere asayiş için polis dışı aktörlerin de işin içine dahil edilmesi öngörülmüş, o bölgede yaşayan halkın, esnafın şüpheli gördüğünü polise bildirmesiyle güvenliğe katkı sunduğu yeni bir vatandaş-polis formülasyonu ortaya konmuştur. Diğer yandan güvenliğin özel sektör kanalıyla tesisini amaçlayan özel güvenlik, Türkiye'de 2000'li yılların ortalarıyla birlikte en hızlı büyüyen sektörlerden biri olarak hizmet piyasasında yerini almıştır (Yar-

3 20 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilip yedi kez uzatılan ve 19 Temmuz 2018 yılında sona erdirilen Olağanüstü Hal'in gerekçesi, darbeyi yaptığı iddia edilen FETÖ ile mücadele yanında PKK, DEAŞ gibi terör örgütlerine karşı da daha etkin mücadele sürdürebilme imkânını kullanabilmek olarak dile getirilmiştir ("Ohal sona erdi", *BBC Türkçe*, 2018).

dımcı, 2009). Bu, devletin meşru şiddet kanalları ile güvenliği tesis etmesine işaret etmektedir.

11 Eylül ile ABD'den dünyaya yayılan yeni paradigma görünür ya da görünmez, olası tüm düşmanlara "savaş" açan yeni bir yaklaşım getirmiştir. Bu yaklaşımın dünyada çeşitli ülkelerde de sahiplenilmesi sonucu küresel olarak 1990'lı yılların insan hakları söylemi, yerini 2000'li yıllarda olağanüstü hal yönetimlerine ve insan haklarının aşınmasına bırakmıştır (Akça, 2015, s. 53). Türkiye'de de olağanüstü hal deneyimi 2000'li yılların fiili ve gerçek bir uygulaması haline gelmiş, geçmiş deneyimler etrafında olağanüstü halin olağan olduğu zamanlara girilmiştir.[4] Güvenlikçi yaklaşım ve politikaların artan yoğunluğu da bu zamanların en temel belirleyicisi olmuştur.

Bu dönem, aynı zamanda Türkiye'de linçlerin arttığı yıllar olarak da öne çıkmaktadır. Linç, şiddet kullanımında tek yetkili olan modern devlet yerine şiddet uygulayan kitlenin eylemidir. Kitlenin uyguladığı bu şiddet, hukuki açıdan yasaktır, bir yasa ihlalidir. Bununla birlikte yasal düzenlemelerde linç bir suç olarak tanımlanmamış, yasadan hariç tutulmuştur. Ancak bu yasal olmayan şiddetin devlet tarafından meşru görülüyor olmasını "olağanüstü hal" etrafında tanımlayan Bora (2014), lincin, hukuk devletlerinin gözlerden ırak tutulan ama kapatılmamış, ara ara geçit verilen ya da verilebilecek bir yan yolu olarak mevcudiyetini koruduğunu belirtir. Bu açıdan bir olağa-

4 Türkiye tarihinde farklı dönemlerde olağanüstü hal ilanları yaşanmıştır. Askerî darbe dönemleri ve onu izleyen sıkıyönetim deneyimlerinin sonrasında ya da kendi başına ilan edilen olağanüstü hal uygulamaları yaşanmıştır. 1982 Askerî Darbesi'ni sıkıyönetimi uygulaması takip etmiş, sıkıyönetim Kasım 2002'ye kadar yürürlükte kalmıştır. 1982 Anayasası'na dayandırılarak 1983'te yürürlüğe giren kanun: a) Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım, b) Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, durumlarında olağanüstü hal ilan edilmesi ve usulleriyle olağanüstü hallerde uygulanacak hükümleri belirlemektir (*Resmî Gazete*, 27.10.1983/2935.) Bu dönem için bölgesel OHAL uygulamaları da Kanun Hükmünde Kararnameler ile sürdürülmüştür. 285 sayılı ve 10.7.1987 tarihli Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Hakkında kanun hükmünde kararnamenin kapsamı Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illerini kapsamak üzere oluşturulmuştur (*Resmî Gazete*, 14.7.1987).

nüstülük, bir istisna olarak da tanımlanabilen linç, yasanın art alanında, onun kör noktasında kullanışlı bir araç olarak tutulmakta ve zaman zaman devreye sokulmaktadır. Buradaki olağanüstülük, linç eylemini nitelemekten öte lince atfedilen bir anlamın siyasal, hukuki ve toplumsal açıdan ifadesidir.

Lince dair bu çerçeve "olağanüstü hal" kavramsallaştırmasının nasıl tanımlandığını ele almayı gerektirmektedir. Roma İmparatoru Gratianus'un "Acil durum, kanun tanımaz" ifadesiyle özetlenebilecek (Bora, 2016) kavram, istisna hali olarak da ifade edilmekte ve hukuk sisteminin kesintiye uğradığı, askıya alındığı bir durum olarak tanımlanmaktadır. Schmitt, istisna haline karar verebilirliği, egemeni tanımlayan unsur olarak ortaya koymaktadır (Schmitt, 1996, s. 14). Yasalar değil bizzat egemenin kararı olağanüstü halin sınırını oluşturur. Ancak kavram, sadece yasasızlık halini değil aynı zamanda serbest yasalılık halini de anlatmaktadır. İkisinin bileşiminde olağanüstü hal, "egemenin yasaların uygulanmasını da kendi eline aldığı, geçici veya kalıcı dönemlere ya da tikel uygulamalara işaret etmektedir" (Kulak, 2015). Agamben, Benjamin'in "istisna"nın artık bir "kural" haline geldiği savını Schmitt'in teorisinin karşısına koymakta ve modern çağda olağanüstü halin istisna olmaktan çıktığını vurgulamaktadır. Olağanüstü halde alınan hukuki önlemlerin sadece hukuki ifadelerle anlaşılması mümkün değildir (Agamben, 2006). Totaliter ve baskıcı rejimler olağanüstü hali, hukukun içinde "sürekli istisna" hali olarak tutup kullanmaktadır.

Bu çerçevede hukukun dışında var olan, hukukun istisnası sayılan lincin, bir başkaldırı olarak değerlendirilmekten ziyade toplum olarak "içimizdeki düşmanlar"la mücadele etmekte kullanılan bir idare tekniği olarak varlığına dikkat çeken Bora, buradan hareketle linci bir "rejim" olarak tanımlamaktadır (Bora, 2014). Nitekim 15 Temmuz 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi sonrası yayımlanan kanun hükmünde kararname, darbe girişimine karşı mücadele eden "'sivil"leri de devlet güçleri gibi şiddet uygulayabilecekler grubuna dahil ederek mevcut yasaların yaptırımlarından ve cezalandırıcı hükümlerinden muaf tutmaktadır (696 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Dü-

zenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2017). Bu durum, devletin resmî kolluk güçlerinin dışında şiddet kullanmaya yetkili yeni sivil odakların da benzer işlevle tanındığı anlamına gelmektedir.

2000'li yıllarla birlikte gözlemlenen yukarıda değinilen güvenlik gerekçeli şiddetteki artışla eşzamanlı olarak artan linçler, sıradan vatandaşın, halkın, mahallelinin bir tepkisi olarak ortaya çıkmaktadır. "Sivilin şiddeti" diye tanımlayabileceğimiz linç, neoliberal güvenlik tertibatı ile nasıl bir ilişkidedir? Bu soruya 2000'li yılların Türkiyesi'nde artmakta olan linç eylemleri açısından yanıt vermek, sivil toplumun dönüşümünü ve vatandaşın yeniden tanımlanmasını ele almayı da gerektirmektedir. Zira bu çağda güvenliğe yönelik yukarıda değinilen düzenlemelere ek olarak devletin yanında bu görevi paylaşmaya soyunmuş, sistemin istikrarsızlıklarını ve güvensizliklerini çözmede onunla ortaklaşacak, sosyal alanın inşasında devletle işbirliği içinde olacak bir sivil toplum yapılanması da devreye sokulmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının gönüllülüğünde ilerleyen bir yapı, devletin yetersizliğini özsel olarak kabul etse de yine devlete destek olmanın gerekliliğinin de altını çizmektedir (Can, 2007).

2005'ten başlayarak artma eğilimi gösterecek linç furyası, devlet nezdinde söylemsel düzeyde "vatandaşın haklı tepkisi"ne, "sabrı taşan halkın" müdahalesine bağlanmış, 1990'lardan bu yana sürmekte olan "iç düşman" formülasyonu, Kürtleri birlik ve beraberliğe kasteden "terörist"le eşitlemiş, hatta neredeyse Kürtleri bu kimlikte sabitlemiştir. Karşı tarafa ise "vatandaş"ı yerleştirmiştir. Bu noktada linç, Gambetti'nin belirttiği gibi, bir tür sivil inisiyatif veya sivil girişimcilik olarak görülebilmektedir. Buna göre, devlet ile sivil toplum arasındaki mesafe fiilen ortadan kalkmakta, "polis vatandaş"lar yasanın art alanında linçle milli güvenliği temin etmektedir. Linci gündelik yaşamın bir unsuru haline getiren durum ise toplumun kendini zaten şiddetle ifade ettiğine yönelik özcü yaklaşımdan ziyade "şiddet kültürü" olarak tanımlanan, şiddete yol açan kültürel norm ve değerlerin makro süreçlerden beslendiği kabulüdür (Gambetti, 2007).

Hayatı güvenlik temelli tesis eden özcü bakış, şiddeti de gündelik yaşamın bir parçası olarak kodlamakta, onu değersizleştirmektedir. Savaş döneminde şiddetin meşru kabul edilebilir oluşu, savaş sonrası dönemde şiddetin bireysel yaşamlara yayılması sonucunu doğurmaktadır. Türkiye açısından 2000'li yıllar, savaş sonrası bir toplumsal dönem olarak da ele alınabilir. Kente eklenen bu yeni nüfus, neoliberal ekonomik anlayışın çağında düşük ücretlerle çalışmakta, kimi zaman yerel halkın işini elinden aldığı gerekçesiyle de lince maruz kalmaktadır (Gambetti, 2007). Linç, şiddetin dozunun görece azaldığı, çatışmasızlığın hâkim olduğu bu 2000'li yıllarda, ülkenin büyük bölümüne yayılmakta, kimi zaman basit bir olayın tetiklediği şiddet eylemi, büyük bir linç dizisine yol açmaktadır. Bunun sonucunda yok edilmeye, durdurulmaya, susturulmaya, gitmeye mecbur kalan kesimlerse çoğunluğun genelgeçer kabulleri dışında kalan kişi ya da gruplar olmaktadır.

Bu çerçeve, lincin bir idare tekniği olarak kullanıldığı savının da dayanaklarından birini oluşturur. Şiddet tekeli hâlâ devletin elindedir ancak kitlelerin şiddetine belli ölçülerde izin vermek de bu mekanizmanın parçasıdır. İzin, resmî bir izin olmaktan ziyade lince müdahale etmede geç kalmayla, bazı yasal eksikliklerle, cezasızlıkla ve linç kitlelerini anlama yönündeki istek ve şevkle fiilen kendini gösterebilmektedir. Güvenliğin, yaşamın her alanını tesis ettiği neoliberal çağda linç, bir tür "şiddetin koruculaşması" şeklinde ifade edilebilir. Takip eden bölümde hukuki boyutuyla Türkiye'de lincin nasıl değerlendirildiği ele alınmış ve yasal mevzuatta lincin nasıl yer bulduğuna değinilmiştir. Bu bölümde cezasızlık politikaları ile linç ilişkisine de yer verilmiştir.

TÜRKİYE'DE LİNÇ MEVZUATI VE CEZASIZLIK

Bu çalışmanın, linç davalarını konu ettiğine önceki bölümlerde değinilmiştir. Bu bölümde ise öncelikle "linç davası" ile ne kastedildiği açıklanacaktır. Yukarıda da değinildiği üzere Türk hukuk sisteminde bir linç suçu yoktur, herhangi bir yasa hük-

münde linç, müstakil bir suç olarak tanımlanmamıştır. Bununla birlikte, linç suçunu kapsadığı varsayılan belli kanun maddelerinin varlığından bahsedilebilir. Bu hükümler, Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) kasten öldürme (madde 81), kasten yaralama (madde 87), soykırım (madde 76), insanlığa karşı suçlar (madde 77) ve halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama (madde 126) gibi suç maddeleridir (Yılmaz, 2021, s. 54). Bu suçlara ek olarak mala zarar verme (madde 151), genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması (madde 170), suç işlemeye tahrik (madde 214) hükümleri de linçle ilişkili sayılmaktadır (Karakış, 2020, s. 33). Bazı linç davalarında ise kişiyi hürriyetinden yoksun kılma (madde 109), konut dokunulmazlığını ihlal (madde 116) ve nitelikli yağma (madde 149) hükümleri de dahil edilmiştir.

Linç genellikle çok failli bir suç olarak Ceza Kanunu'nun "iştirak hükümleri" doğrultusunda ele alınmış (Karakış, 2020, s. 33), linç olayının sonucunda mağdurun ölmesi durumunda failler, niyete göre kasten veya kastı aşan öldürme; mağdurun yaralanması durumunda kasten yaralama hükümlerine göre değerlendirilmiştir (İHD Raporu, 2010). Linçle ilgili yasal çerçeve ele alındığında, yasanın linç suçu ile ilgili en belirleyici ve linci kapsayıcı hükmünün, "insanlığa karşı suçlar" olduğu söylenebilir. Hüküm, "siyasal, felsefî, ırki veya dinî saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak çeşitli suç fillerinin işlenmesi" olarak tanımlanmıştır.[5] Barış ve Demokrasi Partisi'nin (BDP) 2010 yılında parlamentoya sunduğu kanun değişikliği teklifinde maddenin yeniden düzenlenmesi ve lincin suç olarak tanımlanması istenmişse de bu teklif kabul edilmemiştir.[6]

Linci konu alan yasal suç tanımları arasında, "insanlığa karşı suçlar" ve "soykırım suçu" uluslararası suçlar kapsamında sa-

5 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf

6 Sunulan yasa teklifinde önerilen madde şu şekildedir: Linç suçu "bir grubun, bir kişi veya bir topluluğu, siyasi görüşü, etnik kimliği, dinî inanışı, cinsiyet kimliği, felsefi görüşü ve benzeri nedenlerle ölümle cezalandırmaya kalkması, canına ve malına zarar vermesi, yaşadığı bölgeden göçe zorlaması, yaşama alanına tecavüzü ile birlikte bu tür davranışları haklı gösteren, destekleyen ve hatta teşvik eden eylem ve söylemleridir" ("BDP'den Yasa...", *Bianet*, 2010).

yılmaktadır. Ancak soykırım suçunun doğrudan linçle ilişkili olmadığı söylenmelidir. Burada ayrıcı unsur, lincin bir kişiye veya kişilere yönelik şiddet eylemi olması ve soykırımdaki gibi bir topluluğun tümden ya da kısmen yok edilmesi amacını taşımayabileceğidir. Bu bakımdan soykırım genel ve kapsayıcı bir tanımdır, daha yaygın ve sistematik şiddet eylemlerini içine almaktadır (Yılmaz, 2012, s. 55; Karakış, 2020, s. 34).

Linç ile ilgili mevcut pozitif yasa hükümleri, kişilere karşı suçlar (kasten öldürme ve kasten yaralama), topluma karşı suçlar (genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması), kamu barışına karşı suçlar (halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama ve suç işlemeye tahrik), hürriyete karşı suçlar (kişiyi hürriyetinden yoksun kılma ve konut dokunulmazlığını ihlal) ve mala karşı suçlar (nitelikli yağma ve mala zarar verme) kapsamında ele alınmaktadır. Bu geniş kapsam lincin çok çeşitli sebeplere dayanıyor olmasının yanında süreçte çok farklı ihlal ve hak kayıplarıyla karşı karşıya kalındığını da göstermektedir. Linç ve ardından yaşananlar ya da lince eşlik eden süreçlerin bütünü, malına ve canına kastedecek şekilde kişiye, barışı ve huzuru bozacak şekilde kamuya ve insanlığa karşı bir ihlal olarak ele alınmalıdır.

Dünyada bazı ülkelerde linç suçu yasal olarak tanımlanmıştır.[7] Türkiye'de yasal olarak tanımlanmış bağımsız bir linç suçu yoksa da yukarıda bahsedilen çeşitli ceza hükümleri kapsamında linç failleri yargılanmaktadır. Linç, çok çeşitli ceza hukuku hükümleri kapsamında kişi ya da topluma yönelik zararı kapsayan, bir ya da birden çok hak ihlalini içine alacak biçimde değerlendirilmektedir. Ancak özellikle politik saiklerle kalkışılan linçler söz konusu olduğunda linç eylemlerinin yasal

7 Birleşik Krallık'a bağlı İngiltere ve Galler'de 1986 yılında "ayaklanma" başlığı altında, Kuzey İrlanda'da 2008 yılında ve İskoçya'da 1986 yılında "mobbing ve ayaklanma" başlığı ile müstakil bir linç suçu yasal olarak tanınmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde de eyalet bazlı farklılıklar olsa da linç bir suç olarak tanınmıştır. Lincin yasal olarak suç sayılması oldukça uzun bir sürece dayansa da 2020 yılında linci konu edinen yasa senatoda kabul edilmiştir. Hindistan'da aynı biçimde linç yasal olarak tanınmıştır. 2017 yılında tanınan kanun, linci kitle eylemi olarak kabul etmiş ve kitlenin planlı ya da plansız eylemleri i linç kapsamında değerlendirmiştir (Karakış, 2020, s. 28-30).

sürece dahil edilmediği, linç edenlerin yargılanmadığı, yargılandıkları durumda etkin bir yargılama yapılmadığı, lince maruz kalanın adalet talebinin yeterince karşılanamadığı ya da lince maruz kalanın da suçlandığı yönünde pratiklerin yaygınlığı konusunda bir ortak kanaat geliştiğinden bahsedilebilir. Bu bakış, linç ile cezasızlık arasında bir ilişki kurulmasına yol açmaktadır. İki olgu arasındaki ilişki, ceza-adalet sistemine yansımış linç eylemlerinin, hukuk dairesinde ele alınma tarzı etrafında şekillenmektedir.

Sevdiren (2015), cezasızlık olgusunun iki temel dayanağı olduğunu; bunlardan ilkinin ağır ve ciddi insan hakları ihlalleri, ikincisinin ise uluslararası hukuk aleyhine işlenen suçlar olduğunu belirtmiştir. Avrupa Konseyi'nin ağır ihlal saydığı durumlar ise yargısız infazlar, yaşam veya sağlığı ciddi biçimde riske eden ihmaller, resmî görevliler (kolluk, infaz koruma memurları ve diğer görevliler) tarafından işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele, zorla kaybetmeler, insan kaçırma, kölelik, zorla çalıştırma ve insan ticareti, tecavüz ve cinsel taciz, aile içi saldırılar dahil ciddi fiziksel saldırı ve konut ve malvarlığını kasten yakmadır. Türk ceza hukuku mevzuatına 2004 yılında giren uluslararası suçlar ise savaş hukuku ihlalleri, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve işkence, gözaltında kaybetme, yargısız infaz ve kölelik gibi suçlar için kullanılmaktadır (Sevdiren, 2015, s. 19-20). Bu bağlamda cezasızlık, ağır ve sistematik insan hakları ihlallerinin faillerinin, suçlanmalarına, yargılanmalarına ve eğer suçlu bulunurlarsa kurbanlarına onarım sağlanması da dahil uygun cezalara mahkûm edilmeleriyle sonuçlanabilecek hiçbir soruşturmaya konu olmamaları, cezai, hukuki veya idari herhangi bir mekanizmanın işletilmemesidir (Alpkaya, 2017, s. 15). Cezasızlık aynı zamanda soruşturma ya da kovuşturmanın gerektiği gibi yürütülmediği ya da yargılama sonucu hükmün adaletle bağdaşmadığı ya da çeşitli sebeplerle verilen hükmün infaz edilmediği durumları da kapsamaktadır (Daubler-Gemelin, 2009'dan akt. Sevdiren, 2015, s. 19). Cezasızlıkla mücadelede ortaya konan taleplerden ilki etkin yargılama ve cezalandırmanın sağlanmasıdır. İkinci talep ise daha

kapsayıcı ve ulaşılması güç olandır: Hakikati ortaya çıkarmak, toplumsal hafızanın korunması ve yüzleşmenin sağlanmasıdır. Bu bakımdan cezasızlık, yalnızca hukuki değil, aynı zamanda etik ve politik boyutları olan evrensel bir sorun alanıdır (Gebeş, 2017, s. 22).

Cezasızlığın hâkim bir politika olarak var olması linci değerlendirirken çok önemlidir. Zira linç kapsamına dahil edilen ihlaller ve işlendiği söylenen suçlar, cezasızlık bağlamında yukarıda sayılan suçları kapsamaktadır. Doğrudan ya da sadece yasal süreçte mevzuattan kaynaklanan eksiklikle ilgili olmayan ancak cezasızlık anlayışını pekiştiren bir unsur daha bulunur. Bu unsur lince dair kalıp yargıların kurumsal düzeyde kabul edilmesi sebebiyle cezalandırmaya uygun kanuni çerçeve olsa dahi, belirli fiillerin yine de cezasız bırakılmasıdır. Etkin ve/veya adil cezalandırmanın gerçekleşmemesini, bürokratik zihniyete ve devletin çıkarını adaletten üstün gören anlayışa tercih edilmesine (Sancar, Atılgan, 2015, akt. Sevdiren, 2015) ya da yargı mensuplarının bir tipoloji oluşturacak şekilde adına "hâkim vasatı" denilen bir tutumla yargılama yapmalarına bağlayan görüşler vardır. Özsu'ya göre, hâkim vasatı, "apolitik, toplum ve siyaset düşmanı bürokratik bir siyasal kültür ile anti-entelektüel, taşralı ve sokağın parçası olan lümpen bir algı ve tutum" olarak tanımlanmaktadır (Özsu, 2013, s. 191).

Takip eden bölümde çalışmanın analizine yer verilmiş, linci anlamaya yönelik saha çalışmasından edinilen bilgiler paylaşılmış ve dava dosyalarından elde edilen veri, sanık ve mağdur olarak iki ayrı kısımda değerlendirilmiştir.

Linci Konuşmak: Olaylar, Davalar ve Taraflar

"Rahatınıza bakın, rahatınıza bakın," dedi gözleriyle Bay Norton'a oturması için işaret ederek. "Bütün saatler geriye alınmıştır ve yıkım kuvvetleri şaha kalkmış aşağıda. Ola ki birden sizin siz olduğunuzun farkına varırlar da, o zaman bozuk para gibi harcarlar hayatınızı. Temizlerler sizi, delik deşik ederler, ortadan kaldırırlar, onların gevşek tahtalarının çivilerini çeken bir mıknatısa dönersiniz. Ne yaparsınız o zaman? Bazıları için büyük beyaz babasınız siz, ötekiler içinse canları linç eden kimsesiniz."

– RALPH ELLISON, *Görülmeyen Adam*

2000-2014 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAŞANAN LİNÇ EYLEMLERİNİN ANALİZİ

Bu bölümde, niceliksel araştırma yöntemi kullanılmış, analiz sahayı tanımaya ve sınırları belirlemeye yönelik yapılmıştır. "2000'li yıllarda linçlerde belirgin bir artış oldu mu?" sorusu, yanıtı aranan temel sorudur. Baki'nin 1990'lı yıllardan başlayarak 2000'li yılların ilk on yılını kapsayan süreçte linç eylemlerinde artış olduğuna dair yaptığı saptamaya ve çalışma yöntemine benzer bir analiz yapılmış (2013, s. 164), zaman 2000'li yılların ortalarına kadar taşınmış ve benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

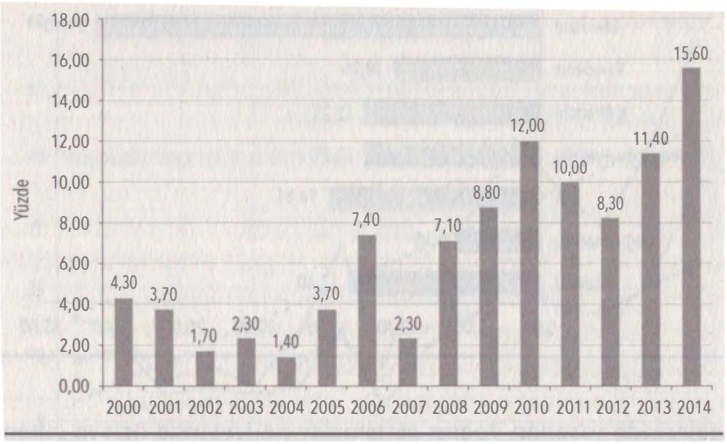
2000-2014 yılları arasında Türkiye'de yaşanan linç eylemlerinin temel motivasyonları ve tarafları, zamansal ve mekânsal dağılımları ve sonuçları irdelenmiştir. Analiz yapılırken veri toplama tekniği olarak gazete taraması yöntemi kullanılmış-

tır. *Radikal* ve *Milliyet* gazetelerinin arşiv taraması için Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Atatürk Kitaplığı kullanılmış, buna ek olarak bu iki gazetenin internet arşivleri de taranmıştır. Gazetelerde linç eylemlerine dair verilerde bazı bilgilerin ayrıntılı biçimde yer almamasının, içerik açısından kimi eksikliklere yol açabileceği düşünülmüş, özellikle politik temelli linç eylemlerinin ulusal haber kaynaklarında yeterince yer bulmadığı gerçeğinden hareket edilmiş ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın (TİHV) insan hakları ihlallerine dair raporlarının ve günlük haberlerin derlendiği internet arşivinden de yararlanılmıştır. Veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Eksiklikleri gidermeye yönelik tüm çabalara rağmen bu çalışma, gazete haber içeriklerine dayanması nedeniyle, eksik ya da yanlış kimi bilgiler barındırma riski taşımaktadır.

Gazete taraması ardından verilerin derlenip analiz edilmesi aşamasında, pek çok değişik faktörün, kolektif şiddet davranışına kaynaklık edebileceği gözlemlenmiş ve bunun sonucunda linçlerin tek bir çerçevede ele alınmasının olanaklı olmadığı anlaşılmıştır. Eylemin ortaya çıkışını tetikleyen olay çerçevesinde "adi linç" ve "politik linç" olmak üzere iki temel ayrım yapılmıştır. Adi linç olarak ifade edilen adi motivasyonlu linç eylemleri taciz, tecavüz, hırsızlık, cinayet, kaza sonucu yaralama ve ölüme yol açmak gibi sebeplerle ortaya çıkan linç eylemlerini içerirken, politik linç kavramı altında toplanan politik motivasyonlu linç eylemleri ise farklı siyasi, dinî görüş, etnik ya da mezhepsel kimlik ve cinsel kimliklere yönelen linç eylemlerini içermektedir. Çalışmada on dört yıllık süreç içinde toplam 351 linç vakası saptanmıştır. Bu linçlerin çok büyük bir kısmını linç girişimleri (%95), geriye kalan kısmını ise ölümle sonuçlanmış linç eylemleri (%5) oluşturmaktadır. Çalışmada her ikisini de kapsayacak şekilde "linç eylemleri" ifadesi kullanılmıştır.

Linç eylemlerinin zamansal dağılımı incelendiğinde, 2005'ten bu yana linç eylemlerinde bir artış eğilimi olduğu görülmektedir. 2014 yılı 55 linç eylemi ile ilk sırada yer almaktadır. 2010 (42 linç eylemi) ve 2013 (40 linç eylemi) yılları ise ikinci ve üçüncü sırayı oluşturmaktadır. En az linç eyleminin yaşandığı yıl ise

GRAFİK 5.1
Linç Eylemlerinin Yıllara Göre Dağılımı
(yüzde)

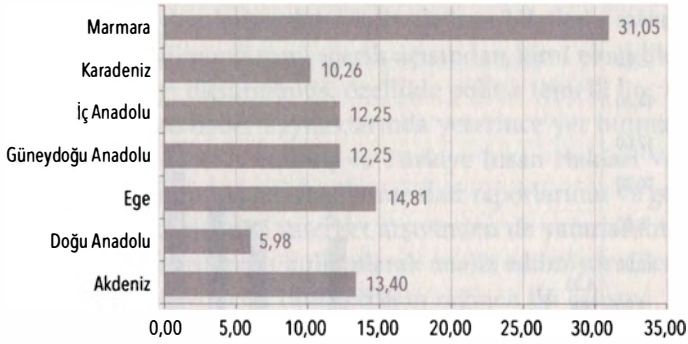

beş linç eylemi ile 2004 yılıdır (bkz. Grafik 5.1). Yaşanan linç eylemleri, 2005 yılı öncesi ve 2005 yılı sonrası biçiminde ayrıldığında fark daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. 2005 yılına kadar olan dönemde 47 linç eylemi yaşanmışken kalan on yıllık dönemde 304 linç eylemi yaşanmıştır. Bu, linç eylemlerinin beş yıllık ilk döneme göre yaklaşık beş katı arttığını göstermiştir.

Linç eylemlerinin mekânsal dağılımı bölgesel olarak değerlendirildiğinde, ülkenin kıyı şeridinde bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. İlk sırada Marmara Bölgesi yer alırken, onu sırasıyla Ege Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi takip etmektedir (bkz. Grafik 5.2).

İllere göre linç eylemlerinin dağılımı değerlendirildiğinde ise İstanbul, İzmir ve Adana ilk üç sırayı paylaşmaktadır. Bu illeri sırasıyla Antalya, Ankara, Konya, Sakarya, Şanlıurfa ve Trabzon takip etmektedir. Linç eylemlerinin en yoğun yaşandığı bu illerin aynı zamanda yoğun göç alan iller (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Bursa, Antalya) olduğu belirtilmelidir (Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, 2006). Bu durum, 90'lı yıllarda özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu böl-

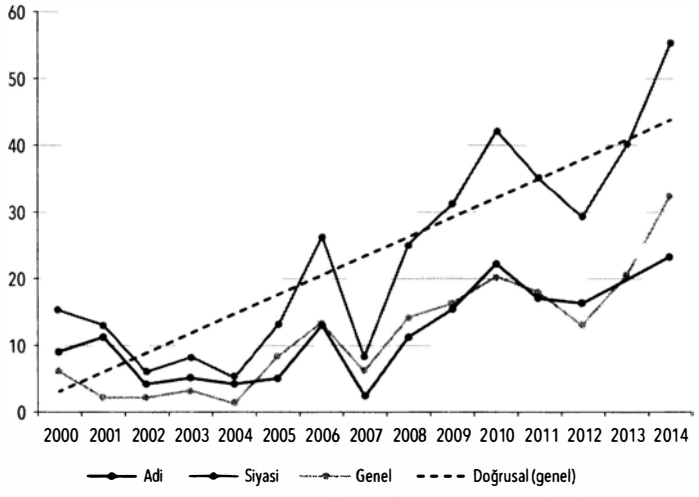
GRAFİK 5.2
Linç Eylemlerinin Bölgelere Göre Dağılımı
(yüzde)

gelerinde yaşanan yoğun çatışmalar neticesinde ortaya çıkan zorunlu göç ve yerinden edilmeler konusuyla birlikte düşünülmelidir (Kurban vd., 2008). Linçler açısından bakıldığında bu kentler, iç göçler sonucunda nüfusun farklı bileşenlerinin karşılaşma mekânı olarak da değerlendirilebilir.

Çalışma kapsamında linç eylemleri kendi içinde bir sınıflamaya tabi tutulmuş ve farklı motivasyonlara sahip linç eylemleri genel olarak adi motivasyonlu linç eylemleri ile politik motivasyonlu linç eylemleri olarak ayrılmıştır. Politik linç eylemleri kendi içinde etnik temelli linç girişimleri ile siyasi bir sebebe dayanan eylemleri içine almaktadır. Adi linç eylemleri ise taciz ya da tecavüz iddiası, hırsızlık iddiası gibi adi suçlarla ya da trafik kazasında ölüme ya da yaralamaya sebep olmak, sağlık çalışanlarının görevi ihmali iddiasıyla şiddet uygulamak gibi motivasyonlarla hareket etmektedir. Adi linç eylemleri, toplam linç eylemlerinin %50'sinden fazlasını oluşturmaktadır. Yıllara göre linç eylemlerinin kategorik dağılımına bakıldığında her iki linç kategorisinde de eylemlerin artma eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Analizin yapıldığı on dört yıllık dönem içinde adi linçler açısından bir süreklilik olduğu gözlemlenmektedir (bkz. Grafik 5.3). Ancak politik linç eylemleri açısından yıl-

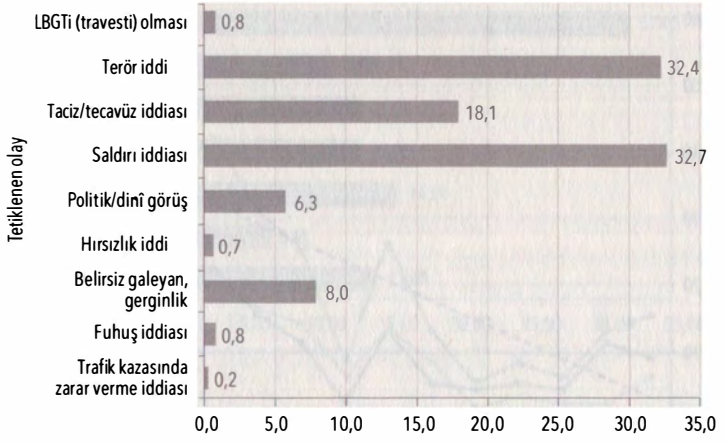
GRAFİK 5.3
Linç Kategorilerinin Yıllara Göre Dağılımı
(yüzde)

lara göre eğilim genel bir yükselme biçimindedir; 2013 ve özellikle 2014 yılı politik linç eylemleri açısından artışın en yüksek olduğu yılları göstermektedir.

Linç eylemlerini başlatan sebeplere bakıldığında saldırı iddiasının ilk sırada yer aldığı görülür. Kitleyi harekete geçiren ikinci sebep terör iddiasıdır. Diğer sebepler ise taciz iddiası, herhangi bir gerginliğin yol açtığı galeyan ve politik/dini görüş biçiminde sıralanmaktadır (bkz. Grafik 5.4). Eylemi başlatan bu ilk sebep linç eyleminin gerekçesini oluşturmaktadır. Adi linç olayları söz konusu olduğunda grubun öfkesi, toplum tarafından hoşlanılmayan bir davranış sergilemiş, o grubun hassas noktasına dokunmuş, ahlâk anlayışına ters davranmış ve/veya kendisinden olana zarar vermiş, kısaca cezalandırılmayı "hak etmiş" bir "suçlu" ya yönelmektedir. Söz konusu politik linç olduğundaysa toplumsal normlara dinsel, etnik, ırksal ya da cinsel yönden uyumsuz olan ve kitleyi ayrıksı davranışıyla tahrik eden taraf lince maruz kalmaktadır. Lince maruz kala-

GRAFİK 5.4
Tetikleyen Olaya Göre Linç Eylemlerinin Dağılımı
(yüzde)

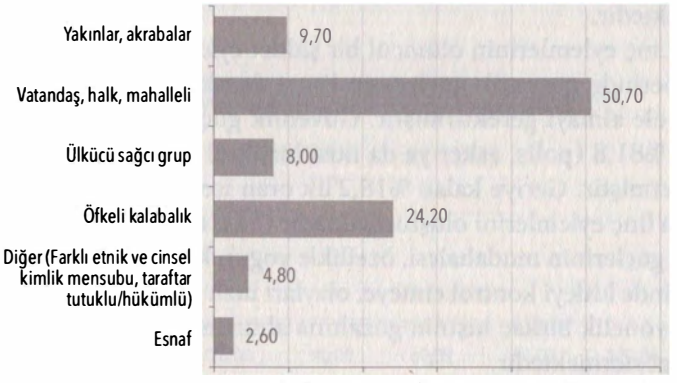

nın suçlulaştırılması/kriminalize edilmesi diye tanımlanabilecek bu durum, tüm linç kategorilerinde işletilen bir mekanizma olarak iş görmektedir. Politik bir linç eylemini başlatan sebep mahallenin kızına bakan bir Kürt, çevreyi rahatsız eden bir Roman, kavgaya karışan bir travesti, sarhoş olup kargaşa çıkaran bir öğrenci olabilmektedir.

Grafik 5.4'te bahsedilen linç eylemlerini başlatan sebepler, lince kalkışan ve maruz kalan tarafların kimliğine dair de belli işaretler vermektedir. Linç eylemlerine katılanların yarısından fazla bir kısmı vatandaş, halk, mahallelilerden oluşmaktadır. Öfkeli kalabalıklar, yakınlar, akrabalar ve ülkücü, sağ görüşlü kişiler de sırasıyla linç kitlelerini oluşturmaktadır (bkz. Grafik 5.5).

Lince maruz kalan kişiler açısından, hedef olarak seçilmelerinde etnik kimlik en başta gelen sebep olmaktadır (bkz. Grafik 5.6). Kürt kimliğine eşlik eden farklı konumların (işçi, öğrenci, partili, eylemci...) bir arada değerlendirildiği bu kategori, politik linçler yanında adi linçler için de bir hedef kimlik ola-

GRAFİK 5.5
Linç Eylemlerine Katılanların Kimlik Tanımı
(yüzde)

GRAFİK 5.6
Linç Eylemlerine Maruz Kalanların Kimlik Tanımı
(yüzde)

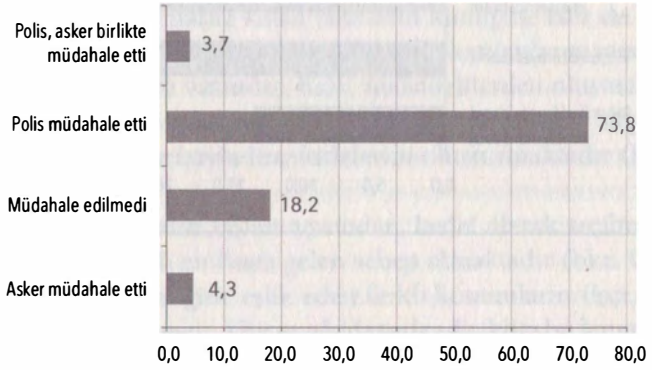

rak öne çıkmaktadır. Bunu sırasıyla, hırsızlık yaptığı ya da cinayet işlediği düşünülen kişiler, taciz/tecavüze karıştığı iddia edilen ve politik bir eyleme karıştığı düşünülen kişiler takip etmektedir.

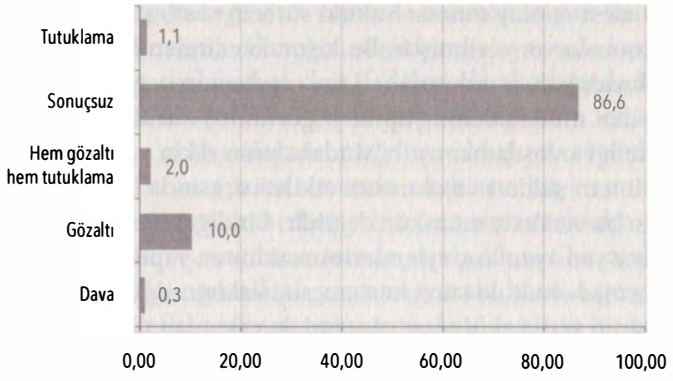
Linç eylemlerinin ölümcül bir şiddet eylemi olması hali, beraberinde güvenlik güçlerinin linç eylemlerine müdahalesini de ele almayı gerektirmiştir. Güvenlik güçleri linç eylemlerine %81,8 (polis, asker ya da ikisi birlikte) oranında müdahale etmiştir. Geriye kalan %18,2'lik oran ise müdahale edilmeyen linç eylemlerini oluşturmaktadır (bkz. Grafik 5.7). Güvenlik güçlerinin müdahalesi, özellikle yoğun katılımlı linç eylemlerinde kitleyi kontrol etmeye, olayları hızlı biçimde yatıştırmaya yönelik birkaç kişinin gözaltına alınması biçiminde kendini göstermektedir.

Linç eylemlerinin hukuki sonuçlarına dair yapılan incelemede, on dört yıllık süreçte linç eylemlerinin hukuki olarak sonuçsuz kaldığı görülmüştür (%86,6l). %10'luk bir oranda gözaltı, bir hukuki süreç olarak işletilirken, linç edenler hakkında verilen tutuklama kararı ve açılan dava sayısı yok denecek kadar azdır (bkz. Grafik 5.8). Linç eylemlerine güvenlik güçlerinin müdahalesi ile müdahale sonrası yaşanan olayların huku-

GRAFİK 5.7
Linç Eylemlerine Müdahale Biçimlerinin Dağılımı
(yüzde)

GRAFİK 5.8
Linç Eylemlerinde Hukuki Sonuçların Dağılımı
(yüzde)

ki sürece taşınması arasında doğru orantılı bir ilişki saptanamamıştır. Bu ilişkinin anlaşılması, müdahalenin niteliği ve etkinliğine dair kimi ayrıntılı bilgilere sahip olmayı gerektirir. Ancak çalışmanın bilgi edinme kaynakları göz önüne alındığında eldeki verinin, güvenlik güçlerinin müdahalesi ve hukuki sürecin anlaşılması açısından yetersiz kaldığı söylenmelidir.

Çalışmanın Grafik 5.8'de özetlenen bulguları, takip eden bölümde paylaşılacak olan nitel çalışma için önemli bir kılavuz oluşturmuştur. Yani bu çalışmadan hareketle, araştırma sorusu ve alanı oluşturulmuş, lincin sayıca en yoğun olduğu dönem ve bu dönemde gerçekleşmiş linç eylemlerinin seçilmesine, bu bilgiler sonunda karar verilmiştir. Ayrıca linç evrenini oluşturan ve eşit biçimde dağıldığı varsayılan farklı motivasyonlu linçlerin varlığını saptayan bu çalışmanın verilerinden hareketle sadece politik değil, adi linç diye tabir edilen davalar da ele alınmıştır. Bu çalışma, lincin taraflarını belirgin bir biçimde tanımlaması açısından da bir sonraki çalışmaya yön vermiştir. Linç kitlesinin vatandaş, halk, (öfkeli) kalabalık, sağcı/ülkücü olarak tanımlandığı bu evren, lince maruz kalanın da başta Kürt olmak üzere, bir suça karışmış kişiler (cinayet ya da hırsızlık

zanlısı, taciz ya da tecavüzcü) ya da politik olarak sol görüşlü, muhalif kişiler olduğunu ortaya koymaktadır. Linçte devletin rolü ve konumunun anlaşılması için olaylara kolluk güçlerinin müdahalesi ve olay sonrası hukuki sürecin nasıl işletildiğine de bu çalışmada yer verilmiştir. Bu kısımda edinilen bilgilerin yeterli olmadığı düşünülmüştür. Linç olaylarının çoğunda kolluk tarafından müdahalenin yapıldığı görülmüş ancak müdahalenin niteliği anlaşılamamıştır. Müdahalenin etkin ve yeterli oluşu ile lincin şiddeti ve olumsuz etkileri arasında bir ilişki kurulması bu verilerle mümkün değildir. Bir diğer eksiklik, hukuki sürece yansıyan linç eylemlerinin takibinin yapılamamasıdır. Bu çalışmada hukuki sürecin sonuçsuz kaldığına yönelik tespit, çalışmanın veriyi elde etme yöntemi ile yakından ilişkilidir. Gazete haberleriyle sahanın verisi elde edildiğinden ve olay bazlı değil günlük bir sayım şeklinde vakalar ele alındığından, linçler sonunda yargıya yansıyan davaların uzun süren yargılama süreçlerini anlama ya da takip etme imkânı yoktur. Bu belirsizlik ve eksiklik, çalışmada da linç ele alınırken dava dosyası incelemesi yönteminin neden seçildiğinin de bir yanıtıdır. Yargılama sürecinin tümünün bir özeti niteliğindeki mahkeme tutanakları, çalışmanın araştırma yöntemi kısmında anlatılan kimi eksik ve dezavantajlarına rağmen, önemli ve bugüne kadar kullanılmamış bir kaynaktır. Bu yolla çalışma sonunda, lince kalkışan ve linç edilen ile linci mahkemeye taşıyan resmî makamlar ele alınacak, tarafların kendilerini, yaşanan olayı ve olayla mesafelerini kendi dillerinden ortaya koymaları mümkün olacaktır.

LİNCİ MAHKEMEYE TAŞIMAK

Çalışmada katılımcıların, kolektif şiddetin icracısı olanların ve bu şiddete maruz kalanların, kendilerini ve olayı nasıl değerlendirdikleri odağa alınmıştır. Mahkeme salonu iki tarafı buluşturan yer olduğundan, yasal statüler bu ayrımın net olarak konulmasına yol açacak niteliktedir. Bu çalışmada da, mağdur ve sanık kategorileri bu şekilde ele alınmıştır. Ancak, yapılan dosya incelemelerinde çoğunlukla, katılımcıların bu konuda

net bir tanımlama yapmadıkları ya da yapmayı tercih etmedikleri fark edilmiştir. Özellikle sanıklar açısından gözlemlenen bu durum, yargılanma aşamasında suçu sabit olmayan bu kişilerin kendilerini suçla bağlantılı sıfatlarla tanımlamaktan kaçındığını ortaya koymuştur. Örneğin, sanıkların olaya ya da kendilerine yöneltilen suçlamalara dair ifadeleri ele alındığında bir kısmının ısrarla sanık olmadığının altını çizdiği, tam tersi çeşitli sebeplerle bu şiddet olayının mağduru olduğunu söylediği görülür. Kaldı ki yargılama sonunda sanıkların bir kısmı suçsuz oldukları gerekçesiyle herhangi bir ceza almamışlardır. Bu bakımdan sanık ve mağdur arasında yapılacak net bir ayrım var olan gerçekliği tam olarak yansıtmayacak; hatta o gerçekliği, belirli kategorilere sıkıştırarak sınırlı, katı ve eksik bir hale getirebilecektir. Yine bu ayrımın, kişilerin kabulleri ve kendilerine dair tanımlamalarını görmezden gelme riski barındırdığı; kolektif şiddeti içeriden anlatan tarafların olaya dair yaklaşımlarını ve gerekçelerini ortaya koymalarının önünü kesen bir sınırlama yaratacağı düşünülmüştür.

Buna ek olarak yasal sürecin kendisinin de katı bir mağdur/sanık ikili ayrımını zaten mümkün kılmadığı da belirtilmelidir. Bu durum, sadece suçu sabit olmayan sanık açısından değil mağdur açışından da geçerlidir. Örneğin, ele alınan beş davanın üçünde mağdur statüsünde bulunan kişiler, aynı zamanda gerçekleşen linç eyleminde suçlu olduğu iddiasıyla sanık olarak da bir suçla suçlanıp yargılanmıştır. Bu da en azından bu kişiler için, mahkeme karşısında olsa dahi, hem kendini tanımlama hem olayı değerlendirme söz konusu olduğunda sabit bir kategoriden söz edilemeyeceği anlamına gelmektedir.

Ancak yapılan incelemelerin sonucunda, mağdur ve sanık biçiminde kategorilere bağlı kalarak çalışmanın, bir bakıma bir zaruriyet olduğu görülmüş, yasal zeminde yapılmış ikili ayrım korunmuştur. Ancak bu kategoriler ele alınırken kendi içinde olabildiğince geniş bir perspektifte değerlendirme yapılmaya çalışılmış, kişilerin değerlendirmeleri onların bakış açısını yansıtmak amacıyla olduğu gibi paylaşılmıştır. Özetle yargılamada kullanılan hukuksal bir ayrımdan kaynağını alan bu kategori-

leştirme, linç eyleminin taraflarının kendini nasıl değerlendirdiklerini de ortaya koymaya çalışan bir kavramsal araç olarak kabul edilmiş; ardından her iki kategori ayrı ayrı, kendi içinde çeşitli alt ayrımlarla analiz edilmiştir.

Çalışmanın bu kısmında beş davaya dair mağdur ve sanık biçiminde yapılan ikili değerlendirme, kişilerin jandarma ve polis karakolundan başlayarak mahkeme salonuna, duruşmalardaki ifadelerine, varsa üst mahkemelere kadar yaşadıklarına, bu süreçlerdeki beyanlarına ve onlara dair mahkeme kanalıyla elde edilen her tür yazılı dokümanla sınırlandırılmıştır. Eylül 2018 ve Ocak 2021 tarihleri arasındaki farklı dönemlerde erişilen beş davaya ait belgeler incelenmiş, tüm yazılı kaynaklardaki sanık ve mağdurların söylemleri çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

Mahkemeyi kuran, taraflara sanık ve mağdur statülerini veren hukukun, dolayısıyla devletin konumu da değerlendirmelerin başka bir boyutunu oluşturur. Üçüncü bir taraf olarak devletin pozisyonu, yargılama sürecine dair işleyiş üzerinden ele alınmıştır. Yargılamanın süresi, yargılama sonunda ortaya çıkan cezalar, sonuçta kaç kişinin hangi suçlardan ceza aldığı gibi hususların yanı sıra cezasızlık durumu da bu kapsamda ele alınıp incelenmiştir.

Bu bölümde lincin taraflarının kolektif şiddet deneyimi etrafında kendilerini ve bulundukları konuma göre sanık ya da mağduru tanımlamalarına, yaşanan olaylara dair değerlendirmelerine, davranışlarını dayandırdıkları gerekçelere ilişkin anlatımlara yer verilmiştir. İlk olarak davalara konu olan olaylar ele alınmıştır. Ardından her bir olayın ardından açılan davaların kapsamı, sanık ve mağdurlar için (hepsi için katılımcı ifadesi kullanılabilir) ayrı ayrı derlenmiştir.

Ele alınan beş davada önce her bir dava için tek tek yukarıda belirtilen mağdur ve sanık kategorisine göre kişilerin demografik özelliklerine yer verilerek kişiler hakkında bir fikir oluşturulmaya çalışılmıştır. Davaya zarar gördüğü gerekçesiyle katılan kurum, dernek, parti gibi tüzel kişilikler de bulunmaktadır. Çalışmada tüzel kişilerin değerlendirmelerine yer verilmemiş,

ele alınan bilgiler gerçek kişilerin beyanlarına dayandırılmıştır. Tüm katılımcılar mağdur ve sanık olarak aynı özellikleri bakılarak değerlendirilmemiştir. Bazı özellikler her iki grubu kapsamadığından bir nitelikle sınırlı değerlendirmeler de yapılmıştır. Sanıklar açısından lince kaynaklık eden eylemde ceza-adalet sisteminde neyle suçlanıp ne şekilde ceza aldıkları, kimin ceza almadan yargılamasını tamamladığı ele alınmıştır. Cezaların hangi suçlar kapsamında verildiği ve ceza süreleri de değerlendirilmiştir. Linç eylemi esnasında simge, slogan vs. gibi kullanımların olup olmadığına bakılarak, şiddet sırasında kullanılan silah, alet, araç vs. değerlendirmeye alınmıştır. Mağdurlar açısından ise dava sürecine etkin katılımın varlığı, süreçte sanıklardan şikâyetçi olunup olunmadığı gibi hususlar bu bölümde yer almaktadır.

Selendi davası

Manisa'nın Selendi ilçesinde, yılbaşı gecesi kahvehanede sigara içme meselesinden dolayı çıktığı iddia edilen tartışma sonrasında, 5 Ocak 2010 tarihinde yaşanan ve ertesi güne de sarkan olaylar Romanlara yönelik bir linç ve etnik saldırıya dönüşmüştür. Romanlara ait 25 ev, 10 işyeri ve birçok araç yaklaşık 1500 kişilik kalabalık bir grup tarafından tahrip edilmiş ve 70 Roman ailesi güvenlik nedeniyle Gördes'te bulunan akrabalarının yanına taşınmak zorunda kalmıştır. Evleri ve araçları ateşe verilen yaklaşık 400 Roman ilçeyi terk etmek zorunda kalmış, olaylarda üç kişi yaralanmış, aralarında çocuk ve kadınların da bulunduğu çok sayıda kişi mağdur edilmiştir (Özbek, 2015). Linç sonrası yerinden edilme ve zorunlu göç, fiziksel ve psikolojik sorunlar, travma ve maddi kayıplar yaşanmıştır.

Bu olaylar nedeniyle açılan davada 85 kişi sanık sıfatıyla yargılanmıştır. Tümü erkek olan sanıkların 5'i çocuk, 80'i ise yetişkindir, yaş ortalaması ise 36'dır. Sanıkların çok büyük çoğunluğu Manisa doğumludur, kalan sanıkların ise Manisa'ya yakın çevre illerde doğup buraya göç etmiştir. Hepsi olay sonrasında da aynı ilde yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

Tüm sanıklar için meslek saptaması yapmak mümkün olmamışsa da sanıkların ikisinin öğrenci, birinin gazeteci, birinin siyasi parti yetkilisi, 6'sının işçi ve 11'inin ise esnaf olduğu anlaşılmıştır. Sanıkların aralarında akrabalık bağı olanların bulunduğu saptanmış, 10 farklı aileden 29 kişinin sanık sıfatıyla yargılandığı görülmüştür. Sanıkların 70'i yargılama sürecinde herhangi bir hukuki destek almaksızın kendini savunmuş, 15'i ise yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmıştır. Linç eylemi sırasında iki sanık av tüfeği, biri kurusıkı tabanca, diğer sanıklar ise taş, ateş ve sopa kullanmıştır. Sanıklar, olay süresince kitleyi harekete geçirecek farklı sloganlar atmış, bunu sembol olarak kullanmışlardır.

Dava yaklaşık altı yıl sürmüştür. 25 sanık, cezasının ertelenmesi sonucu herhangi bir cezai yaptırımla karşılaşmazken sanıkların 46'sı beraat etmiştir. 37 sanık ise yargılama sonucu çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Sanıkların hangi suç ile yargılandıkları ve yargılama sonucu aldıkları cezalar değerlendirildiğinde; dört ayrı suçtan dava açıldığı görülmüştür. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet suçundan 36 sanık hakkında kovuşturmanın ertelenmesi kararı verilirken, 46 sanık ise haklarındaki davalar düşürülerek beraat ettirilmiştir. Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik veya Aşağılama suçu ile yargılanan 25 sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına, 46 sanığın ise haklarındaki davalar düşürülerek beraat ettirilmesine karar verilmiştir. Bu suçtan, 6 sanık hakkında ise 6 ay hapis cezası verilmiştir. Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun'a muhalefet etmekten iki sanığa 2 ay 15 gün ceza verilmiştir. Nitelikli Mala Zarar Verme suçundan ise 53 sanık hakkında beraat kararı verilirken, 4 sanık için 2 yıl hapis cezası verilmiştir. 15 sanığın on beş kez (katılan sayısınca) 2 yıl hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir.

Selendi'de lince maruz kaldığı iddiasıyla mahkemeye başvuran 78 katılan vardır. Mağdur sıfatıyla mahkemeye katılan bir dernek dışında (Roman Hakları Derneği, Ankara) diğerleri gerçek kişilerdir. 77 mağdurdan 33'ü kadın, 44'ü erkektir. Mağdurların 33'ü çocuk, geri kalanlar ise yetişkindir. Mağdurların yaş

Selendi'de linç kalabalığı (https://sendika.org/2015/12/romanlarin-linc-edilmesiyle-ilgili-selendi-davasinda-38-kisiye-hapis-cezasi-317811).

ortalaması 23'tür. Mağdurların nerede doğdukları ele alındığında, 37 mağdurun Manisa ilinde doğduğu, diğerlerinin Manisa'ya yakın çevre illerde doğup buraya göç ettiği, olaylar esnasında bir mağdur hariç hepsinin Manisa'da yaşamakta olduğu öğrenilmiştir. Ancak olay sonrasında çoğu mağdurun Manisa'da yaşamını sürdüremediği, zorunlu göçe maruz kaldığı da belirtilmelidir. Mağdurların çoğunun akraba olduğu saptanmış, beş farklı aileden 61 kişinin mağdur sıfatıyla mahkemeye katıldığı görülmüştür. Mağdurların 44'ü yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmış, 34'ü ise yargılama sürecinde herhangi bir hukuki destek almamıştır. Davaya katılan tüm mağdurlar, sanıklardan şikâyetçi olmuştur. Mağdurların üçü aynı zamanda sanık sıfatıyla yargılamıştır. Aralarında akrabalık bağı olmayan bu üç mağdur-sanık, olay esnasında av tüfeği kullanmıştır. Silahla Tehdit suçu ile yargılanan sanıklar aklanmış, herhangi bir ceza almamıştır.

Kırşehir davası

8 Eylül 2015 tarihinde Kırşehir'de aralarında HDP il binası ve Gül Kitabevi'nin de olduğu dört işyeri yakılmış, otuz iki ev ve

işyeri saldırıya uğramıştır. Iğdır'da gerçekleştirilen terör saldırısı sonucu sekiz güvenlik görevlisinin şehit olması üzerine tüm ülkede eşzamanlı olarak yapılan Teröre Lanet yürüyüşlerinden biri de Kırşehir'de MHP'nin öncülüğünde gerçekleşmiş, yürüyüş partinin il binası önünde başlatılmıştır. Yürüyüş sırasında toplanan kalabalık sloganlar atarak ilerlemiştir. İlk saldırı HDP Kırşehir belediye başkan adayının sahibi olduğu Gül Kitabevi'ne yapılmıştır. Kırtasiye malzemelerinin yere düşürülerek ve fırlatılarak zarar verilmeye başlandığı olaylarda önce işyeri taşlanmış, sonra işyerinin önünde bulunan kırtasiye malzemeleri yakılarak içeriye atılmış ve kitabevi kullanılmaz hale gelmiştir. Olaylar esnasında içeride bulunan kitabevi sahibi ve çalışanlarının dışarıya çıkması engellenmiştir. Mağdurlar kendi imkânları ile gizlice üst kattan dışarı çıkmayı başarmışlardır. Söz konusu yürüyüş sırasında kalabalık, Diyarbakır Tatlı Salonu'na da saldırmış, işyerine zarar verilmiş, tabelaları indirilip camları kırılmış ve içeride satılan kolonyalarla dükkân ateşe verilmiştir. Buradaki çalışanlar da aynı şekilde saldırıya maruz kalmış, alt katta bulunan depoya inerek kendilerini korumaya çalışmışlardır. Kalabalığın bir kısmı da HDP Kırşehir il binasına saldırmış, camdan girip parti levhasını indirmiş, yerine Türk bayrağı asmıştır. "Şehitler ölmez vatan bölünmez" sloganları atan grup ayrıca çiğköfteci, çay ocağı ile konfeksiyon mağazasını da ateşe vermiştir. Olay günü yürüyüş öncesi belediye araçlarından üç kez anons yapılarak, halk "Şehitlere Saygı ve Teröre Lanet Yürüyüşü"ne çağrılmıştır. Olaylar akşam altı gibi başlamış ve altı-yedi saat kadar sürmüştür. Başlangıçta, yaklaşık bin kişinin toplandığı olaylarda iki vatandaş yaralanmış, olaydan üç gün sonra toplam yirmi civarında gözaltı yapılmış ve bunlardan dördü tutuklanmıştır. Olay sonrası farklı davalar açılmış ve tüm davalar daha sonra tek bir davada birleştirilmiştir.

Davada 88 kişi sanık sıfatıyla yargılanmıştır. 80'i yetişkin olan sanıkların beşi hariç hepsi erkektir. Yaş ortalaması 26 olan sanıkların hemen hepsi Kırşehir'de doğmuştur. Tüm sanıklar için meslek saptaması yapmak mümkün olmamışsa da sanıkların dördünün öğrenci, sekizinin işçi ve yedisinin ise esnaf oldu-

Gül Kitabevi'nin yakılması (https://bianet.org/haber/gul-kitabevi-davasi-nda-bir-tahliye-daha-171939).

ğu anlaşılmıştır. Beş farklı aileden on dört kişinin sanık sıfatıyla yargılandığı davada akrabalık bağı, baba-oğul ve kardeş şeklindedir. Sanıkların sadece on yedisi yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmıştır. Sanıklar eylem sırasında taş, tekme, ateş ve sopa kullanmış; kitleyi harekete geçirecek farklı sloganlar atmıştır. Türk bayrağı da sembol olarak kullanılmıştır.

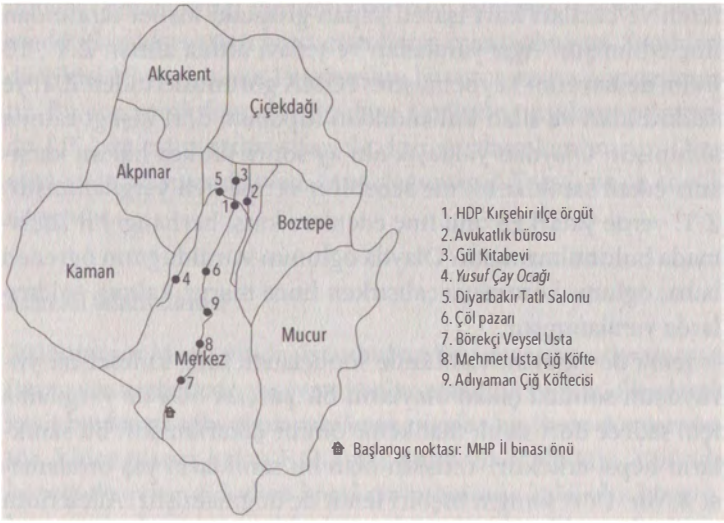
Dava yaklaşık beş yıl sürmüştür. 58 sanık hakkında denetimli serbestlik tedbirine karar verilmiştir. 35 sanık ise yargılama sonucu çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Sanıkların hangi suç ile yargılandıkları ve yargılama sonucu aldıkları cezalar değerlendirildiğinde altı ayrı suçtan dava açıldığı görülmüştür. Kasten yaralama suçundan on bir sanığa dava açılmış, altı sanığın beraat ettiği, üçünün beş yıl denetimli serbestlik tedbiri aldığı, iki sanığın ise 2.000 lira adli para cezasına çarptırıldığı görülmüştür. Siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve üst kuruluşlarının maliki olduğu veya kullanımında olan bina, tesis veya eşyaya zarar verme suçuyla iki kişi hakkında dava açılmış ve sanıklar 5 yıl denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulmuşlardır. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme, yönetme, bunların hareketlerine katılma

Kırşehir'de linç eylemlerinde hasar gören bir işletme (https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kirsehir-gercegi-listeyle-yakmislar-40004765).

suçundan sanıkların hemen hepsi suçlanmış ancak 86 sanığın bu suçtan beraatına karar verilmiş, sanıklar hiçbir ceza almamışlardır. Halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik etme ve aşağılama suçundan yargılanan 62 sanık hakkındaki davalar düşürülerek beraat kararı verilmiştir. Bu suçtan da hiçbir sanık ceza almamıştır. Konut dokunulmazlığını ihlal etme suçundan 27 sanık hakkında dava açılmış, bu sanıkların tümü de bu suçlamadan cezaya çarptırılmamıştır. Davada tüm sanıkların suçlandığı ve en ağır cezaların verildiği suç ise mala zarar verme suçudur. 88 sanığın tümüne dava açılmış, iki sanığın bu suçtan beraat ettiği görülmüştür. 53 sanık, 3 ile 5 yıl arasında değişen denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulmuştur. 25 sanık, 1320 ile 4000 lira arasında değişen adli para cezaları ile cezalandırılmıştır. Bu suçtan sekiz sanığa hapis cezası verilmiş, biri 6 ay 20 gün, yedi sanık ise 3 ay 10 gün hapis cezasına çarptırılmıştır.

Kırşehir'de yaşanan olaylarda, mahkemeye başvuran 34 katılan vardır. Mağdur sıfatıyla mahkemeye katılan üç tüzel kişilik dışında (Sosyal Güvenlik Kurumu Kırşehir İl Müdürlüğü, Hakların Demokrasi Partisi Kırşehir İl Başkanlığı, Çölpazarı Tekstil Konfeksiyon Limited Şirketi) diğerleri gerçek kişilerdir. Hepsi yetişkin olan 31 mağdurun dördü kadın, diğerleri erkektir ve

Kırşehir linç haritası.

yaş ortalaması 42'dir. 17 mağdurun Kırşehir'de doğduğu, üçünün Kırşehir'e yakın çevre illerde doğup buraya göç ettiği, sekizinin ise Doğu ve Güneydoğu illerinden göçle buraya gelip yaşamaya başladığı öğrenilmiştir. Mağdurların arasında iki farklı aileden altı kişinin akraba bağı vardır. Mağdurların onunun yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yaptığı, 24'nün ise yargılama sürecinde herhangi bir hukuki destek almaksızın kendini savunduğu görülmüştür. Davaya katılan 26 mağdur, sanıklardan şikâyetçi olmuş ve davaya katılım talebini dile getirmiştir. Sekiz mağdur ise mağdur olmuş olsalar da çeşitli gerekçelerle şikâyetçi olmadıklarını belirtmiş ve davaya katılmak istememiştir.

İzmir davası

7 Ekim 2014 tarihinde, Kobani'ye yönelik IŞİD saldırılarını İzmir'de protesto eden gruba polis ekipleri müdahalede bulunmuştur. Bu sırada kimliği belirsiz kişilerin açtığı ateş sonucu yaralanan Z.T., yerde yattığı sırada, eylem yapanlara tepki gös-

teren ve bazıları kurt işareti yapan gruptaki kişiler tarafından linç edilmiştir. Ağır yaralanan ve tedavi altına alınan Z.T., 10 Ekim'de hayatını kaybetmiştir. TOMA görüntülerinden Z.T.'ye saldırdıkları ve silah kullandıkları saptanan dört kişi gözaltına alınmıştır. Olaydan yaklaşık altı ay sonra ilk kez hâkim karşısına çıkan sanıklar ölüme sebebiyet vermekten yargılanmıştır. Z.T. yerde yatarken onu linç edenlere karşı herhangi bir suçlamada bulunulmamıştır. Olayda oğlunun vurulduğunu öğrenen baba, oğlunu korumaya çalışırken lince maruz kalmış, saldırılarda yaralanmıştır.

İzmir'de yaşanan ve ölümle sonuçlanan linç, kitlesel bir yürüyüşün sonucu çıkan olayların bir parçası olsa da yargılama için sadece dört sanık mahkeme önüne çıkarılmıştır. Bu sanıkların hepsi erkektir. Yetişkin olan bu sanıkların yaş ortalaması 28'dir. Dört sanığın hiçbiri İzmir'de doğmamıştır. Ailelerinin göç etmesi sonucu burada yaşamlarını sürdürmektedirler. Halen İzmir'de yaşamaya devam eden sanıklardan biri tutuksuz yargılama sonrası ceza almışsa da cezasını çekmek üzere teslim olmamıştır. Sanıklardan birinin esnaf, diğerinin güvenlik görevlisi olarak çalıştığı anlaşılmıştır. İki sanık ise olayın olduğu dönemde işsizdir. Sanıkların aralarında akrabalık bağı vardır. Dört sanıktan ikisi kardeştir. Sanıkların tümü hukuki süreçte yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmıştır. Linç eylemi sırasında kitlenin şiddet aracı olarak taş, tekme ve sopa kullandığı görülmüştür. Buna ek olarak iki sanık ateşli silah (tüfek ve tabanca) kullanmıştır. Protesto gösterileri süresince kitlenin farklı sloganlar attığı, Türk bayrağının sembol olarak kullandığı olmuşsa da sanıklar bu tür sembolleri kullanmamıştır.

Dava dört yıla yakın bir sürede karara bağlanmıştır. Sanıklardan biri, hakkında yapılan suçlamalardan aklanmış, diğer üç sanık ise kimi suçlardan beraat etmişse de bir suçtan hapis cezası almıştır. Sanıklar üç suç ile suçlanmıştır. İlk suçlama olan 6136 sayılı yasaya muhalefet olarak bilinen ruhsatsız silah, bıçak veya mermi bulundurma, satın alma veya taşıma suçudur. Tüm sanıklar bu suçtan beraat etmiştir. Korku, kaygı veya panik yaratabilecek tarzda silahla ateş etme suçundan da tüm sa-

nıkların beraat ettiği görülmüştür. Son suçlama, kasten öldürmedir. Sanıkların üçü bu suçtan hapis cezası almıştır. Sanıklardan ikisi 18 yıl, biri ise 19 yılı aşkın hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu son sanık firaridir. Bu dava özelinde yargılama sürecinde Z.T.'nin eşi mağdur sıfatı ile duruşmalara katılmıştır. Olay esnasında 38 yaşında olan, Muş doğumlu Z.T. evli ve üç çocuk babasıdır.

Köpekli adam davası

2015 yılının Mart ayında, İstanbul'un Beyazıt semtinde yaşanan linç, aynı mahallede yaşayan kişiler arasında olmuş, ilk olarak basit bir kavga gibi algılanabilecek olaylar bir lince dönüşmüştür. Lince maruz kalan F.Ö., olay günü alkol aldığını, yanında köpeğiyle evine giderken börekçinin önünde kalabalık bir grubun ona ve köpeğine saldırdığını, köpeğini bıçaklayarak öldürdüklerini ve kendisini linç ettiklerini belirtmiştir. Uzun bir süre dövülen ve ardından baygınlık geçiren kişi, ayıldığında kendini savunmak için bıçak çektiğini, saldırganların elindeki bıçağı alarak sanığın kulağını kestiğini söylemiştir. Olayın diğer tarafı ise F.Ö.'yü yoldan geçen turistlere ve kadınlara sarkıntılık ettiği için uyardığını dile getirmiştir. Uyarı ardından F.Ö.'nün yanındaki köpeğini kendi üzerine saldırttığını, kendini korumak için köpeği bıçakladığını belirtmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra mağdurun kendine ve yanındaki arkadaşına saldırdığını iddia eden kişi, kendilerini savunma dışında şiddet içeren bir davranışları olmadığını dile getirmiştir. Yaşanan olaylarda kendisinin ve arkadaşının suçsuz olduğunu iddia eden kişi, F.Ö.'nün linç edilmesinde, olaya tepki gösteren esnafın ve çevrede bulunan mahallenin etkili olduğunu söylemiştir.

İstanbul'da yaşanan linç, kitlesel bir yürüyüşün ya da protesto eyleminin eşlik etmediği bir kolektif şiddet olarak diğer davalardan ayrılır. Yargılama süreci oldukça az sayıda kişiyle yapılmıştır. Üç sanık mahkeme önüne çıkarılmıştır. Bu sanıkların biri de mağdurdur. Bu sebeple bu bölümde mağdur-sanık dışında iki sanığın bilgilerine yer verilecektir. Sanıkların ikisi de

erkektir. Yetişkin olan bu sanıkların yaş ortalaması 32'dir. İki sanık da eylemin gerçekleştiği ilde doğmamıştır. Sanıklar yargılama süresince de aynı ilde yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Biri esnaf diğeri ise işçi olan iki sanık da hukuki süreçte yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmıştır. Linç eylemi sırasında sanıkların şiddet aracı olarak tekme, yumruk, taş ve bıçak kullandıkları görülmüştür. Dava üç yılı aşkın bir sürede karara bağlanmıştır. İki sanık da hakkında yapılan suçlamalardan ceza almıştır. Sanıklar kasten yaralama suçu ile suçlanmış, biri 2 yıl 3 ay, diğeri cezası artırılarak 2 yıl 9 ay hapisle cezalandırılmıştır.

46 yaşındaki Malatya doğumlu erkek mağdur ise uzun yıllardır İstanbul'da tek başına yaşamaktadır. Ayakkabı imalatçısı olarak kendi işyerinde çalışmaktadır. Mağdur, söz konusu olayda sanık sıfatıyla basit yaralama suçundan yargılanmıştır. Kendini herhangi bir yasal temsilci olmadan savunan kişi, suçlamalardan aklanmış, herhangi bir ceza almamıştır.

Muğla davası

Hakkari'nin Dağlıca ilçesinde 8 Eylül 2015'te çıkan çatışmada, Muğlalı bir erin hayatını kaybetmesinden bir gün sonra, şehidin mahalledeki evine kadar bir yürüyüş düzenlenmiştir. Bu yürüyüş sırasında bir grup, aynı mahallede oturan A.B.'yi evinden zorla almış, meydana götürerek dövmüş ve burada zorla kendisine Atatürk büstü öptürülmüştür. A.B.'nin olaydan bir süre önce peşmerge kıyafeti giyip fotoğraf çektirdiği ve bu fotoğrafları sosyal paylaşım sitesinde paylaştığı için saldırıya uğradığı ve linç edilmek istendiği iddia edilmiştir. Saldırının olabileceğine dair duyumlar üzerine jandarmanın, mağdura telefon ederek olası bir saldırıya karşı uyarıda bulunduğu ancak herhangi bir koruma önlemi almadığı anlaşılmıştır.

Muğla'da yaşanan linçte yedi sanık mahkeme önüne çıkarılmıştır. Hepsi yetişkin ve erkek olan sanıkların yaş ortalaması 31'dir. Tamamı Muğlalı olan sanıklar olay sonrasında da orada yaşamayı sürdürmüşlerdir. İkisi esnaf, beşi işçi olan sanıkların

Atatürk büstünün öptürülmesi (https://www.evrensel.net/haber/260435/muglada-zorla-ataturk-bustu-opturulen-ibrahim-cay-jandarma-isin-icinde).

aralarında akrabalık bağı vardır. Yedi sanıktan dördü aynı ailedendir. Her ikisi birbiriyle kardeş olan iki ayrı kardeş ve aralarında akrabalık bağı olmayan üç sanık bulunmaktadır. Sanıkların ikisi hukuki süreçte yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmışken beş sanık kendini savunmuştur. Linç eylemi sırasında sanıklar tekme, taş ve sopa kullanmışlardır. Protesto gösterileri süresince kitlenin farklı sloganlar attığı, kimi zaman mağdura yönelik aşağılayıcı söz ve küfür kullandığı da olmuştur.

Dava üç yılı aşkın bir sürede karara bağlanmıştır. Tüm sanıklar bir ya da birden çok suçtan ceza almıştır. Sanıklar üç suç ile suçlanmıştır. Tüm sanıkların beraat ettiği ilk suç, nitelikli konut dokunulmazlığını ihlal suçudur. Sanıkların üçü hakkında kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçundan hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiştir. Kalan dört sanık ise 7000 lira adli para cezasına çarptırılmıştır. Yaralama suçundan tüm sanıklar ceza almıştır, sanıklara 3 yıl 4 ay hapis cezası verilmiştir.

Söz konusu olayda tek mağdur vardır. Şanlıurfa doğumlu 40 yaşındaki erkek mağdur, uzun yıllardır Muğla'da yaşamaktadır. Evli ve dört çocukludur, seracılık yapmaktadır. Mağdur ve ailesi olaydan çok kısa bir süre sonra Muğla'dan başka bir şehre göç etmek durumunda kalmıştır. Mağdur, söz konusu olayda

aynı zamanda sanık sıfatıyla terör örgütü propagandası yapmak suçundan yargılanmış ve herhangi bir ceza almamıştır.

Yukarıda bahsedilen davalara ilişkin elde edilen bilgilerin tümü dava dosyalarından edinilmiştir. Bu çalışmada dava dosyalarından elde edilmesi planlanan bir diğer bilgi, gerekçeli karar ve onun ayrıntısıydı. Zira gerekçeli karar hukuki açıdan bir dava için önemlidir. Mahkemenin hükme nasıl vardığını açıkladığı bu metin, olanın yanında hukuki sebepleri de içeren yargı kararının bir parçasıdır. Aynı zamanda bu karar, yargı makamlarının kendilerini ifade edebilmelerinin bir yolu olarak da görülebilir. Kararların temellendirilmesini sağlayan, anayasal bir zorunluluk olarak kararların gerekçeli verilmesi kuralı, keyfiliği önlemenin yanında kararlara meşruiyet de kazandırır (Ulaş, 2021, s. 1246-1278).

Bu beş davada da gerekçeli karardaki gerekçelerin izi sürülmek istenmiştir. Hatta bu izin, lincin taraflarına dair ikili ve katı sınıflamanın önüne geçebilecek, lincin çok boyutlu ele alınmasına imkân sağlayacak bir tartışmaya yol açacağı düşünülmüştü. Ancak davaların gerekçeli kararlar incelendiğinde gerekçenin "teknik" bir anlatımla ve dille ortaya konulduğu görülmüştür. Yargı makamlarının kendilerini ifade ettikleri bir gerekçelendirmeden ziyade, ilgili yasa hükümleri kapsamında "suç" ve "ceza" ortaya konmuştur. Bunun en temel sebebi "linç"in müstakil bir suç olarak yargı sisteminde tanımlanmamış olmasıdır. Bu bakımdan hangi suç işlenmişse onun cezası verilir. Ancak diğer yandan sanıkların hangi suçla yargılandıkları ve hangi suçlara ceza verildiği de önemlidir. Bu beş davada en çok ceza verilen suçlar mala yönelik suçlar olup verilen cezalar da zararın maddi boyutunun tazminine yöneliktir. Ayrıca, yaralama ya da ölüme dair cezalar verilmiştir. Ancak bu şiddetin altında yatan sebeplere dair yargı makamının tavrı bu kararlarda görülmemektedir. Davalarda linç denilmese de onunla ilişkili düşünülebilecek kimi suçlardan sanıkların yargılandığı ancak bu suçlardan çoğu sanığın ceza almadığı görülmüştür. Linçle sonuçlanan eylem, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme, yönetme, bunların hareketlerine katılma

suçu bağlamında değerlendirilmiş ve sanıklar beraat etmiştir. Halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik etme ve aşağılama suçu da linçle ilgili düşünülebilecek bir suç olsa da burada da benzer bir cezasızlık işlemektedir.

Takip eden bölümde ilk olarak sanıkların değerlendirmelerine, ardından mağdurların linç hakkındaki değerlendirmelerine yer verilmiştir.

DAVANIN TARAFLARI, LİNCİN SINIRLARI

Lincin iki tarafını oluşturan sanık ve mağdurların her ikisi için üç ayrı kategori saptanmış, kişilerin kendilerini ve olayı değerlendirdiği ilk iki kategori her iki taraf için aynı biçimde ele alınmıştır. Tarafların birbirinden ayrıştığı üçüncü ve son kategori, her iki taraf için de ana kategori olarak tanımlanmıştır. Sanıklar açısından "Gerekçeler ve Toplumsal Tahayyüller" başlığını taşıyan ana kategori, sanıkların, eylemlerinin dayanaklarını ortaya koydukları bölümdür. Mağdur açısından da ana kategori niteliği taşıyan üçüncü kategori "Linçten Toplumsala Bütünsel Değerlendirme" adını taşımakta, mağdurların linç eylemine dair kapsamlı değerlendirmelerini yansıtmaktadır. Bu ayrımlar araştırmanın sorularının belli başlıklar çevresinde kümelenmesi olarak değerlendirilmelidir. Kimlik (katılımcıların kendilerini nasıl tanımladığı ve sosyal konumları), eylem (linç eylemine dair görüşleri ile karşısındakine dair değerlendirmeleri), toplum tahayyülü (siyasi tutumlar ve değerler, şiddet eyleminin dayanakları) ve linçle ortaya çıkan temel zihinsel kavram haritası (devlet, millet, şiddet ve mağduriyet) ekseninde değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu bölümde sırasıyla önce sanıklara, sonra mağdurlara dair analize yer verilmiştir. Bu analiz, birbiriyle ilişkili kimi kategori ve temalardan oluşan bir değerlendirmedir. Burada öncelikle kategorilerin altında sıralanan temaların birbirini dışlamayan (*non-mutually exclusive*) temalar olduğunun belirtilmesi gerekir. Örneğin kendini değerlendirirken duygulardan bahseden bir sanık ya da mağdurun, eyleminin gerekçesini ya da

tepkisini açıklarken de yine duygulara başvurduğu görülmüştür. Aynı zamanda kimliğe ya da suça dair her açıklama kişinin toplumsal, ulusal kimliğini, devletle ilişkisini ve devlete nasıl bir mesafede olduğunu ortaya koymak bakımından birbiriyle yakın ilişki içindedir. Bu bakımdan kategorilere dair tüm değerlendirmeler duyguları içine alan, devletle ilişkiyi açığa çıkartan, mağdurun kimliğine ve linçle yaşadıklarına dair algıları, toplumsal ve tarihsel bir arka planla birlikte ele alan bir profili ortaya koyar.

Bu değerlendirmeler, kişilerin mahkemede verdikleri ifadelerin kendi söyledikleri biçimde birebir aktarılmasına dayanır, metinde bu ifadeler katılımcıların söyledikleri biçimde tırnak içinde gösterilmiştir. İkinci aşamada katılımcıların beyanlarına dair içerik analizi yapılan bölüme geçilmiştir. Bu aşamada katılımcıların kimliklerini açık edecek bilgilere yer verilmemiş, isimleri gizlilik ilkesi gereğince sadece numaralandırılarak (SM-3, İS-60, TM-3 vb.) gösterilmiştir. Sanık ve mağdura yönelik iki ayrı numaralandırma sistemi kullanılmıştır. Kullanılan ilk harf katılımcının sanık ya da mağdur kategorisini simgelerken ikinci harf ise ele alınan beş davaya verilen farklı harflerle gösterilmiştir. Numaralandırma sistemindeki sayı ise ifade edilen kişi ise her bir katılımcıyı belirler. Davadaki mağdur ve sanık sayısı kendi içinde numaralandırılmıştır. Ayrıca metnin içinde bulunan ve katılımcının kimliğinin anlaşılmasına neden olacak özel bilgiler " şeklinde gösterilmiştir. Davalara dair tüm dokümanlar ve onlardan hareketle oluşturulmuş notlar, tablolar tekrar tekrar ele alınarak kodlamalar yapılmış, daha sonra benzer özellikler içeren ve birbiriyle ilişkili görülen kodlar gruplandırılmıştır. Ardından da bu kodlardan belli kategoriler, temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Her iki analiz için yapılan kategorizasyon Tablo 1 (Sanıklar İçin Oluşturulan Kategori Tablosu) ve Tablo 2'de (Mağdurlar İçin Oluşturulan Kategori Tablosu) ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu kapsamda yapılan analize başlarken öncelikle bu davalara konu olan olaylara değinilmiştir. Bunun ardından davaların sonuçları üzerinde durulmuştur.

Kendini değerlendirme

Fail ya da dava dosyalarında kullanılan şekliyle sanık, kendini suçu etrafında tanımlamaktadır. Şöyle de denebilir, sanık kim olduğunu suçla ilişkili savunmada ortaya koyar. Bu araştırmanın bulgularından bağımsız olarak, kendini tanımlama konusunun, bireyler için elzem ve vazgeçilmez olduğu ise aşikâr. Farklı disiplinler bireysel, toplumsal, ulusal vs. kimlik tanımları ortaya koymuşlardır. Bauman, kimliğin belirsizlikten kaçışın adı olduğunu vurgular (Bauman, 2001, s. 112). Özdeşliği, aynılığı ifade eden Latince "*idem*" kelimesinden türetilen "*identité-identity*" kavramı kimlik kavramının karşılığıdır. Somut ya da soyut bir gruba, topluluğa aidiyeti ifade eden kavram kendini kurarken farklı olana ihtiyaç duyar. Özdeş olmak için kendi gibi olmayan bir ötekine ihtiyaç duyan kimlik bu bakımdan var oluşunu negatif bir biçimde inşa eder. Karşılıklı olarak, öteki de, "kimlik" cephesi tarafından inşa edilir (Kılıçbay, 2003, s. 155-156). Bu haliyle sanık ve mağdur ile ilgili yapılan tüm değerlendirmelerde tarafların hep bir tanımlama yaptığı da iddia edilebilir. Kendisini, taraf olduğu düşünceyi ya da ait olduğu grubu, eylemini ve onun gerekçelerini tanımlarken hep bir kendini anlatmak, dahil olduğu bir grupla birlikte kendini ortaya koymak, yerini işaret etmek öne çıkar. Bu saptamanın özellikle sanıklar söz konusu olduğunda daha belirgin olduğu görülür. Suça karşı bir savunma halinde olan bu kişilerin kendileri gibi bir olan ve öyle davranmış bir kitle arayışı, bir "biz" fikri ile aslında çoğunluk olarak haklı ve meşru olduğunu ispatlama çabası olarak değerlendirilebilir.

Tanımlama işi, katı bir değerlendirmeden öte pek çok faktörden etkilenir ve suç etrafında ortaya konur; mahkeme salonunda yargılama esnasında. Sanıkların kimi zaman içsel kimi zaman dışsal faktörlere bağladıkları davranışları etrafında kendilerini nasıl tanımladıkları önemlidir. Sanık, çoğunlukla ya suçsuzluğunu kanıtlayıp ceza almayacak ya da suçu varsa da bu-

nun gerekçesini iyi ortaya koyup daha az ceza alacağı iki ihtimal etrafında ifade verir. İki alt temaya ayrılan değerlendirmenin ilki, suçunu bir biçimde kabul eden sanıkların, suçuna kaynaklık ettiğini varsaydığı sebepleri ortaya koyduğu savunmalarını kapsayan suçlu olarak değerlendirme "Duygusal Yatırımlar Şiddetli Sonuçlar" başlığını taşır. Tahmin edileceği üzere sanıkların çok büyük çoğunluğu suçsuz olduğunu savunmuştur. Bu savunuya eşlik eden belli başlı vurgular, gösterilen şiddeti dışsal sebeplerle açıklama, iradeden uzaklaştıran unsurlara vurgu yapma, duyguların yarattığı yoğun etkiyle hareket etme ve toplamında sorumluluk almamaktır. Bu kategori altında az sayıda sanığın, toplam sanık sayısının onda biri kadarının, suçunu kabul ettiği görülür. Bu durumun en temel sebebi, kişilerin mahkeme karşısında bir cezai yaptırımla karşılaşma olasılıkları ve ona göre kendilerini tanımlamalarıdır. Bu bakımdan mahkemede alınan "ifade"lerin bir kısmı aynı söz kalıplarını ve cümleleri içeren metinlerdir. Aynı söylem tekrar tekrar kullanılmıştır. Bu aslında her iki durum için de geçerli olan ve değerlendirme yapılırken dikkat edilen bir noktadır. Burada sanıkların, doğrudan suçlu ya da suçsuz olduklarına dair beyanlarından ziyade olaya ve olayda kendi pozisyonlarına ilişkin anlatımları esas alınmıştır. Ceza almamak için "hukuki savunmalar" şeklinde ortaya çıkan ve tekrar eden ifadeler dışında, örneğin kimi değişkenler sanığın kendini değerlendirmesinde etkili olmaktadır. Olayın gerçekleştiği zamana, atmosfere, koşullara göre fail kendini suçlu ya da suçsuz olarak adlandırıp o yönde ifade verebilir. Şiddet içeren eylemle mesafesi ve eylemini gerekçelendirmesi de kendini tanımlarken ortaya çıkabilir. Kimliği ele alırken değinilen ikinci tema ise suçsuz olarak değerlendirmeyi kapsayan "Münferit olaylara meşru tepkiler" başlığı altında yer alır. Burada dile getirilenler sanığın, mağdur olduğu iddiası olarak da okunabilir. Dört farklı alt temaya ayrılan suçsuzluk iddiası yine sorumluluk almama ile ilişkili bir savunma halini ortaya koyar.

Suçlu olarak değerlendirme: Duygusal yatırımlar şiddetli sonuçlar

Duygu, kimlik açısından kurucu bir işlev taşır. Bireyi bir şeyin parçası yapan, onu kolektif seviyeye taşıyan duygular, kültürel ve politik uygulamalar olarak görev görür (Ahmed, 2014, s. 97-99). Duyguların ne olduğundan öte duyguların ne yaptığı önemlidir. Duygular, öznel olmaktan öte, özneler arası duygu alışverişine sebep olabilecek etki gücüne sahiptir. Bireysel ve kolektif özneler arasında dolaşarak onlara temas eder, yapışır ve onlar üzerinde izler bırakır (Ahmed, 2004, s. 13). Eylemini açıklarken ilk elden duygusuna başvuran sanıkların da özellikle "suç" söz konusu olduğunda duygularına sıklıkla başvurduğu, eylemlerini duyguları ile açıklama yolunu seçtikleri görülür. Duygular, bu haliyle olduğu gibi kabullenilmeyi talep eden birer olağan durum, doğal hal gibi ortaya konur. Şayet suç varsa, buna sebep olan duygular, bu suçun dayanağı olan "haklı", "anlaşılabilir" sebeplerdir. Öfke, nefret, korku, heyecan ve bunların sonucunda ortaya çıkan farklı olanı reddetmeye dönük hassasiyet sıklıkla dile gelen duygu durumlarıdır. Duyguların eyleme hazırlayıcı işlevi, aynı zamanda da kimliği oluşturan, bireysel duyguyu kolektif hale getiren ve sonucunda milleti de kendi dahil olduğu grupla birlikte tanımlayan bir yol izler. Belli başlı duygular ise eylem motivasyonunda öne çıkmıştır. Örneğin korku, sanıklar açısından farklı şekillerde ortaya çıkan bir duygudur. Kendi gibi olmayana yönelik korku, kendinin bütünlüğünün bozulacağına dair korku ya da çoğunluk dışında kalacağına dair korku, sanığın eyleminin gerekçesi olarak sıklıkla belirtilir. Bunun yanında, sanığın ceza alacağına ya da haksız görüleceğine dair korku da bir başka kaynaktır. "Öteki" olandan korku denebilecek bu ilk korku mağdura yöneliktir ve tehdit algısına dayanır. Bu tehdit algısının özellikle 11 Eylül sonrası politikacıların söylemiyle "terörizm"e karşı toptan bir karşı çıkış örgütlemenin aracı olduğunu savunan Ahmed, korkunun da buradaki kurucu işlevine işaret eder. Terörizmin korkuyu tüm topluma yaya-

rak insanların hareketini kısıtlama amacını taşıdığına dair politik söylemin sonucunda korku bedenleri kısıtlayıp küçültmemiş; tam tersine ortak duyguları yaratan bir "tutkal" işlevi görmüştür. Belli bir kimliğe sahip olanların terörist olabileceğine dair kabul yaygınlaşırken teröre karşı birleşenler de bayrak gibi belli semboller altında bir araya gelerek ve özdeşleşerek bir ulusa, dev bir bedene dönüşmüştür. Neoliberal çağda iyiden iyiye görünür hale gelen ve hâkim olmaya başlayan bu terörizm tehdidi, devletleri daha çok güvenlik tedbiri almaya yöneltmiş ve kendi vatandaşını daha çok gözetme hakkını da meşrulaştırmıştır. Öyle ki vatandaşın gözetilmesi genişletilerek bireylerin de birbirlerini gözetmesini, vatandaşın polis görevini üstlenerek "şüpheli" görünenleri gözetmesini de getirmiştir (Ahmed, 2003, s. 390-396; Gönen, 2010; Gambetti, 2007).

2000'li yıllarda Türkiye'de artmakta olan linçlerde hedef alınanlara dair "terörist" adlandırması sıklıkla yapılmıştır. Herhangi bir protesto ya da hak arayışında şiddetin yöneldiği kişiler, milleti bölmeye çalışan ayrıksı unsurlar olarak işaretlenmiştir. Duygularla dolu bu şiddetli karşı çıkış ve "biz"i koruma çabası ve buna eşlik eden bölünme korkusu, "teröre lanet mitingleri" ile sivil ve kitlesel bir biçimde terörle mücadeleyi tüm ülkeye yaymıştır. Öfkeyi, korkuyu, hiddeti, heyecanı ve gururu bir araya getiren bu çerçeve linci de arttırmıştır.

Kendilerini şu ya da bu sebeple suçlu olarak kabul eden sanıkların beyanlarının ele alındığı suçlu olarak değerlendirme teması, şu alt temalara ayrılmıştır: "Tahrik", "kendini kaybetme", "suç işleme farkındalığına sahip olmama", "alkol etkisi" ve "pişmanlık". Burada yapılan değerlendirme, kişilerin linç suçunu ya da iddia edilen herhangi bir suçu işlediğine dair bir doğrudan kabule dayanmaz. Burada kişilerin suça karışmış olmalarında etkili olan kimi nedenler kendi ifadelerinde belirlenmiştir. Suçu kabule yönelik ifadeler, somut kanıtın (kamera kaydı, sosyal medyada görüntü paylaşımı vs.) ya da tanıklıkların olduğu durumlarda ortaya çıkmıştır.

Tahrik, linç söz konusu olduğunda sıklıkla kullanıldığı haliyle provokasyon, sanığın kendini savunurken dayandığı önemli bir unsurdur. Mağdur tarafından kışkırtıldığı için suça konu olan eyleme kalkıştığını savunan sanık, heyecanını, üzüntüsünü ya da hırsını şiddetinin gerekçesi olarak gösterir. Hukuki açıdan düşünüldüğünde tahrik hakkının bir hafifletici sebep olarak sayıldığı bazı haller sanığın daha az ceza almasına sebebiyet verebilir. Haksız tahrik diye ifade edilen ve failin kusurluluğunu azaltan bir neden olarak kabul edilen bu durum, önce failin haksız bir fiile maruz kalması ve sonra bunun yarattığı hiddet ve elemin etkisiyle suç işlemesini anlatır (Bostancı, 2013, s. 26). Belli başlı kriterler tahrik indirimine imkân tanır. Öncelikle haksız bir fiilin olması, bu fiilin faile ya da başkasına yönelmiş olması, fiilin failde hiddet ve şiddetli eleme yol açması ve failin bu fiile tepki göstermek suretiyle suç işlemesi gerekir.[1] Bu bakımdan sanıkların bu tür bir savunmaya başvurması anlaşılabilir. Tahrike konu olan fiil ancak mağdurdan kaynaklandıysa fail daha az ceza alır (Bostancı, 2013, s. 210).

Mağdur tarafından kışkırtıldığını iddia etmek, ceza indirimi almasalar bile sanıkların kendi meşruiyetlerini sağlamaya yönelik başvurdukları bir yoldur. Bu alt temada ortaya konanların büyük çoğunluğu, mağdurların davranışlarının ve söylemlerinin, sanıkların suçlu davranışında etkili olduğu görüşüne dayanır. Az sayıda sanık ise grup içi dinamiklerin, dahil olduğu kitlenin kışkırtmasının davranışında etkili olduğunu vurgulamıştır.

Sanıkların bazıları için kendi olumsuz davranışlarının tetikleyicisi, mağdur tarafın davranışlarıdır. Bu davranışların (tahrike konu olan mağdurun eylemi) içeriğine kimi zaman değinilse de bunlar çoğunlukla genel bir tahrik iddiası ile ifade edilir.

> Bu olayın öncesi de var. Bu ilk sebep değil ki. Etrafa, herkese zarar veriyorlardı. Romanlar sürekli olay çıkarıyordu (SS-32).

1 Haksız tahrik ve ona ilişkin cezai yaptırım TCK 29. maddede düzenlenmiştir.

(Olayların) Sonrasında polis geldi, biz de geri döndük. Olayları net olarak hatırlamıyorum. Ancak karşı tarafın bizi tahrik ettiğini ve olayların çok hızlı geliştiğini söyleyebilirim (İS-2).

Öyle bir psikolojik durum içerisine girmiştim ki yerde yatan şahsa bir tekme de ben attım. Abimin gözümün önünde dövülmesinden dolayı bunu yaptım. Abime zarar verenlerden biri sandım. O sırada onun vurulduğunu bilmiyordum. Yalnızca çok dayak yediğini zannettim (İS-3).

Dahil olunan kitlenin, kendi davranışı üzerinde etkili olduğunu, bu etkinin bozucu ve olumsuz nitelikte olduğuna değinen bazı sanıklar, sosyal uyuma vurgu yapmışlardır.

Üniversite öğrencisiyim. Şehidimiz nedeniyle, tanırdım, yürüyüşe katıldım. Etrafımdakilerin gazına gelerek taş attım. İsabet etmedi. Kimseyi galeyana getirmedim (KS-44).

...Kalabalık sen şehitlere üzülmüyor musun, terörü mü destekliyorsun deyince kalabalığa katıldım. Kaldırım taşı attım (KS-46).

Olay günü ....., ... ve ..... (saldırıya uğrayan üç işletmeden bahsederek) isimli işyerindeki olaylara katıldım. Kalabalığın yönlendirmesi ile ismi geçen dükkânlara taş attım, camlarını kırdım, pişmanım, çünkü bu olaylardan öncesinde ismi geçen işyerlerine ve sahiplerine karşı herhangi olumsuz yaklaşımım yoktu. Hatta oralardan alışveriş de yapıyordum. Ancak olay günü topluluğun etkisi ile atılı eylemleri gerçekleştirdim (KS-4).

Kendini kaybetme

Kendini kaybetme, kapılma ya da etkilenme özellikle olumsuz duyguların etkisi altında gerçekleşen durumları anlatmak için kullanılır. İnfiale kapılan kitle mağdura saldırır ve saldırı bir anlık öfkeyle ve ne yaptığını bilmeden gerçekleşir. İnfiale kapılmak, iki duyguyla ilişkilendirilir; bunlar kızgınlık ve öfkedir. Aynı kavram, herhangi bir şeyin etkisinde kalmayı da anlatır (*Türkçe Sözlük*, 1983, s. 582). Aristoteles'in bu duyguyu *ne-*

mesan diye tanımladığını belirten Smith, avantajlarını korumaya çalışan elit kesimlerin kullanımında olan kavramın, sosyal statüleri kendilerinden düşük olanların kuralları ihlal ettiğinde elitler tarafından hissedilen bir duygu olduğundan bahseder. Hak edilmeyen bir onur ya da avantaj elde edildiğinde ve rakiplerini alaşağı ettiğinde hissedilen öfke olarak infial, bu haliyle tanrılara yakışan bir duygudur (Smith, 2018, s. 129).

Davalardaki linç failleri, infiale kapılmalarını, olay yerinde bulunmalarını ya da şiddet içeren davranış göstermelerini duygu durumlarındaki değişime ve bu duyguların etkisi altına girmelerine bağlarlar. Kimisi duygusal oluşunu genel adlandırmalarla dile getirirken kimisi ise özel olarak hangi duygunun onu harekete geçirdiğini de belirtir. Kendini kaybetme alt teması altında en çok ifadesini bulan duygular; heyecan, öfke, üzüntü ve galeyan (coşku) duygularıdır. Bu duygular o anda sanıkları ve ruh hallerini tanımlayan bir unsurdur.

> Heyecanıma yenik düştüm. Olaylara katıldım (SS-9).

> HDP binasına taş attım, ...'nde eşya devirdim. Galeyana geldim. Kendimi kaybettim (KS-14).

> Kalabalıktık .....'ne yöneldik. Ben taş attım. Öfke ve sinirle ne yaptığımı hatırlamıyorum (KS-20).

> Olayları Facebook'ta gördüm .....'ne gittiğimde hırsıma yenik düştüm. Bayrağın sapıyla camlara vurdum (KS-47).

Kendini kaybetme hali kimi zaman içinde bulunulan kalabalığın etkisiyle olurken kimi zaman da bireysel bir hal olarak ifade edilmiştir.

> .....'ne tepkimi göstermek için taş attım. Duyduğum üzüntüden dolayı taş attım. Kimsenin aklına uymadım. O anki duygularımla tepkimi gösterdim. Siyasetle uğraşmam (KS-81).

> Şehidimiz vardı, üzüntülüydüm. Gencecik bir insan öldü neticede. Hem cenaze evine hem yürüyüşe bu duygularla katıldım (ÇS-5).

Kalabalıkta bulunmasını ya da şiddet içeren davranış sergilemesini anlık bir tepki olarak tanımlayan sanıklar, düşünmeden hareket ettikleri savına dayanmaktadır.

> Valinin geldiğine dair anonsu duymamız üzerine toplu halde kahvehaneden Hükümet Konağı'na yürüdük, vatandaşlar dilekçe yazmışlar, bu dilekçenin ne olduğunu tam okuyamadım, ancak herkes altına imza atmış, ben de düşünmeden imza attım (SS-54).

> tarihinde PKK terör örgütünün faaliyetlerini protesto amacı ile düzenlenen yürüyüşe katıldım. Görüntülerde bana gösterilen kişi benim. Olay tarihinde Ankara Caddesi'nde bulunan işyerinin önünde bulunduğum sırada işyerinin içerisinden bize doğru yanmakta olan ... maketi fırlatıldı. Bir anlık hareketle maketini tutup içeri attım. Nasıl bir amaç öngördüğümü şu an hatırlamıyorum. Ayrıca bu eylemden önce de elimde bulunan pembe renkli bir kartonu işyerinin içerisine attım. Bunu da niye yaptığımı bilmiyorum. Evden çocuğuma bez almak için çıkmıştım, birden kendimi orada buldum. Bunun haricinde herhangi bir eylemde bulunmadım (KS-9).

> Olay günü anlık refleks ile müştekinin sahibi olduğu .....'ne taş atmış olabilirim, pişmanım, beraatımı isterim (KS-75).

Şiddet eylemi, tam da kendini kaydetme anında gerçekleşmiş bir durum olarak ifade edilmektedir.

> Ben bir yerde iki el ateş ettiğimi hatırlıyorum, başka yerde ateş edip etmediğimi hatırlamıyorum. Hafızamı yokladığımda kopuk kopuk hatırlıyorum. Her şey anlık oldu. (...) Bölüm bölüm gözümün önünden bir şeyler geçiyor (IS-2).

Suç işleme farkındalığına sahip olmama

Bu alt temada sanıklar, yaptıkları eylemin yarattığı sonuçlara dair farkındalığa sahip olmadıklarına değinmiş; ortamda bulunmalarını merak ya da bilgisizliğe bağlamışlardır.

> Halkın toplandığını görünce elime tahta sopa aldım. Bunun haricinde kesinlikle kimseyi kışkırtmadım. Hatta emniyet görevlilerinin yanında halka daha duyarlı olmaları hususunda megafonla konuştum (SS-77).
>
> Ben bilmeden gittim. Merak ettiğim için olaylara katıldım. Çok kalabalık bir gruptu, ben onların içindeydim. Ne olduğunu da tam anlamadım (KS-24).
>
> Olaylar esnasında orada misafirdim. Burada yaşayan biri değilim, ziyaret için geçici olarak buradaydım. Kalabalık bir grup çarşı boyunca yürüyordu. Türk bayraklarını görünce ben de aralarına girdim, yürüyüşe katıldım (KS-70).

İster bir savunma ya da gerekçe olarak ister meraktan ya da bilgi eksikliğinden kaynaklanan bir durum olarak değerlendirilsin, eyleme katılmak üzere sanıkları harekete geçiren duyguların, şiddet olayları esnasında sanıkların olay yerinde bulunmaya devam etmelerine yol açan bir motivasyon oluşturduğu söylenebilir.

Alkol etkisi

Bu alt temanın, beş dava dosyası içinde özellikle çok sanığın yargılandığı ve büyük kitlesellik gösteren ikisinde, Kırşehir ve Selendi davalarında öne çıkan ve sıklıkla tekrar edilen bir sebep olarak ortaya konduğu görülmüştür. Sanıkların bir kısmı olayın olduğu zaman diliminde alkol kullandığına vurgu yapmıştır. Sanıkların bu vurgusu yargılama sürecinde daha az ceza almak için bir gerekçelendirme olarak düşünülebilir. Ancak yasal düzenlemelerde, olay esnasında alkollü olmanın ceza indirimine yol açmadığı belirtilmelidir. Alkol kullanımının, cezai ehliyetin olup olmamasını etkilediği iki istisna, geçici bir nedenle ya da irade dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle suç işlenmesidir. Bu şahsi cezasızlık sebebidir. Burada belirleyici unsur bilinç ve iradedir.[2]

2 Konuyla ilgili iki bağlayıcı hüküm, TCK 34. madde ve CMK 223. maddede düzenlemiştir.

Alkol kullanımının, aldığı kararlara, yaptığı eylemlere etki ettiğine vurgu yapan sanıklar, bu yolla davranışının sebebini dış bir değişkene bağlamaktadır. Bazı sanıklar kullanım miktarını belirterek davranışında alkolün dolaylı etkisine vurgu yapmıştır. Bir kısım sanık ise alkol kullanımının, yaptıkları eylemin bütününe hâkim olamamalarına ya da eylemlerinin bir kısmını hatırlamamalarına yol açtığı gerekçesini öne sürmüşlerdir.

> Alkol almıştım, çok değil. (..) Ateş yakıp işyerinin dışına attım, söndürdüler. Çay ocağına çıkıp bayrak astım. Alkol de vardı. Tam ne oldu hatırlamıyorum (SS-19).

> Olay günü yıllık izindeydim, saat 11.00 sıralarında alkol aldım, ailevi sorunlarım vardı, herhangi bir siyasi partiye kaydım da yoktur, ilgim de yoktur, saat 14.00 sıralarında oturduğum bir mekânda şehitlerimiz için bir yürüyüş yapılacağı söylendi, dört-beş kişilerdi, kendilerini tanımıyorum (yürüyüşü çağrısı yapanları kastediyor), yaklaşık 25 dakika sonra buradan ayrılıp Terme Caddesi'ne gittim, bu sırada saat 16.00 oldu, Türk bayrağı açmış bir kalabalık gördüm, ben de kendilerine katıldım (KS-9).

> Alkol aldım. Ailemden ayrılmıştım. Moralim bozuktu .....'na saldırı olmuştu. Ben de sanırım o sebeple gözaltına alındım (KS-45).

> Piknik yaptık. Alkol aldım. Taşkınlık yapmadım. Eve giderken eyleme baktım. Slogan attım. Polisler beni gözaltına aldılar (KS-84).

Alkol etkisi, sanıkların suçlarını kendi dışlarında bir sebebe bağlama eğilimlerinin bir göstergesidir. Bu durum sorumluluğun reddedilmesi olarak da değerlendirilebilir (Sykes ve Matza, 1957).

Pişmanlık

Pişmanlık, üzüntü ve hayal kırıklığıyla ilgilidir. İçselleşmiş bir modern benlik kavramı ile kişisel bir deneyime dönüşmüş,

geçmişte yapılmış bir şeye bakıp yapmamış olmayı dileme anlamında kullanılmıştır (Smith, 2018, s. 219). Sanıkların bir kısmı, yaptıklarından üzüntü duyduklarını ve pişman olduklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak, yaptıkları eylemlerin sonucunda yaşanabilecekleri öngörememe haline de vurgu yapmışlardır.

> 1000'den fazla kişinin Romanların çoğunluk oluşturduğu yere doğru gittiğini gördüm. Ben de bu gruba karıştım. Ancak bu grubun ne için bir araya geldiğini bilmiyordum. Bu insanlar Romanlara zarar vermeyi hedefliyormuş. O kalabalığa karışmamalıydım (SS-29).

> Kanuna aykırı olmadığını düşünerek yürüyüşe katıldım. Çünkü herkes oradaydı, çok kalabalık bir grup vardı. Kontrol altına alınmaya çalışıldı ama olmadı, çok büyüdü olaylar. Keşke bunlar yaşanmasaydı (SS-28).

Sanığın, yaşadığı pişmanlığı, mağdura dair bir tanışıklığının ya da düşmanlığının olmaması ile ilişkilendirdiği görülür.

> Olay tarihinde gösteri yürüyüşüne katıldığım doğrudur, kalabalığı görmem üzerine katılmaya karar verdim. Orda bulduğum bir sandalyeyi işyerinin camlarına fırlattım. Bunun dışında işyerinin önünde yanmakta olan bir ateşin üzerine kolonya döktüm. Bir süre sonra ateş kendiliğinden söndü. Ben şikâyetçileri tanımam, kendileri ile herhangi bir husumetim yoktur, nereli olduklarını bilmem. Ben başka bir işyerine zarar vermedim, hakkımda başka bir dava veya soruşturma yoktur. Eylemi tesadüfen öğrendim. Kimin organize ettiğini bilmiyorum, işyerinin zararlarını karşılamak isterim, pişmanım (KS-22).

> Vurulan şahsın ne şekilde oradan götürüldüğünü, ambulansa bindirildiğini bilmiyorum. Şahsı tanımadığım gibi aramda önceye dayalı hiçbir husumet yoktu. Hatta tekme attığımdan dolayı da pişman olarak oradan uzaklaştım. Yaşanan olaydan dolayı üzgünüm (İS-4).

Pişmanlığa dair ifadelerin tam olarak hangi sebeple söylendiği bilinmese de burada eylem esnasında grupla hareket eden sa-

nıkların, yargılama sırasında, olaydan sonra olan biteni değerlendirdiklerinde bireysel bir tutum aldıkları söylenebilir. Pişmanlığın daha az ceza almak için dile getirilmediği düşünülürse bu durumun, sanığı eyleminden sorumlu olmak gibi bir noktaya taşıyan, karşı tarafa yönelik daha yapıcı bir yaklaşım barındırdığı iddia edilebilir.

Yukarıdaki anlatımlarla, sanıkların kendilerini suçlu olarak görüyor olmalarının dayanakları örneklendirilmeye çalışılmıştır. Bu örneklerden yola çıkılarak bazı ortak tespitlerde bulunulabilir. Kimlik kategorisi altında, çok az sayıda sanığın kendini suçlu olarak değerlendirdiği düşünülmelidir. Farklı temalar altında ortaya konulsa da sanıkların çoğunlukla, suçlu olmalarının sebeplerini duygularına dayandırdıkları görülür. Ya mağdurun yaptığı bir aşırılık ya kabul edilemez bir hareket onu tahrik etmiş ya da heyecanına, coşkusuna, öfkesine yenik düşmüştür. Alkol kullanımının yarattığı etkiyi ya da suça dair bilgisizliğini de işin içine katan kimi sanıklar ise çoğunlukla, dış bir sebep öne sürerek suçsuz olduklarını ispatlama yoluna gitmiştir.

Aslında sanıklar, örgütlü bir kalkışma içinde değil de kendilerini bir kalabalığın içinde bulduklarına dair beyanlarıyla, linç eylemlerine hep "kişi" (ve olsa olsa kardeş ya da baba) olarak olaya dahil olduklarını, çeşitli mazeretlerle ifade etmekte; örgütlü (sendika, siyasi parti vb.) bir yapıyla ilişki kurmaktan kaçınma eğilimi sergilemektedirler. Suça dair meşrulaştırma girişimlerinde de benzer bir tutum sergileyen sanıklar, meşruiyet taleplerini de resmî mercilerden istemektedir. Politik olarak "taraf" olduklarına dair hiçbir açıklamada bulunmayarak siyasi bir parti ya da ideolojik görüşle ilişkilenmek yerine, siyaset üstü bir tutumla, "devlet" odaklı bir "biz" fikriyle, bir nevi devletle özdeşleşerek suça ve kendine dair değerlendirmeler yapmayı tercih etmektedirler.

Suçsuz olarak değerlendirme: Münferit olaylara meşru tepkiler

Bu tema altında 187 failin 167'sinin kendini suçsuz olarak değerlendirdiği görülür. Bu temanın sanıklar tarafından bu

kadar yoğun dile getiriliyor olmasının ilk nedeni gerçekten suçsuz olmaları olabilir elbette, bu ihtimalin varlığına değinildi. Diğer nedenler ise halen bir suçla yargılanmakta olan kişilerin, yargılama sürecinde aklanma ya da daha az ceza alma çabaları olarak düşünülebilir. Bu başlık suçsuzluğa dair savunmaları içermekte ve kendi içinde şu alt temalara ayrılmaktadır: "Haksızlığa uğrama", "zarar vermediğini düşünme", "yanlış anlaşılma" ve "kendisinin mağdur edildiğini düşünme"

Sanıkların bu tema altında ortaya koydukları ifadeler, kitleye atfedilen kimi özellikleri de içine alır. Kitlenin kontrolsüz ve yıkıcı bir şiddet kaynağı olduğu yönündeki (Le Bon, 2014) klasik kitle değerlendirmelerinin, sanıklar tarafından da örtük bir biçimde paylaşıldığı düşünülmektedir. Sanıkların, kitlenin yaptığı eylemde kendi rollerini yadsıyan çeşitli argümanlar ürettikleri; devlete yakınlıkla, yardım ettikleri iddiasıyla ya da yanlış anlaşıldıkları fikriyle de bu görüşü savundukları görülür. Diğer yandan sanıklar şiddet eylemini, kim tarafından yapıldığı belli olmayan "olay"lar olarak tanımlamışlardır. Eylemlerin anonim yönüne yapılan bu vurgu kendi suçsuzluklarını kanıtlama için verilen bir çaba olabileceği gibi yapılan şiddet eylemini herkesin katıldığı bir eylem olarak normalleştirme ve toplumsallaştırma isteği olarak da değerlendirilebilir.

Haksızlığa uğrama

Suçlandığı konuyla ilgili olarak durumu kabullenmeme halinin öne çıktığı bu alt temada, sosyal statü sahipliği ya da resmî üst düzey devlet görevlileriyle tanışıklığın veya yakınlığın olması ile olumsuz davranışa ve herhangi bir suça karışmıyor olma arasında bir doğru orantı kurulmuştur. Ayrıcalık talebi, kendini kaybetmeye benzer bir hiyerarşik ilişki etrafında kurulmuş, lince kalkışmanın bir bakıma altlara, ayaktakımına, daha sıradan işler yapan basit insanlara özgü olabileceği vurgusuyla kitleden kendini ayırma eğilimi göz çarpmıştır.

Olay günü İzmir'den Selendi'ye dönüyordum, akşam saatlerinde geldim, işyerime malzeme bırakmaya gittim, o sırada vali beyin geleceği anonsunu duydum, ben de Hükümet Konağı önüne gittim, vali beyi dinledim, kesinlikle olaylar içerisinde bulunmadım, zaten benim ismim olaydan çok sonra verilmiştir. Saygın bir iş adamıyım. Bunun kişisel bir husumet olduğunu düşünüyorum (SS-30).

Olayların çıktığı sırada ben ..... isimli şahsa ait büfedeydim, kalabalığın Hükümet Konağı'na doğru yürüdüğünü görünce dışarı çıktım, o sırada kaymakam bey aracı ile önümüzde durdu. Vali bey gelecek, Hükümet Konağı'nın önüne gelin dedi, bunun üzerine Hükümet Konağı önüne gittik, sonra vali bey geldi konuşma yaptı. Bunun üzerine benim de yanında bulunduğum yaklaşık on kişi vali bey ile Hükümet Konağı'nın içerisinde görüştük, daha sonra olaylar yatıştı, ben kesinlikle iddianamede belirtilen suçları işlemedim, neden sanık olarak gösterilmiş olduğumu anlamış değilim (SS-34).

Haksızlığa uğradığını belirten sanık, bu ifadesiyle şaşkınlığını da ortaya kayar.

Ateşi söndürdüm. Birini linçten kurtardım. İşyerine girmedim. İçeri atılan şeyi de ben söndürdüm. Neden bunlarla suçlandığımı bilmiyorum (KS-21).

Zarar vermediğini düşünme

Sanıklar şiddet eylemine ya hiç katılmadıklarını ya katılmaya niyetlenip sonra vazgeçtiklerini ya da şiddet eyleminde bulunmuş olsalar dahi kendi eylemlerinin, sonuca etki etmediğini belirterek zaten zararın kendilerinden önce verilmiş olduğunu ifade etmişlerdir.

Olaylara katıldım. Elime sopa aldım ama kullanmadım. Kimseye bir zarar vermeden oradan ayrıldım (SS-10).

Vali bey ile ilçe emniyet müdürü oradalardı. Ben de onlarla birlikteydim, hep çaba içindeydim, olayın büyümemesi içim mücadele ettim (SS-78).

Kitlenin içinde olmak, bireylere, bireysel bir tutum almaktan daha kolay ve risksiz gözükür. Klasik kitle kuramları kitlenin bireyselliği eriten etkisini kitleye has niteliklere bağlamışlardır. Eyleminin yarattığı etkiyi önemsizleştirme eğiliminin de bu etkinin bir yansıması olduğu düşünülebilir. Zira bazı sanıklar zarar verici eylemlerini ikincil ve önemsiz bir hale getirmeyi kitleye dayanarak yapmaktadır.

> Olaylar bitmek üzereyken gittim. Ortalık karışmıştı, ...'ne taş attım. Camlar zaten kırıktı (KS-16).

> Benden önce saldırı olmuştu, ben zarar vermedim. İnsanlar dağılmak üzereydi, kalabalık azalmıştı. Ben de sadece bir taş attım ama isabet etmedi (KS-51).

Yanlış anlaşılma

Sanıkların bir kısmı suçsuz olduğunu, bir yanlış anlaşılma sebebiyle suçlandığını; yanlış anlayanın ise bazı durumlarda resmî yetkililer bazı durumlarda da mağdurlar olduğunu dile getirmişlerdir. Kendini kitleden ayırmaya yönelik bir çaba olarak düşünülecek bu ifadeler, kalabalık içinde kendini kaptırmamış, iradeli ve ne yaptığının farkında olan bir birey olarak kendini savunan sanık profili olarak da okunabilir.

> Ben güvenlik güçlerine yardım ettim. "Burada işimiz bitti, buradan gidiyoruz," dedim ancak bu ifadem yardım amaçlıdır. Niye benim adımı verdiler anlamadım (SS-2).

Bir kaza sonucu olay yerinde bulunduğunu ya da olay sırasındaki anlık davranışlarının, zarar verme amacı taşımadığını söyleyen sanıklar, yanlış anlaşıldıklarını vurgulamışlardır.

> Doğan marka aracın üzerine düştüm. Romanlar benim araca zarar verdiğimi düşündüler. Ben araca zarar vermediğimi, ayağımın takıldığını ve düştüğümü söyledim. Olay bir yanlış anlamadan kaynaklanmıştır (SS-61).

Yere düşen sopamı alıp yerdeki şahsın oraya doğru attım. Ancak değmedi. Zaten ben bunu yerdeki şahsa doğru vurmak amacıyla değil, elimdeki sopadan bir an önce kurtulmak amacıyla yaptım (İS-3).

Yaşanan olayların yarattığı sonuçlara dair değerlendirme yaparken kendini bu olayların dışında gören bazı sanıklar yaşanan şiddeti kavga gibi iki taraflı bir şiddet olarak da kabul etmişlerdir.

İki taraf arasındaki kavgaya dahil oldum. Kendimi savundum, kimseye zarar verme niyetim yoktu zaten kimseden şikâyetçi de olmadım (TS-2).

Olayların bu boyutta olduğunu anlamamıştım. Sonuçta kalabalık içinde bazıları böyle taşkınlıklar yapmışsa da ben bu olayların içinde olmadım (KS-6).

Kendisinin mağdur olduğunu düşünme

Bu alt tema altında failler, olayda kimseye zarar vermediğini, tam tersi olayın büyümemesi için çaba sarf ettiğini belirtmiş; bu koşullarda sanık statüsünde yargılanıyor olmanın mağduriyet yarattığını belirtmiştir.

Ben olayları yatıştırmaya çalıştım. Polislerle gezdim. Halka dağılmaları konusunda telkinde bulundum. İnsanları durdurmak için uğraştım. Şimdi buradayım. Neden benim ismimin verildiğini anlamış değilim (SS-2).

Bu olaydan bir yıl önce Romanlar benim oğlum olan .....'a kahvede ve evde silah çekmişler. Ben de bu olaya şahit olduğum için ifade verdim. Bu olay nedeniyle de söz konusu bu suçlamayı benim üzerime atmaktadırlar. Üzerime suç atanın Romanlar olduğunu biliyorum ancak isim olarak bilmiyorum. Suçla uzaktan yakından ilgim yoktur (SS-22).

Ben olayların içerisinde kesinlikle bulunmadım, elimde sopa yoktu, Romanlara "Buradan gitsinler, burada onları istemiyo-

ruz" şeklinde sözler söylemedim. Ben o sırada sokak üzerinde bulunan tekel dükkânımda bulunmaktaydım. Esas onlar büfeme zarar verdiler, çok mağdur oldum (SS-50).

Ben bu olay sonrasında işimi kaybettim. Ben de zor günler geçiriyorum (İS-4).

Sanıkların büyük çoğunluğu tarafından paylaşılan suçsuzluk iddiası, farklı bağlamlarda dört tema altında ortaya konmuştur. Lince sebep olan eylemler esnasında orada bulunmak dışında olumsuz bir davranışta bulunmadıklarını ifade etmişlerdir. Suçsuz olduğunu kanıtlama çabası devlet görevlilerinin yanında olmak şeklinde bir yakınlıkla kurulmaya çalışılabildiği gibi, kendisini toplumsal hiyerarşide daha üstte konumlandırma gayretinde de görülmektedir. Ayrıca sanıkların, suçlu olup olmamakla ilgili kendilerini ifade ederken eylem içinde kendi davranışlarını önemsiz gösterme ya da normalleştirme eğiliminde olabildikleri anlaşılmaktadır. Bu durum kendi suçsuzluklarını kanıtlamak için sanıklar tarafından geliştirilmiş bir strateji olarak görülebilir. Devam eden bölümde linç eylemine dair değerlendirmelerin olduğu kategori ele alınmıştır.

Linç eylemini değerlendirme

Lincin kolektif şiddet türleri arasında sayılan bir eylem olduğuna ve kitlenin icrasıyla gerçekleşen bir niteliği bulunduğuna değindik. Eylemin de tıpkı kimlik gibi tanımlayıcı bir unsur olduğundan bahsedilebilir. Eyleme dair yapılan adlandırmalar, eyleyen özneye ve kitleye, yani ona ve aidiyet hissettiği topluluğa dair de açıklamalar içerir. Bu haliyle kimlik, içine eylemi de alan bir pratik kategorisidir. "Bir pratik kategorisi olarak kimlik, "alaylı" aktörlerin, bazı gündelik ortamlarda kendilerini, faaliyetlerini, başkalarıyla neler paylaştıklarını ve başkalarından hangi yönlerle ayrıldıklarını anlamlandırabilmek amacıyla kullanılır. Siyasi girişimler tarafından da insanları, kendilerini, çıkarlarını ve açmazlarını belli bir şekilde anlamlandırmaya yöneltmek; belirli insanları (belirli amaçlar doğrultusunda) "on-

larla özdeş" (*identical*) olduklarına, ötekilerden farklı olduklarına ikna etmek ve belirli hatlar doğrultusunda örgütlenip kolektif hareket etmeyi gerçekleştirmek için kullanılır" (Brubaker ve Cooper, 2014, s. 410-411).

Kimliği tanımlarken yapılan aynılığa yönelik vurgu, şiddet söz konusu olduğunda, aynı olmayana yönelen bir eylem olarak ortaya çıkar. Bu kategori dahilinde sanıkların, yaşanan bu linç eylemini nasıl değerlendirdikleri ele alınmaktadır. Her biri kolektif şiddet eylemi kapsamında sanık olarak yargılanan ve çeşitli ölçülerde hürriyeti bağlayıcı bir ceza ile karşılaşma ihtimali olan kişilerin, söz konusu olaya tepkileri ve yaklaşımları araştırılmıştır. Sebep oldukları olaya ve mağdurlara dair nasıl bir tanımlama içinde oldukları anlaşılmaya çalışılmış, konu iki temaya ayrılarak ele alınmıştır. Bunlar, olaya dair değerlendirmenin yapıldığı "yürüyüşe katılmak" ve mağdura dair değerlendirmelerin ortaya konduğu "tanışıklıktan düşmanlığa" başlıklı temalardır.

Olaya dair değerlendirme: Yürüyüşe katılmak

Modern devletin ortaya çıkışı ile birlikte kamusal alanın genişlediği ve sivil toplumun zenginleştiği, kitlelerin de artık değişik biçimlerde siyasete doğrudan katılabildikleri ve kamusal alanda rollerini oynadıkları söylenebilir. Öyle ki kamusal alanda seçimler, siyasete katılım ve parlamenter politikalar gibi sembolik katılımın yanında, gösteri, miting, yürüyüş, doğrudan eylem, grev gibi farklı katılım biçimleri de görülmeye başlanmıştır (Çetinkaya, 2008, s. 127-135). Kitle ortaya çıkıp farklı veçheleriyle tanımlanırken genişleyen kamusal alan da farklı toplumsal ve siyasal kesimlerin seslerini kamuoyuna duyurmak için daha uygun bir ortam yaratmıştır. Bu kapsamda kamusal bir hak olarak "yürüyüş", toplu olarak yapıldığından bir talebi dillendirmek ya da bir protesto amacıyla yapılan bir kitle eylemi biçiminde tanımlanabilir. Bu durum, sivil toplum tarafından icra edilir ve demokrasi ile de ilişkili düşünülebilir. Ele alınan davalarda da sanıklar, eylemlerini "yürüyüş" ve ona ya-

kın çağrışımları olan olumlu ifadeler kullanarak tanımlamışlardır. Teröre karşı mitingler, protesto gösterilerine karşı gerçekleştirilen karşı protestolar ve tepki yürüyüşleri, cenazeler sonrası toplanan kalabalıkların eylemleri, linçleri önceleyen kitlesel hareketler olmuştur. Kitlenin şiddet içeren bu eylemliliğinin ele alındığı bu tema, kendi içinde ilk alt temaya ayrılmış, ilkinde tanımlamaya, ikincisinde ise adlandırılan eyleme dair değerlendirmelere yer verilmiştir.

Toplumsal bir olay

Bu alt temanın ortaya koyduğu en önemli bilgi, sanıkların büyük çoğunluğunun, hatta neredeyse tamamının lince dair tanımlamayı başka adlarla yapmış olmasıdır. Birkaçı dışında hiçbir sanık, karıştığı iddia edilen eyleme linç dememiş, olumsuz çağrışımları olmayan ve daha yüksüz adlandırmalar kullanmayı tercih etmişlerdir. Linç ifadesinin sanıklar tarafından sadece bir kere kullanıldığı görülmüş, geri kalan tüm kullanımlar mağdurlar tarafından yapılmıştır. Sanıkların, olayı farklı adlarla değerlendirerek yasa önünde olumsuz tepkilerle karşılaşma ihtimalini azaltmaya çalıştıkları söylenebilir. 187 sanığın 73'ü yaşananları farklı ancak olumsuz olmayan adlarla tanımlamış, beş sanık yaşananları olumsuz adlandırırken sadece biri linç diye tabir etmiş, o da linçten mağdur kurtardığını iddia ederken bunu kullanmıştır.

Bu alt tema altında lince dair adlandırmalar, bir sonraki başlıkta ele alınacak olan "gerekçeler ve toplumsal tahayyüller" kategorisinin iki teması ile yakından ilişkilidir. Bu temalar, "zararın reddedilmesi" ve "karşı tarafı suçlama"dır. Sanıklar, yaşanan kolektif şiddet eylemini de içine olan olayları, yürüyüş, olay, kalabalık, protesto, gösteri, eylem ve toplumsal bir olay gibi değişik tabirlerle tanımlamışlardır.

> Sloganlar atıldı, biz gittiğimizde çadırlarda kimse yoktu, kimse olmadığı için kimse ile karşı karşıya gelmedik, biz gittiğimizde çadırlar yıkılmıştı, biz yıkmadık, oradaki çadırdaki insanla-

rı ambulansla biz gelmeden götürdüklerini öğrendik, orada sadece yürüyüş yapıldı ve slogan atıldı (SS-32).

Suça konu olay günü ben evimdeydim. Bir ara hastaneye kadar çıkıp geri geldim, olaylara hiç karışmadım, anons üzerine de Hükümet Konağı'nın önüne geldim (SS-63).

Olay günü kalabalığı görmem üzerine yürüyüşe katıldım, önünde kalabalık toplanmıştı (KS-28).

Meşru bir hakkın kullanımı olarak tanımlanan eylemin gerekçesi ise çoğu zaman terör ya da şehit cenazeleri olmaktadır.

Terör olaylarını protesto için toplanan kalabalığın içerisine katıldım. Ancak bunun dışında herhangi bir eyleme iştirak etmedim (KS-20).

Olay günü işten çıktıktan sonra Ankara Caddesi'ne geldim, ortalık kalabalıktı, saat tahminen 18.30-19.00 sıraları idi, şehitlerimiz için yapılan gösteriye katıldım (KS-38).

Polis beni de eylemci sanarak gözaltına aldı. Ben kesinlikle eylem için yola çıkmadım (SS-14).

Kalabalık ile birlikte o işyerine gittim. Ben gittiğimde o işyerinin camları kırılmıştı. Toplumsal bir olay vardı. Elime gazete veya peçete tarzı bir şey geçti. Bunu kalabalıkta birinden aldım. Çakmakla tutuşturdum. Sonrasında işyerinin dışına çerçevenin önüne attım. Daha sonra da etraftakilere onu söndürmelerini söyledim, bu sırada ben pasajın içine girerek çay ocağının üst kısmındaki boş dükkâna Türk bayrağı asmak için gittim (K-23).

Sanıkların bazıları olumsuz yargılarla olayı tanımlamış, dört sanık yaşanan olaya kavga, altı sanık ise saldırı demiştir.

Olay tarihinde Selendi'de, Roman vatandaşlar ile yerli halk arasında bir kavga çıkmış, biz de oraya gittik, gittiğimizde sözlü tartışmalar vardı, ancak kavga olayını görmedim (KS-21).

Olay sırasında yürüyüş yapıldığını ve saldırı olduğunu duydum. Saldırılar birden çok yere yapılmıştı (KS-51).

Linç ifadesi yalnızca bir sanık tarafından kullanılmıştır. Bu kullanımda sanık, eylem sırasında mağdurdan yana tutum aldığını ve olayların yatıştırılması için uğraştığını belirtmiştir. Olayın adıyla anıldığı tek durum, sanığın kendini suçlu olduğunu düşündüğü kişilerden ayırması ve eylemini milli sembollerle anlatması biçiminde olmuştur.

> (...) Ben gittiğimde dükkânın camları kırılmıştı. Zarar verilmişti. Benim dükkâna zarar verecek herhangi bir eylemim olmadı. Hatta faydam olduğunu düşünüyorum. Çünkü işyerine atılan ateşi bizzat ben söndürdüm, ayrıca orda bulunan tanımadığım bir kişiyi linç edilmekten kurtardım. İşyeri içerisine kesinlikle girmedim. Orada Türk bayrağını açtık ve İstiklal Marşı'nı okuduk. Zarar verecek bir eylemim olmadı. İçeriye atılan madde bir gazete parçasıydı, yanar haldeydi, ben söndürdüm (KS-21).

Tepki göstermek

Sanıkların olan biteni kavga, saldırı gibi olumsuz ifadelerle tanımlamalarından ya da eylemi gösteri, olay gibi nötrleştirmeye yönelik yaklaşımlarından bağımsız olarak olayda kendi sergiledikleri davranışları, olumlayıcı ifadelerle tanımladıkları ve bunları olağan bir durum olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

> Olaylara tepkimi göstermek için katıldım (ÇS-3).

> Halkın şehitlere tepki göstermesinden, bunun için yürüyüş yapmasından doğal bir şey olamaz. Ben de gittim çünkü şehitlerimiz için hepimiz bir arada olmalıyız, fikrim budur (KS-14).

> O gün yürüyüş olacağı biliniyordu, önceden söylenmişti. Ben de yürüyüşe katıldım, sonuçta şehitler veriliyor bu memlekette. Yürüyüşte birtakım olaylar oldu. Ama insanlar yaşadıkları yerde tatsızlık olsun istemez. Yani vatandaşların tepki göstermesi de suç olmamalı (KS-76).

Yaşadığın semtte, mahallende böyle bir olay olsa, mahallene zarar verilse durmak olmaz (TS-1).

Sanıkların linç eylemini nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bu alt tema altında, linç eylemini adlandırırken sanıkların çoğunun ortak eğiliminin, lince linç dememek olduğu görülmüştür. Gözle görülür ve inkâr edilemez düzeyde şiddet barındıran linç eylemlerinde bile şehitlik, namus gibi kutsal bir değere bağlanarak nötrleştirilen şiddet eylemi, kitlelerin demokratik hakkı olan yürüyüş, eylem, protesto gibi hak arayışıyla toplanan kalabalıkların davranışı olarak değerlendirilir. Yaşananları bu kadar olumlu değerlendirmeyen sanıkların bir kısmı da bu eylemlerini, etkiye verilmiş bir tepki olarak adlandırmış, tepkinin muhatabını da mağdurlar olarak daha en baştan tanımlamıştır.

Mağdura dair değerlendirme: Tanışıklıktan düşmanlığa

Tanım, bir sınır çizme işidir ve her tanım kendini ve kendi gibi olmayanı da içine alır. Kimliğin bu niteliğinin, bir süreç, bir anlatı ve bir söylem olarak daima ötekinin referansıyla kurulduğundan bahseden Stuart Hall için kimlik kendini inşa edebilmesi için "öteki"ne ihtiyaç duyan, tamamlanmaz olan ve öznellik olarak sürekli yeniden tesis edilendir (Hall, 1998, s. 41-70-72). Sanıkların, linç vakalarında mağduru tanımlarken başvurdukları yol da bu şekildedir. Mağdura dair değerlendirmelerinde sanıklar, mağdurları bir karşıt grup, topluluk ya da millet olarak tanımlar ve negatif şekilde adlandırır. Bu olumsuzlama, biz ve onlar karşıtlığında, olumlu nitelikleri kendine alma biçiminde olmaktadır. Burada yapılan kendi kimliğini kurmak için ötekine dair olumsuz değerlendirmelerde bulunmaktır.

Sanığın mağduru değerlendirmesine yönelik bu temanın başlığı "tanışıklıktan düşmanlığa" olarak seçilmiştir. Bu başlık linç eyleminde tarafların yakınlığına gönderme yapmaktadır. Ancak bu yakınlık, şiddet eyleminin önüne geçen bir dinamik olmak-

tan öte, tanıma aynı zamanda dışlamayı da kapsayan bir "düşman" fikrini içinde barındırır (Saraçoğlu, 2014). Sıklıkla karşılaşılan, çoğu zaman tanış olunan "öteki" ile ilişki, linç söz konusu olduğunda düşmanlık ilişkisine kolaylıkla dönebilmekte ve mağdurun mağduriyetinin görmezden gelindiği bir hal alabilmektedir.

"Süreceğiz bu Çingenleri buradan"

Düşman metaforu etrafında Türkiye siyasi tarihinde muhalif odaklarla hâkim söylem arasındaki ilişki ele alındığında, 2000'li yıllarda lincin muhatabı olanların birer iç düşman, içerideki yabancı ve çoğu zaman da terörist olduğu söylenebilir. Bu hâkim çerçevenin en temel dayanağı ise milliyete dayalı kimlik tanımıdır. Milli kimlik çerçevesinin dayandığı temel nitelikler, ortak bir tarihsel toprak yahut yurt kavrayışı, ortak mitler ve tarihsel bellek, ortak bir kitlesel kamu kültürü, bütün bireyler için bağlayıcı bir hak ve ödevler sistemi ve ortak bir ekonomidir (Smith, 2002, s. 15). Bu tanımlayıcı çerçevenin özellikle ilk üçünü oluşturan yurt kavrayışı, ortak mitler ve tarihsel bellek gibi niteliklerin linç eylemlerinde izlerinin sürüldüğü ve lince dayanak oluşturduğu söylenebilir.

Sanıklar, mağdurları etnik ya da politik kimlikleriyle, yaşam tarzlarıyla ve kendileriyle kurdukları ilişki ile tanımlamışlardır. Mağdurlar için çoğu zaman milliyete dayalı bir sınıflamayla Romanlar, Çingeneler, Kürtler ifadelerini kullanmışlar; onlar, bunlar, bu insanlar, şahıslar gibi öznesiz ifadelerin yanında teröristler, HDP'liler ve PKK'lılar gibi tanımlarla etnisiteye dayalı, politik kimlikle ilişkili ve birbirini ikame ettiğini varsaydıkları adlandırmalar kullanmışlardır. Milli ya da politik bir meselenin olmadığı durumda da mağdur, örneğin sapık olarak tanımlanmıştır. Sanıkların bu tanımlamaları yaparken genelleyici bir bakış sergiledikleri ve "biz" ve "onlar" kutuplaştırmasına dayandıkları görülür. Genelleme ise kişi ya da kişilere dair değil siyasi ya da etnik bir topluluğa mensup olan kişilere dair tanımlama biçimindedir.

> Romanların buradan gitmesi gerekiyor. Bunlar bize zarar veriyor, manevi değerlerimize küfür ediyor, bu duruma gelmesinin sebebi onlardır. Kavga çıkarıp olayları büyüttüler (SS-3).

> Süreceğiz bu Çingenleri buradan, Selendi bizimdir bizim kalacak (SS-17).

> Romanlarla birlikte buraları hep bozuldu. Evimizi verdik, alışveriş ettik ama dertleri bitmedi (SS-4).

Etnik kimliği dışlayıcı söylem burada yerini terör söylemine bırakmış ve terörle ilişkili örgüt ya da parti adlarıyla birlikte "karşı" taraf tanımlanmıştır.

> Onlar PKK'ya yardım ediyorlar diye duydum. Kalabalık da hep onların işyerine yönelmişti. Dükkânın camları kırılmıştı (KS-21).

> Kalabalığın içindeydim, elime bir sopa almıştım. Onlar bizim huzurumuzu bozuyor, ailemize, değerlerimize küfür ediyor (SS-43).

> Bunlar buradan gidecek, siz bu insanları buradan göndermezseniz, biz gereğini yapacağız dedim, (jandarmaya hitaben). Öfkeyle söylediğim sözlerdi bunlar. Olaylar yatışsın istiyordum ben aslında (KS-29).

> Şahıslar kalabalığa saldırdılar, zaten geçmişte de uyumsuz davranışları olduğunu biliyordum (SS-7).

> Şehitlerin olduğu günlerde sokaklarda teröristleri savunanlara karşı çıkmak istedim. Yürüyüşlere bu duygularla katıldım (KS-23).

Mağdura dair tanımlamalar onların doğrudan "terörist" olmasalar da teröre yakın olduklarına dair rivayetlerden beslenmektedir.

> HDP'lilere sempati gösterenlere tepki verildi, olaylar bundan oldu. Sonuçta camdan binaya çıktık, HDP bayrağını indirdik, bayrağımızı astık (KS-27).

.....'nin PKK'lılara destek olduğunu, yardım ettiğini duydum (KS-16).

Linç mağdurunun suçla ilişkilendirilmesi, bu suçun çoğunlukla cinsel istismarı içeren bir yanının olduğuna dair vurgu ele alınan bir davanın ana konusudur. Bu örüntünün sıklıkla tekrar eden bir örüntü olduğu ise biliniyor. Özellikle ABD'de siyah erkeklerin beyaz kadınlara yönelen cinsel saldırılarına tepki olarak linçlerin gerçekleştiği iddiası (Brundage, 1993) uzun bir linç tarihinin kısa bir özeti olarak da düşünülebilir.

> ..... adlı şahıs (mağduru kastediyor) bir kızı eve sokmaya çalışıyorken gördüm. Müdahale etmeye çalıştım. Köpeği üstüme saldı, kızın elinden tutmuştu. Kız da direniyordu, sabah 7.00 sularında oldu, kız kaçtı. Kendinden yaşça küçük kızlarla vakit geçirirdi, sapıklıklarından mahalle bezmişti. Ben bu olaya müdahale ettim diye bana saldırdı (TS-1).

Bu alt tema altında ele alınan sanıklar sadece adlandırma yapmamış, aynı zamanda mağdura dair olumsuz ve dışlayıcı ifadeleri de sıklıkla kullanmışlardır. Bu ifadeler "gerekçeler ve toplumsal tahayyüller" kategorisinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir; bu suçlayıcı ifadeler, aynı zamanda şiddet eyleminin sebebidir.

> Üzerime suç atanın Romanlar olduğunu biliyorum. Ancak isim olarak bilmiyorum, tanımıyorum (SS-22).

> Bir kısım Roman vatandaşlar, bize, malımıza saldırdılar, dükkânımızın camlarını kırdılar. Benimle birlikte orada bulunan herkesin üzerine saldırdılar, bize vurdular. Biz kendimizi savunduk (SS-43).

> Mahallenin kızına, sokaktan geçen kadın turistlere sarkıntılık ediyordu (TS-1).

Sanıkların mağdurlara dair değerlendirmeleri, mağdura verdikleri isimlerde karşımıza çıkmakta olup mağdurların daha çok yabancılık, uzaklık, düşmanlık ve nefret içeren adlarla ta-

nımlandığı görülür. Linç eyleminin değerlendirilmesi gibi, burada dile getirilmiş olan tanımlama ve değerlendirmeler, ayrımcılık ve dışlama ifadeleri içerir. Çoğu durumda da sanıklar, olaylar farklı nitelikte gerçekleşmiş olsa da şiddet gören mağduru suçlu ilan etmekte, kendinin bir savunma içinde olduğunu vurgulamaktadır.

"Hiçbir husumetim yoktur"

Burada yapılan olumlu değerlendirmelerin bütününde sanıkların mağdurlarla tanışıklıkları ve farklı derecelerde yakınlıkları olduğu görülmüştür.

> Selendi merkezde de bir evim var. Bu evimde Roman vatandaşlardan kirada oturmaktadır. Benim Romanlarla bir sorunum yok (SS-36).

> Bu işyerlerine taş attım. Buralardan alışveriş yapardım, tanırdım. Hiçbir husumetim, sorunum yoktur (KS-5).

> Mağduru öncesinde beraber çalıştığım için tanırım. Bir ay önce onun serasının demir işlerini yaptık, bir hafta boyunca beraberdik. Yedik, içtik. Bir husumetim, kendisiyle bir sıkıntım, kavgam olmamıştır (ÇS-6).

Olayın ardından yaşanan şiddet eylemi, "tatsızlık" olarak tanımlanmış ve mağdurla konuşularak çözümlenmiş bir durum olarak değerlendirilmiştir.

> Sekiz yıldır kendisini (mağduru kastediyor) tanırım, aynı zamanda müşterimdir. Bir husumetim yoktur. Aramızdaki tatsızlığı olaydan sonra konuşarak çözdük (ÇS-1).

Bazı durumlarda mağdurla tanışıklık ve temas, sanığın mağdura dair daha az dışlayıcı ifade kullanmasına sebep olabilir. Ancak çoğu durumda tanışıklık, linç eyleminin ya da şiddetin önüne geçecek nitelikte değildir. Uzun yıllara dayanan ve herkesçe bilinen tanışıklık ve yakınlık, terörizm gibi sanık açısından önemli görülen konular söz konusu olduğunda önemsizleşir.

Gerekçeler ve toplumsal tahayyüller

Kolektif şiddet eyleminin, sanıklar tarafından hangi gerekçelerle açıklandığı ve bu gerekçelendirmelerin hangi toplumsal, siyasal ve kültürel özelliklere dayandığı bu bölümün konusudur. Kapsamlı içeriği sebebiyle ana kategori olarak tasarlanmış olan bu kategorinin, linç dinamiğini anlamak açısından önemli başlıkları barındırdığı düşünülmüştür. Bu kategorideki anlatımların bir kısmı parça parça ya da benzer biçimde ilk iki kategoride de değinilen kimi başlıklarla örtüşmektedir. Birbirini dışlamayan temalardan oluşan analizde, örneğin bir tema farklı bağlamlarda failin kimliğini, olayı ya da eylemin gerekçesini açıklarken kullanılmıştır. Buna ek olarak aşağıda sıralanan ve farklı temalarda ortaya konan gerekçelerin de birbirini dışlamadığı ve aynı katılımcının birden çok temanın altında aynı anda bulunabildiği de belirtilmelidir. Kategori kendi içinde yedi temaya ayrılmaktadır: "Sorumluluğu inkâr", "resmî makamları arkasına alma", "zararın reddedilmesi", "karşı tarafı suçlama", "eylem motivasyonu olarak duygular", "olayı eşitler arası bir kavga olarak tanımlama" ve "kutsal değerleri koruma iddiası" Son temada ele alınan kutsal değerler, bayrak, şehitlik, namus, onur-gurur ve mahalle alt temaları altında değerlendirilmiştir.

Sorumluluğu inkâr

Sorumluluğun inkârı ya da reddedilmesi çoğu zaman sorumluluğu dışsal bir unsura devretmek biçiminde gerçekleşir. Sorumluluk, onun reddi ve sorumluluğu paylaşmaya dair her tür konu, bu tema kapsamında ele alınmıştır. Sanıkların, yaşanan şiddet olaylarında herhangi bir sorumlulukları olmadığına dair savunusu, neredeyse bir örüntü olacak düzeyde farklı temalarda tekrar edilmektedir. Aslında bu kategori altında ortaya konan diğer altı temanın hepsi de sorumluluğun reddedilmesi temeline dayanmaktadır. Sorumluluğu inkâr temasında ortaya konan gerekçelerin büyük çoğunluğu, ilk kategori olan kimlik

kategorisinde ele alınan sanıkların kendilerini suçlu olarak değerlendirdikleri "duygusal yatırımlar şiddetli sonuçlar" temasındaki anlatımlarla da büyük oranda örtüşmektedir.

> Yürüyüşe katıldım ancak benim olaylara bir etkim olmadı. Kalabalığın arasındaydım sadece (SS-26).

> Bazılarını elinde sopa ile gördüm. Tanımıyorum, görsem hatırlayamam. Ben olayları izledim, meraktan. Bir şey yapmadım (SS-62).

> Ben olaylara hiçbir şekilde karışmadım. İddianamede belirtilen av tüfeğim ruhsatlıdır, olay günü de tüfeğimi dayım .....'in evine götürürken polisler beni durdurdular, ben bu tüfekle herhangi bir eylemde bulunmadım. Suçsuzum (SS-79).

Sanıkların bazıları ise eyleme katılmış ancak olan bitenin sorumluluğunu gruba devretmiştir. Kolektif sorumluluk meselesinin tartışmaya açılmasına vesile olabilecek bu vurgu, hem etik hem hukuki tartışmaları da beraberinde getirir. Etik açıdan bir kitlenin toplu olarak suçlanmasının ya da olumsuz bir davranışın sorumlusu sayılmasının açmazları bir yana, modern ceza adalet sistemi ve yasal düzenlemeler suçun şahsiliği ilkesi etrafında bireysel sorumluluğu esas almıştır ve bu durum anayasal ve yasal güvence altındadır. Bu ilke, suç niteliği taşıyan fiilden, fiili gerçekleştiren fail sorumludur, görüşüne dayanır.[3]

> Kalabalıkla hareket ettim. Tek başıma değildim (KS-64).

Bu tema altında bazı sanıklar alkol etkisi ile başka bir gerekçeyi bir arada ortaya koymuşlardır. Linç eyleminin bir organizasyon olduğunu belirten sanıklar, tanımadıkları, dışarıdan birinin varlığına işaret etmişlerdir. Provokasyon iddiası ortaya atılmış, ancak bu iddia belirsiz bırakılmıştır. Başkaları tarafından organize edilen eyleme, alkolün etkisiyle katılınmış olduğu savı bu ifadelerin ortak noktasıdır.

---

3 İlgili düzenleme T.C. Anayasası 38. madde ve TCK 20. maddelerde belirtilmiştir.

> Alkol aldım. Herhangi bir siyasi partiye kaydım yoktur. Takım elbiseli tanımadığım kişiler bizi HDP binasına yönlendirdi. Taş attım. Gül Kitabevi'nde eşya devirdim. Galeyana geldim, kendimi kaybettim (KS-13).

Eylemin daha önceden belirlenmiş bir organizasyon olduğu görüşünü savunan bazı sanıklar kendi savunmalarını da bu fikir etrafında geliştirmektedir:

> Alkollüydüm hatırlamıyorum. Yürüdük, çeşitli mekânlara gittik. Kalabalığı kimin organize ettiğini hatırlamıyorum (KS-17).

Bu iki gerekçeyi bir arada kullanma durumu aynı zamanda sorumluluğun birden çok kere inkârı anlamına da gelmektedir.

Resmî makamları arkasına alma

Bu tema özellikle Selendi ve Kırşehir'de gerçekleşmiş linç davalarında sıklıkla kullanılmıştır. Sanıkların, resmî makamların çağrısıyla terörü protesto etmek amacıyla sokağa çıktıkları ve eyleme katıldıkları iddiası, buradaki ifadelerin ana dayanağıdır. Burada kullanılan resmî kurum tanımlamasının, devlet dışı kimi organizasyonları, örgütleri de içerdiği belirtilmelidir. Hatta bu söylem, resmî yetkili kişileri de kapsamaktadır. Ayrıca olay esnasında ve sonrasında olayı anlamaya, yatıştırmaya yönelik resmî makamların sanıklarla iletişim kurmuş olması da bu tema altında sıklıkla vurgulanmıştır. Sanıklar, olayı yatıştırma misyonu ile resmî makamlarla birlikte çalıştıklarını, işbirliği içinde olduklarını vurgulamışlardır.

İlin en üst mülki amiri olan valinin çağrısına uydukları iddiası, sanıkların 19'u tarafından benzer biçimde dile getirilmiştir.

> Valiyi dinlemek üzere katıldım (SS-6).

> Kanuna aykırı olmadığını düşünerek yürüyüşe katıldım (KS-62).

> (...) Şehit cenazesine gitmek için merkezden anons yapıldığı için gittim (ÇS-7).

Bağlı bulunduğu sendikanın çağrısı ile yürüyüşe katıldığı savunması da beş sanık tarafından dile getirilmiştir.

> Sendikası'nın mesajı ile yürüyüşe katıldım (KS-21).

Devlet tarafından seçilmiş olma iddiası vurgulanmaktadır. Seçilmiş olmaya, resmî olarak çağrılmış olmak da eklenmiştir.

> Anons üzerine Hükümet Konağı'na gittim. Hatta kaymakam beyin vali ile görüştürmek için seçtiği kişiler arasındaydım. Suçsuzum... (SS-37)

> Valiyi dinlemek üzere katıldım. Yaklaşık on kişi vali bey ile Hükümet Konağı'nın içerisinde görüştük. Daha sonra olaylar yatıştı (SS-34).

Orada bulunma sebebini meşru ve yasal çerçevede tanımlayan ve devletle ortak hareket ettiği iddiasına dayanan sanıkların bu konuda en net beyanı ise aşağıdaki şekilde olmuştur. Yedi sanık, eyleminin gerekçesi olarak çok benzer ifadelerle bu durumu ortaya koymuştur.

> Resmî kurumlar bile terörü lanetleme için yürüyüş düzenlemektedir. Sendikalar, devlet başkanımız ve birçok kişi teröre lanet mitingine katılmıştır. Ben de bu nedenle teröre lanet mitingine katılmıştım (KS-24).

Sanıklar ortaklık zemini kurdukları tarafı "devlet" olarak seçmiş, kendi eylemini meşrulaştırmak için de devleti (çeşitli kurumlarda ve düzeylerde) sürecin bir tarafı olarak tanımlamıştır.

Zararın reddedilmesi

Bu tema altında, sanıklar katıldıkları eyleme ve yargılandıkları suça dair karşı tarafa herhangi bir zarar vermediklerine değinmişlerdir.

> Kalabalığın yanında durdum, ancak olaylara karışmadım (SS-18).

Tokatüstü Mevkii'ne gittiğimde olaylar bitmişti, jandarma ekipleri Roman vatandaşları alıp götürmüştü (SS-63).

Kimseyi kışkırtmadım. Kimseye zarar vermedim. Yürüyüşe katıldım, teröre lanet yürüyüşüne gittim diye suçlandım (KS-17).

Zarara dair değerlendirme, iki alt başlıkta ele alınmıştır. İlki, zarar vermeye gücünün yetmediği; ikincisi ise kendi verdiği zararın önemsiz olduğunu, daha önce her şeyin olup bittiği yönündedir. Zarar vermeye yönelik bir eylemi olduğunu dile getiren sanıklar, eyleminin bir olumsuz sonuca yol açmadığını belirtmiştir. Bu yol açmama hali ise bir eksiklik, yetersizlik olarak dile getirilmiştir. Bu güç çoğu zaman maddi (fiziksel vs.) bir becerememe haline gönderme yapmaktadır.

Olaylara katıldım. Taş attım, isabet etmedi. Suçsuzum (KS-1).

.....'nun tabelasına vurdum, kıramadım (KS-8).

Zarar vermeye yönelik bir eylem içinde olduğunu dile getiren sanıklar, kendi eyleminin zaten zarar verilmiş olana yönelik ikincil rolde olduğunu ve dahası, etkisiz bir eylem olduğunu savunmuş, gerekçesini de bu fikir üzerine kurmuştur. Onun vereceği zarara gerek kalmamıştır, kitle zaten ondan önce gerekeni yapmıştır.

.....'nda dışarıya atılan masaları içeri attım. Camlar zaten kırıktı (KS-28).

.....'nde yerde bulunan çantaya tekme attım. Yanmıyordu (SS-63).

Sanıkların büyük çoğunluğu, mağdurların gördüğü zararı değerlendirirken bir öncelik-sonralık ilişkisi kurmayı seçmektedir. Zararın aşikâr olduğu ve artık yok sayılma imkânının olmadığı bir zamanda yapılan bu savunma, kendi rolünü ikincilleştirmek ve önemsizleştirmek biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu savunma, linç gibi zararı verenin kim olduğunun tespit edilmesinin güç olduğu kolektif şiddet eylemlerinde sıklıkla karşılaşılan bir temadır. Zararın kimin tarafından verildiğinin tespi-

tinin güç oluşu da sanıkların bu savunmaya başvurmasını kolaylaştıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Karşı tarafı suçlama

Yaşanan olaydan karşı tarafı sorumlu tutma ve bunun sonucunda kendini mağdur ilan etme sanığın, kendi suçsuzluğunu kanıtlamak için seçtiği bir yol olarak düşünülebilir. Ayrıca bu yaklaşım, kolektif şiddetin toplumsal dayanaklarına ve faillerin toplum tahayyüllerine dair de fikir vermektedir. Bu tema, kendi içinde iki alt temaya ayrılarak ele alınmıştır. Bunlardan ilki, "mağduru suçlama"dır. İlk alt teması altında sanıklar, yaptıkları eylemin gerekçesi olarak karşı tarafın suç işlediğini ve bu durumun kendi davranışlarının başlatıcısı olduğu iddiasını dile getirmişlerdir. Bu başlık altında ortaya konan ifadelerin büyük bir çoğunluğunda mağdurların tek taraflı suçluluğu ilan edilmekte ve sanıklar kendi suçsuzluklarını bu yolla kanıtlamaya odaklanmaktadır.

Karşı tarafı suçlama temasının ikinci alt teması ise "devleti suçlama"dır. Devlet, linç davalarında kamu adına yargılama yapan taraftır. Bu konum, sanıkların, devleti en azından hukuki düzlemde tarafsız bir yargılayıcı olarak değerlendirdiği üçüncü bir organ olarak görülebilecek bir konumdur. Ancak sanıklar açısından devleti suçlama, olaylar esnasında devletin müdahalesinin yeterince etkin olmadığına, kendilerinin suçlanmasına yol açabilecek durumlarda dikkatsiz ve özensiz davrandığına ya da kendilerine karşı yeterince korumacı olmadığına dair görüşlere dayandırılmaktadır. Bu bakımdan ikinci alt tema, suçlama başlığı altında yer verilmişse de sanıklar açısından doğrudan bir suçlamadan ziyade bir beklenti ve aradığını tam bulamamış olma ve ayrıcalık talebinin ilanı olarak tarif edilebilir.

Mağduru suçlama

Bu alt tema kendi içinde iki alt başlığa ayrılarak değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki; mağduru, lince konu olan olayla ilgili

herhangi bir suçla suçlama, diğeri ise mağdura dair olayla ilgili ya da ilgisiz daha genelleyici bir tavırla suçlama biçimindedir. İkinci başlık altında ortaya konan suçlamaların büyük çoğunluğu birtakım söylentilere, iddialara dayandırılmaktadır.

Suçlama olayla ilişkili ortaya konmuş, kahvehanecinin beyanı ile asıl suçlunun mağdurlar olduğu iddia edilmiştir.

> Olaydan beş gün önce Roman vatandaşları kahvehanemde olay çıkartarak zarar verdiler. Emniyet amirinin de talebiyle beş gün kahvehanemi kapattım. 5 Ocak günü sabahtan kahvehanemin camlarını taktırıyordum. Roman vatandaşları ellerinde sopalarla dükkânıma doğru gelerek yürüdüler ve tekrardan camlarımı kırdılar, camları taktırmak istediğimde Roman vatandaşlar gelerek "Camları taktırmayacağız, taktırsan da yine kıracağız" şeklinde sözler söylüyorlardı. Biz de kaçarak hastaneye gittik, daha sonra dükkâna geldim, camlarımı taktırdım ve evime gittim (SS-33).

> gecesi ben ..... isimli kahvehanede çalışırken bir kısım Roman vatandaşlar kahvehaneyi bastılar camları kırdılar, benimle birlikte orada bulunan herkesin üzerine saldırdılar, bize vurdular. Ben bu olaylar sırasında yaralandım, olaylar esnasında hastanedeydim (SS-42).

> Ben kitabevine doğru ancak kitabevine değil önündeki kaldırıma taş attım, bu sırada yüzüme çanta geldi, ben de herhangi bir amaç gütmeden ani bir refleksle çantayı alıp tekrar fırlattım. Çanta kırtasiye tarafından gelmişti, ben de tekrar o tarafa doğru ancak yola attım. Pişmanım. Toplantının, yürüyüşün kanuna aykırı olduğunu bilseydim gitmezdim. Ben önüme düşen bir taşı alıp fırlattım, bana herhangi bir kişi taş vermedi. İfademde belirttiğim yüzüme çanta fırlatan kitabevi sorumlusu kişi şu anda duruşma salonunda bulunan ismini bilmediğim şu (mağduru işaret ederek) kişidir (KS-2).

Mağdur edildiğini söyleyen sanık, bunu öncelikle kendi memleketine bağlamakta ve onlardan olup onlar gibi davranmadığı için olayların yaşandığını iddia etmektedir.

(Memleketini belirtiyor) olup onlara katılmadığımız için bize saldırdılar. Bahçede iken üç-dört kişi sopa ve taş gibi şeylerle beni darp ettiler. (...) Mahalleye 30 kişi girmişti, karşı taraftan onların yandaşı olan 150-200 kişinin taş ve molotof ile geldiklerini gördüm, mahalleyi bitireceklerdi (İS-1).

Olay günü kahvehanede otururken babam eve çağırdı, gittiğimde 150-200 kişinin bizim evin tarafını taşladığını gördüm. Sanıyorum biz doğulu olduğumuz için ve kendilerine yakın durmadığımız için evi taşlıyorlardı (İS-3).

Karşı tarafı suçlama eğilimi, kimi zaman olaydan bağımsız olan ve mağdurlara dair söylentiye dayanan bir iddianın dile getirilmesi biçiminde karşımıza çıkar.

Ben daha önceden ..... ve (mağdur konumundaki bir çiftin adını veriyor) ile tartışmıştım. Onlar av tüfeği ile bana ateş ettiler. Suçsuzum (SS-81).

Bayrağın sapıyla camlara vurdum. Tatlı Salonu ve Kitabevi teröre finansman sağlıyor diye duydum (KS-47).

İşyerine yalnızca taş attım. Bezi tutuşturup sonra söndürdüm. Yangın çıkarmadım. Şikâyetçileri tanımam, husumetim yoktur. İşyeri sahibinin terör sempatizanı olduğu söylendi (KS-52).

.....'ne girdim, standı devirdim, çanta attım. Kitabevi sahibi .....'in PKK'yı öven sözleri olduğu iddiasına kapıldım (SS-63).

Mağdurların karıştığı suçların varlığına işaret eden bazı sanıklar, suç iddiasını dolaşıma sokmakta, ancak bu suçlamada bulunan kişinin kendisi olmadığını belirtmektedir.

Kaymakam bey ile olayları yatıştırmaya çalıştık. (...) Kesinlikle Roman vatandaşlarının hırsızlık ve tefecilik yaptığını görmedim (SS-60).

Sanıkların bir kısmı ise mağdurları birden çok suç ile suçlamışlardır.

Selendi'dekiler, Çingeneler oraya yerleşmeye, ev almaya başladılar. Ayrıca hırsızlık, tefecilik yapıyorlardı, köylüleri vurmaya başlamışlardı. Kahvehanede olay çıkardılar (KS-28).

Devleti suçlama

Bu alt tema, mağduru suçlama alt temasına kıyasla daha az suçlayıcı bir özellik taşır. Burada yapılan, suçlamadan öte devletin kendilerine yönelik yetersiz destekte bulunduğu ya da tutarsız davrandığı yönünde bir eleştiridir. Devlet tarafından yeterince onaylanmama, sanığın davranışının takdir edilmemesi ve buna yönelik bir sitem, bu alt temanın içeriğini oluşturur.

O gün şehit cenazemiz vardı. Taziye için cenaze evine gittim önce. Sonra kalabalığın meydanda toplandığını görünce oraya yöneldim, kargaşalık vardı. Ben o anda şahsı tanımadım, büstün üstündeydi. Jandarma alıp araca yerleştirirken kalabalığın PKK'lı dediğini duyunca bir an arabaya bindirilmesine engel olmaya çalıştım, ben de bir tane vurdum. Ama jandarma müdahale edince geri bıraktım şahsı (ÇS-4).

Devlet görevlileri tarafından kendilerine gerekli uyarıların yapılmadığını söyleyen sanıklar, böyle bir müdahalenin kendilerini durdurabileceğini iddia etmişlerdir.

Teröre lanet yürüyüşü yapıyorlardı. Ben de şehitler ölmez vatan bölünmez sloganlarını duyunca elinde bayrak olan bir kişinin elinden bayrağı alarak grubun yanında kısa bir süre bulundum. Sonra polisler gelip beni karakola götürdüler. Biz trafiğe kesinlikle engel olmadık. Polis de kalabalığa önceden herhangi bir uyarı yapmadı. Daha sonra uyarı yapıldı. Suçlamaları kabul etmiyorum. Resmî kurumlar bile terörü lanetleme için yürüyüş düzenlemektedir. Sendikalar, devlet başkanımız ve birçok kişi teröre lanet mitingine katılmıştır. Ben de bu nedenle teröre lanet mitingine katılmıştım. Kesinlikle bize de herhangi dağılın uyarısı yapılmadı. En son polisler dağılın dedikten sonra biz de sessizce dağıldık (KS-39).

Yukarıdaki anlatımlarla, sanıkların büyük çoğunluğunun, mağduru suçlamaya yönelik gerekçelerde ortaklaştığı görülmüştür. Bir kısmı olay etrafında, o dönem yaşanan bir kayıp, kişisel bir zarar ya da toplumsal gündeme atıfla mağduru suçlarken bir kısmının suçlamasının dayanağı mağduru terörle, suçla ya da vatan hainliğiyle ilişkilendiren spekülatif bir haber ya da bilgidir. Mağdura dair tüm suçlamalar, ayrımcılık ve dışlamaya yol açabilecek önyargıları içinde barındırmaktadır. Bu bölümde, sanıkların devlete yönelik dile getirdikleri ifadeler, suçlama başlığı altında ele alınmışsa da bu ifadeler devletle aynı tarafta olduklarını ilan etmenin bir biçimi olarak okunmuştur. Çünkü sanıkların anlatımlarında devletle arasına bir mesafe koymaktan öte zayıflayan bazı bağları güçlendirme, bir yanlış anlamayı giderme gibi taleplerin olduğu anlaşılmaktadır.

Duygularına kapılma

Duygular, sanıkların mahkeme ifadelerinin çoğunda yer bulmuş, bir gerekçe olarak öne sürülmüştür. Duygular çoğu kez kişilerin sokağa çıkma, eyleme katılma gerekçesi olarak ortaya konulmuştur. Diğer yandan eylemde zarar verme, şiddet gösterme gerekçesi olarak da duygular ifade edilmiştir. Bu tema altında sanıkların büyük çoğunluğu eylemine kaynaklık eden, doğal ve haklı birer dayanak olarak duyguları tanımlamıştır. Sanıkların bazıları duygularına kapılarak eylemde bulunduklarını ancak eylemlerinin şiddet içermediğini belirtmişken bazı sanıklar ise şiddet eyleminin gerekçesi olarak duygularını öne sürmüştür. İlkinde duygular zararsız, doğal ve kabul edilebilir şekilde ifade edilirken; ikincisinde sorumluluğu duygulara devreden bir bakış, bir kapılma hali olarak duygulara atıf yapılmaktadır. Burada belirtilen eylem ifadesi, bir protesto olarak sokağa çıkma ve şiddetsiz eylem hakkını kullanmadır. Bazı sanıklar ise adına yürüyüş ya da protesto deseler bile şiddet göstermeyi de protestodan saymaktadır. Ortak noktaları sanıkların duygulara dayanarak eyleme geçmeleri iken ayrıldıkları nokta, davranışın bir şiddet eylemi içerip içermediğidir.

Sanıkların bir kısmı, herhangi bir şiddet eylemi içinde olmadıklarını ancak gösterilere katıldıklarını, bunu da duygularına kapılarak yaptıklarını ifade etmişlerdir. Yani duygular, şiddete yol açmayan eylemin dayanağıdır.

> Olanlara üzüldüğüm için yürüyüşe katıldım. Herhangi bir taşkınlık yapmadım (SS-81).

> Çevremdekilerin yönlendirmesiyle ve galeyana gelerek katıldım. Kimseye zarar vermedim (KS-6).

> Kalabalığın coşkusunu ben de hissettim, yürüyüşteydim, slogan attım. Kimsenin malına, canına kastetmedim (KS-18).

Bazı sanıklar ise duygularını şiddete yol açan eylemin dayanağı olarak ortaya koymuşlardır. Üzüntü, öfke, sinir ve galeyan öne çıkan duygulardır.

> .....'ne yöneldik, ben taş attım. Öfke ve sinirle ne yaptığımı hatırlamıyorum (KS-20).

> Ben şehit cenazesi nedeniyle infiale kapılarak HDP binasının önüne gittim. Yerde bulduğum taşları camlara attım. Ben HDP binasına taş atmaya çalışmıştım ancak isabet etmedi. Avukat bürosuna yönelik bir eylemim olmadı daha sonra 10-15 kişinin binaya tırmandığını gördüm, ben de tırmanmaya karar verdim. Avukat bürosuna girmedim yalnızca balkonun demirine basarak üst kattaki HDP bürosuna çıktım. Tabelaya ben zarar vermedim. Doğrudan içeri girdim. İçerdeki Abdullah Öcalan'a ait fotoğrafları gördüm. Ayrıca PKK'ya ait simgeler vardı. Bunları alarak camdan aşağıya attım. Sonrasında işyeri içerisinde malzemeleri yakmaya karar verdim. Yaktığım şeyler yine PKK'ya ait simgelerdi (KS-32).

> Ben dükkânın içine hiç girmedim, şehitlerimize duyduğum üzüntüden dolayı taş attım. Ben başka kimsenin aklına uymadım, o anki duygularımla tepkimi dile getirdim, pişmanım, siyasetle uğraşmam (KS-81).

Daha az sayıda sanık ise eyleme katılsa da şiddet davranışı gösterip başkasına zarar vermesine engel olan bir unsur olarak duygulara vurgu yapmıştır.

> Ben de kalabalığa katıldım. Aslında uzaktan izledim. Ancak kimseye zarar verecek kadar acımasız biri değilim, olanlara üzgünüm (SS-9).

> Yürüyüşe katıldığımı kabul ediyorum, ayrıca grup HDP binasının önüne geldikten sonra .....'ne de saldırı olup taşlanmaya başlayınca baktım olaylar büyüyor ben tahrik amacıyla değil aklıselim kişileri oraya götürüp olayı önlemek amacıyla hareket ettim. (...) Biz olayları engellemek için devreye girdik, vicdanen de rahatım (KS-47).

Duygular sanıklar için hem kendilerini değerlendirirken başvurdukları bir unsur hem de eylemlerinin gerekçesidir. Sanıkların büyük çoğunluğu duyguları, tanımlayıcı bir araç ya da olumsuz davranışlarını meşrulaştırıcı bir unsur olarak ifade etmişlerdir. Bu bölümün ilk kategorisinin "kendini kaybetme" alt teması da benzer biçimde duyguları ele almaktadır. Özetle, duygular kendiyle ve ötekiyle kurulan ilişkinin önemli bir parçası olarak tanımlanabilir.

Olayı eşitler arası bir kavga olarak tanımlama

Bu başlık altında ortaya konanlar, sanıkların anlatılarında lince konu olan eylemin tek taraflı bir şiddet eylemi olmadığına dair fikre dayandırılır. Olayların karşılıklı geliştiği, bir kavga sonucunda şiddet eylemine başvurulduğu savunusu sanıkların ifadelerinde öne çıkar. Bu noktada kavganın başlatıcısı, yani şiddetin esas nedeni de mağdur taraf olarak işaretlenir. Sanıklar kendi şiddet içeren davranışlarını, kendini savunma zorunluluğu olarak tanımlar. Bu kabul, suçta ortaklaşma denilebilecek bir eşitlik anlatısı kurma çabası olarak okunabileceği gibi karşıdakini suçlu gösterme/kriminalize etme girişiminin bir gerekçesi olarak da ele alınabilir. Bu son gerekçenin

linç için sıklıkla başvurulan bir gerekçelendirme biçimi olduğu belirtilmelidir.

> Ben yeraltı çarşısında esnafım, olayların başladığı tahminen saat 19.00 sıralarında işyerimdeydim, dışarıdan slogan ve yürüyüş sesleri geliyordu, çıktığımda kalabalık, HDP binasını taşlamaya başlamıştı, ben de oraya geldim, kalabalık içerisinde iki grup vardı, bir grup diğerlerine PKK'lı, öbürleri başka şeyler söylüyorlardı, ben uzaktaydım, HDP binasının önündeki kalabalık birden kırtasiyenin önüne yöneldi, kırtasiyeyi taşlamaya başladılar, kırtasiye çalışanları ile eyleme katılanlar arasında küfürleşmeler oldu, olaylar büyüdü, ben de kırtasiyeye taş attım, kimin yaktığını bilemiyorum, kırtasiye yanmaya başladı (KS-20).

> Daha sonra .....'nin oradan birisi şerefsizler diye bağırdı, bütün kalabalık koşarak kitabevine yöneldi. Oradaki topluluk kitabevine doğru taş fırlattı, o anki psikoloji ile ben de Gül Kitabevi'nin içine girdim, girişteki gri dolabı salladım, kırmaya çalıştım, kıramadım. İçeride kitabevinin sahipleri vardı. İki kişiyi fark ettim, birisi yaşlı diğeri daha genç iki erkekti. Yaşlı olanın elinde balta vardı (KS-47).

Bazı sanıklar kendilerine ve yakınlarına yönelebilecek olası şiddete karşı evi, namusu, haneyi korumak amacıyla şiddete başvurduklarını ifade etmiştir.

> Eşimin de evde yalnız olması sebebiyle evime doğru yöneldiğimde yüzleri kapalı, ellerinde taş bulunan şahısların evlerin bahçelerine dahi girdiklerini, yakaladıkları şahısları dövdüklerini gördüm. (...) Bir ara silah sesleri kendiliğinden kesildi. Grupta hafif dağılma olunca öne çıktım. İleriye doğru yöneldiğimde herkesin birbirine vurduklarını ve dövüştüklerini gördüm (IS-1).

Sanıkların linç gibi eşitsiz bir şiddet ilişkisini eşit ve tarafsız bir noktaya çekme çabası içinde olduğu, bunu yapabilmek için de mağduru suçlama yolunu seçtiği düşünülmektedir. Mağdu-

ru kriminalize etme linç eylemlerinin hemen hepsinde izine rastlanan bir stratejidir.

Kutsal değerleri koruma iddiası

Kutsal, mitik bir unsur olarak tarih öncesi çağlardan bu yana var olmuş, kurucu ve birleştirici bir rol üstlenmiştir. Kutsal olanın korunması gerektiğine dair varsayımlar ona yöneleni, şiddetin muhatabı kılmış ve bu durum toplumsal ve politik yaşamı etkilemiştir. Kutsalları olan bir ülke tasavvuru da milli kimlik yaratımında bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Kimi semboller, işaretler uzun tarihsel geçmişe atıfla millet olmanın malzemesi olarak var olurlar; marşlar, bayraklar, önemli gün kutlamaları, yaslar, anıtlar ve üniformalar bunun için kullanılır. Bir bakıma "yurt, tarihi bellek ve çağrışımların mekânı olarak; 'bizim' bilgelerimizin, azizlerimizin ve kahramanlarımızın yaşadıkları, çalıştıkları, dua edip savaştıkları yerdir. Bütün bunlar yurdu, yeryüzünde biricik kılar. Nehirleri, denizleri, gölleri, dağları ve kentleriyle 'kutsal' hale gelir" (Smith, 2004)

Sanıklar da içinde bulundukları olaya eşlik eden birtakım kutsallık anlatıları ve sembolleri kullanmışlardır. Eyleme katılma motivasyonlarında dayandıkları kimi değerler, sanıklar açısından dokunulması kabul edilemez değerlerdir. Savunmalarının bir kısmında bu değerlere bir saldırı olduğu, kendilerinin de bu saldırıya bir yanıt olarak şiddet gösterdikleri belirtilir. Kutsallık atfedilen değerler, sanıklar tarafından farklı biçimlerde dile getirilmiştir. Bayrak, şehitlik, onur-gurur, mahalle ve namus gibi kavramlar bu davalarda öne çıkan kutsallardır. Bayrak, şehitlik ve onur-gurur kavramları ele alınan davalardan büyük katılımlı ve çoklu linç eylemlerinin, Selendi'de ve Kırşehir'de gerçekleşen linç eylemlerinin öne çıkan kutsalları olmuştur. Mahalle alt teması hem İzmir hem Köpekli Adam davasında dile getirilirken, namus alt teması ise sadece Köpekli Adam davasında kullanılmıştır. Ele alınan linç davalarının tümünde bir kutsal değere atıf mevcuttur, kutsalın olmadığı bir lince rastlanmamıştır. Kutsala ilişkin değer ya da değerler her

ne ise, o değerin meşruiyetine dair baştan ve sorgulamasız bir kabul söz konusudur. Kutsallar aynı zamanda bir toplumun tümünün o küçük birimde ifadesi olan bir ortak kabuller dünyasının, değerler manzumesinin bir yansıması olarak da ele alınabilir. Bu tema altındaki tüm gerekçelendirmeler, çoğunluk tarafından uzlaşılan, en azından eyleyen açısından öyle olduğundan emin olunan konular olarak dile gelmektedir.

Bayrak

Bayrak, kitlesel eylemlerde, teröre lanet mitinglerinde sıklıkla kullanılan bir simgedir. Bu alt tema dahilinde ele alınan ifadelerde Türk bayrağının linç edilen mekâna asıldığı anlatılır. O mekânda bulunan başka bir bayrağı kaldırmak, tabelayı indirmek ve onun yerine Türk bayrağını asmak pek çok anlatımda tekrarlanır.

> (..) İşyerine girmedim. İçeri atılan şeyi ben söndürdüm. HDP bayrağını indirip Türk bayrağı astım (KS-23).
>
> HDP binasına gittim. Kata çıktım, boş daireydi, Türk bayrağı astım. O kişi benim (fotoğrafı kastediyor). Bayrak bir hafta asılı kaldı (KS-59).
>
> .....'nin içindeki kolonya şişelerini devirdim. İşyerine Türk bayrağı astım (KS-60).

Şehitlik

Bu alt tema kapsamında, linç eyleminin sebebinin o bölgede yaşayan birinin yakın zamanda şehit olması anlatısına dayandırıldığı görülür. Şehidin cenazesine katılan kitle, cenaze sonrası yaşadığı kaybın verdiği duygu yoğunluğu ile linç eylemine dahil olduğu söylemine başvurur. Buna ek olarak linç eyleminin yaşandığı bölgede bir şehit olmasa da ülkede yaşanan bu tür kayıpların yarattığı duygusal atmosfer kitlesel bir eyleme ve şiddet davranışına sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Şehitlik, ele alı-

nan beş linç davasından üçünde öne çıkan bir faktör olmuştur. Sanıkların yarıya yakını şehitler için eyleme katıldığını vurgulamıştır. Kırşehir'de yaşanan çoklu linçlerde, İzmir ve Muğla davalarında eylemin gerekçesi, şehitlerin varlığı ve onları anmaktır.

> Şehitlerin üzüntüsüyle galeyana geldim (KS-19).
>
> Şehitler olduğu için duygularıma yenik düştüm (KS-2).

Onur-gurur

Bu alt tema ile sanıkların şiddet eyleminde bulunma sebebi olarak gururunu, onurunu korumak; kendine ya da topluluğuna yapılan saldırıya bir karşı duruş sergilemek şeklinde ortaya koyduğu görülür. Sanıklar, hatalı, yanlış ya da suçlu davranış sergileseler bile bunun dayanağının onurunu/gururunu kurtarmak olduğunu iddia ederek davranışını meşrulaştırma eğilimindedir.

> (...) okey oynamaktaydım, bu esnada silah sesleri duyduk, bunun üzerine herkesin de yaptığı gibi bulunduğumuz yerden kalkarak silah sesinin geldiği yere doğru gittik, burada baya topluluk halinde insanlar vardı, daha sonra bu insanlar gruplaşarak farklı yerlere doğru dağıldılar, biz de kahvehaneye geri döndük, anons üzerine Hükümet Konağı'na valiyi dinlemeye geldik, bu esnada vali bey arabadan inerken "Siz cani misiniz, bunu geri kalmış topluluklar yapar" şeklinde bir söz söyleyince ben de kendisine "Selendililer cahil olabilir, ancak onursuz ve gursuz değildir," dedim (SS-4).
>
> Senin evladını şehit edecekler, vatanına kastedecekler sen de duracaksın? Herkes buna tepkisini koyar. Biz bunu kabul edecek kadar gursuz değiliz (KS-20).

Mahalle

Kutsal ve korunması gereken bir değer olarak mahalle, linç eylemine kalkışan kitlenin, şiddet davranışını, yaşadığı yeri ve oranın halkını korumak amacıyla yaptığı iddiasını temel al-

maktadır. Mahalle olarak adlandırılan bu alt tema kimi zaman daha kapsamlı yerleşim yerlerini de örneğin beldeyi, ilçeyi ya da kimi zaman tüm ili kapsayacak biçimde kullanılmıştır.

"Selendililer cahil olabilir, ancak onursuz ve gursuz değildir" beyanı "biz"i bir araya getiren ve saldırı anında korunması gereken bir mekân olarak mahalle alt temasını da anlatmaktadır. Mahalle, fiziksel bir mekânı imlemenin yanında geniş ve soyut bir bağlamda hemşerilik, akrabalık, aile olmak gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Linçte sanıklar arasında akrabalık bağının olduğu saptaması da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

> Mahalleye 30 kişi girmişti, karşı taraftan onların yandaşı olan 150-200 kişinin taş ve molotof ile geldiklerini gördüm, mahalleyi bitireceklerdi. Dedemin duvarda asılı olan tüfeğini aldım, dışarıya çıktım, hatta yanımdan geçen TOMA'yı bile görmedim, havaya ateş ettim, tam ateş ettiğimde TOMA'nın geldiğini gördüm (IS-1).

> (...) yüzleri kapalı olan karşı gruptan bize bir şeyler atılmaya başlandı. Kendimizi, ana ve bacımızı korumak için yan sokakta durup onların attıklarını kendilerine geri atmaya başladık. Yanımda kimler vardı vallahi hatırlamıyorum. Baya taşlaştık. Orada bizim köylülerimiz ve akrabalarımız bitişik yakın plandaki evlerde otururlar. Bir ara eve gittim kurusıkı tabancamı alıp dağılsınlar diye bir-iki el, iki olabilir havaya ateş ettim (IS-2).

Namus

Bu alt tema, linç eyleminin, orada yaşayan kadınlara bir saldırı ya da saldırı tehdidi oluşturan kişilere karşı yapıldığı kabulüne dayanmaktadır. Ele alınan beş linç davasının hiçbirinde kadınlara yönelik herhangi bir saldırı olmasa da namusuna saldırılacağı söylentisi ya da iddiası şiddet gösteren kitlenin davranışının bir dayanağı olarak ortaya konmaktadır. Köpekli Adam Davası ve İzmir Davası'nda bu konu açıktan ifade edilmiştir. Bu alt temanın ele aldığı anlatımlar lincin, kitle tarafından bir erkeklik pratiği olarak da var edildiğini vurgular.

> Olaylar sebebiyle eve dönerken teyze kızımın ve yanındakilerin evlerinin önünde sokakta ağlar vaziyette olduklarını gördüm. Ben gece vardiyasına da kalmam sebebiyle uykusuzdum. Bu arada yüzleri kapalı olan karşı gruptan bize bir şeyler atılmaya başlandı (IS-1).

> Sabah evine saat 06.30'da elinden tuttuğu kızı sokuyordu, müdahale ettim, kız kaçtı, köpeği beni ısırdı ben köpeği bıçakladım. Sonra beni bulmuş 08.30'da dükkânıma gelip saldırdı, ...'in de parmağını bıçakla yaraladı (TS-1).

"Gerekçelendirme ve toplumsal tahayyüller" kategorisi altında ele alınan tema ve alt temalar lince dair kuramsal tartışmaların uğraklarını işaret etmekte, lincin dayandığı tarihsel, kültürel ve toplumsal arka planı ortaya koymaktadır. Bu bölümde, ilk tema olarak yer verilen "sorumluğun inkârı" başlığı, diğer altı temanın çatısı olarak da düşünülebilir. Sanıklar bu yolla davranışlarının sebeplerini dışsallaştırmaktadır. Bunu kimi zaman zarar görenin kabahatine ya da eksiğine bağlayarak yapmakta, kimi zamansa verdiği zararı önemsizleştirmektedir. Bu kategoride öne çıkan bir diğer gerekçe, iki farklı temanın da ele aldığı bir unsurdur. Sanıklar, "resmî makamları arkasına alma" ve "kutsal değerleri koruma iddiası" temaları ile devletle, hâkim iktidar ve çoğunlukla kurdukları bir birlikteliğe vurgu yapmaktadır. Bayrağına, marşına, namusuna, mahallesine sahip çıkan vatandaş, buna el ya da dil uzatana haddini bildirmektedir. Bir tür suç ortaklığı ilanı olarak değerlendirilebilecek bu bağlam, mağduru da düşmanlaştırmaktadır. Mağduru bir düşman olarak görme, farklı derecelerde diğer temalarla da izine rastlanan bir unsurdur. Karşı tarafı suçlama teması ile doğrudan yapılan bu iş, daha az suçlayıcı biçimde "olayı eşitler arası bir kavga olarak tanımlama" teması altında da yapılmaktadır. Ortak düşmana karşı aynı tarafta saf tutanlar olarak formüle edilebilecek bir suç ortaklığında ortağına sitem edebilen vatandaş olarak kitle, sorumluluk varsa onu da ancak devletle paylaşarak üstlenmeye razı gibidir. Tüm bu söylenenlere ek olarak bu temaların bütünü, sanıkların eylemini rasyonalize etmeye yönelik bir faktör olarak da değerlendirilmiştir.

Sanıklar, başka bir tabirle linç kitlesi ele alındığında sanıkların kendilerini suç etrafında tanımlamalarından öte, olayla ilişkili düşünürken bir kimlik, özellikle de milli niteliği öne çıkan bir kimlik kurguladığı görülür. Şöyle bir sıra ile linç kitlesinin kimliği tanımlanabilir: Türk, Sünni, vatandaş, erkek, esnaf. Bu kitlenin kendini tanımlarken başvurduğu kimi nitelikler, sıfatlar da bu milli kimlik kurgusuyla ilişkilidir. Linç kitlesi: gururlu ve onurlu, öfkeli, üzgün, hassas, heyecanlı, haklı, mağdur ve endişelidir. Sanıklara dair kategorinin incelenmesi sonucu ortaya konan bu tanımlayıcı kimlik öbeği, etnik-politik bir kimlik tanımıdır ve lincin yöneldiği tarafı ve işbirliği içinde olduklarını gösteren önemli bir belirleyicidir. Linç mekanizmasına bakıldığında, bu beş dava özelinde kitlenin sahip olduğunu düşündüğü "vatandaş" statüsü; içinde sahipliği, hak görmeyi ve duygularla dolu olmayı barındırır.

Milliyetçilik ideolojisi, linçle ilgili düşünürken başvurulan önemli bir uğraktır. Burada sabit bir ideolojik anlayışın yansıması görülmez. Linç kitlesi ile tabi olduğu devlet arasındaki milliyetçilikle kurulan ilişkide değişen roller ve konum alışlardan söz edilmelidir. Bu ilişkide devletin etkin olduğu ve belirlediği yukarıdan aşağıya bir ilişki olabileceği gibi kitleden kaynağını alan aşağıdan yukarıya işleyen süreçler de gözlemlenebilir. Egemen yapı, elinde tuttuğu araçlarla baskın ve belirleyici konumda olsa da toplum üyeleri de –linç açısından düşünülürse kitleler de– duyguları, gelenekleri, ortak kültürel inanış ve kabulleri, dilleri, sembolleri ve kutsalları ile bir yapı inşa ederler. Ahıska, Kentel ve Genç'in (2009), milliyetçilik üzerine çalışmalarında yaptıkları ikili ayrım, lincin oturduğu toplumsal zemini anlamak açısından oldukça işlevseldir. Modern bir kavram olan milliyetçiliği ele alırken iki model önerirler. İlki Fransız Modeli'dir. Bu model, yukarıdan aşağıya bir milliyetçilik inşası fikrine dayanır. Uygarlaşmanın temel amaç olduğu bu modelde, farklı dinsel, etnik ya da kültürel aidiyetler bir ulus üst kimliğinde kurulur. Alman Modeli (kültür) ise ulusun birlikte-

liğini aşağıdan yukarıya doğru kuran bir modeldir. Ulus, kan, kültür ya da ırk temelli anlaşılır ve ulusa tarihsel bir süreklilik atfedilir (Ahıska vd., 2009, s. 20). Bu ikincisi, kitleyi de işin içine katan, milli habitus ile örtüştüğü düşünülen alanla ilişkili bir perspektiftir. Linç de tam bu ikisinin arasında zuhur etmektedir. Türk milliyetçiliğinin bu özgünlüğü, geriden takip edilen bir modernleşme anlayışının sonucu olarak da yorumlanabilir. Ancak her koşulda bu ikili ideolojik anlayışın arasındaki gerilimde linç kendini göstermektedir.

Linç kitlelerinin, eylemlerinin gerekçelerini sunarken dile getirdikleri tam da bu ilişkiyi ortaya koyacak unsurları öne çıkarır. "Sorumluluğu inkâr", "resmî makamları arkasına alma", "duygulara kapılma" ve "kutsal değerleri koruma iddiası", milliyetçilik ile ilişkili düşünülebilecek ve linç kitlesi ile devletin bağını ortaya serebilecek temalardır. Bunlar adeta "milli bir habitus"un şiddetle dışa vurulmuş bileşenleridir. Millete dönüşümün, birlik ve beraberlikle kurulan bir inşa olduğuna dair kabuller, duygulara değinilen her temada duyguları da içine alan bir milli habitusun varlığına işaret eder. Olumsuz davranışın gerekçesi, herkesi içine alan milli bir duygulanma hali olarak tasvir edilir. Hem bireyi oluşturan hem de bireyin eylemlerini yapılandıran bir unsur olarak milli habitus (Heaney, 2013), içine öfkeyi, heyecanı, hırsı ve üzüntüyü alan bir duygular dünyası kurarken bir "biz" de tanımlamaktadır.

Sorumluluğu inkâr, linç açısından önemli bir temadır. Bu kadar eşitsiz ve açık bir şiddetin failinin sorumsuzluğu, tek başına suçtan kaçınmak için başvurduğu bir yol olmaktan ziyade, sorumluluğu tek başına üstlenmemesi gerektiği fikriyle de ilişkilidir. Suç ortaklığı, sorumluluğun paylaşılması talebinde bulunan kitleden devlete yöneltilmiş bir iştirak çağrısıdır. Zira bir suç varsa devlete, millete, vatana karşı işlenmiştir.

Ulusal ve dinsel kimliklerinin içiçe geçtiği linç kitlesi "Ya Allah, Bismillah, Allahu ekber" sözleri eşliğinde, Türk bayrağını, linç ettiği yerlere asmayı ihmal etmemiştir. Lınçte en temel sembol bayrak kullanımıdır. Bir ritüel şeklinde tekrar edilen pratik, istenmeyen bayrağın indirilmesi ve yerine kendi bayra-

ğının asılmasıdır. Diğer kutsallık atfedilen semboller ve işaretler de bu ritüele dahil edilir. Amaç, kitlenin kutsallarına yapılan saldırıları bertaraf etmektedir. Bayrak, şehitlik, namus, mahalle ve onur/gurur linç kitlesinin ortak değerleridir. Bu değerler etrafında kitle, hem kendini hem düşmanını tanımlayarak kendi cemaatini ve ona olan aidiyetini ilan etmiş olur. Kendini "öteki"si ile kuran bu kimlik, düşmanını da 2000'li yıllar söz konusu olduğunda Kürt'te toplamaktadır. Eşitsiz ve hiyerarşik bir ilişkide kurulan bu kimlik, dünyada, özellikle Amerika'da linci tanımlarken kullanılan beyaz üstünlüğü fikrine benzer bir biçimde kendini gösterir. Bu üstünlük, Amerika'nın kurucu ulusal mitiyse ve işlevi sadece dışı belirlemek değil içeriyi de, beyaz toplumu da bir araya getirmekse, Kürt düşmanlığında beliren bu üstünlük iddiası bir Türklük Sözleşmesi gibi Türk olanlara bir taahhüt, bir anlaşma sunar (Ünlü, 2018). Linç ise bu üstünlüğü ilan etmenin ve var etmenin yollarından biri olarak değerlendirilebilir. Neticede belirgin bir bizlik bilinci inşa etmek için şiddete de başvurabilen kitle, bölünme tehlikesine, ihanete, parçalanma endişesine, içerideki düşmanlara karşı hep tetikte olmak durumundadır. Linç de aslında bir alarm halidir; bir kendini savunma ve özünü koruma pratiğidir. Bu durumun yarattığı yarılma sadece büyük politikalarla, resmî söylemlerle ya da politik eğilimlerle açıklanamaz; kitlenin kendi tanımlamaları da önemlidir. Burada lince maruz kalanlar, yani şiddetin mağdurları en başta düşmandır. Düşman, Kürt, PKK'lı, terörist, bölücü, uyumsuz ya da Çingene'dir. Linç ise herkesin üzerinde uzlaştığı bu ortak düşmana verilen tepkidir. Linç, bu denklemde birliği ve bütünlüğü bozan, şehit verdirten, namusa saldıran, ahlâkı bozan kişi ya da grupları günah keçisi haline getirmenin, kurban etmenin vahşi bir biçimidir. Çalışma boyunca linç ele alınırken ve dava dosyaları değerlendirilirken mağdur perspektifinin önemli olduğu düşünülmüştür. Mağduriyeti ele alırken ikili bir değerlendirme yapılmaktadır. İlki, hukuki olarak tanımlanan, bu çalışmada mağdur olarak ele alınan lince maruz kalan kişi ve gruplardır. Buradaki mağduriyet hali tartışmasızdır. Ancak ona dair değerlendirmelere geçmeden önce

burada durup linç kitlesinin mağduriyeti etrafında konuyu tekrar ele almakta fayda var; elbette mağduriyetin dayanağını oluşturan duyguları da hesaba katarak ve failin mağdur olduğu iddiasının bir politik anlatının ve kimlik kurgusunun parçası olduğu iddiasını da tartışarak. Çünkü bakıldığında birçok temanın içeriğinde "biz"i korumaya yönelik güçlü bir hassasiyetin yanında yaşananlardan ötürü failin mağdur olduğuna dair iddiasından türeyen temel bir izlek de öne çıkmaktadır. Bu mağduriyet, milliyetçilik ideolojisiyle ve milli kimlik kurgusuyla ve neoliberal "Yeni Türkiye"nin ötekileriyle kurduğu ilişkide linç kitlesinin kendisini nasıl tanımladığıyla bağlantılıdır. Sanığın kendini tanımlarken ortaya koyduğu bu mağduriyet halinde duygular ve hak talepleri hep birliktedir. Düşmanı en azılı haliyle tanımlayan ve bunun karşısında kendini bir mağdur olarak konumlandıran linç kitlesi, hakkı yenmiş asıl sahip olarak anlatısını kurar. Bu perspektifin genel mekanizması şu biçimde işler: Kendini haksızlığa uğramış, hak ettiğini bir türlü alamamış, şanlı geçmişine rağmen şu an istediği yerde olamamış bir pozisyonda konumlandırma ilk aşamadır. İkinci aşamada kendine bir mağdur bulmak ister. Bulunan mağdur, hem her şeyin sebebi hem de kendi eksikliğinin sorumlusu olandır. Ama aynı zamanda onun hakkı yenmiş mağdur anlatısını onaran, onu tamamlayan bir unsurdur; ötekinin eksikliği ile kendini tam kılar. O, kendisi gibi olanları da mağduriyeti etrafında yanına çağırır. Günah keçisi olarak seçilen kişi ya da grupları dışlayan bu yaklaşım, kutsal bir mağduriyet anlatısı bağlamında duygu yüklü kalabalıkların ruh hali olur. Burada bahsedilen mağdur konumu, esas mağduriyet olmaktan öte bir nevi mağduriyetin gasp edilmesidir. Ya bir vakit mağdur olunduğu için ya da mağdur olmanın avantajlarını kullanmak için bu kimlik seçilir. Bu anlatı, linç ile ilişkili düşünüldüğünde çalışmanın elde ettiği verilerin bununla paralel sonuçları olduğu görülmüştür. Asıl mağdurun kendisi olduğunu düşünen linç kitlesi, şiddet dolu eylemini tanımlarken en çok da duygularına başvurmuştur. Bunlar öfke, üzüntü, heyecan, galeyan gibi duygulardır. Hassasiyet ve tahrik olma da öne çıkan duygulardır. Linç kitlesini içi-

ne alan, onu anlatan, eylemin haklı gerekçesi duygular bu haliyle tek tek kişilerin psikolojik halleriyle ilişkili olmaktan öte kolektif bir karakter taşır. Bu hali tanımlayan en belirgin duygu ise hınçtır. Hınçtan lince giden yolu politik olarak değerlendirme girişimlerinin çok da yeni olmadığı belirtilmelidir. Türk-İslâm sentezinin mazlum/ezik özne tasarımının, iktidar fetişizmi ve intikamcı tazmin eğilimleri ile siyasal bir söylem ve baskıcı-nevrotik bir siyasal ideolojiye dönüşmesini ele alan Fethi Açıkel (1996), Türk sağını kültürel, düşünsel ve sembolik bağlamlarla düşünmüş ve analizini, modernleşmenin yarattığı eşitsiz gelişimin patolojilerinin, kitlelerin anlam dünyalarında yeniden üretildiği fikrine dayandırmıştır. Mazlumluğun ve ezikliğin yarattığı güçlü meşruiyet, kapsayıcı bir biçimde hayatın her alanına yayılır. Böylece ezik, hınçlı, hakkını isteyen toplum kesimleri ve bireyler, baskıcı toplumsal hareketlere ve radikal ulusçu söylemlere de dönüştürülebilir.

"Cahil ama gururlu"

Hınç, mağduriyete dayalı bu kimlik anlatısının en belirgin duygusudur. Nietzsche, Hıristiyanlık ile ilişkilendirdiği ve Fransızca *ressentiment* olarak hınç ve küçümseyici kini içine alacak şekilde kullandığı kavramı, negatif bir anlamda ele almış ve modern Batı kültürünü karakterize eden bir duygu olarak tanımlamıştır. Hıristiyan ahlâk anlayışında sıradan olanın, yığının, kölenin ahlâki başkaldırısında ortaya çıkan hınç, yaratıcı hale gelip değerler doğurmaya başlar. Ancak buradaki değer yaratma işi soylu ahlâkın evetleme üzerine kurduğu değer üretme yerine, dışta olana, farklıya, kendinden olmayana hayır diyen bir reddediş üzerine kurulmuştur. Bu durum, bir düşmanı ya da en hafif ifadeyle bir ötekini doğurur. Eyleme dayalı gerçek bir tepki gösterme hakkı reddedilmiştir. Hınç, kendini intikamla avutanların aracıdır. Bu durum değer yaratma işinde bir ters yüz olma yaratır ki Nietzsche'ye göre bu, hıncın temel özelliğidir (Nietzsche, 2008, s. 51). Scheler ise hıncı başkalarına karşı duyulan kızgınlık, garez, intikam, haset, kötüleme ve değersiz-

leştirme olarak tanımlar (Scheler, 2004, s. 12). Onu farklı öfke biçimlerinden ayıran nokta, iktidarsızlık ve tıkanma halinin varlığı ile bu olumsuz hislerin tekrar edile edile bir düşmanlık devinimi yaratması, bilincin kendi kendini zehirlemesidir. Bu zehirleme işi, ilk aşamada hınç duyulandaki niteliği yadsımak biçimindeyken bu iktidarsızlık hali ve tıkanma sürdüğü müddetçe yadsımayı aşıp genel bir körlüğe yol açabilir. Dizginlenemez bir iktidarsızlık bilinci etrafında gelişen hınç bu haliyle altta olanın, hizmet edenin, tahakküm altında olanın davranışıdır. Bu duygunun ortaya çıkmasında bastırma, özellikle intikam hissinin bastırılması etkindir. Bastırılmış olanın intikam, haset olarak ortaya çıkması, beraberinde bizi, bizim gibi olmayanla yüzleşmeye, gerekirse onunla çatışmaya davet eder. Kavramı sosyolojik bir biçimde ele alan Scheler, kavramın değerler dünyasında yarattığı çürüme ve bozulma konusunda Nietzsche ile hemfikirdir ancak ona göre bu bozulmanın sebebi, Hıristiyan ahlâk anlayışına içkin kabuller değil, modern burjuva ahlâk anlayışının yarattığı etkilerdir (Scheler, 2004, s. 121-124). Schelerci hınç aşağılama, haset, nefret, kaygı ve öfke gibi duyguların dışavurumunun engellendiği durumlarda oluşur. Bu bastırma işlemi duyguları yok etmek yerine düşmana yönelen bir intikam duygusu olarak ortaya çıkar. Geçmişin olumlu hatıralarına takılı hınçlı insan, geleceği de düşmanının gördüğü zararda onararak var olur. Bu olumsuz duygular kolektif bir hal de alabilir. Tüm hakkı yenmişler hınçta bir araya gelir. Kolektif hınç olarak tanımlanan bu hal (Stockdale, 2013, s. 507) hınca yol açan yaralanmanın sadece kişisel olmadığını, belli insan gruplarına yayılarak onların eylemini belirlediğini iddia eder.

Hınç bir iktidarsızlık halinin, iktidara ulaşamayan mağdurda yarattığı hissiyatların toplamı olarak ele alınabilir. Ancak hıncı, iktidarı elinde bulunduranlarla ilişkili düşünen ve bu duyguyu iktidarda olanlarla ilişkilendiren bir anlayış da mevcuttur (Fantini, 2013, s. 4). Öyle ki neoliberal çağın popülizm anlayışı, hınç ile ilişkilendirilebilir ve bu duygunun temsilcisi yeni popülist liderlerin bir kurtarıcı olarak ortaya çıktığından bahsedilebilir. Sağ popülizmde ve otoriter lidere verilen destek-

te hınç, öfke, intikam, tepki, aşağılanma ve acıyla baş etmenin bir yoludur (Brown, 2019, s. 192). Trump'ın (Brown, 2019), R.T. Erdoğan'ın (Tokdoğan, 2021) yönetim anlayışları bu tür liderlik etme ile ilişkilendirilmiştir. Tokdoğan bunu ontolojik hınç olarak tanımlamış ve varoluşun kendisinden duyulan derin nefretle bağlantı kurmuştur (Tokdoğan, 2021, s. 165). Bunun bir yönetme biçimi olması ise güçsüzlükten bir eylem çıkarma, eksikte ortaklaşma şeklinde ifade edilebilir. Neoliberalizmin yeni bir değişim evresi olarak değerlerde yarattığı aşınmayı, Nietzsche'nin nihilizminin bir ileri aşaması olarak değerlendiren Brown'a göre, en yüksek değerlerin sona ermeyip temellerinden koparak kendilerini değersizleştirdiği nihilizm, artık bu çağda sadece değersizleşmemiş, "onun yerine tazmini mümkün ve önemsiz, yüzeysel ve kolayca araçsallaştırabilecek şeylere" dönüşmüştür (Brown, 2019, s. 177). Sağ popülizmin bu baskıyla baş etmek için başvurduğu yol ise basit ve ahlâkçı bir olumsuzlamadır. Bunu, çözüme dair etik ve siyasal çağrılara mesafeli durma, onları küçümseme şeklinde yapar: "Özellikle de kışkırtma ve mağduru oynamanın, başkalarını aşağılamanın ya da onlara acı çektirmenin, yakılan şeylerin ateşinin çevresinde dans etmenin hazları içinde" (Brown, 2019, s. 187).

Hınç, sadece Nietzscheci anlamda bir zayıflıktan kaynaklanmanın ötesinde, hak sahipliğini kaybetmekle de yakından ilgilidir. Azınlıkta olanın tanınması, görünmesiyle birlikte ortaya çıkan eşitlik fikrinin yarattığı endişe, kendi hakkının yenmiş olmasına yapılan vurgu ile kapatılmaya çalışılır. Bu ilişki, siyasal iktidarın popülist söyleminde sıklıkla görülür. Selendi'de Romanlara yönelik linç eyleminde bir sanığın dile getirdiği "Selendililer cahil olabilirler ama gurursuz değillerdir" sözü bu hıncın bir örneğidir. Cahil ama gururlu oluş, bir mağduriyete karşı özde iyi, temiz kalmış olmanın ilanıdır. Sürekli olarak kaybıyla, ona yapılan saldırılarla kendini tanımlayan kitle, şehit vererek, toprağını paylaşarak, namusuna yapılan saldırılara karşı durarak mücadele eden bir mağdurdur. Yapmayı istediği de kendini savunmaktır. Bunun doğal karşılanmasına dair talebi, devletle karşılaştığı anlarda niye suçlandığını anla-

TABLO 1
Sanıklar İçin Oluşturulan Kategori Tablosu

Kategori	*Tema*	*Alt tema*
Kendini değerlendirme	Suçlu olarak değerlendirme Duygusal yatırımlar şiddetli sonuçlar	Tahrik
		Kendini kaybetme
		Suç işleme farkındalığına sahip olmama
		Pişmanlık
		Alkol etkisi
	Suçsuz olarak değerlendirme Münferit olaylara meşru tepkiler	Haksızlığa uğrama
		Zarar vermediğini düşünme
		Yanlış anlaşılma
		Kendisinin mağdur olduğunu düşünme
Linç eylemini değerlendirme	Olaya dair değerlendirme Yürüyüşe katılmak	Toplumsal bir olay
		Tepki göstermek
	Mağdura dair değerlendirme Tanışıklıktan düşmanlığa	"Süreceğiz bu Çingenleri buradan"
		"Hiçbir husumetim yoktur"
Gerekçeler ve toplumsal tahayyüller	Sorumluluğu inkâr	
	Resmî makamları arkasına alma	
	Zararın reddilmesi	
	Karşı tarafı suçlama	Mağduru suçlama
		Devleti suçlama
	Duygularına kapılma	
	Olayı eşitler arası bir kavga olarak tanımlama	
	Kutsal değerleri koruma iddiası	Bayrak
		Şehitlik
		Onur/gurur
		Mahalle
		Namus

madığına dair şaşkınlıkta ortaya çıkar. Anlayış bekleyen bu savunma hali, siyasi iktidardan destek de ister. Kitlenin gururu, onuru, namusu ve bunu şiddete başvurma pahasına savunması olarak linç, çoğu zaman siyasi iktidardan destek de görmüştür. 2019 yılında CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Ankara Çubuk'ta bir şehit cenazesinde linç edilmesi sonrası sanıklardan birinin, iktidardaki partinin bazı yetkilileri tarafından desteklenmesi, elinin öpülmesi, yaşına hürmet edilmesi ve bunun yanında yine bu yetişkin kişilere verilen cezaların, kişilerin geleceklerinin düşünülerek indirilmesi de hem cezasızlık rejimini hem de şiddetin devletle ilişkisini anlamak açısından önemlidir. Kendini ve cemaatini, kendi gibi olanları, hep hakkı yenen esas sahipler olarak tanımlama, lincin en belirgin dinamiklerinden biridir. Adaleti sağlama iddiası ile eylemini gerçekleştiren kitle, duygularıyla da eylemini ehlileştirmeye çalışır. Bu bakımdan linç kitlesinin dilinden dökülen duygu ifadeleri müşterek duygular olarak düşünülmelidir. Duyguların bu müşterek karakteri, toplumsal ve siyasal bağlamla ilişkilendirilerek, insan tekinin içinde yaşadığı cemaatle rabıtasını kurmaya yaramaktadır (Massumi, 1995). Takip eden bölümde, lince maruz kalan esas mağdur ve onu mağdur eden dinamikler, beş dava dosyasından elde edilen bilgiler etrafında değerlendirilmiştir. Yani hıncın günah keçisine değinilmiştir.

MAĞDURLAR AÇISINDAN LİNÇ

Bu bölüm mağdurlar açısından lincin nasıl değerlendirildiğine ayrılmıştır. Bu analiz, sanıklar için yapılan analizde olduğu gibi birbiriyle ilişkili kimi kategori, temalar ve alt temalardan oluşan bir değerlendirmedir. Örneğin mağdurun kendini değerlendirirken mağdur olduğuna ve mağduriyetinin nedenlerine dair yaptığı saptamalar, bir önceki bölümde sanıkların yaptığı saptamalarla benzerlik taşıyabileceği gibi, kendi içinde de benzer vurguları olan farklı temalarda ifade edilebilmiştir. Mağdurların lince dair söylemleri üç ana kategori altında incelenmiştir. Sanıklarda olduğu gibi, önce kimlik, sonra eylem üzerine kate-

goriler oluşturulmuş, son kategoride ise bütünsel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

Kendini değerlendirme

Bu kategori altında, mağdurların yargılama sürecinde kendilerini nasıl değerlendirdikleri ele alınmaktadır. Burada iki uçlu bir değerlendirme söz konusudur. Mağdur olarak kolektif şiddetin tarafı olan bu grup, kimi davalarda aynı zamanda bir suç faili olarak da yargılama sürecine dahil olmuştur. Mağdur-sanıkların kendilerini suçlu olarak görüp görmediklerini anlamayı hedefleyen kendini değerlendirme yani kimlik kategorisinin ilk teması da bu kapsamda suçsuz olarak değerlendirme teması olarak belirlenmiş ve adını da bir linç mağdurunun sözlerinden almıştır: "Benim ciğerime vurdular, patladı." Bu kategorinin ikinci teması ise mağdurların, maruz kaldıkları kolektif şiddet eylemine dair mağdur oluşlarına ve bu mağduriyet halini nasıl değerlendirdiklerine odaklanan yine bir mağdurun sözlerine dayanan "adalete bırakmak" başlıklı temadır.

Suçsuz olarak değerlendirme: "Benim ciğerime vurdular, patladı."

Ele alınan beş linç davasının üçünde mağdurlar aynı zamanda sanık statüsünde suç faili olarak yargılanmışlardır, Bu davalar, Selendi Davası, Muğla Davası ve Köpekli Adam Davası'dır. Bu davaların sonucunda, mağdurların hepsi suçlandıkları davalardan beraat etmişlerdir. Kişilerin hiçbiri de kendisini suçlu olarak değerlendirmemektedir.

> Kapımın önünde yaklaşık 1000 kişilik bir topluluk evimi taşlamaya başladı ve kapımın önünde bulunan arabama zarar vermeye başladı. Ben de bunun üzerine kendi canımı ve malımı korumak için evin balkonuna çıkarak şahsıma ait olan av tüfeği ile havaya birkaç el ateş açtım. Tüfeği kimseye doğrultarak ateş etmedim. Amacım kendimi ve ailemi korumaktı (SM-76).

> Söz konusu silah eşim tarafımdan alınmıştır, ruhsatsızdır iade edilmemiştir, ben suçsuzum. (...) Ben bu silahı olaylar esnasında hiç kullanmadım, olayın asıl mağduruyum (SM-78).

> Sosyal medyamdan siyasi ve çeşitli içerikler paylaşıyorum. Ancak benim okuma yazmam yok. Ben de bir şeyler paylaşıyorum. Ancak o paylaşımları çocuklarım yapmış olabilir. Ben bilerek kesinlikle böyle paylaşımlar yapmam (ÇM-1).

> Ben kimseye vurmadım. Benim ciğerime vurdular, patladı. Otuz kişi ciğerimi patlattı. Dik duramıyorum. Çalışamıyorum (TM-1).

Yukarıdaki anlatımlarla mağdurların, suçsuzluklarını çeşitli yollarla ifade ettikleri örneklendirilmeye çalışılmıştır. Sanıkların ele alındığı bir önceki bölümde mağdurun suçlulaştırılması/kriminalize edilmesi olarak tanımlanan unsur burada ete kemiğe bürünmektedir. Bu durum, mağdurun ikinci kez mağdur olması sonucunu da doğurmaktadır.

Mağdur olarak değerlendirme: Adalete bırakmak

Bu tema, kişilerin kendilerini mağdur olarak görüp görmediklerine odaklanmakta ve kendi içinde iki alt anlam içermektedir. İlki, hukuki bir tanım olarak, suçtan zarar gören kişi ya da kişileri anlatan yasal mağdur tanımıdır. İkincisi ise daha geniş ve kapsayıcı bir anlam taşımakta ve çeşitli sebeplerle suçtan zarar gören, bu zararın bu olayla sınırlı kalmadığını da dile getiren, genelleyici ve kapsayıcı bir mağduriyet halini kendisi için tanımlayan mağdurların ifadelerine dayanır. Bu tema, iki alt temaya ayrılarak değerlendirilmiştir: "Olayla ilgili mağduriyet" ve "mutlak mağduriyet"

Olayla ilgili mağduriyet

Yaşanan linç eylemine dair değerlendirme yapan mağdurlar, sanıklardan şikâyetçi olduklarını ve olayla ilgili hak arama mücadelesi verdiklerini belirtmişlerdir. Mağdurların mahkeme sü-

recindeki ifadeleri incelendiğinde toplamda 84 mağdurun, dava özelinde ise Selendi Davası'nda 58, Kırşehir Davası'nda 23 ve diğer üç davanın her birinde yer alan birer mağdurun "Şikâyetçiyim", "Sanıkların hepsinden şikâyetçiyim," diyerek bu durumu ifade ettiği görülmüştür. Mağdur edilmiş olsa da şikâyetçi olmak istemediğini söyleyen bazı mağdurlar, çeşitli sebeplerle davalarından vazgeçtiğini belirtmişlerdir. Bu sebeplerin en başta geleni, zararının zaten tazmin edilmiş olmasıdır. Diğer sebep ise kişilerin, linç eyleminin yaşandığı yerde geçici (turist, misafir, geçici işçi) olarak bulunuyor olmalarıdır.

Ele alınan her bir dava farklı nitelikte olaylara dayanır. Her bir olayın yarattığı sonuçlar da mağduriyetin kapsam ve derecesini farklı biçimlerde belirlemektedir. Yaşanan şiddetin belli başlı sonuçları, mağdurlar tarafından şu biçimlerde dile getirilmiştir: Maddi zarar, fiziksel sağlık sorunları, korku ve psikolojik travma, yerinden edilme ve zorunlu göç.

> (...) ilk (olarak) kapının önünde toplandı(lar) ve eve taşlar, bira şişeleri atmaya başladılar, (evin) camlarını, kapılarını kırdılar. Evin önünde bulunan arabam yandı. Eşyalarım yağmalandı (SM-11).

> Olay nedeniyle 'yi terk etmek zorunda kaldım, oradaki seramı bıraktım, düzenim bozuldu, bu nedenle büyük bir maddi zararım oluştu. Şikâyetçiyim (ÇM-1).

> Bizzat huzurda ve olarak gösterdiğiniz kişiler, elinde sopalarla benim minibüsüme saldıran kişilerdir. Bundan dolayı ekmek teknem ve malvarlığım mağdur oldu. Şikâyetçiyim (SM-19).

Mala zarar verme suçunun yanı sıra yağma suçunun da mağdurlar tarafından dile getirildiği görülmektedir.

> Benim de aracımı parçalamışlar. Aracın içinde bulunan züccaciye eşyalarımı da yağmalamışlar. Bu olay nedeni ile Salihli ilçesinde kalmak zorunda bırakıldık, yerimizden yurdumuzdan olduk (SM-26).

Bazı mağdurların kendilerini ve yakınlarını korumaya yönelik çabaları, yaşanan şiddetin boyutuna ve kapsayıcılığına dair işaretler de vermektedir.

> Kalabalık bir topluluk benim barakada yaşadığım yerin yakınına geldiler silah attılar. Ben de üç çocuğumu alarak halamın evine sığındım. Orada çocuklarımdan bir tanesini buzdolabının içine sakladım, diğerleri ve kendim başka bir yere saklandım (SM-55).

> ...'nun yanındaki evim zarar gördü. Ailem ve ben psikolojik olarak olumsuz etkilendik (KM-5).

> .....'nin sahibiyim. Darp edildim. Burnum kırıldı. Odaya kapattık kendimizi. Üst kata çıkıp camdan çıkıp uzaklaştık. Yardım edilmedi (KM-21).

Yerinden edilme, bir süreliğine ya da sürekli olarak göçe zorlanmak, mağdurlardan bazılarının yaşadığı önemli bir deneyimdir.

> Olaydan dolayı maddi zarar görmedim. Çocuğum ile Selendi'den kaçarak dağda yatmak zorunda kaldım. Evimden ayrılmak zorunda kaldım (SM-42).

Mutlak mağduriyet

Başına gelen olayın yarattığı etkiyi, maddi ya da manevi boyutlarıyla değerlendiren mağdurlar, mahkemede zararlarının tazminine dair bazı taleplerde bulunmuşlardır. Bir önceki alt temada değinilen mağduriyet hali, yaşanan olay eksenli değerlendirmelere dayanır. Mutlak mağduriyet alt teması altında ise mağdurların linç eylemini değerlendirirken sadece olayı değil olayın dışında başka nitelikleri de göz önüne aldığı, buradan hareketle kendi mağduriyetini tanımladığı tanımladığı görülür. Bu nitelikler, kendilerine dair ve sanıklara dair kapsayıcı ve genelleyici, sabit yargılardan türetilmiştir. Mağdurların geçmiş yaşam deneyimlerine, hâkim tarih anlatısına ve toplumsal ko-

numuna atıflarla oluşturulmuştur. Bu başlık altında ortaya konan görüşler aşağıda değinilecek olan "linçten toplumsala bütünsel değerlendirme" kategorisinde ortaya konanlarla ilişkilidir ve öyle değerlendirilmelidir.

Farklı etnisiteye sahip olmak, maruz kalınan şiddetin nedeni olarak belirtilmiştir.

> Büyük bir grup Romen kökenli olanları hedef alarak saldırdılar. Çingenelere ölüm, hepsini öldürün diyerek bağırarak laflar söylüyorlardı (SM-12).

> Etnik kökene bağlı olarak işyerime zarar verildiğini düşünüyorum. Ben aslen Bingöllüyüm. Partili değilim (parti olarak HDP'yi kastediyor) (KM-23).

Yaşam biçiminin farklı oluşu da mağduru hedef haline getirebilecek bir niteliktir.

> Köpeğimi taş ve sopalarla öldürdüler. 30 kişi bana saldırdı. Beni öldüresiye dövdüler. Bekârım, yalnız olduğum için bunlar başıma geliyor (TM-3).

Bu son ifadede mağdur, mağduriyetin neredeyse bir gelenek gibi kendilerini (ait olunan grup, etnisite, politik görüş vs. her ne ise) bulduğunu dile getiriyor.

> O (linç mağduru yakınından bahsediyor), insanlar ölmesin diye gitmişti. Nerede olsak bela bizi buluyor. Adalete bıraktım, ne diyebilirim, şikâyetçiyim (İM-1).

Yukarıdaki anlatımlarla mağdurların, ne tür kayıplara uğradıkları ve bunu hangi sebeplere dayandırdıkları örneklendirilmiştir. Değerlendirmelerin uzun bir zamanı kapsayacak biçimde yapıldığı, olay odaklı mağduriyetlerin dile getirilmesinin yanında uzun erimli sorunlara ve ayrımcılıklara dair saptamaların da yapıldığı görülmüştür. Mağdurlar, kendilerini ve yaşanan kitle şiddetini değerlendirirken Kürt olmaları, HDP'li olmaları ya da tek yaşamaları gibi sebepler ortaya koymuş ve etnik kimlik, siyaset anlayışı ya da farklı yaşam biçimine sahip ol-

ma gibi faktörlerin şiddete maruz kalmada etkili olduğunu vurgulamışlardır. Bu durum, linçte kendini gösteren ırkçı ya da politik şiddetin yansıması olarak görülebilir.

Linç eylemini değerlendirme

Bu kategori dahilinde mağdurların, yaşanan bu linç eylemini nasıl değerlendirdikleri ele alınmaktadır. Her biri kolektif şiddetin mağduru olan ve bir kısmı sanık olarak da suçlanan mağdurların, söz konusu olaya yönelik tepkileri ve yaklaşımları araştırılmıştır. Bu kategori iki temaya ayrılmıştır: Olaya dair değerlendirmenin yapıldığı "lince linç diyebilmek" ve "sanığa dair değerlendirme"

Lince linç diyebilmek

Sanıklara dair yapılan değerlendirmede, lince linç demeyen sanıkların, eylemi farklı adlarla andığına değindik. Mağdurların bir kısmı ise yaşadıkları şiddet eylemini linç olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama, özellikle mağdurların yasal temsilcileri tarafından yapılmıştır. Mağdurların çoğu, maruz kaldıkları şiddet eylemine ilişkin tanımlamalar yaparken olayı farklı adlarla dile getirmişlerdir. 110 mağdurun sadece ikisi yaşananlara linç demiş, 84'ü yaşanan olayı farklı ama şiddet içeren olumsuz içeriklerle tanımlamıştır. Linç ifadesi, daha çok politik saiklerle kalkışılan linç eylemlerinde kullanılmış, yani Kırşehir, Selendi, İzmir ve Muğla'da yaşanan linçlere linç denmiş; bu kullanım daha çok mağdurların yasal temsilcileri tarafından yasal süreçte etkin ve adil bir yargılama talebi etrafında ortaya konmuştur. Bu bölümde ilk olarak yaşanan olaya dair yapılan tanımlara değinilmiştir. Ardından eyleme dair değerlendirmelere yer verilecektir.

Mağdurlar, sanıklardan farklı olarak başlarına geleni linç olarak tanımlamış, eylemin ciddiyetini bu kavramı dolaşıma sokarak belirtmeye çalışmışlardır. Bu ifade ele alınan beş davanın hepsinde mağdurlar tarafından kullanılmıştır.

Bulunduğumuz yerden dışarıya çıkan küçük bir kapı vardı. Kapının önünde ve yakın çevrede bir an kimsenin olmadığını görünce buradan çıktık ve hızlı bir şekilde koşarak oradan uzaklaştık. Dışarıda bulunanlar içeride olduğumuzu gördükleri halde bilerek işyerini yakmışlardır. Aşağıda yaklaşık 10-15 dakika kaldık. Yoğun dumandan etkilendik, yanacağımızı ya da içeri girenler tarafından linç edileceğimizi düşündüm (KM-7).

İlk yaklaşık 70-80 kişilik bir grup beni darp ettiler, ne kadar yerde kaldığımı da hatırlamıyorum, daha sonra sivil polisler beni alıp iki apartman arasındaki emekli işçilerin lokaline götürdüler, daha sonra tekrar kitabevine doğru dönüp kırılan yan taraftaki camdan içeri girdim, bu sırada dükkânın içerisinde ve dışında yangın olduğunu gördüm, (...) birinci kattaki alevlerin çoğaldığını, ayrıca ikinci kata da alev atıldığını gördüm. Daha sonra da aşağı inemedik. Diğer müştekilerin anlattığı şekilde birinci katın penceresinden dışarı çıktık. Olaylar başladığında dışarı çıkma girişiminde linç edilecektim, bu nedenle bir daha kapıdan çıkma şansım yoktu. Dışarı çıkmadan önce birinci katta 20-25 dakika bekledik, durum değerlendirmesi yaptık. Polise ve itfaiyeye ulaşamadık. Biz dışarı çıktıktan sonra sığındığımız yer kör noktadır, saldırganlar bizi göremiyordu, itfaiye geç geldi... (KM-17)

Kalabalık beni ve köpeğimi linç ettiler. Yaklaşık 30 kişiydiler (TM-1).

Yaşanan olayı linç olarak adlandırmalarının yanı sıra mağdurlar farklı adlandırmalar da yapmışlardır. Başlarına gelen bu olay bazılarına göre yağmadır.

İlk olarak bizim evin önünde toplandılar. Eve taşlar atmaya, bira şişeleri atmaya başladılar, camlarını, kapılarını kırdılar, oğlum .....'in aracını kırdılar ve yağmaladılar, sonra polisi aradık (SM-9).

Beş linç davasında mağdurların büyük çoğunluğu yaşananları, fiziksel bir eylemle ortaya çıkan, kendilerine yönelen bir sal-

dırı olarak tanımlamışlardır. Saldırı kendi içinde çeşitli gerekçelere dayansa da mağdurlar bu saldırıyı ağırlıklı olarak kendi canlarına ve mallarına yönelmiş bir hareket olarak tanımlamışlardır. Bu hareketi yakınlarına, hayat tarzlarına, kimliklerine yönelik bir saldırı olarak algılayıp tanımlayanlar da vardır.

> Saldırı (SM-12), (SM-17), (SM-62), (KM-23), (ÇM-1).

> Saldırılar neredeyse gün boyu sürdü. Hepsinden kendi imkânlarımızla kurtulduk (KM-9).

> Saldırı biz evdeyken oldu, çok büyük karışıklık vardı. Kalabalık evin önünde toplanmıştı. Evi taş yağmuruna tuttular. Camdan uzakta durduk ki zarar görmeyelim (SM-17).

> Tüm cadde talan edilmişti. Saldırının boyutunu olaylar bitince anlayabildik. Kalabalığın dağılması çok uzun sürdü (KM-23).

Kimi mağdurlar yaşadıkları şiddeti darp olarak tanımlamış, fiziksel şiddete vurgu yapmıştır.

> Olayda aldığım darbelerin ciddiyeti dosyanızdaki filmlerden de görülecektir. Köpeğimi de suçsuz yere canice öldürmüşlerdir. Olaya ilişkin görüntüler, (adres belirtiyor) güvenlik kamerası kayıtlarında vardır, mahkemenizce istenirse yaşadığım darp olayı görülecektir (TM-1).

> Burada çok sayıda kalabalık vardı. Kalabalık beni komple darp etmeye başladılar. Darp etme süresi yaklaşık 5-10 dakikadır (ÇM-1).

Öne çıkan iki adlandırma da ilk ikisine kıyasla daha az olumsuz içeriklidir. Bazı mağdurlar yaşananları olay (SM-12), (SM-13), (SM-15), (SM-42), bazıları ise halk hareketi olarak adlandırmıştır.

> Bu olaylar, bir günde olmadı. Kimin bize saldırdığı da belli.Önce kahvehanede çıkan kavga, sonra bize yaptıkları hep biliniyor.

> Gerçekleşen olay Romen kökenli vatandaşları hedef alan küçük bir halk hareketiydi.

Mağdurların, eylemi tanımlamaya dair olumsuz kavramlar seçiyor olmasının bir benzeri maruz kaldıkları şiddet eylemine yönelik olumsuz yargılar oluşturmalarında da kendini göstermiştir. Bu tema altında mağdurların kullandığı ifadeler, bundan sonra ele alınacak olan "linçten toplumsala bütünsel değerlendirme" kategorisinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir. Burada yapılan olumsuz değerlendirmelerin gerekçeleri üçüncü kategoride ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

> Evde otururken dışarıdan sesler geldi, dışarı çıktık. Vatandaşlar üstümüze çomaklarla yürüdüler. Kucağımda çocuk vardı. Eşim ile birlikte arabamıza bindik ve olay yerinden kaçtık (SM-1).

> Biz aslen Romen kökenliyiz. Selendi ilçesinde bizimle aynı kökenden birçok kimse vardı. Toplam 21 haneydik. (...) Büyük bir grup Romen kökenli olanları hedef alarak saldırdılar. Benim evim tamamen yandı. Beni kimse darp etmedi. Sadece malvarlığıma zarar verildi (SM-12).

> (...) evleri basıyorlar diye haber geldi, ben de ailemle birlikte eve saklandım. Dört saat boyunca sanıklar evin önünden gitmediler, babamın arabasını yaktılar, camları kırdılar. Bizim ışıklarımız sönük olduğu için ayrıca evin demir kapısı kilitli olduğu için eve giremediler. Dışarıdaki sanıklar küfür ediyorlardı, çoğunluğu silahlıydı, çok kalabalıklardı, yaklaşık 100 kişi filandılar, çoğunun yüzünde kar maskesi vardı. Sanıklar Çingeneleri öldürelim, buradan sürelim gibi laflar da ediyorlardı. Ellerindeki silahla ateş açmadılar, sadece evin camlarını taşlayarak kırdılar, evimin camları ve kapısı zarar gördü... (SM-17)

Yukarıdaki anlatımlarla mağdurların, yaşadıkları linç eylemini kimi zaman linç olarak tanımlarken kimi zaman şiddeti çağrıştıran başka kavramlarla dile getirdikleri örneklendirilmiştir. Maruz kaldıkları durumda farklı şiddet biçimlerinin farklı derecelerde başlarına geldiğini ifade eden mağdurlar, şiddetin olası sonuçlarına da değinmişlerdir.

Sanığa dair değerlendirme

Mağdurların bu tema altında yer verilen ifadeleri, onların sanıklara dair değerlendirmelerinden oluşmaktadır. Yaşadıkları şiddete karşı hak arayışında olan mağdurlar, olabildiğince resmî ifadelerle sanıklara yaklaşmıştır. Ancak, maruz kaldıkları şiddeti tanımlarken şiddetin icracısını, "vatandaş", "halk" gibi çoğunluğu çağrıştıran kavramlarla ifade etmeyi seçtikleri görülmüştür. Bu açıdan sanıkların kendilerine dair tanımlamaları ile örtüşen bir durumdan bahsedilebilir. Çoğunluğu temsil eden kitle, her iki taraf için de halkın bir kısmı ya da vatandaşlar olarak adlandırılmaktadır.

Vatandaşın şiddeti

Mağdurlar kendilerine zarar veren kişi ya da kişilere olumlu ya da olumsuz bir ad vermek yerine resmî söylemde de yerini bulan, kapsayıcı olan ve olumsuz anlamlar içermeyen adlandırmaları uygun görmüşlerdir. Bu adlandırmalar, vatandaş (SM-9, SM-11, SM-13, SM-16, SM-19, SM-42) ve halk (SM-37, SM-62) tabirleridir.

> Olay zamanı akşam saatleri idi. Evde oturuyordum, vatandaşlar evin önünde toplandılar ve eve taşlar atmaya, bira şişeleri atmaya başladılar, camlarını, kapılarını kırdılar. Evin önünde bulunan arabamıza binerek kaçtık. Ertesi gün giderek jandarmada ifade verdik. Vatandaşlar Selendi bizimdir, bizim kalacak, Çingenelere ölüm, hepsini öldürün diyerek bağırarak laflar söylüyorlardı (SM-42).

> Halk toplandı ve eve taş atmaya, bira şişeleri atmaya başladılar (SM-15).

> Ben ailem ile daha önce Selendi'de yaşamaktaydım. Bizi Selendi'den sürdüler. Selendi halkı bizi sürdü. Ben olayları gördüm (SM-29).

Sanıklara dair adlandırmada kimi mağdurlar, olayla ilişkilendirerek tanım yapmış, sanıklar için kalabalık (SM-12, SM-55, KM-17, ÇM-1) ve grup (SM-22, KM-22) demeyi tercih etmişlerdir.

> Kalabalığın içinde tanıdıklarım da bulunmakta idi. Kayınvalidemin evinden gördüm, hem de internette olayın görüntülerine bakarak tespit ettim, Bu kişiler isimli şahıslar idi. Bu kişilerin ellerinde taş ve sopalar bulunmakta idi. Kalabalık ile birlikle hareket ediyorlardı (SM-64).

> Kalabalığın sesi Lise Caddesi'ne doğru gelince şaşırdım, ben ses tonundan karşımızda bulunan HDP binasına saldırı olduğunu tahmin ettim. Daha sonra sesler bizim işyerimize yaklaştı. Ben hâlâ bodrumda idim, bir saldırı beklemiyordum, sesler yaklaşıp cam kırılma sesi duyunca yukarı çıktım. Bulunduğum bodrum dışarıdan gözükmüyordu. Bir süre camları kırıp eylemlerine son verirler diye burada bekledim, bulunduğum yerden kalabalığın dükkânın içerisine girdiğini gördüm (SM-64).

> .....'un (sanıklardan birini kastediyor) yanında bir grup vardı. Bu grupla birlikte bana saldırdılar. Beni öldüresiye dövdüler (TM-1).

Ad verme işinde bir diğer kullanım, lincin yaşandığı yerle sanıkları ilişkilendirerek yapılan tanımlamalardır.

> Selendililer bizim aleyhimizde konuşuyorlarmış hep, onlara hakaret ediyormuşuz, bunlar hep ilçede kulaktan kulağa duyulmuştu (SM-29).

Yasal çerçeve içinde kullanılan sanıklar (SM-17, KM-19, KM-22) ile daha nötr bir ifade olduğu düşünülebilecek onlar (SM-61, SM-9, KM-8, TM-1) biçimindeki adlandırmalar da mağdurlar tarafından sanıkları tanımlamak için seçilmiştir.

> Ben polis arabasındayken onlar saldırdılar. Onlardan şikâyetçiyim. Davaya katılmak istiyorum (SM-61).

Kamera kaydını istiyorum, onlar benim köpeğime de bıçakla vurmuşlardır, sopayla vurmuşlardır. Arife günü beni beklettiler, daha önce paramı vermeyen kişiler önceden köpeğime vurarak başladılar. Her şeyin sorumlusu onlardır (TM-1).

Kavganın olduğu gün ben Salihli'deydim, akşam üzeri eve gittiğimde saat 09.00 gibi evleri basıyorlar diye haber geldi, ben de ailemle birlikte eve saklandım. Dört saat boyunca sanıklar evin önünden gitmediler (SM-17).

Saldırganın adaleti

Ortaya konan değerlendirmeler iki eksende ele alınabilir. İlki mağdurların sanıklara yönelik doğrudan yaptıkları suçlamalardır. Kişi ismi verilerek yapılan bu suçlama ve değerlendirmeler, sanığın teşhis edilmesinden söz konusu olaydaki rolüne kadar çeşitli boyutlarda dile getirilmiştir. Bu yönde kimi kanıtlar sunulmuş ya da kanıtların bulunması talep edilmiştir. Bu alt tema altında, sanık ya da sanıkların kitleyi yönlendirmesi, teşviki ya da doğrudan fiziksel eylemi sonucunda mağdur olunduğu iddiası ve bu yönde bir yargılama talebi öne çıkmaktadır.

Arabaya zarar veren kişileri önceden tanımam nedeniyle eminim, hatta .....'in elinde tüfek vardı. Kendi arkadaşlarına kaçmayın yürüyün diye söylüyordu. Ben emniyetin de bu arkadaşın elinde olduğunu biliyorum, silah da bu nedenle ortaya çıkmamıştır saklanmıştır (SM-9).

Şu anda size gösterdiğim, adını olarak öğrendiğim şahıs bizzat evimin önünden yanan şişe ile geçen şahıstır. Yine gösterdiğim adının olduğunu öğrendiğim şahıs elindeki meşe odununu evimden içeri doğru attığını gördüm. Kesinlikle teşhis ettim (SM-15).

Bu alt tema kapsamında sanığın şiddet içeren davranışına vurgu yapılmış ve suçlamada bulunulmuşsa da sanık tanınmadığından şiddetin anonim karakteri üzerinde durulmuştur.

Evdeyken taş atıldı, camlar kırıldı. Ancak evimize zarar veren şahısları tam olarak bilmiyorum (SM-7).

.....'nin sahibiyim. Darp edildim. Burnum kırıldı. Bunu yapanlar kimlerdi bilmiyorum, çok insan toplanmıştı. Üst kata çıktık önce. Odaya kapattık kendimizi (KM-21).

Kimi mağdurlar hem belirli bir kişi ya da kişileri hem de kitleyi suçlamaktadır.

Belediyenin dozeri ile operatörünün kim olduğunu bilmediğim, ifademde belirttiğim kişi bizzat aracım ters çevrilmiştir, aracım çevre yoluna götürüp yağmalandı. Operatör olan şahsın adının ..... olduğunu duydum. Müdahale etmem mümkün değildi. Aracım içerisindeki eşyalarım oradaki kalabalık vasıtasıyla yağmalandı (SM-11).

Ailemle evdeydim. Yaklaşık 15 dakika sonra bir araç ve iki motosikletle altı kişi evime geldi. Aracın sahibi ....., onun abisi, ...'ın oğulları ..... ve ..... vardı. Diğerlerini tanımıyorum. Onları görünce seralara kaçtım. Beni yakalayıp (...) merkeze götürdüler. Çok sayıda kalabalık vardı. Beni darp ettiler. 5-10 dakika darp sürdü. Jandarma beni kurtardı (ÇM-1).

Kalabalık beni ve köpeğimi linç ettiler. Yaklaşık 30 kişiydiler. Ayıldığımda başımda üç kişi vardı; ve .....'in kardeşi (TM-1).

Bu alt tema içinde öne çıkan bir diğer unsur ise tek tek kişilere yönelmiş bir saldırı olmaktan öte çoğunlukta olan bir grubun, kendisinin de içinde olduğu azınlık olan diğer gruba yönelttiği şiddetin kolektif, yıkıcı ve dışlayıcı niteliğine dair değerlendirmeleri kapsayan ifadelerdir.

Akşam saat 20.00 sıralarında havaya ateş edilerek, çok kalabalık bir grubun yüksek sesle "Romanlara ve Çingenelere ölüm" diye bağırarak ve etrafa zarar vererek geldiklerini gördük ve dışarıya çıktık (SM-26).

> Selendi ilçesinde bulunan vatandaşlar bizleri kastederek üzerimize yürüdüler. Bana herhangi bir darp olayı olmadı. Vatandaşların hepsi sinkaflı kelimelerle küfür etmişlerdi (SM-29).
>
> Olay günü evimizi bastılar ellerinde tüfek vardı, arabamızı da kırdılar, bunları Selendililer yaptılar. Biz olay tarihinde Selendi'de yaşıyorduk, şimdi Kula ilçesinde yaşıyoruz (SM-38).
>
> Şikâyetçiyim, davaya katılmak istiyorum. Maddi zararlarıma ilişkin tespit yaptırdım, ancak manevi zararlarımız vardır. Maddi zararlarımızın peşinde değiliz. (...) Neden onlara değil de bize zarar verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti medyası HDP'yi bir terörist parti olarak göstermiştir. Sorumlu kurumlar cezalandırılması gerekirken küçük bir grup hakkında dava açılmıştır. Olay kişisel bir olay değildir (KM-25).
>
> O kalabalık içinde bulundu diye, olanlar oldu. Sonuçta o kadar yürüyüşler yapıldı ülkede her yerde. Kimseye zarar vermemiş bu insan (mağduru kastediyor). Muş'tan geldik, tüm aile mahvolduk, bizim Kürt olduğumuz da bellidir (İM-1).

Mağdurların sanıklara dair değerlendirmeleri, sanıklara verdikleri isimlerde karşımıza çıkmakta olup bu alt tema altında sanıkların daha çok tarafsız adlarla (vatandaş, halk, grup) tanımlandığı görülmektedir. Bu anlatımlardan hareketle, sanıkların mağduru ve olayı değerlendirirken dışlayıcı ve aşağılayıcı ifadeler kullandığı, mağdurların mağduriyet durumlarını açıkça dile getirmelerine rağmen sanıklara yönelik suçlamalarını ötekileştirici bir dille ifade etmedikleri görülmektedir.

Linçten toplumsala bütünsel değerlendirme

Bu kategori, linci birden çok boyutuyla ele almak ve bütünsel bir değerlendirme yapmak amacıyla oluşturulmuştur. Mağdurun bakış açısından sanığa odaklanan ilk iki kategoriden farklı olarak bu kategoride eylem öncesi ve sonrası süreçler ile linç eyleminin diğer bileşenleri, mağdurların bakış açısından ele alınmıştır. Lince müdahale eden resmî kurumlar, müdahalenin

şekli ve zamanı, bu kurumların temsilcileri ile bu temsilcilerin tutumları da değerlendirilmiştir. Yargılama süreci ve süreç sonunda verilen cezalara mağdurların tepkileri de ele alınmıştır. Ayrıca, mağdurlar kolektif şiddete maruz kalıyor olmalarını çeşitli sebeplerle açıklamakta ve azınlık sayılmalarının sonucunda karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanmayı bu durumun bir sebebi olarak ortaya koymaktadırlar.

Bu kategori altında ele alınan temalar, ilk iki kategoride değerlendirilen konularla bazı benzerlikler barındırır. Bu son kategorinin ana kategori olduğu, ilk iki kategoride anlatılanları, sebepleri ile açıklayan ve yaşananları mağdurun bakış açısından toplumsal, siyasal ve kültürel boyutlarıyla ele alan bir çerçeve olarak değerlendirilebileceği düşünülmelidir. Hem davaya konu olan linç eylemi hem o süreci hazırlayan toplumsal koşulların değerlendirildiği bu kategori, beş tema ile ele alınmıştır. Bu temalar "yargılama sürecini adaletsiz bulma", "cezaları yetersiz bulma", "zarara uğrama ve zararının tazmin edilmediğini düşünme", "ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldığına inanma" ile "devlet görevlilerini suçlama/sorumlu tutma"dır.

Yargılama sürecini adaletsiz bulma

Yargılama sürecinin mağdurlar açısından nasıl değerlendirildiğini ele alan bu tema, mağdurların, soruşturma aşamasından başlayarak olay anında kolluktan (polis ve jandarma) ve onun ilk müdahalesinden yargılama sürecinin son aşamalarına kadar adil, etkin ve yeterli bir yargılama olmadığına dair görüşlerine dayanır.

> Ben polis arabasındayken bana saldırdılar. Şikâyetçiyim (SM-61).

> Bizi orada diri diri yakacaklardı, dumanda boğulduk. Aradık itfaiyeyi, polisi. Bekledik, çok geç geldiler. Kendi kendimize çıktık dumanın, yıkıntının arasından. Önce üst katta bir odaya sığındık, sonra küçük bir cam boşluğundan sırayla kaçtık (KM-17).

Adaletsizliğe dair itirazın bir sebebi, suça iştirak edenlerin çok azının yargı önüne getirildiği iddiasıdır. Kolektif şiddet niceliksel olarak mahkemeye yansımamış, bunun yanında davanın, suçun niteliğine göre daha ciddi bir biçimde yürütülmediği de iddia edilmiştir.

> Sorumlu kurumlar cezalandırılması gerekirken küçük bir grup hakkında dava açılmıştır. Olay kişisel bir olay değildir. Örgüt faaliyeti kapsamında işlenmiş bir olaydır. HDP önünde bulunan kişi sayısı dikkate alındığında 10-15 kişilik sanıkların gerçekleştirdiği bir olay değildir. En az 100 kişi hakkında dava açılması gerekirdi. Öncelikle biz iddianamenin reddine karar verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu olayla ilgili Ağır Ceza'da açılan dosya ile birlikte yargılama yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu yargılama bir tiyatrodur. Yeterli soruşturma yapılmamıştır. Sanıklarla ilgili olarak terör suçu işlemeleri nedeniyle ek iddianame düzenlenmesini talep ediyoruz (KM-25).

Adaletsizliğe dair bir diğer gerekçe ise lince maruz kaldıkları halde mağdurların, bir suçla suçlanmış olmalarıdır. Hem zarar görüp hem suç işlemediğini kanıtlama zorunluluğu hissetmenin, mağdurları olumsuz etkilediği bellidir. Bu durum, mağdurların aynı zamanda sanık olarak yargılandıkları davalarda ortaya çıkar.

> Ben suç işlemedim. Ben o meydanda bir başımaydım, o kadar kişi toplandı beni darp ettiler. Elimde raporlarım var. Benim suçun neydi beni ne hale getirdiler? Ciğerim patladı benim (TM-1).

Cezaları yetersiz bulma

Bu tema, verilen cezaların, yapılan kolektif şiddet eylemiyle orantılı olmadığı görüşüne dayanır. Mağdurlar sanıkların, daha ciddi nitelikte bir suçla, başka şekilde yargılanmaları gerektiği fikrini dile getirmektedir.

Ön taraftan yanmakta olan eşyalar atılmaya başlandı. Arka kilitli demir kapı da kırılmaya başlayınca biz tehlike altına girdik ancak arkadaşlara biraz daha kalalım içeride olduğumuzu görünce belki yakmaktan vazgeçerler dedim. Ancak bizi göre göre içeriye yanan cisim atılmaya devam edildi. Ben sürekli arkadaşları korumaya çalıştım, soğukkanlılığımı hiç yitirmedim ancak duman yoğun bir şekilde birikmeye başladı. Arka kapı iyice zarar gördü. Bu nedenle alt kata hem kalabalıktan kaçmak hem de küçük bodrum penceresinden nefes almak amacı ile indik. Aşağıda da yoğun bir duman zaten birikmişti. Bu sırada vali beyi defalarca arayarak içinde bulunduğumuz tehlikeden bahsetti. Ölmek üzere olduğumuzu söyledi. Bulunduğumuz yerden dışarıya çıkan küçük bir kapı vardı. Kapının önünde ve yakın çevrede bir an kimsenin olmadığını görünce buradan çıktık ve hızlı bir şekilde koşarak oradan uzaklaştık. Dışarıda bulunanlar içeride olduğumuzu gördükleri halde bilerek işyerini yakmışlardır. Aşağıda yaklaşık 10-15 dakika kaldık. Yoğun dumandan etkilendik, yanacağımızı ya da içeri girenler tarafından linç edileceğimizi düşündüm. Bunu yapanlar çok ağır cezalar almalı, hepsinden şikâyetçiyim (KM-17).

Bize yapılanın nasıl bir gerekçesi olabilir. Bunu yapanların serbest kalmaması gerekir. Ben, ailem çok zarar gördük, hepimiz neler yaşadık. Dükkânımı yerle bir ettiler. Sadece cam kırmak değil, canımıza da kastettiler. Bu kişiler bunların cezasını da çekmeli (KS-220).

Zarara uğrama ve zararının tazmin edilmediğini düşünme

Lincin yarattığı zarara odaklanan bu temada mağdurlar, linç eyleminin ardından hayatlarında ciddi kayıplar olduğunu, bu olay sonrasında yaşamlarının büyük oranda ve geri dönülemez şekilde değiştiğini belirtmişlerdir. Mahkemede, maruz kaldıkları kolektif şiddetin verdiği zararları ortaya koyup bu zararların giderilmesini talep etmişlerdir. En çok dile getirilen ta-

lep, mağdurların mallarının tazminine yöneliktir. Linç esnasında yağma, ateşe verme ve kırıp dökme gibi yollarla zarara uğradıklarını dile getirmiş ve bunun giderilmesine yönelik somut talepler ortaya koymuşlardır. Bu taleplerin bir kısmı sanıklara, bir kısmı da kamuya yöneliktir. Kamunun yani resmî görevlilerin zarar vericiliği ve onlara dair hak arama talepleri yanında resmî görevlilere dair suçlamalar, "devlet görevlilerini suçlama/sorumlu tutma" temasıyla birlikte düşünülmelidir.

> Ben .....'ın kiracısıyım ancak evden ayrıldıktan sonra bir kısım eşyalar iade edilmedi. Tütün malzemeleri de teslim edilmedi. Ben '"ın eşyalarımı teslim etmesini istiyorum. Kapı komşumuz olan sanık 'tir. Misafir gibi kapımızı çaldı ve evimize taş attı, de eleğimizi vermedi (SM-51).

> Belediyenin dozeri ile operatörünün kim olduğunu bilmediğim, ifademde belirttiğim kişi bizzat aracım ters çevrilmiştir, aracım çevre yoluna götürüp yağmalandı. Operatör olan şahsın adının olduğunu duydum. Müdahale etmem mümkün değildi. Aracım içerisindeki eşyalarım oradaki kalabalık vasıtasıyla yağmalandı. Ben bunu gördüm. Sanıklardan kahvecilik yapan ..... adlı şahıs gazetede elini yürüyün şeklinde parmağını ileri doğrultmuş fotoğrafını gördüm. Bu fotoğraflı gazeteyi de mahkemeye sunacağım (SM-11).

> Suç nedeniyle meydana gelen maddi zararım 20.000 TL'dir. Zararım giderilmemiştir (SM-12).

> Cana kast olduğunu düşünüyorum. Zararıma ilişkin belgeleri savcılığa sunmuştum. Olay nedeni ile 900.000 TL zararım vardır. Karşılanmasını istiyorum (KM-23).

Görülen zararın bir boyutu da kişinin canına yönelik bir kasıt olduğu ve fiziksel ya da psikolojik zararının giderilmediği iddiasıdır. Mağdurlar, cana yönelik bu zarar görme halini hem kendileri hem de yakınları adına dile getirmişlerdir.

> Olaydan dolayı eşim psikolojik olarak rahatsızlandı. Manisa valisi beni ve eşimi ambulansla Salihli'ye gönderdi. Bun-

dan sonraki yaşananları bilmiyorum. Diğer Roman vatandaşlar geceyi jandarma komutanlığında geçirdikten sonra ertesi gün Gördes'e getirilmişler. Olay nedeni ile sanıklardan şikâyetçiyim (SM-74).

Zararının hem malına hem da canına yönelik olduğunu iddia eden mağdur kendini şöyle ifade etmiştir.

> Ben çıkan olaylardan çok etkilendim çok korktum, polisler eşyalarımı almama izin vermedi, sanıklardan şikâyetçiyim (SM-54).

> Arabaya zarar veren kişileri önceden tanımam nedeniyle eminim, hatta .....'in eline tüfek vardı. Kendi arkadaşlarına kaçmayın yürüyün diye söylüyordu. Ben emniyetin de bu arkadaşın elinde olduğunu biliyorum, silah da bu nedenle ortaya çıkmamıştır saklanmıştır, ben de meydana gelen olaylar ve tehditler nedeniyle 50.000 TL'lik evimi bu yüzden 15.000 TL'ye satıp Selendi'den ayrılmak zorunda kaldım. Bizzat sattıran da kendisidir, aksi takdirde evi yakacağını söyledi (SM-9).

> Sanıklar beni darp ettiler, sanıklardan şikâyetçiyim. Davaya katılma talebim vardır. Olay nedeniyle Fethiye'yi terk etmek zorunda kaldım, oradaki seramı bıraktım, düzenim bozuldu, bu nedenle büyük bir maddi zararım oluştu, psikolojim bozuldu (İM-1).

Yaşanan lincin yarattığı zararın büyüklüğü, mağdurlar açısından zararı değerlendirirken daha soyut talepleri ortaya çıkarmıştır. Ölümle sonuçlanmış linç davasında ya da mağdurun ciddi zarar gördüğü linç davalarında mağdurun ya da yakınlarının talebi, zararın maddi olarak giderilmesi yanında itibarın iadesi ya da adaletin sağlanması gibi taleplerdir. Zararın tam olarak giderilmesi ise artık mümkün değildir.

> Olayı görmedim, evdeydim, eşim insanlar ölmesin diye gitmişti. Adalete bıraktım, ne diyebilirim, şikâyetçiyim, aynı zamanda çocuklarım adına da şikâyetçiyim, davaya katılmak istiyorum (İM-1).

Jandarma olay günü sabahı beni aradı. Sana saldırı olabilir dikkat et dedi. Ben de evde kaldım. Ama bunlar eve saldırınca ailem görmesin diye kaçtım, çocuklarım bana yapılanlara tanık olmasın diye. Herkes cezasını alsın, kimseyle uzlaşmak istemiyorum. Şikâyetimi geri almam (ÇM-1).

Ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldığına inanma

Mağdurlar, kolektif şiddete maruz kalmalarının sebeplerini, şiddeti uygulayan tarafın kendilerine yönelik ayrımcı yaklaşımlarına bağlamış ve çoğunluğun dışında kalmış olmanın, kendilerini şiddete açık hale getirdiğini vurgulamışlardır. Bu tema kendi içinde üç alt temaya ayrılarak değerlendirilmiştir. Mağdurlar kolektif şiddete maruz kalmalarını, "etnik kimlikleri"ne, "politik görüşleri"ne ve "toplumsal konumlarına/yaşam tarzları"na bağlayarak değerlendirmişlerdir.

Etnik kimliği sebebiyle

Maruz kaldıkları şiddetin sebebinin etnik kimlikleri olduğunu söyleyen mağdurlar, bu durumun kimi zaman sanıkların ağzından açıkça dile getirildiğini belirtmişlerdir. Farklı etnisiteye sahip olmalarının, çeşitli ima ve dışlayıcı söylemlerle, kendilerini kolektif şiddetin nesnesi haline getirdiğini de vurgulamışlardır.

> Olay tarihinde ben, babam ve eniştem birlikte babamın evinde alkol aldık. Daha sonra ben eve gitmek için babamın evinden ayrıldım. Kahveye uğradım. Kahveciden çay istedim. Kahveci de bana hitaben "Çingeneye verilecek çayım yok," dedi, ben de kahveciye hitaben "Benimle bu şekilde konuşamazsın," dedim. Daha sonra kahvede bulunan dört kişi bana saldırdı. (...) Ben sanıklardan şikâyetçiyim (SM-31).

> Biz Roman olduğumuz için bizleri evimizden, yuvamızdan, yurdumuzdan kovmak istediler. Kalabalık bir topluluk benim barakada yaşadığım yerin yakınına geldiler. Silah attılar. Ben

de üç çocuğumu alarak halamın evine sığındım. Orada çocuklarımdan bir tanesini buzdolabının içine sakladım, diğerleri ve kendim başka bir yere saklandım (SM-55).

Maruz kalınan ayrımcılığın sadece kitle tarafından gerçekleştirilmediği, kimi zaman resmî görevlilerin söylemlerinin de bu duruma yol açtığı iddia edilmiştir.

> Bize Çingene diye hitap ettiğinden dolayı ben Belediye Başkanı'ndan şikâyetçiyim (SM-71).

> Sanıkların savunmalarını kabul etmiyorum. Görüntülerle savunmaları örtüşmemektedir. Etnik kökene dayalı olarak işyerime zarar verildiğini düşünüyorum. Ben aslen Bingöllüyüm. Terörü desteklediğim şeklindeki iddialar doğru değildir, asılsızdır. Hiçbir siyasi parti ile bağlantım yoktur. İşyerinde PKK'ya yönelik herhangi bir sembol asılı değildir. Olay tarihinde ben işyerinde değildim. Çalışanlarım vardı. İşyerini kapatmaya çalıştıkları sırada bu olaylar meydana gelmiştir. Cana kast olduğunu düşünüyorum (KM-23).

Politik görüşü sebebiyle

Mağdurlar, politik görüşlerinin ve destekledikleri siyasi partinin kitle tarafından kabul görmediğini, bu politik görüşü savunmanın kitle için bir tehdit oluşturduğunu ve bu durumun da canlarına ya da mallarına yönelik bir kasıtla, kendilerine linç olarak döndüğü görüşünü yansıtmaktadırlar. Burada politik görüş ve hâkim politikaya karşı, muhalif bir çizgide konumlanış çoğu zaman etnik kimlikle bağlantılı düşünülmüş, gerekçelendirmelerde bu iki temanın içiçe geçtiği gözlemlenmiştir.

> Olay günü ben de şehit yürüyüşüne katılmıştım. HDP binasının taşlandığını ve Gül Kitabevi'nin yakıldığını görmem üzerine ben yürüyüşten ayrıldım. Yürüyüşe katıldığım için ben işyerimi o gün kapatmıştım. İşyerimde HDP bayrağı asılı olduğu da doğru değildir. İki gün önce şehit olduğu için ben camı-

ma iki adet Türk bayrağı asmıştım. Olay nedeniyle işyerim tamamen hasar görmüştür. İşyerimdeki bütün malzemeler zarar görmüştür. Bu olaylardan sonra müşterim de çekilmiştir. İşyerimi kapatmak zorunda kaldım (KM-27).

Bir politik görüşü benimsediğini ilan etmek, bir siyasi partiye üye olmak, mağdurlar açısından kendilerini doğrudan bir hedef haline getirmektedir.

> HDP yasal bir partidir. PKK ile bağlantısının ispat edilmesi gerekir (KM-15).

Toplumsal konumu / yaşam tarzı sebebiyle

Bu alt tema, mağdurların lince toplumsal konumları, yaşam tarzları sebebiyle uğradıkları görüşüne dayanır. Bu görüş, ele alınan beş linç davasının birinde, Köpekli Adam davasında belirgin bir tema olarak öne çıkmaktadır. Mağdur, toplumsal kabullerin dışında oluşunu vurgulamış ve bu durum şiddetin gerekçesi olarak belirtilmiştir.

> (...) köpeği arkadan bıçakla vurdular, ben veterinerden aldığım raporu dosyaya sundum. Benim ciğerime vurdular, patladı, otuz kişi vurdu ciğerimi patlattı, dik duramıyorum, çalışamıyorum. (...) Ben maliyeye kayıtlıyım, ayakkabı üretirim, Beyazıt semtinde imalatçıyım, bekârım, yalnız olduğum için bunlar başıma geliyor (TM-1).

Bu alt tema dahilinde görülebilecek bir diğer dava ise Selendi Davası'dır. Maruz kaldıkları şiddette, Roman olmalarının ve yaşam tarzlarının etkili olduğu vurgusu kimi mağdurlar tarafından dile getirilmiştir.

> Buradaydık hep. Yaşadık kendi milletimizle, kimseye bir zararımız yoktur. Ama bizi istemediler. Evimiz mi, işimiz mi, yaşantımız mı neyimiz zarar verdi onlara bilmiyorum. Kabullenmediler bir türlü, yerimizden olduk (SM-63).

Devlet görevlilerini suçlama / sorumlu tutma

Bu temada üç farklı suçlama öne çıkar. İlki, devlet görevlilerinin kişi olarak ya da devlet araç gereçleri ile kolektif şiddet eylemine doğrudan katıldığı iddiasına dayanan suçlamalardır.

> Ben evime ve arabama kimlerin zarar verdiğini bizzat görmedim, ancak şimdi züccaciye eşyası olan arabam bizzat belediyenin dozeri ile kullanılmaz hale getirdi. Bu nedenle belediye başkanından ve operatöründen şikâyetçiyim (SM-21).

> (...) Olay önce kahvede başladı. Daha sonra kahvenin dışında büyüdü. Sanıklar bizim eşyalarımıza zarar verdiler. Ve bizi oradan çıkardılar. Ben önceden kahveye gidip arkadaşlarımla oyun oynardım. Bu olay belediye başkanı olan .....'den kaynaklanmaktadır (SM-31).

İkinci suçlama, yetkililerin sürece etkin ve yerinde müdahale edemediği ya da üst düzey yetkililerin (vali, kaymakam, belediye başkanı vb.) sürece, şiddeti destekleyen söylemlerle katıldığı ve lincin hazırlanmasında teşvik edici olduğu iddiasıdır. Mağdurlar açısından devletin konumu, tarafsız olmaktan öte yanlı bir pozisyon olarak değerlendirilmiştir.

> Vatandaşlar ilk kapının önünde toplandı ve eve taşlar, bira şişeleri atmaya başladılar, camlarını, kapıyı kırdırlar. Evin önünde bulunan arabam yandı. Eşyalarım yağmalandı. Sonra polisi aradık. Ancak biz evde dört saat mahsur kaldık (SM-51).

> Olay tarihinden önce oy toplamak için belediye başkanı evlere ziyarete geliyordu. Benim de bir ev ziyaretim sırasında belediye başkanı oraya geldi. Ve Romenlerin Selendi'yi kirlettiklerini söyleyip bunların kökünü temizleyeceğim diyerek benim yanımda söz veriyorum diyerek beni gösterdi. Ben Romen değilim ancak benim eşim Romen'dir. Ben de bunu eşime anlattım. Önce eşim inanmadı ancak daha sonra bunun belediye başkanının tahriki olduğunu düşündü (SM-48).

Evde oturuyordum, vatandaşlar toplandılar, eve taşlar atıp camları pencereleri kırdılar, belediyenin anonsu ile evin önünde bulunan araçları toplayarak asfaltın bitiminde biriktirdiler sonra yaktılar. Bu olaylar olmadan önce belediye başkanı anons yaptırdı, halk toplansın dedi, sonra akşam beş dakikalığına elektriğimiz kesildi, geri geldiğinde bu olaylar başladı, ben belediye başkanı ve tüm Selendi halkından şikâyetçiyim (SM-62).

Sanıkların yaktıkları tüm kitaplarda benim emeğim vardır, kitap okuyan bir insan kitaba zarar vermez, Türkiye' de kitabın yakılması bir ilktir, bu insanlar orada insanların ölümüne neden olmaya çalışmışlardır. Devletin görevlileri de gerekli tedbirleri almamışlardır, onlardan da şikâyetçiyim (KM-16).

(...) kalabalığın dükkâna zarar verdiğini görünce elimde keserle dışarı çıktım, iki-üç kişiye vurdum, ancak kimler olduğunu bilmiyorum, dükkândaki saldıran şahısları dışarı doğru çıkardım, o sırada bir sivil polis önüme geçti, ben kendisini önceden tanıyordum, polis bana engel olunca ben de neden saldırganlara değil de bana engel oluyorsunuz dedim, o sırada dikkatim dağıldı, saldırganlar bunu fırsat bildiler, yaklaşık 70-80 kişilik bir grup beni darp ettiler, ne kadar yerde kaldığımı da hatırlamıyorum. Daha sonra sivil polisler beni alıp iki apartman arasındaki emekli işçilerin lokaline götürdüler, daha sonra tekrar kitabevine doğru dönüp kırılan yan taraftaki camdan içeri girdim, bu sırada dükkânın içerisinde ve dışında yangın olduğunu gördüm, yakanları görmedim (KM-17).

(...) Başlangıçta kovalarla su taşıyarak yangına müdahale ettik, ancak sürekli yanan çantalar içeri atılıyordu, kırtasiyede plastik ürünler olduğundan alevler kısa sürede her yanı sardı, yaklaşık on beş dakika sonra da yangın ve dumandan kameralar görüntü alamaz hale geldi. Biz bu sırada zeminin yani giriş katının üzerindeki kattan bir odaya sığındık. Bir süre itfaiye müdahale etmedi, dışarıdaki saldırganlara polisler de müdahale etmedi. İşletmenin giriş kapısının dışında olan üst ka-

tın bürosunun camından kendi imkânlarımız ile dışarı çıktık, alevler bu sırada bir hayli yükselmişti, yoğun da bir duman vardı (KM-21).

İstisna olarak devlet yetkililerinin lince müdahale ettiğini, onların yardımı ile olay yerinden, ortamdan uzaklaştırıldıklarını belirtenler de olmuştur. Ancak yine de müdahalenin etkin ve gerektiği zamanda yapılmadığı ifade edilmiştir.

> Akşam saatleri idi, evde oturuyordum, vatandaşlar evin önünde toplandılar ve eve taşlar atmaya, bira şişeleri atmaya başladılar. Camları, kapıları kırdılar. Evin önünde bulunan arabamızı yaktılar. Eşyalarımızı yağmaladılar. Sonra polisi aradık. Jandarma gelerek bizi olay yerinden kurtardı (SM-45).

Beş dava özelinde ele alındığında, suça iştirak ettikleri gerekçesiyle mağdurlar tarafından suçlanan herhangi bir resmî devlet görevlisinin olmadığı, suçlananların tümünün olay esnasında resmî bir görevi olmayan kişilerden oluştuğu da belirtilmelidir.

Böylece, "linçten toplumsala bütünsel değerlendirme" kategorisi, bu bölümde katılımcıların anlatımlarıyla örneklendirilen beş tema ile ele alınmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, yargılama sürecinin niteliği, mağdurların gördükleri zararların giderilmemiş olması ve verilen cezaların yetersizliği mağdurların ayrımcılığa ve dışlanmaya maruz kaldıklarını düşünmelerine yol açmıştır. Ayrımcılığa ve dışlanmaya sebep olan ilk unsur, mağdurların maruz kaldığı kaba şiddet ve bunun yarattığı tahribattır. Buna ek olarak kendi kimlikleri ve varoluşlarının, kendilerini şiddete açık hale getirdiğine dair değerlendirmeleri, eşitsizlik ve dışlanma pratiklerinin toplumsal yaşamda yaygın ve kanıksanmış olduğuna dair bir işaret olarak da okunabilir. Kürt olduğu için, HDP'li ya da solcu olduğu için, Ağrılı olduğu için, Roman olduğu için, bekâr olduğu için, içki içtiği için vb. sebeplerle mağdur, şiddete uğramaktadır. Bu ana kategorinin tüm temalarının ortak noktası, mağdurların linci değerlendirirken sadece sanıkla ilgilenmediği, devleti de değerlendirmeye dahil etmesidir. Sanıklar da belli temalarda devle-

ti işin içine katmaktaysa da mağdurların devleti ile sanıkların devleti aynı devlet değildir. Mağdurların perspektifinden bakıldığında devlet, lincin başladığı ilk andan mahkeme salonuna gelene kadar neredeyse tüm aşamalarda geç ve etkin olmayan müdahalesi ile ya da eksikliği ile tanımlanır.

"Adalete bıraktım ne yapayım"

Ele alınan davaların mağdurlarından biri, yaşadıklarının ardından mahkemede yukarıdaki cümleyi kurmuştur. Kaybın geri getirilemezliği ve zararın tamamıyla tazmin edilemezliği ile adalet talebi soyut bir zemine kaymıştır. Adalet, linç kitlesinin sağladığını öne sürdüğü adaletten farklıdır. Hukuku ve yasayı da aşan böylesi bir adalet talebi, lincin yarattığı zararın boyutunu anlamak açısından önemlidir. Hakkını hukuk yoluyla aramakta ısrar eden mağdurun, linci anlamlandırmada hukuku da içine alan daha geniş ve kapsayıcı bir perspektiften bakmakta olduğu, şiddete maruz kalışının sebeplerini gördüğümüz kategoriler yoluyla ortaya konmuştur. Yukarıda sanıkların mağdurları düşman, terörist ya da sapık gibi sıfatlarla tanımladığına değinilmişti. Linç kitlesi açısından şiddetini yönelttiği taraf kendisine benzemeyen etnik, dinsel, mezhepsel, cinsel veya siyasal olarak farklı olandır. Ancak her farklılık lince yol açmaz. Linci ortaya çıkaran unsur; farklılığın bir tehdit olarak algılanmasıdır. Bu tehdidi şiddete çeviren ise ötekinin bir hak talebi ile ortaya çıkması, görünür olmasıdır. Siyasi iktidar tarafından farklı toplumsal gruplara verilen hakların yasal olarak güvence altına alınması, ötekinin görünürlüğünün önemli bir unsurudur. Görünürlük, toplumsal yaşamda mevcudiyet veya tanınırlık biçiminde olabilir. Yasal ya da siyasal hakların verilmesiyle oluşan bu meşruiyet zeminine göç ile oluşan toplumsal hareketlilik ve tarafların mekânsal anlamda karşılaşması da eklendiğinde linçler için "uygun koşullar" neredeyse oluşmuş olur. Lincin 2000'li yıllardaki artışı konu edilirken bir karşılaşma zemini olarak göç alan kentlerin mekân seçildiğinden daha önce de bahsedilmişti. Ele alınan davalardan Kırşehir, İzmir ve Muğ-

la'da yaşanan linçler bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu açıdan düşünüldüğünde dışarıdan gelip düzeni bozanlara karşı bir şiddettir linç. Etnik ya da mezhepsel bir fark ya da muhalif politik görüş, bunu benimseyen grupları kamu düzenine karşı bir tehdit haline getirir. Azınlık olanın, farklılıkları ile birlikte kendisiyle eşit bir pozisyona gelebilmesi tehlikesine karşı bir tepki olarak ortaya çıkan linç, bu haliyle kolektif bir kimlik kurma aracı haline gelir.

Mağdurun, kendini ve sanığı nasıl değerlendirdiği ise bu toplumsal ilişki dengesinden bağımsız değildir. Mağdurların hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde maruz kaldıkları bu şiddet eyleminde, hak arama mücadelesinde oldukları ve beş davanın tümünde bu talebi net olarak ortaya koydukları görülür. Beş linç eyleminin her birinde mağdurlar lincin farklı sonuçlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Ölüm ve yaralanma yanında şiddetin yol açtığı psikolojik sorunlar ve travmalar, maddi kayıplar ve zorunlu göç deneyimleri yaşanmıştır. Mağdurlar hak taleplerini de deneyimleri etrafında oluşturmuşlardır. Mağdurların, sanıklara dair tanım ve talepleri de yine bu bağlamda değerlendirilir. Yaşananları linç, saldırı, olay ya da yağma gibi kavramlarla tanımlayan mağdurlar, sanıkları da sanıklar, onlar, grup, kalabalık olarak adlandırırlar. Mağdurların hak talebi, gördükleri zararı mahkemede ayrıntısı ile anlatma ve bunun giderilmesi yolunu seçmek biçimindedir. Ancak genel olarak hem yaşadıkları şiddet hem de sonrasındaki süreci değerlendirdikleri ve son kategoride ortaya konan temaların gösterdiği üzere lincin yarattığı mağduriyet çok boyutludur ve sadece yaşanan o olaydan ibaret değildir. Mağdurlar linç ardından yaşadıklarını ve hak taleplerini linç öncesi, olay esnasında ve sonrasında biçiminde değerlendirir. Linç eylemi ve o esnada olaya sebep olan durumlara göz yummanın biçimleri, durdurmaya yönelik yeterli ve zamanında önlem almamak şeklinde bir ihmal ile ortaya çıkabildiği gibi, linç sonrası yasal süreci etkin yönetememek, yetersiz ceza vererek ya da ceza vermeyerek eylemi dolaylı olarak onaylamak da söz konusu olabilir. Beş dava üzerinden ele alındığında, lince yol açan olayların hiçbiri bir anda olma-

mıştır. Selendi'de kahvehanede yaşanan kavga ile linç arasında geçen zaman beş gündür. Muğla'da yaşanan linçte de mağdurun saldırıya uğrayacağına dair bilgiyi mağdura veren ve evde kalmasını tavsiye eden, jandarma ve muhtardır. Keza Kırşehir ve İzmir'de yaşanan linçlerde de kitlelerin eylemi, o ille ve o günle sınırlı değildir. Tüm ülkede benzer biçimde düzenlenen protesto dizisinin bir parçasıdır. Kırşehir'de yaşanan linç eyleminde neredeyse tüm akşam ve geceye yayılan eylemler, birden çok yerin saldırıya uğradığı uzun sürece yayılmış bir eylem dizisi olarak öne çıkmaktadır. Bu durum mağdurlar açısından önlenebilir bir şiddetin önüne geçilmediği fikrini güçlendirmiştir. Hukuk devleti olmaya yönelik bir çağrı, zarar verenden mahkemede zararının tazminini talep etse de aslında istenen, eşit yurttaşlık zemininde, uğradığı haksızlığın devlet tarafından cezalandırılmasıdır. Meseleyi hukuki zemine çekmek, şiddet tekeline hâkim olan bir devletin mevcut olması durumunda lincin gerçekleşmeyeceği görüşünün yansıması olarak da düşünülebilir. Bu talep, meselenin mahkeme salonu ile sınırlı olmadığını gösterir.

Lincin bitip yaşananların yargı sürecine yansıdığı bu son aşamada da, cezasızlığın etkin olduğu saptaması net olarak yapılabilir. Cezasızlık, mağdur açısından "yargılama sürecini adaletsiz bulma", "cezaları yetersiz bulma", "zarara uğrama ve zararının tazmin edilmediğini düşünme" temalarında vurgulanmıştır. Bu bölümün başında, gazete taraması ile elde edilen bilgilerin, ceza-adalet sisteminde lincin seyrini anlamaya imkân vermediğinden söz edilmişti. Dava dosyalarının incelenmesi ile aşılmaya çalışılan bu eksiklik, lincin hukuk alanında nasıl ele alındığını göstermesi açısından bilgi verici olmuştur. Şöyle ki, lincin hukuk dairesine taşınmadığı saptaması, yerini lincin hukuk dairesine taşındığı saptamasına bırakmalıdır. Linç eylemleri sonucunda linç mahkemeye yansır. Ancak başka suçlar bağlamında tanımlanır ve cezalandırılır. Selendi Davası'nda yargılanan 85 sanıktan 46'sı beraat etmiş, 37'si ceza almıştır. Kırşehir Davası'nda 88 sanıktan 35'i, İzmir Davası'nda dört sanıktan üçü, Köpekli Adam Davası'nda sanıkların tümü, Muğla'da ise

yedi sanığın hepsi ceza almıştır. Yargılandıkları suçlardan ise ölüm ve yaralamanın olduğu hallerde verilen cezalar hariç, en çok ceza alınmasına yol açan suç, mala zarar verme suçudur. Hiçbir sanık, haklarında açılan davalarda suçlandıkları, halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik ve aşağılama, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, kanuna aykırı gösteri ve toplantı yürüyüşüne katılma suçlarından ceza almamıştır. Tüm bu suçlamalar beraatla sonuçlanmıştır. Ceza verilen durumlarda da para cezaları ve denetimli serbestlik gibi alternatif cezalar seçilmiştir.

O halde, cezasızlığın sebeplerinden biri, linç eylemi olarak yaşanan şiddetin yasal düzenlemede bir karşılığının olmaması ve müstakil bir linç suçunun yasada tanımlanmamış olmasıdır. Ancak cezasızlığa yol açan tek etken bu değildir. Mağdurun suçlanması da bir diğer etken olarak değerlendirilebilir. Linci iki tarafın kavgası olarak ele alan, bu bağlamda mağduru da sanık statüsü ile mahkemeye çıkaran sistem, lincin eşitsiz ve orantısız şiddetini değerlendirmekten uzaktır. Bu durum, ele alınan beş davanın üçünde de yaşanmıştır. Şiddete maruz kalan kişiler aynı zamanda çeşitli suçlarla suçlanmıştır. Hepsi beraat etmiş olsa da yargılama sürecine bu biçimde dahil edilmelerinin kendileri açısından çifte mağduriyet yarattığını vurgulamışlardır.

Bu bakımdan zararın tazmininin nasıl sağlanacağı ve mahkemede adaletin nasıl tesis edileceğine dair talepler ve cezalar linç eyleminin şiddeti ve zararın büyüklüğü ile paralel değildir. Daha çok maddi zararı tazminle ilgili yaptırımlara başvurulması, linç ile sağlanan şiddet iklimini önemsizleştirerek var etmenin yanında, linç gibi toplumsal yaşamı ve bir arada yaşama pratiklerini bozan bir şiddet edimini adi suç kategorisine indirgemektedir. Bu durum da cezasızlık olgusunun bir nevi olağanlaşmasına, hak taleplerinin ise bu bağlamda yanıtsız kalmasına yol açar. Buna ek olarak yargılama sürecinin uzunluğu, yargılamanın çok davaya bölünmesi, yargılamanın başka şehre taşınıp yürütülmesi ya da lince maruz kalanların zorunlu göçü sebebiyle mağdurun mahkemeye erişiminde güçlük yaşanması gibi unsurlar da cezasızlık halinin önemli bileşenleridir.

TABLO 2
Mağdurlar İçin Oluşturulan Kategori Tablosu

Kategori	*Tema*	*Alt tema*
Kendini değerlendirme	Suçsuz olarak değerlendirme	
	"Benim ciğerime vurdular, patladı"	
	Mağdur olarak değerlendirme	Olayla ilgili mağduriyet
	Adalete bırakmak	Mutlak mağduriyet
Linç eylemini değerlendirme	Lince linç diyebilmek	
	Sanığa dair değerlendirme	Vatandaşın şiddeti
		Saldırganın adaleti
Linçten toplumsala bütünsel değerlendirme	Yargılama sürecini adaletsiz bulma	
	Cezaları yetersiz bulma	
	Zarara uğrama ve zararının tazmin edilmediğini düşünme	
	Ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldığına inanma	Etnik kimliği sebebiyle
		Politik görüşü sebebiyle
		Toplumsal konumu / Yaşam tarzı sebebiyle
	Devlet görevlilerini suçlama / Sorumlu tutma	

Sonuç

Uzun süren tek parti iktidarı ve neoliberal ekonomi anlayışının hâkim olduğu 2000'li yıllar Türkiye'sinin toplumsal ve siyasal alanında önemli bir yeri olduğu düşünülen linç, bu çalışmada, gündelik hayat içinde "sıradan, işinde gücünde" insanların (Bora, 2014) kamusal alandaki toplu eylemi olarak düşünülmüştür. Bu düşüncenin, Garland'ın Amerika'nın güneyindeki linçleri ele alırken tanımladığı ve halka açık kitlesel işkence eylemi (public torture lynching) olarak ifade ettiği linç ile benzeşen yönleri vardır. Kamu katılımının yüksek olduğu, önce ritüel ardından işkence, sakatlama ya da olağan dışı zulmün geldiği bu linç biçimi ırksal baskının bir yansımasıdır. Bu bakımdan kitlenin şiddeti olarak linç, özel bir intikam hissiyle harekete geçen kalabalıkların sapkın davranışı olmaktan öte bir kamusal otoritenin örtük veya açık izniyle harekete geçen, meşruiyetini de buradan alan kamusal cezalandırma pratikleri olarak zuhur eder (Garland, 2005).

Türkiye tarihindeki benzer linç örnekleri ile 2000'li yılların güncel linç pratikleri karşılaştırıldığında bu gündelik yaşam hali ve sıradanlık önem kazanır. O halde çalışmanın odaklandığı dönemi, önceki dönemlerde yaşanmış linç pratiklerinden ayıran nitelikleri ortaya koymak gerekir. Öncelikle, burada ele alı-

nan linçler, kitle eylemleri sınıflamalarında yer verilen "örgütsüz ve plansız linçler" arasında sayılmalıdır. Bunlar, önceki dönemlerde yaşanmış belli başlı linçlerle linç mekanizmasının işletiliyor olması bakımından temelde benzer özellikler taşısa da şiddetin niteliği konusunda farklılıklar taşır. Fark, şiddetin failinin kim olduğu ve bu failin şiddetini kime, hangi biçimlerde yönelttiği noktalarında açığa çıkar. 6-7 Eylül'den Çorum'a, Maraş'a ve Sivas'a genel bir linç atmosferinde bir provokasyon iddiasının eşlik ettiği linçler, lincin gerçekleşmesi için dışarıdan gelen birilerinin varlığını ve dışarı ile daha doğrudan bir ilişki ve bağlantıyı işaret ederken, 2000'li yıllarla birlikte linçlerin daha sivil bir hal aldığı iddia edilebilir. Bu durum, son yirmi yılı aşkın sürede değişen ekonomi-politik uygulamalar, demokratikleşme hamleleri ve onu takip eden, şiddet içeren katı uygulamalar ve özellikle Kürt sorununa yaklaşımda yaşanan dönüşümler ile yakından ilişkilidir.

Son zamanlarda linç, büyük kentlere, "tarafsız" ortak mekânlara, buluşma noktalarına taşınmıştır. Bu karşılaşmada, orada yaşayanlar tarafından göçle gelen yeni nüfus yabancı, düşman, bozucu, uyumsuz ve ayrıksı olarak yaftalanmıştır. Linç, bir "biz" etrafında kendisi gibi olmayana yönelik çeşitli biçimlerde kendini gösteren dışlayıcı bir cezalandırma pratiği olarak tanımlandığında, "biz"i bozan, bozma ihtimali barındıran, hakkından fazla isteyen, Bora'nın 2000'li yıllarla birlikte Kürtlere yönelik oluşan algıyı tanımladığı gibi "şımaran" bu gruplara yönelik bir sınır çizme pratiğidir (Kılıç, 2010). Bu pratik, "aşağıdan yukarıya" bir yol izleyerek kendini gösterir. "Şiddetin sivilleşmesi" (Gambetti, 2009) olarak tanımlanabilecek bu hal, linç söz konusu olduğunda "vatandaş" olan kitlenin göreve koşması olarak da ele alınabilir. Görevi üstlenme, kimi zaman örtük kimi zaman açık biçimde olurken görevi üstlenmenin niteliği ise zaman zaman farklılaşır. Devlet adına, bir otorite olarak görevi üstlenme, devletin resmî söylemi ile öteki olarak işaretlediği kimi grupların, linç kitlesinin de ötekisi olduğu kabulüyle beraber düşünülmelidir. Davalara konu olan olaylar ve taraflar düşünüldüğünde bu durum açık biçimde görülür.

Kitlenin şiddeti Selendi'de Romanlara; Muğla'da, İzmir'de, Kırşehir'de Kürtlere yönelmiştir. İstanbul'da yaşanan linçte ise köpeği ile tek başına yaşayan bekâr bir yetişkin, şiddetin muhatabı olmuştur. Ancak burada, kitlenin ortaklaştığı devletle her zaman aynı şekilde hareket ettiği, tamamen uzlaştığı ya da iradesiz bir biçimde ona her söyleneni yaptığı da düşünülmemeli. 2000'li yıllar öncesi linçler için iddia edilen "dışarıdan gelip eylemi organize eden" ve lince öncülük eden birilerinin varlığı da burada söz konusu değildir, ele alınan davalarda böyle bir gerekçelendirmeye bir-iki sanık dışında rastlanmamıştır. Vazifeli oluş, zaman zaman devletin vazifesine koşmak şeklindeyken bazen de onu vazifeye çağırmak şeklinde kendini göstermektedir. Aslında bu ikinci form, lincin esas tanımına en yaklaştığı haldir. Devlet ile çatışma potansiyeli, devletin adaleti tam olarak sağlayamadığına dair saptama ve kitle olarak kendisinin bir alternatif olarak ortaya çıkma önerisi bu olasılıkta belirir. Bu durum, şiddet tekelinin hâkimi devlete karşı yeni bir şiddet odağı yaratma iddiasını barındırır. Ancak 2000'li yıllar söz konusu olduğunda kitle, devletle çatışmak ya da devlete alternatif yeni bir odak olmak amacıyla şiddete başvurmak yerine devletin, ortak düşmana karşı tam bir mücadele içinde olmadığına dair memnuniyetsizliğini ilan eder. Yetersizliğe karşı bu memnuniyetsizlik, kitlenin lince kalkışarak şiddet kullanma gücünü bir süre eline almayı, devletle tam uzlaşı içinde olmak yerine onunla kısmi çatışmaya girmeyi ve kısa süreli sınır aşım eylemleri sergilemeyi göze alması olarak kendini gösterir. Öyle ki 2000'li yıllar Kürt sorununa dair bir dizi demokratikleşme girişiminin olduğu, AB uyum süreciyle birlikte reform ve yasal düzenlemelerle hak ve özgürlüklerin genişlediği yıllarken aynı zamanda linçlerde belirgin bir artışın olduğu yıllardır, özellikle Kürtlere yönelik linçlerde. Bu durum 2000'li yılların linç kitlesinin, daha demokratik bir siyasal zeminde eyleme geçen ve şiddete gönüllü olan sivil ve örgütsüz bir hareket olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Lincin temel bir özelliği, bir çatışma takipçisi, bir kriz belirtisi olmasıdır. 2000'li yıllar Türkiyesi'nin çatışma sonrası hali

için yapılan bu saptama, farklı ülkelerin linç pratikleri için de geçerlidir. ABD'nin güney eyaletlerinde siyahlara yönelik linçlerden Avrupa'daki soykırım deneyimlerine kadar benzer bir örüntünün tekrar ettiği iddia edilebilir. Kriz, devletin şiddet tekeline karşı, rakip yeni bir tekel iddiası ile ortaya çıkan kitleden türeyen bir isyan olarak beliren kriz değildir. Burada kastedilen kriz hali, tüm linçler için genel bir biçimde kendini gösteren bir takip durumudur. Linçler, kriz ardılı kitle eylemleridir. Toplumsal bir dönüşüm ya da kırılma zamanlarında ortaya çıkan bir kitle tepkisidir. Kitle açısından çatışmanın yarattığı yeni toplumsal düzen ve dönüşüm, onun istediği biçimde olmadığında bir tepki olarak linçler ortaya çıkabilmektedir. Çatışma sonrasında oluşan sorunlara çözüm bulma amacıyla şiddete başvurmak, bu haliyle bir iktidar olamama hali ve bir kriz semptomudur. Lincin adını aldığı Amerika'dan, neoliberal zamanın dünyadaki farklı linçlerine uzanan çizgide ortak nokta olarak öne çıkan bu durum, neoliberal sistem anlayışının krizlerle var olma prensibiyle de uyumludur. Çatışmayla baş etmede başvurulan sivilin şiddeti olarak linç, formu değişiklik gösterse de bir düşmanlık devinimi yaratmakta ve her yeni kriz ve her yeni düşmanda kendini ve kendi sınırlarını şiddet yoluyla çizmektedir. Kürtleri linç etmekten Suriyelileri linç etmeye yönelen yeni bir linç furyası yakın zaman Türkiyesi için bu durumun bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu noktada, kitleye dair klasik tanımlamalarda kitleye atfedilen, iradeden ve akıldan yoksun, lidere göre hareket eden duygu dolu kalabalıklar veya sürüler olarak tanımlanan ve kitleyi tek taraflı ve edilgen olarak konumlandıran bakışın da eleştirilmesi gerekmektedir. Kitle karar veren, eyleme geçen ve tepkisini de bu yolla ortaya koyan insan kalabalıkları olarak hem şiddetini yönelttiği kişi ve gruplara hem de devlete bir mesaj vermektedir. Karşı tarafa dair verdiği şiddetli tepki, devletle müzakerenin bir parçasıdır. Sınırı aşana haddini bildirmeyen, ona kendisi ile eşit yurttaşlık zeminini yasal kimi düzenlemelerle sunan ya da sunma iddiasında olan politik iktidara karşı bir sınır çizme hareketidir. Kitle, bu kadar eşitliğe hazır ve razı de-

ğildir. Bu durum incelenen davalarda da gözlemlenmiştir. Devletle kurulan ilişkide sanıklar, hem devletle yakınlığını ilan etmiş hem de devletten beklentilerini ortaya koymuşlardır. Benzer hassasiyetleri paylaştığı devlete kendisine sahip çıkmadığı yönündeki sitemi, aradaki bağı işaret etmesi açısından önemlidir. Bunun izinin sürüldüğü birbiriyle ilişkili temalar, aynı taraftayız mesajı ile pekiştirilmiştir. Mesela Kırşehir'de yaşanan linç dizisinde sanıkların bir kısmı doğrudan ya da dolaylı olarak olayların yaşandığı ve adına yürüyüş dedikleri eyleme çağrılı olarak gittiklerini belirtmişlerdir. Çağrı bizzat resmî makamlar tarafından yapılmış, teröre lanet mitingleri tüm ülkede gerçekleştirilmiştir. Bu bir yandan suçlamaları reddetmek, aklanmak için gösterilen bir çabayken diğer yandan sorumluluğu paylaşma olarak da değerlendirilebilir. Ortak düşmana, teröriste tepki için herkesin bir araya geldiği bir durumda, olup bitenin tüm sorumluluğu sadece kitlenin olmamalıdır. "Devleti suçlama" teması bu bakımdan, ele alınan beş davanın neredeyse tümünde gözlenmişse de özellikle büyük kitlelerin olduğu çoklu, uzun süreli ve çok kişiyi etkileyen linçlerde daha belirgin bir temadır. Politik ortam, o dönem şehit cenazelerinin olması kitleyi eyleme yönelten, eylemini meşru bir zeminde savunmasına yol açan bir etkendir.

Devletle kurulan ilişkide kitlenin sabit, eşitsiz ve pasif bir rolde olmadığı, aksine pazarlık eden, zaman zaman tepkisinin boyutunu artıran bir tutumda olduğu vurgulanmalıdır. Saraçoğlu (2014), 2000'li yıllarda linç sayısında gözlemlenen artışın sebebinin, bu ilişkiyi bozan devlete bir tepki olduğunu savunur. Bir pazarlık unsuru olarak linç, dozajı ayarlanmadığında daha şiddetli sonuçlara da yol açabilmektedir. Sivil toplumlaşmanın arttığı 2000'lerin başında bir yandan "demokratikleşen" diğer yandan şiddete daha çok başvuran sivil kitlelerin şiddeti de linç bağlamında tartışılmıştır. Bu bakımdan kitle, devletinin asıl sahibi olan vatandaştır ancak bu, onu devletin emir eri kılmaz. Burada yukarıda değinilen müzakereler yanında kalabalıkların kendi özel nitelikleri de hesaba katılmalıdır. Linci yorumlarken sıklıkla başvurulan Le Boncu kitle kuramları ve bu-

nu esas alan benzer açıklamaların temel eksiği, bu yaklaşımların, kalabalıkların içsel dinamiklerini açıklamadaki yetersizlikleridir (Borch, 2017). Nedir bu dinamikler diye sorduğumuzda bu beş linç davasının taraflarını tanımlayan belli nitelikler ve taleplerden söz edilebilir. Bu unsurlar rasyonel, sabit ve ölçülebilir nitelikler olmaktan öte kitlenin sıklıkla dile getirdiği duyguları da içine alan yeni bir yaklaşımı işin içine dahil eder. Linç gibi bir kolektif şiddet biçimini duyguları da işin içine katarak değerlendirmek, duyguların sadece bireysel deneyimden ibaret olmayan kolektif yanını kabul etmeyi gerektirir. Zira, kişilerin yaşantıları ve deneyimleri, ahlâki kabul ve yargıları, tepkileri siyasi, ekonomik ve kültürel değişimleri içine alan toplumsal bağlam içinde şekillenir. Aidiyet hissedilen kolektif, mevcut siyasi iktidara mesafe, devlet otoritesine duyarlılık, duyguların farklı gruplar açısından nasıl deneyimlendiğini doğrudan etkiler. Bu ilişkilenme hem kendini hem karşısında konumlandırdığı grupları tanımlamada, davranışını gerekçelendirmede, yaşadığı durumları anlamada bireysel duyguların ve zihniyet yapılarının politik bir kimlik ve duruşa çevrilmesine yol açar. Linç de o kimliğin uç bir biçimde sergilenmesidir. Ele alınan davalarda sanık ve mağdurlara dair oluşturulan iki ayrı değerlendirmede yer verilen bu dinamikler, kendini ve olayı değerlendirme kategorileri ile sorgulanmaya çalışılmıştır. Ancak bu tamamlayıcı özelliklerin en ayrıntılı ve öz bilgisi son kategoride suçun gerekçelendirilmesi ve toplumsal tahayyüller kısmında ortaya konmuştur.

Sanıklardan bahsederken yukarıda değinilen, linç kitlesinin kendine has nitelikleri konusunda bir ekleme, daha doğrusu dava dosyalarından hareketle bir saptama yapmakta yarar var. Kitleye dahil olan bireylerin iradesizliği, bireyin içinde bulunduğu kalabalıkta bilincini askıya alması ve kaybolmasına yol açan kitlenin baskın gücüne dair görüşler, bir yandan şiddet içeren kitle davranışını açıklamaya yararken bir yandan da kitleyi anlamanın önünde bir engel oluşturabilme riskini barındırır. Şiddet eylemi irrasyonel ve anlık olarak kabul edildiğinde yapılan eylem de sorumluluktan uzak bir yere yerleşir. Dava

dosyalarında sanıklara dair yapılan ayrımlarda kitlenin –farkında ya da değil– klasik kitle kuramlarının söylemlerini kullandığı görülür. Bu bakımdan kitleyi anlamaya yönelik bu açıklamaların, kitle tarafından kendilerini bir savunma aracı, anlaşılmalarına imkân veren bir enstrüman olarak kullanıldığı da iddia edilebilir. Özellikle sanıkların kendilerini anlattıkları ve suçsuz olduklarını savundukları ilk kategorideki ifadeleri bu çerçeveye oturur. Kendini kaybetme alt temasında ortaya konanlar başta olmak üzere kitlenin çağrısına uyma, lidere ya da bir otoriteye dayanıp ondan güç alarak eyleme geçme biçiminde ifade bulan ve çoğu sanık tarafından dile getirilen söylemler de suça yönelik gerekçelendirmeler olarak aynı çerçevede yer alır.

Linç kitlesi ele alındığında sanık profilinin en temel tanımlayıcı unsuru ise milli kimliktir. Her tür farklılığa karşı çoğunlukta olanın, düzeni ve mevcut yapıyı korumaya yönelik çabası olarak linç, kimi zaman hanenin, mahallenin ya da ülkenin kimi zaman özün, benliğin korunması şeklinde ortaya çıkar. "Vatandaşın tepkisi" olarak adlandırılan kolektif şiddet, sanıkların devletle kurduğu yurttaşlık bağını da ele verir. Tepki gösteren yurttaşın hak arayışının bir parçası olarak ortaya çıkar ve onun kadar "yurttaş" olamayanlara, olmayı hak etmeyenlere yönelir. Tepki, terör destekçisine, serbest yaşayan uyumsuza, sapığa, bölücüye, kavgacıya ya da düzen bozanadır. Rivayetlere dayanarak inşa edilen ve bu sıfatlarla ifade edilen "suçlu"lar şiddetin muhatabıdır. Bu çerçeveleme, dava dosyaları bağlamında sanıklar açısından şiddeti de bir hak, hatta sahip çıkılması, yadırganmaması ve suçlanmaması gereken bir hak, olağan bir tavır haline dönüştürür. Kendini, kendi gibi olmayana göre kurup tanımlama işi, "biz" inşasında "düşman"a,"öteki"ne, "yabancı"ya ihtiyaç duyan ve şiddet eyleminin oluş şeklinden ona ad vermeye kadar her tür süreçte işleyen bir mekanizmadır. Sanıklar, linç etrafında isimsiz eylemleriyle, lince linç demeden, linci yok sayarak, reddederek, herhangi bir sorumluluk almadan ve mağduru çeşitli biçimlerde dışlayarak kendilerine bir aidiyet alanı kurar. Bu alanı büyük oranda, sahip oldukları şeyler için mücadele eden, bunları elinden alabilecek tehditlere karşı her

an tetikte olan, bu konuda oldukça hassas, duygu dolu ve tahrik olabilen, çoğu yetişkin erkek bireyler işgal eder.

Öyle ki kitlenin, onurunu ve gururunu korumaya yönelik önceliği, şiddet sonucu ortaya çıkabilecek sonuçların dahi önüne geçebilmektedir. Bir davada sanık ifadelerinden birinde geçtiği gibi, "Selendililer cahil olabilir, ancak onursuz ve gururuz değildir" Devlete bile karşı gelmeyi göze alabilecek, suçlu olup olmamayı düşünemeyecek kadar "cahil" olduğunu kabul etse de kitle "onur"unu korumuştur. Bu işleyişin sadece buraya has olmadığı da belirtilmelidir. Suçlu olduğu iddia edilen kişileri cezalandırma amacı taşıyan linç, bazı durumlarda mağdurların yasal gözetim altında oldukları ya da tutuldukları yerden alınmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kimi zaman hastaneye sağlık kontrolü için götürülen yaralı mağdur için hastane bahçesinde toplanan kalabalık olarak da kendini gösterebilir. Bu tür durumlarda linç kitlesinin, eylemi yapmadaki gerekçesi "onur"unu korumaktır. Brundage, onurunu koruduğunu iddia eden kitlenin bu yasadışı şiddetinin, bir barometre işlevi gördüğüne değinir, hem kamuoyu açısından nasıl bir tepkiyle karşılandığının hem de yasa koyucunun tepkisini görmek açısından (Brundage, 1983, s. 28).

Yasa koyucunun, yargılama sürecindeki tutumunu belirleyen ana kaynağın, hukuki düzenleme ve yasalar olduğu kabul edildiğinde ve linç diye müstakil bir suç olmadığı bilgisi de bununla beraber düşünüldüğünde, yargılamaların "dolaylı" ve "eksik" olduğu varsayılabilir. Ancak bu durum, ele alınan davalarda neyin cezalandırılıp neyin cezalandırılmayacağı konusunda değerlendirme yapılmayacağı anlamına gelmez. Mağdurların büyük çoğunluğu mahkemeyi hak talebinin aracı olarak görmüş, bu durum ifadelerine de yansımıştır. Sanıklar açısından devletle kurulan ilişki bir duygudaşlık, yakınlık ya da aynı tarafta olmak şeklinde ifade edilirken mağdurlar söz konusu olduğunda kurulan ilişki yerini mesafeye ve çoğu zaman devleti suçlamaya bırakmaktadır. Mağdurlar, devleti söz konusu olaylar esnasında güvenlik güçleri ile etkin müdahale etmediği, doğrudan linci desteklediği ya da şiddete göz yumduğu

için suçlamış; zararın bu boyutta olmasından da devleti sorumlu tutmuşlardır. Bu resmî ve mesafeli dil ile yapılan ise mağdurların hukuku çağırmasıdır. Mağdurlar ve lince maruz kalan grup ve siyasi oluşumların genel talebi bu bakımdan linci hukukileştirmektir. İstenen eşitliği "yurttaşlık" bağlamında kurmaktır. Bu talep, linç kitlesi ile devletin çoğu zaman yadsınan, görünmez bağına karşı da bir çözüm olarak düşünülebilir.

Yapılan yargılamalarda, mağduriyetin olduğu durumlarda çözüme yönelik adımların büyük kısmının, sanıkların gerekçelerinde ortaya koydukları noktalara ya da mağdurların maruz kaldıkları şiddetin nedenlerine dair tespitlerine dayanmadığı ve zararın giderilmesinin maddi temelli olduğu söylenebilir. Mağdurların bir kısmının talebi de bu yönde olmuştur. Ancak zarar algısının bu biçimde değerlendirilmesi ve sınırlandırılması, mağdurların "adalet arayışı"nın mahkemeyi de aşan bir talebe dönüşmesine yol açmıştır. Linçle ilişkilendirilebilecek kimi suçlardan yargılanmış olsalar da çoğundan beraat eden sanıklar, lince kaynaklık eden sebeplerin pek çoğuyla ilişkili olduğu düşünülebilecek suçlarla suçlanmamıştır.

Yasal sürecin bu biçimde işlemesi, sanıkların, onurlarını korumak için şiddete başvurduklarına dair gerekçeleri için de bir dayanak oluşturur. Zaten karıştığı suçtan çok da ceza almayacağına dair örtük ve açık tüm geçmiş, tarihsel deneyimlere dayanan kanaatler de bunu besler. Bir sanığın ifadesinde dile geldiği gibi: "Niye benim adımı verdiler anlamadım." Cezasızlık bu bakımdan çok boyutlu ve etkin bir şekilde işlemektedir. Gerekli yasal düzenlemelerin eksikliği yanında, mevcut olanın da etkin kullanılmıyor olması ya da gerekçelerin dayandığı arka planın ele alınmaması gibi birçok sebep burada etkilidir.

Cezasızlık, incelenen davalarda mağdurların sıklıkla değindiği bir konudur. Hatta neredeyse mağdurun kendilerine, sanıklara ve yaşananlara dair değerlendirmeleri, herkesi hukuk çerçevesinde toplamayı ve etkin bir yargılamayı mümkün kılmayı amaçlamıştır. Cezasızlık rejiminin bir norm haline gelişi ve lincin artış eğilimi beraber düşünüldüğünde, buna zemin hazırlayan koşulların, mağduru ve onun zararını da en baştan

öngörülebilir bir hale getirdiği söylenebilir. Böylesi bir sistem, hak arama mücadelesinin güçlüğü yanında bir de hukukla mücadele etmeyi gerektirir. Linç, yargılama sürecine dahil edildiğinde şöyle bir yol izlenmektedir. Hukuk devletinde her linç yargılanır, ancak büyük oranda az sayıda kişinin düşük cezalar aldığı bir sonucu vardır. Yargılama işinin yapılıyor olması, hukuk devletinin varlığını tekrar tekrar hatırlatmanın yanında yargılamanın cezasızlık yönünde işliyor olması sebebiyle mağduru mağdur olarak sabitleme riskini barındırır. Hangi sebeple mağdur olduğunu bilen mağdur, lince maruz kalma sebebini de etnik kimliğine, politik görüşüne ya da toplumsal konumuna bağlayarak değerlendirir. Linç ele alındığında cezaların yetersizliği algısı, lincin bir biçimde meşru görülüyor olması ve toplumsal bir denetim mekanizması olarak uygulanması, birbirleriyle ilişki ve etkileşim içindedir (Berg ve Wendt, 2011). Tüm bunların bileşimi sonucunda bir ihlal durumu olarak linçten bahsetmek yerine aşina olunan, çok da yadırganmayacak bir olgu olarak linç, toplumsal hayata dahil olur.

Çalışmanın en başına dönersek, linç medeniyetle ilgili midir, modern çağda bu barbarlık nasıl olabilmektedir sorusuna da yanıt verilmiş olur. Lincin medeni olamamakla ilgisi yoktur, bu hem medeniyetin niteliği hem de lincin karakteri ile ilgilidir. Linç, çeşitli iktidar biçimlerine, ideolojilere, ekonomik sistemlere ve zihniyet yapılarına eklemlenerek var olur. Her şiddet formu gibi de meşruiyet zeminini sadece yasallıktan almaz. Yasal olmayan bir çoğunluk kuralı olarak gündelik yaşamda varlığını sürdürmeye devam eder. Lince dair çeşitli tanımlamalar yapılmışsa da bu çalışma kapsayıcı ve kısa bir tanımla linci, kolektif bir cezalandırma pratiği olarak düşünmüştür. Çalışma, linci modern ulus-devletin güncel formu içinde ele almış, lincin temel dinamiğini anlamaya çalışmıştır. Bu temel dinamik, lince dair yapılan çeşitli ayrımları da önemsizleştirir. Adi ve politik linç biçiminde yapılan ayrım, lincin hangi motivasyonla yapıldığını ortaya koyar. Ancak dava dosyaları üzerinden yapılan analiz, böylesi bir ayrıma değil, bir ortaklaşma zeminine işaret etmektedir. Adi linç olarak tanımlanan tek dava olan

Köpekli Adam davası, sanık ve mağdurlar açısından diğer davalarla çok benzer ifadelerin yer aldığı bir dava olmuştur. Ele alınan beş davadan hareketle lincin en temel özelliğinin faile bir kimlik vermesi olduğu düşünülmektedir. Milli karakteri olan bu kimlik, linci de bir biz oluşturmak için kullanılan araçlarından biri olarak şiddet repertuvarına katmaktadır. Tepki politik olabildiği gibi gündelik yaşamla ilgili sıradan bir konu da olabilmektedir. Performatif bir güç gösterisi olarak ortaya çıkan linç, bir tahakküm ve tasfiye aracı olarak kullanılırken, maruz kalan kitle açısından ise ayrımcı ve dışlayıcı bir mekanizma olarak işlev görür.

Lince dair yapılan bu çalışma, mahkeme tutanaklarını esas alsa da sonuç olarak saha bulguları ve kuramsal tartışmalar etrafında bir linç mekanizması ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Mekanizma olarak tanımlanan şey, lincin meydana gelişini hazırlayan sebeplerden lincin taraflarına, devletin müdahalesinden medyanın tutumuna kadar pek çok boyutu içine alan bir yapıdır. Özellikle politik linç eylemlerinin gelişim seyri bu akışa daha uygun gözükse de tüm linç eylemlerinde kendini gösteren bir işleyiş biçiminden bahsedilebilir.[1]

İlk aşama, lincin hedefi olan kişi ya da kişilerin, karar alıcılar tarafından işaret edilmesi, onları tanıtan her tür bilginin ortaya konmasıdır. Burada karar alıcılar ile kastedilen, çoğunluk adına konuşan, kendini o konumda tanımlayan resmî ya da sivil her tür otoritedir. Burada varolan söylem, düşmanlaştırıcı ifadeler barındırır. Bu kamusal söylem, şiddete zemin hazırlarken aynı zamanda şiddeti meşrulaştırır. Mağdurun işi, toplumsal konumu, politik tercihleri, yaşam biçimi, inanışı, mezhebi, ilişkileri gündeme getirilir. Düşmanlaştırıcı söylem, linç edilmek istenen kişi ve grubun bir biçimde "suçlu" olduğunun ilanıdır. "Yıkıcı" ve "gizli" hedefleri ve bağlantıları olan bu kişi/gruplar devletin ya da milletin sahip olduğu "kutsal" değerleri hiçe sayıyordur. Bu boyutta olmadığında da mahallenin düzenini bozuyor, etrafın keyfini kaçıran hareketler sergiliyorlardır.

1 Bu akış, Sémelin'in (2002, 2011) "katliam" değerlendirmeleri ve Şakar'ın (2016) lince dair değerlendirmeleri etrafında oluşturulmuştur.

Bir sonraki aşama hedefin görünür kılınmasıdır. Mağdura dair her tür enformasyon ortaya dökülür. Bu medya yoluyla olur ve çoğu zaman gerçeği yansıtmayan haberler ile lincin hedefinde olan kişi ya da grup itibarsızlaştırılır. Medyada dolaşıma sokulan her tür bilgi, dışlama, ayırma ve işaretlemeyi içerir. Bu işaretleme işi, daha en başından bunu yapan kitleye "biz" olanın kim olduğunu "öteki" üzerinden tanımlama imkânı sağlar. Yani benzer kolektif şiddet biçimlerinde olduğu gibi lincin de biz ve onlar ikiliğinde kimliği tanımlayan bir işlevi olduğundan bahsedilmelidir (Sémelin, 2002). Bu bağlamın izi tüm temsillerde, söylemde rahatlıkla görülebilir. Linç edilmek istenen kişi ve gruplar ayrılıkçı, suçlu ya da bölücü faaliyet altında tanımlanır. Bu, politik linçlerde sıklıkla devrede olan bir unsurdur. Politik olmayan linçler söz konusu olduğunda ise mağdura dair düşmanlaştırıcı söylemin devreye sokulması, yerel ağlar ve organlar yoluyla gerçekleştirilir. Linç dinamiğinin önemli işleticisi, dava dosyalarında da görülen birtakım "söylenti"lerdir. Kitlelere hızla yayılan bu söylentiler bir düşmanı işaret eder. Mağdur düşman ilan edilirken aynı zamanda suçlu da ilan edilir. Bu suç, lincin motivasyonuna göre farklılık arz etse de suçluluk sabittir. Ele alınan beş linç davasında da mağdurun suça karıştığı iddiası hep dolaşımdadır. Bundan sonraki aşama, yurttaşın görev üstlenmesi ya da göreve çağrılmasıdır. Bu çağrı kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olurken ana çerçevesi, yurttaşın tehdide karşı öz savunma yapabileceğine, bu amaçla şiddete başvurabileceğine dair tolerans gösterilmesi, bir nevi izinli sayılmasıdır. 2000'li yıllar bağlamında düşünürsek ana referans noktalarının "güvenlik" ve "tehdit" olduğu söylenebilir. "Terörist" faaliyet olarak değerlendirilen eylemlerin kitle tarafından bastırılması, milli birlik ve beraberliğe, mahallenin dirlik ve düzenine ya da asayişin sağlanmasına yönelik bir tür savunma olarak değerlendirilir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası sivillere yönelik şiddet gösterme izni bu çerçevede ele alınabilir. Çağrıya yanıt veren kitle devrededir. Kitle kendi liderini de çıkarır, onun arkasında toplanarak mağdura şiddet de gösterir. Bu noktada şiddetin tepeden organize edilen bir yönü ol-

maktan öte aşağıdan yukarıya örgütlenen bir yapı olarak düşünülmesi gereği esastır. Kitle katliamları ve soykırım deneyimlerinde olduğu gibi (Gerlach, 2010; Sémelin, 2002, 2011) linçlerde de aşağıdan yukarıya örgütlenen bir yapıdan söz edilebilir.

Kitlenin kendi talep ve karşı çıkışları yanında şiddete katılmayan üçüncü tarafların ve kamuoyunun tavrı da bu ilişkinin bir parçasıdır. Bu noktada Sémelin'in dikkat çektiği husus önemlidir, kolektif şiddet deneyimine yol açan şey sadece devletlerin krizi değil, toplumsal bağın çözülmüş ya da zayıflamış olmasıdır (Sémelin, 2002). Lincin bir sonraki aşaması devletin güvenlik güçlerinin olaya müdahalesidir. Bu kısım linçle ilgili en problemli kısımdır. Resmî olarak devletin görünür olduğu, devreye girdiği bu aşama davalar üzerinden düşünülürse mağdurlar açısından devletin, hiçbir zaman etkin ve yerinde müdahale edemeyen bir devlet imajı ile tanımlanması daha iyi anlaşılır. Geç, yavaş ve etkin olmayan bir müdahale, linci olanaklı kılan bir unsur olarak değerlendirilir. Sanıklar açısındansa bu müdahale, onlara karşı "haksız" bir müdahaledir. Bir sonraki aşama, gösterinin yani linç eyleminin tamamlanması ve devletin tekrar devreye girmesidir. Bu aşamada resmî söylemde linç eylemcisini olumlayan değerlendirmeler yapıldığı görülür. Bu, kitleyi yatıştırmaya yönelik söylemler olarak savunulsa da aslında şiddet uygulayanı anlamaya ve onun şiddet içeren eylemini gerekçelendirmeye dönük bir perspektiftir. Linç tanımına tekrar dönülürse şu sorulabilir: "Linç kitlesi şiddeti durdurup ya görevi devlete devretmezse, resmî yetkilinin işaretine rağmen linç sona ermezse ne olur?" Bu linç kitlesinin iki hedef seçtiği anlamına gelir; ilki linç edilen, diğeri ise yetkilinin otoritesidir. Ancak bu ikinci hedef sadece teorik bir olasılıktır. Linç kitlesinin şiddeti hiçbir zaman devletin resmî görevlilerinin kabulleriyle temelden bir çatışma ya da reddediş üzerinden inşa edilmemiştir, linç kitlesi devlete bir tehdit oluşturmamıştır. Takip eden aşama ise lincin taraflarının kamuoyunda tekrar değerlendirilmesidir. Bu aşamada hukuki süreç de işin içine dahil olur. Dava süreçlerinin bütünü, linç kitlesi ile mağdurun devlet nezdinde nasıl değerlendirildiğinin görülmesi açısından önemlidir. Devlet

görevlilerinin, linç mağdurlarına yönelik yaklaşımları mağduriyeti onarmak yerine bu mağduriyeti arttırabilir. Yaşadığı şiddet sonrası bulunduğu yerde barınamayan, yerinden edilme tehdidi ile karşı karşıya gelen mağdura yer değişikliğinin önerilmesi, mağdurun korunması ya da desteklenmesi gibi girişimler söz konusu olabildiği gibi mağdurun maruz kaldığı şiddet eyleminde suçlanması ve yargılanması da sıklıkla karşımıza çıkar. Linç dair genelleştirilmiş bu akış kuşkusuz her linç eyleminde aynı sırayı izlemez. Ancak lince yol açan dinamiklerin çok çeşitli olduğu, bu çalışmanın da ele alıp göstermeye çalıştığı gibi dönemin sistem anlayışı ve politikalarından ekonomik düzene, geleneklerden ideolojilere ve hukuki düzenlemelere, aynı zamanda duygular, zihniyet yapıları, aidiyet ve milli kimlik gibi değişkenlere yaslandığı görülebilir.

KAYNAKÇA

Açıkel, F. (1996), "Kutsal Mazlumluğun Psikopatolojisi", *Toplum ve Bilim*, 70, 153-198.

Agamben, G. (2006), *İstisna Hali*, çev. K. Atakay, İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Agamben, G. (2010), "Olağanüstü Hal", *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*, çev. F.B. Aydar, İstanbul: Metis Yayınları, s. 165-174.

Ağdaş, Ö. (2013), *Ceza ve Adalet*, İstanbul: Metis Yayınları.

Ahıska, M., Kentel F. ve Genç, F. (2009), *Milletin Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilikler*, İstanbul: TESEV Yayınları.

Ahmed, F. (2016), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, çev. Y. Alogan, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Ahmed, S. (2004-a), "Affective Economies", *Socail Text*, 22 (2-79), 117-139. https://doi.org/10.1215=01642472-22-2_79-117

Ahmed, S. (2004-b), *Duyguların Kültürel Politikası*, çev. S. Komut, İstanbul: Sel Yayınları.

Ahmed, S. (2014), "Affect/Emotion: Orientation Matters; A Conversation between Sigrid Schmitz and Sara Ahmed", *Freiburger Zeitschrift für Geschlechter Studien*, cilt 20, no. 2, 97-108.

Akal, C.B. (2014), *İktidarın Üç Yüzü*, Ankara: Dost Yayınları.

Akalın, S. (2014), "Güvenlik Güçleri ve Cezasızlık Kültürü", https://birikimdergisi.com/guncel/670/guvenlik-gucleri-ve-cezasizlik-kulturu

Akca, B.E. (2017), "Siber Zorbalık Kavramı, Türleri ve İlişkili Olduğu Faktörler: Mevcut Araştırmalar Üzerinden Bir Değerlendirme", *Academic Journal of Information Technology*, 30, 2-20, doi: 10.5824/1309-1581.2017.5.001.x http://www.ajit-e.org/?menu=pages&p=details_of_article&id=285

Akça, İ. (2015), "Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme", *Saha Dergisi*, 2015/1, 48-56.

Akça İ. ve Paker, B.E. (2013), "Askerler, köylüler ve paramiliter güçler: Türkiye'de köy koruculuğu sistemi", *Toplum ve Bilim*, 126, 7-34, İstanbul: Birikim Yayınları.

Akçay, Ü. (2019), "Türkiye'de neoliberal popülizm, otoriterleşme ve kriz", *Toplum ve Bilim*, 147, 48-70, İstanbul: Birikim Yayınları.

Akpınar, M.E. (2022), "Dijital aktivizm ve linç kültürü: Save Ralph örneği çerçevesinde hayvan hakları üzerine bir inceleme" yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Aksöz, C. (2019), "Sosyal medyada narsisizm ve linç kültürü", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aloğlu, E. (2018), "Sosyolojik perspektiften linç ve toplumsal şiddet sarmalı", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Alpkaya, G. (2017), "Uluslararası Ceza Yargılamaları, Cezasızlıkla Mücadele ve Hakikat Hakkı", *Dava İzleme: Duruşma Salonunda Devlet ve Yurttaş*, İstanbul: Hafıza Merkezi - Anadolu Kültür Yayınları, s. 10-20.

Anderson, B. (1995), *Hayali Cemaatler* çev. İ. Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.

Arendt, H. (1997), *Şiddet Üzerine*, çev. B. Peker, İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt, H. (2009), *Kötülüğün Sıradanlığı*, çev. Ö. Çelik, İstanbul: Metis Yayınları.

Arı, O. (2019), "Yazılı basında Suriyeli sığınmacılara dönük linç eylemlerinin haberleştirilmesi", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Artun Ü. (1996), "Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi", *Cogito*, 6, 29-36.

Aydın, B. (2022), "Yerli ve Milli Bir Spor Olarak Türkiye'de Linç", *Punctum Dergi*, www. Punctumder.com

Aydın, S. (2008), "Etnisite ve Milliyetçiliğin Yanlış Kavranılmasına Dair", *Bilim ve Gelecek*, 49, 38-48 .

Aykut, E. (2011), "Ethnic Conflict, the Armenian Question, and Mob Violence in the Late Ottoman Empire", *Globalizing Lynching History: Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective*, Manfred Berg ve Simon Wendt (ed.), Palgrave McMillan, 119-135.

"Aysel Tuğluk'un annesinin cenazesini gömdürmediler: Cenaze gömüldü tekrar çıkarıldı", 14 Eylül 2017, *Hürriyet*, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ayseltuglukun-annesinin-cenazesini-gomdurmediler-40578158

Aytaç, A.M. (2011), *Kitlelerin Ruhu*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Baki, B. (2013), "Türkiye'de 1991-2011 döneminde gerçekleşen linç eylemlerinin analizi", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baudrillard, J. (1991), *Sessiz Yığınların Gölgesinde*, çev. O. Adanır, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (1997), *Modernite ve Holocaust*, çev. S. Serthabiboğlu, İstanbul: Sarmal Yayınları.

Bauman, Z. (2001), *Parçalanmış Hayat*, çev. İ. Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

"BDP'den Yasa Önerisi: Linç İnsanlığa Karşı Suç Sayılsın", 15 Ocak 2010, *Bianet*, http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/119464-bdp-den-yasa-onerisi-linc-insanliga-karsi-suc-sayilsin

Bedirhanlıoğlu, P. (2019), "Finansallaşma, Yeni Sınıfsal Çelişkiler ve Devletin Dönüşümü", *Çalışma ve Toplum*, (1), 371-387.

Bedirhanlıoğlu, P. (2021), "Kapitalizmin finansallaşması, AKP'nin kriz devleti ve Türkiye'de modern demokratik devlet yapısının çözülüşü", *Toplum ve Bilim*, 155, 181-202, İstanbul: Birikim Yayınları.

Belge, M. (2006), *Linç Kültürünün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik*, İstanbul: Agora Kitaplığı.

Berg, M. (2011), *Popular Justice: A History of Lynching in America*, Ivan R. Dee (ed.), Chicago.

Berg, M. (2017), "Linç: Küresel Bir Bakış Açısıyla, Amerika'nın Ulusal Suçu", *Kitleleri Yeniden Düşünmek*, çev. Y.S. Şahin, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Berg, M. ve Wendt, S. (2011), *Globalizing Lynching History: Vigilanstism and Extralegal Punishment from and International Perspec*tive, New York.

Berksoy, B. (2007), "Neo-liberalizm ve toplumsalın yeniden kurgulanması: 1980 sonrası Batı'da ve Türkiye'de polis teşkilatları ve geçirdikleri yapısal dönüşüm", *Toplum ve Bilim*, 109, 35-67.

Bora,T. (2014), *Türkiye'de Linç Rejimi*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Bora, T. (2011), *Medeniyet Kaybı*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Bora, T. (2016, 3 Ağustos), "Olağanüstü", *Birikim*, https://birikimdergisi.com/haftalik/7832/olaganustu

Bora, T. ve Can, K. (2004), *Devlet, Ocak, Dergâh*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Borch, C. (2017), "Kalabalıklar ve Demokrasi: Kalabalıkların Siyaseti Üzerine Post-Liberal Düşünceler", *Kitleleri Yeniden Düşünmek*, çev. E. Kozluca, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 73-84.

Bostancı, G. (2013), "Haksız Tahrik", yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bourdieu, P. (2012), *Devlet Üzerine*, çev. A. Sümer, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourdieu, P. (2021), *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, çev. D. Fırat ve G. Berkkurt, Ankara: Nika Yayınları.

Bowen, Glenn A. (2009), "Document Analysis as a Qualitative Research Method", *Qualitative Research Journal*, cilt 9, no. 2, s. 27-40, doi:10.3316/QRJ0902027. https://biotap.utk.edu/wp-content/uploads/2019/02/document-analysis.pdf

Bozarslan, H. (2009), "Bir 'bölücü' ve 'birleştirici' olarak şiddet", *Toplum ve Bilim*, 116, 6-20.

Brown, W. (2020), *Neoliberalizmin Harabelerinde*, çev. B. Doğan, İstanbul: Metis Yayınları.

Brubaker, R. ve Cooper, F. (2014), "'Kimlik'in Ötesine Geçmek", çev. K. Kelebekoğlu, *Kimlik Politikaları*, Fırat Mollaer (ed.), Ankara: Doğu Batı Yayınları, 402-460.

Brundage, F.W. (1993), *Lynching in the New South: Georgia anda Virginia, 1880-1930*, Urbana: University of Illinois Press.

Bufacci, V. (2018), "Şiddetin İki Kavramı", çev. A.N. Kuriş, *Ayrıntı Dergi*, 27, https://ayrintidergi.com.tr/siddetin-iki-kavrami/

Bull, M. (2017), "Çokluğun Sınırları", *Kitleleri Yeniden Düşünmek*, çev. O. Güner, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 3-24.

"Camide Kan ve Linç", 04 Eylül 2006, *Hürriyet*, https://www.hurriyet.com.tr/gundem/camide-kan-ve-linc-5025865#

Can, Y.İ. (2007), "Sivil toplum, neo-liberal dönüşümler ve gönüllük", *Toplum ve Bilim*, 108, 15-51.

Canetti, E. (2012), *Kitle ve İktidar*, çev. G. Aygen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

"CHP'den Kırşehir Raporu: Basiretsiz Bir Yönetim Anlayışı Hakim Oldu", 21 Ekim 2015, *Bianet*, https://m.bianet.org/bianet/print/168507-chp-den-kirsehir-raporu-basiretsiz-bir-yonetim-anlayisi-hakim-oldu

Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK), 21 Ekim 2022, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5271.pdf

Chamayou, G. (2012), *Manhunts: A Philosophical History*, Princeton University Press.

Clark, T.W. (2006), "Ordem e Progresso? A Structural Analysis of Brazilian Lynch Mob Violence", yayımlanmamış doktora tezi, University of Minnesota.

Cutler, J.E. (1905), *Lynch-Law: An Investigation Into the History of Lynching in the United States*, Longmans, Green, and co. New York.

Çelebi, A. (2014), "Teknik Yeniden Üretilebilirlik Çağında Kitle ve Kitlesellik: Walter Benjamin Üzerine Bir Deneme", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 69, 11-63.

Çelik, A. (2014), "1990'lı Yılların Olağanüstü Hâl Rejimi ve Savaş: Kürdistan Yerellerinde Şiddet ve Direniş", *Toplum ve Kuram*, 9, Bahar, 99-145.

Çetinkaya, Y.D. (2008, Mart), "1908 Devrimi'nde Kamusal Alan ve Kitle Siyasetinde Dönüşüm", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 38, 125-140.

Değirmencioğlu, S. (2006), "Şiddet Sarmalı: Linç Girişimleri ve Türkiye", http://www.bianet.org/kadin/bianet/85571-siddet-batagi-linc-girisimleri-ve turkiye.htm

Değirmenci, O. (2008), "Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları", *TBB Dergisi*, 77, 33-86.

Deniz, B. (2022), "Yazılı basında linç saldırılarının temsili (2009-2019)", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elias, N. (2005), *Uygarlık Süreci I.*, çev. E. Ateşman, İstanbul: İletişim Yayınları.

Elias, N. (2007), *Uygarlık Süreci II*, çev. E. Özbek, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ellison, R. (2016), *Görülmeyen Adam*, çev. M.H. Doğan, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ercan, D.S. (2020), "Nefret söylemi ve linç kültürünün sosyal medya üzerinden distopik incelemesi", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ercan, F. (2004), "Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği: Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış", *Neoliberalizmin Tahribatı*, N. Balkan ve S. Savran (der.), İstanbul: Metis Yayınları, 9-43.

Fantini, B.; Moruno, D. ve Moscoso, J. (2013), *On Redentment: Past and Present*, U.K.: Cambridge Scholars Publishing.

Fidan, R.Z. (2021), "Sosyal medyada linç kültürü: Twitter örneği", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Foucault, M. (2011), *Büyük Kapatılma*, çev. I. Ergüden ve F.Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (2013), *Güvenlik, Toprak ve Nüfus*, çev. F. Taylan, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Freud, S. (2011), *Uygarlığın Huzursuzluğu*, çev. H. Barışcan, İstanbul: Metis Yayınları.

Freud, S. (2014), *Kitle Psikolojisi*, çev. K. Şipal, İstanbul: Cem Yayınevi.

Fromm, E. (1985), *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri I*, çev. Ş. Alpagut, İstanbul: Payel Yayınları.

Gambetti, Z. (2007), "Linç Girişimleri, Neo-Liberalizm ve Güvenlik Devleti," *Toplum ve Bilim Dergisi*, 109, 7-34.

Gambetti, Z. (2009), "İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 40, 143-164.

Garland, D. (2005, Aralık), "Penal Excess and Surplus Meaning: Public Torture Lynchings in Twentieth-Century America", *Law & Society Review*, cilt 39, no. 4, 793-833.

Gasset O.Y. (2017), *Kitlelerin Ayaklanması*, çev. N.G. Işık, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Gebeş, M. (2017), "Ağır İnsan Hakları İhlallerinde Ceza Adaleti", *Dava İzleme: Duruşma Salonunda Devlet ve Yurttaş*, İstanbul: Hafıza Merkezi - Anadolu Kültür Yayınları, 22-30.

Gellner, E. (2008), *Uluslar ve Ulusçuluk*, çev. G.G. Özdoğan, İstanbul: Hil Yayınları.

"Gezi Eylemleri: Ali İsmail Korkmaz hayatını kaybetti", 10 Ocak 2013, *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130710_gezi_olum

Gerlach, C. (2010), *Extremely Violent Societies: Mass Violence in theTwentieth-Century World*, Cambridge University Press, 1-14.

Giddens, A. (2004), *Modernliğin Sonuçları*, çev. E. Kuşdil, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Glesne, C. (2011), *Becoming qualitative researchers*, Pearson, Upper Saddle, River, NJ.

Godoy, S.A. (2002), "Lynchings and the Democratization of Terror in Postwar Guatemala: Implication for Human Rights", *Human Rights Quarterly*, cilt 24, no. 6, 640-661, The Johns Hopkins University Press.

Godoy, A.S. (2004), "When 'Justice' Is Criminal: Lynchings in Contemporary Latin America", *Theory and Society*, vol. 33, no. 6, 621-651, Springer.

Goldstein, D.M. (2005), "Flexible Justice: Neoliberal Violence and 'Self-Help' Security in Bolivia", *Critique of Anthropology*, 25, 389-411, https://doi.org/10.1177/0308275X05058656

Goldstein, D.M. (2003), *Laughter out of place*, Berkeley, CA: University of California Press.

Gökalp, B. (2022), "Yeni medyada milliyetçiliğin söylemsel (yeniden), kuruluşu: Mülteci karşıtlığı ve e-linç", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gönen, Z. (2010), "Neoliberal Dönemde Suçlulaştırma ve İzmir Asayişi'nin Yeniden Yapılandırılması", *Toplum ve Kuram*, 3, 55-79.

Göral, S.Ö. (2013), "Öldürme Eylemi - Act of Killing", https://hakikatadalethafiza.org/oldurme-eylemi-act-of-killing/

Gürsel, B. (2008), "Yargıç Lynch'in Mirası: Amerikan Tarihinde Kolektif Şiddet", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 44, 239-248.

Gürsel, F.A. (2014), "Türkiye'de sosyal bir olgu olarak linçin medyadaki temsili üzerine eleştirel bir inceleme", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güven, S. (2001), *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Hall, S. (1998), *Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik, Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, A.D. King (ed.), çev. Ü.H. Yolsal vd., Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Hanioğlu, M.Ş. (2006), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset, Tarih*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Hardt, M. ve Negri, A. (2001), *İmparatorluk*, çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M. ve Negri, A. (2004), *Çokluk*, çev. B. Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Heaney, J. (2013), "Emotions and Nationalism: A Reapprasial, N.Demertzis", *Emotions and Politics: The Affect Dimension in Political Tension*, Palgrave Macmillan, 243-263.

"Linçin Uluslararası Doğru" (2010), konferans raporu, http://www.uni-heidelberg.de/md/hca/forschung/hca_konferenzprogramm.pdf

Hobbes, T. (2007), *Leviathan*, çev. S. Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hobsbawn, E.J. (2005), *İmparatorluk Çağı 1875-1914*, çev. V. Aslan, Ankara: Dost Yayınları.

Hobsbawm, E. (2006), *1789'dan Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, çev. O. Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hobsbawm, E. (2007), *Yeni Yüzyılın Eşiğinde*, çev. İ. Yıldız, İstanbul: Yordam Yayınları.

İHD Raporu, 23 Ağustos 2010, "2005-2010 Yılları Arasında Geçekleşen Etnik Linç Olayları Raporu", İHD İstanbul Şubesi, https://www.ihd.org.tr/ihd-istanbul-subesi-2005-2010-yillari-arasinda-gerceklesen-etnik-linc-olaylari-raporu/

"İnsanlığa karşı suçlar", https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf

Karakış, C.Ç. (2020), "Nefret söylemi linç ilişkisi: Türkiye'de nefret temelli linç", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Karataş, Z. (2022), "Sosyal medyada yaygınlaşan linç kültürünün twitter mecrası özelinde incelenmesi ve linç atlası uygulaması", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kayaoğlu, G.A. (2003), "Kitlenin Psikolojisi ya da Sosyal Psikolojisinin 'Kitle'si: Kitlede Yeni Bir Anlayışa Doğru", *Kurgu Dergisi*, 20, 205-215, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1497041

Kılıç, A., 17 Ocak 2010, "Tanıl Bora: Linçleri meşrulaştıran politikalara bakmak gerek", *Birgün Söyleşi*, https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/turki-yersquonin-linc-rejimi

Kılıçbay, M.A. (2003), "Kimlikler Okyanusu", *Kimlikler*, 23, Mayıs-Haziran-Temmuz, 155-162, Ankara: Doğu-Batı Yayınları.

Koçak, Z., 15 Temmuz 2022, "Otobüsü kaçırmış bir milletin çocukları", *p24*, http://platform24.org/yazarlar/2303/otobusu-kacirmis-bir-milletin-cocuklari

Konrad, L. (2008), *İşte İnsan*, çev. V. Atayman ve E.T. Güney, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Korkmaz, B. (2023), "Beden algısı kapsamında sosyal medyada linç kültürü", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Korkmaz, S. (2021), "Türkiye'de linç kültürünün yeni medyada yeniden üretim", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

"Köprüde linç edilen askeri okul öğrencisinin ailesi: Sopalarla parça parça edilmiş", 15 Ekim 2016, *Cumhuriyet*, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/koprude-linc-edilen-askeri-ogrencinin-ailesi-sopalarla-parca-parca-edilmis-616461

Kulak, Ö., 19 Ocak 2015, "İstisna Hali Kavramına Bir Giriş", *Vira Verita*, https://viraverita.org/yazilar/istisna-hali-kavramina-bir-giris

Kurban, D. vd. (2008), *Zorunlu Göçle Yüzleşmek: Türkiye'de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*, İstanbul: TESEV Yayınları.

Kurt, Ü. (2018), "Gerlach'ın 'Aşırı Şiddet Yanlısı Toplumlar' Kavramı: Şiddetin Toplumsallığı ve 'Katılımcı' Karakteri", *Varlık Dergisi*, 60-66.

Kutlu, M. (2022), "Sosyal medyada linç kültürü: Twitter'da örnek olay incelemesi", yayımlanmamış doktora tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kümbetoğlu, B. (2008), *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Labuschagne, A. (2003), "Qualitative research: Airy fairy or fundamental?", *The Qualitative Report*, 8 (1), https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1901&context=tqr

Lancester, G. (2021), *American Atrocity: The Types of Violence in* Lynching, University of Arkansas Press.

Lerner, D. (2013), "The Structure of Cyberand Traditional Agression: an Integrated Conceptualization", yayımlanmamış doktora tezi, ABD: Arizona State University.

Le Bon, G. (2014), *Kitleler Psikolojisi*, çev. H. İlhan, Ankara: Alter Yayıncılık.

Li, Q. (2007), "New bottle but oldwine: A research of cyberbullying in schools", *Computers in Human Behavior*, cilt 23, Issue 4, 1777-1791, https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.520.3422&rep=rep1&type=pdf

"Mağdurun tanımlanması", https://magdurbilgi.adalet.gov.tr/234/Magdur-Kimdir?

Massumi, B. (1995), "The Autonomy of Affect, Cultural Critique No. 31", *The Politics of Systems and Environments*, part II, 83-109, https://www.jstor.org/stable/1354446

Merriam, S.B. (2009), *Qualitative research: A guide to design and implementation*, Jossey-Bass.

Michaud, Y. (1991), *Şiddet*, çev. C. Muhtaroğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Neocleous, M. (2013), *Toplumsal Düzenin İnşası*, çev. A. Bekmen, İstanbul: h2o kitap.

Nietzsche, F. (2008), *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*, çev. A. İnam, İstanbul: Say Yayınları.

Nisbet, L. (2021), "Sosyal medyada linç kültürü", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Okur, A. (2021), "Sosyal medyada linç olgusu", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oxford İngilizce Sözlük, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/

"Ohal sona erdi: İki yıllık sürecin bilançosu", 17 Ağustos 2018, *BBC Türkçe*, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44799489

Onaran, G., 13 Mart 2013, "Joshua Oppenheimer ile 'Öldürme Eylemi' üzerine", https://altyazi.net/soylesiler/joshua-oppenheimer-ile-oldurme-eylemi-uzerine/

Öncü, A. (2000), "Elias ve medeniyetin öyküsü", *Toplum ve Bilim*, 84, Bahar, 8-17.

Özbek, M. (2004), *Kamusal Alan*, İstanbul: Hil Yayınları.

Özbek, T. (2015), "Manisa Selendi İlçesindeki Linç Girişimi Sonrasında Başka İlçelere Sürülen Romanların Ekonomik ve Psikolojik Durum Tespiti Araştırma Raporu", Ankara: Roman Hakları Derneği.

Özdek, Y. (2000), "Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler", *Amme İdaresi* dergisi, cilt 3, 4, 21-48, https://docplayer.biz.tr/4412465-Kureselleşme-surecinde-ceza-politikalarindaki donusumler.html

Özgür, A. (2007), "Türkiye'de Linç Olgusu: Farklı Grupların Linç ve Toplumsal Şiddet", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkazanç, A. (2011), *Neoliberal Tezahürler*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Özsu, F. (2013), "Geleneksel Yargı Şenlikleri", *Türkiye'de Yargı Yoktur*, Ankara: Nika Yayınları.

Paker, B.E. (2010), "Dış Tehditten İç Tehdide: Türkiye'de Doksanlarda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası", E. Balta Peker ve İ. Akça (der.), *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 407-433.

Paker, M. (2007), *Psiko-politik Yüzleşmeler*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Parlak, R. (2022), "Sosyal Medyada Bireyleri Linç Etmeye İten Etkenler Üzerine Nitel Bir Araştırma", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Punch, K.F. (2016), *Developing effective research methods*, Newbury Park: Sage.

Reemtsma, J.P. (1998), *Vahşeti Kavramak*, çev. E. Ateşman, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Riches, D. (1998), "Şiddet Olgusu", *Antropolojik Açıdan Şiddet*, çev. D. Hattatoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Roche, R.S. (1996), "Collective Violence as a Social Control", *Sociological Forum*, 11, 1, 97-128.

Roche, R.S. (1997), "The Sociogenesis of Lynching", *Under Sentences of Death: Lynching in the South*, F. Brundage (ed.), The University of North Carolina Press, 47-51.

Ross, J. (1983), *At The Bar of Judge Lynch: Lynching and Lynch Mobs in America*, Lubbock.

Rousseau, J.J. (2016), *Toplum Sözleşmesi*, çev. V. Günyol, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Sağlam, B. (2021), "Conceptualization of social media lynching from the perspective of youth in Turkey", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Saldana, J. (2022), *Nitel Araştırmalar İçin Kodlama El Kitabı*, çev. A. Tüfekçi ve S.H. Şad, İstanbul: Pegem Akademi.

Sancar, M. (2001), "Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 13, 25-45.

Sancar, M. (2014), *Geçmişle Hesaplaşma*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Saraçoğlu, C. (2014), *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler*, İstanbul: Metis Yayınları.

Saraçoğlu, C. (2016), "Tank Paletiyle Neoliberalizm", *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, Gökhan Atılgan vd. (ed.), İstanbul: Yordam Yayınları, 747-871.

Saymaz, İ. (2013), *Sözde Terörist*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Scheler, M. (2004), *Hınç*, çev. A. Yılmaz, İstanbul: Kanat Yayınları.

Schmitt, C. (1996), *Siyasal İlahiyat*, çev. E. Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitabevi.

Schmitt, C. (2016), "Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm", *Siyasi İlahiyat*, çev. A.E. Zeybekoğlu, Ankara: Dost Yayınları.

Sémelin, J. (2002, Ekim), "Analyser le massacre. Réflexionscomparatives in Questions de Recherche", *Research in Question*, çev. D. Fırat, no. 7.

Sémelin, J. (2011), *Arındırma ve Yok Etme*, çev. M.I. Durmaz, İstanbul: İletişim Yayınları.

Sevdiren, Ö. (2015), *Türkiye'nin Cezasızlık Mevzuatı*, İstanbul: Hakikat Adalet Hafıza Merkezi Derneği Yayınları.

Shakespeare, W. (2019), *Julius Caesar*, çev. S. Eyüboğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Shay, F. (2010), *Judge Lynch, His First Hundred Years*, New York: Nabu Press.

"Silahla vurulan genci linç etmeye çalışmışlar", 8 Mayıs 2015, *Cumhuriyet*, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/silahla-vurulan-genci-linc-etmeye-calismislar-229075

Smith, A.D. (1988), *The Ethnic Origins of Nations*, Blackwell Publishing, Incorporated; Reprint edition.

Smith, A.D. (2002), "When is a Nation", *Geopolitics*. cilt 7, no. 2, Fall, 5-32, https://doi.org/10.1080/714000928

Smith, A.D. (2004), *Milli Kimlik*, çev. B.S. Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.

Sofsky, W. (2009), *Dehşetli Zamanlar*, çev. D. Zaptçıoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları.

Somersan, S. (2004), "Güney'in askeri darbelerinde insan hakları ihlalleri: Üç ülke, üç uygulama", *Toplum ve Bilim*, 99, 129-158.

Steenkamp, C. (2005), "The Legacy of War: Conceptualizing a 'Culture of Violence' to Explain Violence after Peace Accords", *The Round Table*, 94 (379), 253-267, https://doi.org/10.1080/00358530500082775

Stockdale, K. (2013), "Collective Resentment", *Social Theory and Practice*, 39, 3, 501-521.

Swaan, A. (2009), *Kitle Katliamları*, çev. M. Karataş, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sykes, G.M. ve Matza, D. (1957), "Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency", *American Sociological Review*, 22, 664-670.

Şakar, M. (2016), "Saltanat kayığından bugüne devletin güvenliği ve yurttaşın görevleri", *Birikim* dergisi, 325, 58-65.

Tatlıcan, Ü. ve Çeğin, G. (2007), "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği", *Ocak ve Zanaat*, G. Çeğin vd. (der.), İstanbul: İletişim Yayınları, 330-366.

Tekeli, İ. (2004), "Türkiye'de Siyasal Düşüncenin Gelişimi Açısından Bir Üst Anlatı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, cilt 3: *Modernleşme ve Batıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları, 19-42.

Tilly, C. (2001), *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, çev. K. Emiroğlu, Ankara: İmge Kitabevi.

Tilly, C. (2010), *Kolektif Şiddet Siyaseti*, çev. S. Özel, Ankara: Phoenix Yayınları.

Tokdoğan, N. (2018), *Yeni Osmanlıcılık*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tolnay, S.E. ve Beck, E.M. (1995), *A Festival of Violence: An Analysis of Southern Lynchings, 1882-1930*, Urbana: University of Illinois Press.

Türk, B. (2011), "Türkiye'de Ulus Devlet Formasyonunun Ortaya Çıkış Sürecinin Habitus Kavramı Üzerinden Okumak", *BİLİG Dergisi*, 57, 201-225.

Türk Ceza Kanunu (TCK), https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf (erişim 21.10.2022).

"Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması" (2006), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Araştırma Enstitüsü.

"İnsan Hakları Raporu" (2010), Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), https://tihv.org.tr/yillik-insan-haklari-raporlari/2010-yillik-insan-haklari-raporu/

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (1983), M. Canpolat vd. (ed.), Ankara: TDK Yayınları.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri, https://sozluk.gov.tr/

Uçarlar, N./DİSA (2015), *Hiçbir Şey Yerinde Değil*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Ulaş, H.A. (2021), "Yargı Kararlarının Gerekçeli Olması Üzerine Bir Değerlendirme", *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2), 1243-1283, doi: 10.32957/hacettepehdf.958575

Ünlü, B. (2018), *Türklük Sözleşmesi*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Virno, P. (2012), *Çokluğun Grameri*, çev. V. Kocagül ve M. Çelik, İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Wach, E. (2013), "Learning about qualitative document analysis", https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%2013%20QDA%20FINAL2.pdf;jsessionid=7EBE0629FA36F041F54DAE14D3A2FBD5?sequence=4

Waldrep, C. (2002), *The Many Faces of Judge Lynch: Extralegal Violence and Punishment in America*, Macmillan.

Waldrep, C. (2006), *Lynching in America: A History in Documents*, New York: University Press.

Watt, S.T. (2018), *Duygular Sözlüğü*, çev. H. Şirin, İstanbul: Kolektif Kitap Yayınları.

Weber, M. (1993), *Sosyoloji Yazıları*, çev. T. Parla, İstanbul: İletişim Yayınları.

Williams, R. (2006), *Anahtar Sözcükler*, çev. S. Kılıç, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yardımcı, H.Ç. (2022), *Cumhuriyet ve Hissiyat*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yardımcı, S. (2009), "Kuşatma altında gündelik hayat: Özel güvenlik, kent yaşamı ve yönetimsellik", *Toplum ve Bilim*, 115, 226-260.

"Yasin Börü cinayeti faillerine ağırlaştırılmış müebbet hapis istemi", 11 Mart 2015, *Cumhuriyet*, https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yasin-boru-cinayeti-faillerine agirlastirilmis-muebbet-hapis-istemi-230445.

Yaşlı, F. (2008), "Milliyetçilik ve Faşizm Türkiye'de Irkçı Milliyetçilik Üzerine Bir İnceleme", yayımlanmamış doktora tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yeğen, M. (2014), *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yentürk, N. (2015), "Türkiye'de İç Güvenlik Harcamaları: 2006-2014", İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Raporu, 2-11.

Yıldırım, A. (2004), *Ateşte Semaha Durmak*, Ankara: Piramid Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayınları.

Yılmaz, Z. (2012), "Hukuki Açıdan Toplum Şiddet Olarak Linç", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, B. (2018), "Tan Baskını'nın ulusal basında temsili üzerinden linç olaylarında basının konumlanışı", yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yiğenoğlu, Ç. (1994), *Şeriatçı Şiddet ve Ölü Ozanlar Kenti Sivas*, Ankara: Ekin Yayınları.

Yonucu, D. (2018), "Urban Vigilantism: A Study of Anti-Terror Law", Politics and Policing in Istanbul International Journal of Urban and Regional Research, doi:10.1111/14682427.12611

Zangrando, R.L. (1991), "About Lynching", E. Foner ve J.A. Garaty (ed.), *The Reader's Companion to American History*, New York: Houghton Mifflin, 684-686, http://www.english.illinois.edu/maps/poets/g_l/lynching/lynching.html

"Linç, sadece fiziksel bir cezalandırma eylemi olmaktan öte sembolik, psikolojik, ekonomik ve politik, toplumsal baskı ve sınırlamalara yol açan bir kitle eylemidir. Bireysel bir husumet ya da öç almadan öte, şiddetin toplumsal karakteri belirgindir. Linç, çoğunlukla kamusal alanda bir gösteri biçiminde icra edilir ve seyirciye ihtiyaç duyar."

Deniz Bulut, Türkiye'de linç olgusunu, gerek sosyolojik açıdan, gerek devlet rejimi açısından enine boyuna analiz ediyor. Hukuki pratiğe, faillerin ve mağdurların algılarına, açıklama ve meşrulaştırma biçimlerine eğiliyor.

Linç, Toplum ve Devlet, lincin toplumsal dinamiği, meşrulaştırma kalıpları bakımından farklı yönlerini görmemizi sağlayan beş vakaya odaklanıyor. 2010 yılbaşı gecesi Manisa-Selendi'de kahvehanede sigara içme meselesinden çıkan münakaşa sonrası, Romanları hedef alan linç saldırıları... 2014 Ekimi'nde İzmir'de, Kobani'ye yönelik IŞİD saldırılarını protesto eden gruptan bir kişinin linç edilerek öldürülmesi... 2015 Eylülü'nde Kırşehir'de bir "Teröre Lanet" yürüyüşü sonrası HDP il binasının yanı sıra dört işyerinin yakılması, 32 ev ve işyerinin saldırıya uğraması... 2015 Eylülü'nde Muğla'da bir şehit erin mahallesinde düzenlenen yürüyüşün ardından, peşmerge kıyafetiyle fotoğraf çektirmesi nedeniyle mimlenen bir mahallelinin evinden zorla alınıp dövülmesi ve kendisine zorla Atatürk büstü öptürülmesi... 2015 Martı'nda İstanbul-Beyazıt'ta, yanında köpeğiyle evine giden birisinin mahalleliyle basit bir kavgası gibi başlayan olayın, lince dönüşmesi...

Güvenlikçi olağanüstü hal siyasetinin, şiddeti nasıl "tabana indirdiğini" gösteren bir inceleme. ■

iletişim

ISBN-13: 978-975-05-3601-4

KOV'DEN MUAFTIR